OPERE ESENŢIALE 8

SIGMUND FREUD

NEVROZA LA COPIL

TREI

Sigmund Freud

Opere esenţiale
vol. 8

Nevroza la copil

Traducere din germană
Rodica Matei, Ruxandra Hosu

Revederea traducerii
Vasile Dem. Zamfirescu

Notă asupra ediţiei şi note introductive
Raluca Hurduc

Editura Trei
2012



C.P. 27-0490, Bucureşti,
Tel./Fax: +4 021 300 60 90
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

ISBN eBOOK: 978-973-707-343-3
ISBN: 978-973-707-333-4

Editori: Silviu Dragomir, Vasile Dem. Zamfirescu
Director editorial: Magdalena Mărculescu
Responsabil ediţie: Raluca Hurduc
Design: Faber Studio (S. Olteanu, B. Haţeganu, D. Dumbrăvician)
Director producţie: Cristian Claudiu Coban
Corectură: Elena Biţu

Notă asupra ediţiei

Volumul de faţă reuneşte două studii de caz tratând nevroze infantile: „Micul Hans“ şi „Omul cu lupi“. În ceea ce priveşte primul caz, forme embrionare ale celor mai importante teorii expuse se aflau deja în „Despre teoriile sexuale infantile“ (1908). Este vorba, aici, despre istoria unui băieţel de 5 ani, Herbert Graf, fiul lui Max Graf, muzicolog şi entuziast susţinător al psihanalizei, băieţel care dezvoltase o fobie de cai, ceea ce însemna, în Viena începutului de secol XX, că era condamnat să nu mai părăsească vreodată casa. Freud l-a văzut pe Hans o singură dată, analiza desfăşurându-se, de fapt, prin intermediul tatălui său. Complexul Oedip a fost considerat cauza fobiei: dimensiunea ostilă a ambivalenţei afective faţă de tată. După ce a făcut cunoştinţă cu sursele angoasei sale, Hans a rezolvat acest complex într-o manieră personală: şi-a căsătorit tatăl cu bunica, mama devenind astfel liberă pentru el, care putea de-acum să iasă din nou pe stradă.

„Omul cu lupi“ este cea mai detaliată şi, fără îndoială, cea mai importantă dintre toate istoriile de caz ale lui Freud. Serghei Constantinovici Pankeiev era un rus bogat din Odessa. Cazul lui a fost a treia şi ultima mare cură psihanalitică întreprinsă de Freud: prima tranşă de terapie a început în 1910 şi a sfârşit chiar pe 28 iunie 1914, ziua asasinării arhiducelui Franz-Ferdinand. După război, au început o a doua tranşă de analiză împreună, care a fost continuată de o cură cu una dintre elevele maestrului, Ruth Mack-Brunswick, cea care i-a atribuit pacientului expresia care îi va deveni nume: „omul cu lupi“.

Freud a reconstituit imaginea nevrozei infantile pornind de la interpretarea unui vis făcut de Serghei la vârsta de 4 ani şi povestit şi desenat de acesta în timpul curei, creând o stupefiantă scenă primitivă care va deveni celebră în analele psihanalizei. În momentul publicării, cazul a avut pentru Freud o semnificaţie specială, şi anume i-a furnizat dovezi în sprijinul criticii aduse opiniilor lui Adler şi mai ales lui Jung, dovezi despre existenţa unei

sexualităţi infantile, dincolo de orice îndoială. Un alt fapt semnificativ a fost acela că analiza „omului cu lupi“ a pus în lumină organizarea orală a libidoului.

MICUL HANS
ANALIZA FOBIEI UNUI BĂIEŢEL DE 5 ANI

[1909]

Traducere de Rodica Matei

Notă introductivă

În "Lămurirea sexuală a copiilor (scrisoare deschisă către dr. M. Fürst)" (1907), Freud publicase deja, cu doi ani înainte de apariţia cazului "Micul Hans", câteva observaţii despre istoria de viaţă a acestuia. Aceeaşi istorie de caz este menţionată pe scurt într-o altă lucrare timpurie a lui Freud, pentru care a şi reprezentat de altfel baza de pornire: "Despre teoriile sexuale infantile" (1908); acolo se află primele forme ale celor mai importante teorii explicate în lucrarea de faţă. Merită menţionat şi faptul că, în momentul primei publicări în *Jahrbuch*, copilul se numea Herbert, iar studiul de caz nu apărea ca fiind "scris de Freud", ci "comunicat de Freud". La publicarea în *Gesammelte Schriften*, Freud a adăugat într-o notă că acest caz apare "cu acordul explicit" al tatălui micului Hans.

Pentru a uşura urmărirea evoluţiei bolii, dăm mai jos câteva repere temporale din biografia micului Hans:

1903 (aprilie) Naşterea micului Hans

1906 (3 ani — 3 ani, 9 luni) Primele relatări

(3 ani, 3 luni — 3 ani, 6 luni) (Vara) Primul sejur la Gmunden

(3 ani, 6 luni) Ameninţarea cu castrarea

(3 ani, 6 luni) (Octombrie) Naşterea Hannei

1907 (3 ani, 9 luni) Primul vis

(4 ani) Mutarea într-o altă locuinţă

(4 ani, 3 luni — 4 ani, 6 luni) (Vara)

Al doilea sejur la Gmunden, episodul cu calul care muşcă.

(5 ani) (Mai) Sfârşitul analizei.

I

Introducere

Istoricul bolii şi al vindecării unui foarte tânăr pacient, prezentat în paginile următoare, nu constituie, la drept vorbind, rezultatul observaţiilor mele. Ce-i drept, eu sunt cel care a condus în întregime planul tratamentului şi, de asemenea, într-o singură ocazie am avut o discuţie cu băiatul. Dar tratamentul propriu-zis a fost realizat de tatăl micuţului, căruia îi datorez multe mulţumiri pentru permisiunea de a folosi notiţele în scopul publicării. Meritul tatălui este însă şi mai mare. Mă refer mai ales la faptul că nicio persoană nu ar fi reuşit să determine copilul să facă asemenea mărturisiri, cunoştinţele de specialitate pe baza cărora tatăl a înţeles semnificaţia manifestărilor fiului său de cinci ani au fost absolut necesare, dificultăţile psihanalizei la o vârstă atât de fragedă fiind altminteri de neînvins. Doar reunirea într-o singură persoană a autorităţii parentale şi medicale, convergenţa dintre interesele cele mai intime şi interesele ştiinţifice ale uneia şi aceleiaşi persoane au înlesnit o modalitate de aplicare a metodei, care altfel ar fi fost nepotrivită.

Valoarea deosebită a acestor observaţii constă însă în următoarele: doctorul, care trata cu ajutorul psihanalizei nevrozele adulte, ajunsese în cele din urmă, prin munca sa de dezvăluire treptată a organizării psihice, la anumite supoziţii despre sexualitatea infantilă, în ale cărei componente credea că găsise factorii determinanţi ce stau la baza tuturor simptomelor nevrotice ale vieţii adulte. Am expus aceste supoziţii în *Trei eseuri asupra teoriei sexualităţii*, publicată în 1905. Ştiu că ele par pe atât de surprinzătoare pentru neiniţiaţi, pe cât de necesare le par psihanaliştilor. Dar chiar şi psihanaliştii trebuie să-şi mărturisească dorinţa de a găsi în mod direct, pe drumul cel mai scurt, dovezi pentru fiecare frază fundamentală. Ar fi deci oare imposibil să descoperim în mod nemijlocit la copii, care sunt la o vârstă atât de fragedă, acele tendinţe sexuale sau dorinţe pe care cu atâta trudă le dezvăluim la adulţi şi despre care susţinem, în plus, că sunt trăsături constitutive ale tuturor

oamenilor şi că la nevrotici sunt doar accentuate sau deformate?

În acest scop, am avut grijă să-mi îndemn studenţii şi prietenii să culeagă observaţii despre viaţa sexuală a copiilor, care de cele mai multe ori este în mod iscusit trecută cu vederea sau intenţionat tăgăduită. Printre materialele care mi-au ajuns în mâini în urma acestor îndemnuri, veştile neîntrerupte despre Hans au ocupat în curând un loc de seamă. Părinţii săi, care se aflau printre adepţii mei, au căzut de acord să nu-şi mai educe primul copil prin constrângere, ceea ce pentru păstrarea unei bune tradiţii era absolut necesar, iar încercarea de a-l creşte fără intimidări şi de a-l lăsa să se manifeste era o bună cale pentru ca el să devină un băiat vesel, blând şi deştept. Reproduc acum însemnările tatălui despre micul Hans, aşa cum mi-au fost aduse şi, bineînţeles, mă voi abţine de la orice tentativă de a tulbura prin denaturări convenţionale, naivitatea şi sinceritatea din odaia copilului.

Primele însemnări despre Hans datează de pe vremea când nu împlinise încă trei ani. El manifesta pe atunci, prin diferite vorbe şi întrebări, un interes deosebit pentru acea parte a corpului pe care era obişnuit s-o numească „facepipi“. Astfel, i s-a adresat o dată mamei cu întrebarea:

Hans: „Mamă, ai şi tu un facepipi?“

Mama: „Bineînţeles. De ce?“

Hans: „Mă gândeam doar.“

La aceeaşi vârstă, a mers odată într-un grajd şi a văzut cum era mulsă o vacă. „Uite, din facepipi iese lapte.“ Încă de la aceste prime observaţii, ni se confirmă aşteptările că o bună parte, dacă nu cea mai mare parte, din manifestările lui Hans se dovedeşte a fi tipică pentru dezvoltarea sexuală a copiilor. Am arătat odată[1] că nu trebuie să ne speriem prea tare atunci când reprezentarea suptului o regăsim, la o femeie, asociată organului bărbătesc. Această tendinţă scandaloasă are o sursă nevinovată care derivă din suptul la sânul mamei, ugerul vacii – asemănător cu mama ca funcţie, dar ca formă şi poziţie asemănător cu penisul – oferind o mijlocire adecvată. Descoperirea micului Hans confirmă ultima parte a teoriei mele. Interesul său pentru „facepipi“ nu este totuşi pur teoretic, ci, aşa cum este de presupus, se simte atras să-şi atingă organul. La vârsta de trei ani şi jumătate este găsit de mamă cu mâna pe penis. Aceasta îl ameninţă:

„Dacă mai faci asta, îl chem pe doctorul A, care o să-ţi taie facepipiul. Cu ce o să mai faci pipi?“

Hans: „Cu popoul.“

El răspunsese fără a avea încă conştiinţa culpabilităţii, dar a dobândit, cu această ocazie, „complexul castrării“, care atât de des trebuie abordat în analiza nevroticilor, în timp ce dumneavoastră toţi vă împotriviţi atât de violent recunoaşterii acestuia. Despre importanţa acestui element al istoriei copilăriei ar fi multe lucruri importante de spus. „Complexul castrării“ a lăsat urme evidente în mituri (şi nu numai în cele greceşti); am relevat rolul său atât într-un pasaj din *Interpretarea viselor*, cât şi în alte lucrări[2].

Aproximativ la aceeaşi vârstă (trei ani şi jumătate), la Schönbrunn, în faţa cuştii leului a exclamat agitat şi vesel: „Am văzut facepipiul leului“.

Animalele datorează o bună parte din însemnătatea pe care o au în mituri şi poveşti, francheţii cu care îşi arată organele genitale şi funcţiile sexuale micuţilor oameni, dornici de a şti cât mai multe. Curiozitatea sexuală a lui Hans al nostru este în afara oricărei îndoieli, îl transformă într-un explorator, îi permite să aibă cunoştinţe abstracte corecte.

La vârsta de $3^{3}/_{4}$ ani, a văzut la gară cum era eliminată apa dintr-o locomotivă. „Uite, locomotiva face pipi. Unde are ea facepipiul?“

După un timp, a adăugat gânditor: „Câinele şi calul au facepipi, masa şi scaunul nu.“ Astfel a dobândit un indiciu esenţial al diferenţei dintre viu şi neînsufleţit.

Curiozitatea sexuală şi dorinţa de a şti par a fi nedespărţite. Curiozitatea lui Hans s-a extins îndeosebi asupra părinţilor.

Hans, 3 ani: „Tată, ai şi tu un facepipi?“

Tata: „Da, bineînţeles.“

Hans: „Dar eu nu l-am văzut niciodată, când te-ai dezbrăcat.“

Altă dată privea foarte curios cum mama se dezbrăca pentru culcare. Aceasta a întrebat: „La ce te uiţi aşa?“

Hans: „Mă uitam numai dacă ai şi tu un facepipi?“

Mama: „Bineînţeles. Nu ai ştiut asta?“

Hans: „Nu, m-am gândit că dacă eşti aşa de mare, ai un facepipi cât al

unui cal.“

Să reţinem această observaţie a micului Hans; mai târziu îşi va dovedi importanţa.

Dar cel mai important eveniment din viaţa lui Hans a fost naşterea micuţei sale surori, Hanna, pe când avea trei ani şi jumătate (aprilie 1903, până în octombrie 1906). Comportamentul său cu acest prilej a fost notat direct de către tată:

La ora cinci dimineaţa, odată cu începerea durerilor, patul lui Hans a fost dus în camera de alături; aici, s-a sculat pe la ora şapte şi a auzit plânsetele nou-născutei, după care întreabă: „Ce tot tuşeşte mama?“ – După o pauză: „Azi vine cu siguranţă barza.“

I s-a spus, bineînţeles, deseori în ultimele zile că barza va aduce o fetiţă sau un băieţel şi el a legat plânsetul neobişnuit de sosirea berzei.

Mai târziu este dus în bucătărie; în antreu vede geanta medicului şi întreabă: „Ce e asta?“, la care i se spune: „O geantă.“ Atunci el, convins: „Azi vine barza.“ După naştere, moaşa vine în bucătărie şi Hans aude cum ea ordonă să se facă un ceai, la care el spune: „Aha, pentru că mami tuşeşte, primeşte ceai.“ Apoi este chemat în cameră, dar nu o priveşte pe mama, ci vasul cu apă însângerată, care mai era încă în cameră, şi face, surprins, observaţia, interpretând greşit vasul însângerat: „Dar din facepipiul meu nu iese sânge.“

Toate spusele sale arată că el leagă neobişnuitul situaţiei de sosirea berzei. La tot ceea ce vede, face o mină bănuitoare şi încordată şi fără îndoială că prima sa bănuială s-a fixat asupra berzei.

Hans este foarte gelos pe noua venită şi spune imediat dispreţuitor, când cineva o laudă, o găseşte frumoasă ş.a.m.d.: „Dar nu are dinţi“.[3] *Când a văzut-o pentru prima dată, a fost aşa de surprins că nu vorbeşte şi a crezut că nu poate vorbi pentru că nu are dinţi. Bineînţeles, în primele zile este foarte neglijat şi se îmbolnăveşte deodată de angină. În timpul febrei îl auzi zicând: „Dar nu vreau să am nicio surioară.“*

După aproximativ jumătate de an, gelozia a fost învinsă şi a devenit un frate pe cât de afectuos, pe atât de conştient de superioritatea sa.[4]

Puţin mai târziu, Hans asista cum este îmbăiată sora sa în vârstă de o

săptămână. El face observaţia: „Dar facepipiul ei este încă mic.“ Şi adaugă consolator: „Când va creşte, va deveni mai mare?“[5]

La aceeaşi vârstă, $3^{3}/_{4}$ *ani, Hans povesteşte pentru prima dată un vis. „Azi, când am dormit, am crezut că sunt la Gmunden cu Mariedl.“*

Mariedl este fiica de treisprezece ani a proprietarului, care s-a jucat deseori cu el.

Cum tatăl îi povesteşte mamei visul în prezenţa lui Hans, aceasta face observaţia rectificatoare: „Nu cu Mariedl, singur cu Mariedl.“ Aici trebuie făcută observaţia:

Hans a fost în vara lui 1906 la Gmunden, unde hoinărea peste zi cu copiii proprietarului. Când am plecat din Gmunden, am crezut că va suporta greu despărţirea şi mutarea la oraş. Dar, în mod surprinzător, nu s-a întâmplat aşa. El s-a bucurat evident de schimbare şi timp de mai multe săptămâni a povestit foarte puţin despre Gmunden. Abia după trecerea mai multor săptămâni i-au venit lui Hans mai des în minte amintiri vii despre timpul petrecut la Gmunden. De aproximativ patru săptămâni a prelucrat aceste amintiri în fantasme. El îşi închipuie că se joacă cu copiii Berta, Olga şi Fritzl, că vorbeşte cu ei ca şi cum ar fi prezenţi şi este în stare să se distreze aşa ore întregi. Acum, că are o soră şi îl preocupă problema apariţiei copiilor, în mod evident, le numeşte pe Berta şi pe Olga „copiii lui“ şi odată a adăugat: „Şi pe copiii mei, Berta şi Olga, i-a adus barza.“ Visul, după şase luni de absenţă din Gmunden, trebuie înţeles, evident, ca expresie a dorinţei puternice de a merge la Gmunden.

Aceasta a fost notaţia tatălui; fac observaţia anticipatoare că Hans, prin ultimele sale manifestări legate de copiii săi, pe care trebuia să-i fi adus barza, repetă cu voce tare o îndoială ascunsă în el. Tatăl a notat din fericire în diferite moduri, ceea ce va căpăta mai târziu o valoare nebănuită.

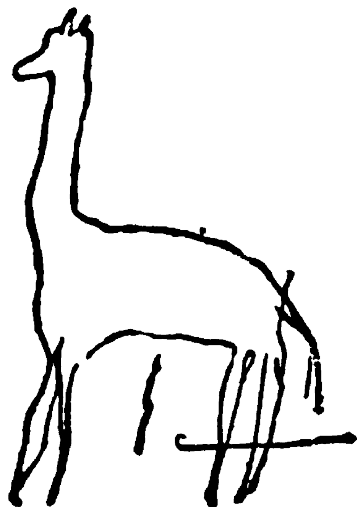


Fig. 1. „Facepipi“

Îi desenez lui Hans, care a fost în ultimul timp mai des la Schönbrunn, o girafă. El îmi spuse: „Desenează-i şi facepipiul.“ La care, eu: „Desenează-l tu.“ El adaugă pe desenul cu girafa următoarea linie (desenul alăturat); pe care mai întâi o face scurtă şi căreia îi adaugă apoi o bucată, în timp ce face observaţia: „Facepipi este mai lung.“ Trec cu Hans prin faţa unui cal care urinează. El spune: „Calul are facepipi dedesubt, ca şi mine.“

El asistă cum este îmbăiată sora sa în vârstă de trei luni şi spune compătimitor: „Ea are un facepipi foarte, foarte mic.“

El primeşte o păpuşă, pe care o dezbracă. O priveşte cu băgare de seamă şi spune: „Dar are un facepipi foarte mic.“

Ştim deja că, prin această formulă, lui îi este posibil să-şi menţină descoperirea.

Fiecare cercetător este în pericol să cadă, ocazional, în greşeală. Ne rămâne o consolare, dacă el, ca şi Hans al nostru în exemplele următoare, nu e singurul care greşeşte, ci poate invoca drept scuză folosirea limbajului. El a văzut în cartea sa cu poze o maimuţă şi a arătat către coada ei mică, ridicată în sus „Uite, tati, facepipi.“

În interesul său pentru facepipi, şi-a imaginat un joc foarte ciudat.

În antreu se află closetul şi o cameră pentru lemne, întunecată. De câtva

timp, Hans se duce în camera pentru lemne şi spune: „Mă duc în closetul meu.“ Odată m-am uitat să văd ce face în camera întunecată. El se exhibează şi spune: „Fac pipi.“ Asta se cheamă deci: se joacă de-a closetul. Caracterul jocului constă nu numai în aceea că el simulează doar că face pipi, nefăcând nimic real, ci şi în aceea că nu merge la closet, ceea ce ar fi într-adevăr mult mai simplu, dimpotrivă preferă camera pentru lemne, pe care o numeşte „closetul său“.

Am fi nedrepţi faţă de Hans, dacă am urmări doar aspectele autoerotice ale vieţii sale sexuale. Tatăl său ne-a împărtăşit observaţii amănunţite despre comportamentele sale de dragoste faţă de alţi copii, din care rezultă o „alegere de obiect“ ca la adulţi. Desigur şi o mobilitate remarcabilă şi o înclinaţie poligamică.

Iarna ($3^3/_4$ ani) îl iau pe Hans la patinoar cu mine şi îi fac cunoştinţă cu fetiţele de aproximativ zece ani ale colegului meu N. Hans se aşează lângă ele, care la vârsta lor îşi pleacă ochii destul de dispreţuitor către pici, şi le priveşte plin de adoraţie, ceea ce nu le face mare impresie. Hans vorbeşte totuşi despre ele numai cu „fetiţele mele“. „Unde sunt fetiţele mele? Când vin fetiţele mele?“ şi timp de câteva săptămâni m-a chinuit cu întrebarea: „Când merg iar la patinoar cu fetiţele mele?“ Hans, care are acum patru ani, este vizitat de un văr de al său, în vârstă de cinci ani. Hans îl îmbrăţişează încontinuu şi spune în timpul unei astfel de îmbrăţişări afectuoase: „Mi-eşti drag.“

Este prima, dar nu şi ultima manifestare a homosexualităţii, pe care o vom întâlni la Hans. Micul nostru Hans pare a fi într-adevăr un model al tuturor relelor.

Ne-am mutat într-o locuinţă nouă. (Hans are patru ani.) Din bucătărie, uşa dă într-un balcon de unde se vede curtea locuinţei de vizavi. Aici a descoperit Hans o fetiţă de şapte-opt ani. El se aşează acum pe treptele care duc la balcon, ca s-o admire, şi rămâne timp de mai multe ore aşezat acolo. În special în jurul orei patru p. m., când fetiţa vine de la şcoală, nu mai poate fi ţinut în cameră şi nu se lasă împiedicat să-şi facă observaţiile. Odată, când fetiţa nu s-a arătat la fereastră la ora obişnuită, Hans a devenit foarte

neliniştit şi a plictisit lumea din casă cu întrebări „Când vine fetiţa? Unde este fetiţa?" ş.a.m.d. Când ea apare apoi, el este foarte fericit şi nu-şi mai ia privirea de la casa de peste drum. Violenţa cu care s-a produs această „dragoste" la distanţă[6] *îşi găseşte explicaţia în faptul că Hans nu are prieteni şi tovarăşi de joacă. Din dezvoltarea normală a copiilor fac, evident, parte relaţiile bogate cu alţi copii.*

Acestea îi devin accesibile lui Hans (4 $^1/_2$ ani) când, la scurt timp după aceasta, ne mutăm la Gmunden pentru a petrece vara. În casa noastră, tovarăşii săi de joacă sunt copiii proprietarului: Franzl (aproximativ 12 ani), Fritzl (8 ani), Olga (7 ani), Berta (5 ani) şi încă două fetiţe de 9 şi 7 ani, ale căror nume nu le mai ştiu. Favoritul său este Fritzl, pe care îl îmbrăţişează deseori şi îl asigură de dragostea sa. Este întrebat odată: „Pe care dintre fetiţe o iubeşti cel mai mult?" El răspunde: „Pe Fritzl." În acelaşi timp, este foarte agresiv faţă de fetiţe, masculin, cuceritor, le îmbrăţişează şi le sărută, ceea ce mai ales Berta îi îngăduie cu plăcere. Când Berta a ieşit într-o seară din cameră, el a luat-o după gât şi a spus cu tonul cel mai tandru: „Bertha, mi-eşti dragă.", ceea ce nu-l împiedică, de altfel, să le sărute şi pe celelalte şi să le asigure de dragostea sa. O place şi pe Mariedl, de aproximativ 14 ani, de asemenea fiica proprietarului, care se joacă cu el şi, într-o seară, când este dus la culcare, spune: „Mariedl trebuie să doarmă cu mine." La răspunsul: „Asta nu se poate", el spune „Atunci să doarmă cu mami sau cu tati." I se răspunde: „Nici asta nu se poate, Mariedl trebuie să doarmă cu părinţii ei", şi apoi se desfăşoară următorul dialog:

Hans: „Atunci mă duc eu jos să dorm cu Mariedl."

Mama: „Chiar vrei să pleci de la mami ca să dormi jos?"

Hans: „Dimineaţă vin iarăşi sus să beau cafeaua şi să merg la W.C.".

Mama: „Dacă vrei într-adevăr să pleci de la tati şi de la mami, atunci ia-ţi haina şi pantalonii şi adieu."

Hans îşi ia într-adevăr hainele şi merge spre scară, pentru a se duce să doarmă la Mariedl; este, bineînţeles, oprit.

(În spatele dorinţei: „Mariedl trebuie să doarmă la noi", se ascunde bineînţels o alta: Mariedl, cu care se simte aşa de bine, trebuie să fie primită

în comunitatea casei noastre. Este neîndoielnic că tata şi mama, prin faptul că îl iau în patul lor, chiar dacă nu prea des, trezesc în el, prin această şedere laolaltă, senzaţii erotice, iar dorinţa de a dormi cu Mariedl are la rândul ei o semnificaţie erotică. A sta cu tata sau cu mama în pat este pentru Hans, ca pentru toţi copiii, un izvor de emoţii erotice.)

Micul nostru Hans s-a purtat ca un adevărat bărbat la provocarea mamei, în ciuda apucăturilor sale homosexuale.

Şi în următorul caz, Hans i-a spus mamei. „Mi-ar plăcea aşa de mult să dorm cu o fetiţă.“ Această întâmplare ne-a dat din plin prilejul să ne distrăm, deoarece Hans s-a purtat cu adevărat ca un adult îndrăgostit. La restaurantul unde mâncăm de prânz, vine de câteva zile o fetiţă foarte drăguţă de aproximativ 8 ani, de care bineînţeles Hans s-a îndrăgostit imediat. Se învârte pe lângă scaunul ei încontinuu, ca să o privească cu coada ochiului, după ce a mâncat se aşază în apropierea ei ca să cocheteze cu ea, dar devine roşu ca focul, dacă este observat. Dacă fetiţa îi răspunde la privirea sa, se uită imediat, ruşinat, în partea opusă. Purtarea sa este bineînţeles un prilej de mare veselie pentru toţi clienţii. În fiecare zi în care este dus la restaurant, întreabă: „Crezi că azi o să fie acolo fetiţa?“ Când în sfârşit vine, el se înroşeşte tot, ca un adult aflat în aceeaşi situaţie. Odată a venit la mine radios şi mi-a şoptit la ureche: „Ştiu deja unde locuieşte fetiţa. Am văzut unde a coborât scările.“ În timp ce în casă se poartă agresiv cu fetiţele, aici este un adorator platonic şi galeş. Poate că se întâmplă aşa pentru că fetiţele din casă sunt copii de curte, în timp ce aceasta este o doamnă cultivată. Că a spus odată că ar dori să doarmă cu ea, am menţionat deja.

Pentru că nu vreau să-l las pe Hans în tensiunea sufletească în care s-a transformat dragostea sa faţă de fetiţă, am mijlocit cunoştinţa lor şi am invitat-o pe fetiţă să vină în grădină la el, după ce el şi-a făcut somnul de după-amiază. Hans este aşa de agitat în aşteptarea fetiţei, încât pentru prima dată nu doarme după-amiază, ci se zvârcoleşte în pat de pe o parte pe cealaltă. Mama îl întreabă: „De ce nu dormi? Te gândeşti poate la fetiţă?“, la care el spune fericit „Da“. De asemenea, a povestit la toată lumea din casă, când s-a întors de la restaurant: „Azi vine fetiţa mea la mine.“, şi

Mariedl cea de 14 ani ne-a informat că a întrebat-o incontinuu: „Crezi că o să mă iubească? Crezi că o să-mi dea un sărut dacă o sărut?“ ş.a.

Dar după-amiază plouă şi astfel vizita nu a avut loc, după care Hans s-a consolat cu Olga şi cu Berta.

Următoarele observaţii lasă să se presupună că, încă din timpul verii, se pregăteşte ceva cu totul nou pentru micuţ.

Hans, patru ani şi un sfert. Azi de dimineaţă Hans este spălat ca în fiecare zi de mama lui şi, după baie, şters şi pudrat. Cum mama nu îl pudrează pe penis şi este precaută să nu îl atingă, Hans spune: „De ce nu pui degetul acolo?“

Mama: „Pentru că este o porcărie.“

Hans: „Ce e asta? O porcărie? De ce?“

Mama: „Pentru că este necuviincios.“

Hans (râzând): „Dar amuzant.“[7]

Un vis făcut cam la aceeaşi vreme de Hans al nostru, contrastează de-a dreptul izbitor cu îndrăzneala pe care a arătat-o faţă de mama. Este primul vis de nerecunoscut al copilului, datorită deformării. Dar agerimea tatălui a reuşit să obţină dezlegarea.

Hans, $4^1/_4$ ani. Vis. Azi-dimineaţă, Hans s-a sculat şi a povestit: „Azi-noapte m-am gândit: Unul spune: Cine vrea să vină la mine? Atunci cineva spune: Eu. Atunci trebuie să-l pună să facă pipi.“

Următoarele întrebări arată clar că acestui vis îi lipseşte orice aspect vizual, că aparţine unei categorii auditive pure. Hans se joacă de câteva zile cu copiii proprietarului, printre care prietena sa Olga (7 ani) şi Berta (5 ani), jocuri de societate printre care şi gajuri. (A.: Al cui este gajul din mâna mea? B.: Al meu. Atunci se hotărăşte ce are B. de făcut.) Visul imită acest joc cu gajuri, doar că Hans doreşte ca cel care a tras gajul să nu fie osândit la obişnuitele săruturi sau pălmuieli, ci la a face pipi sau, mai precis: cineva trebuie să-l pună să facă pipi.

L-am rugat să-mi povestească încă o dată visul; el l-a povestit cu aceleaşi cuvinte, numai că în loc de: „Atunci cineva a spus“, a zis – „Atunci ea a spus“. Această „ea“ este evident Berta sau Olga cu care el s-a jucat.

Tradus, visul sună deci astfel: mă joc gajuri cu fetiţele. Întreb: Cine vrea să vină la mine? Ea răspunde (Berta sau Olga): Eu. Atunci ea trebuie să mă lase să fac pipi. (Să îi fie de ajutor la urinat, ceea ce pentru Hans este, evident, foarte plăcut.)

Este clar că a-l lăsa să facă pipi, adică a-i deschide pantalonul şi a-i scoate penisul afară este pentru Hans deosebit de plăcut. În timpul plimbărilor, tatăl este cel care îi dă cel mai adesea acest ajutor, ceea ce oferă prilej unei fixaţii a tendinţei homosexuale asupra tatălui.

Cu două zile înainte, după cum am menţionat, el a întrebat-o pe mamă, la spălarea şi pudrarea regiunii genitale: „De ce nu pui degetul acolo?“ Ieri, când l-am ajutat pe Hans să facă pipi, mi-a spus pentru prima dată că trebuie să-l duc în spatele casei, pentru ca nimeni să nu-l poată vedea, şi a adăugat: „Anul trecut, când am făcut pipi, m-au văzut Berta şi Olga.“ Cred că asta înseamnă că anul trecut acest lucru i-a făcut plăcere, acum însă nu-i mai face. Dorinţa exhibiţionistă a fost supusă refulării. Că dorinţa ca Berta şi Olga să-l privească când face pipi (sau să-l ajute să facă pipi) este refulată în viaţa de toate zilele, constituie explicaţia apariţiei acesteia în visul în care şi-a creat plăcuta deghizare cu ajutorul jocului de gajuri. Am observat de atunci, în repetate rânduri, că nu vrea să fie văzut făcând pipi.

Fac în legătură cu aceasta doar observaţia că şi în acest vis apare regula pe care am dat-o în *Interpretarea viselor: vorbele care apar în vis derivă din vorbele auzite sau care au fost rostite în ziua precedentă.*

În perioada de după întoarcerea la Viena, tatăl a mai notat o observaţie:

Hans ($4^1/_2$ ani) se uită din nou cum este îmbăiată sora sa şi începe să râdă. Este întrebat: „De ce râzi?“

Hans: „Râd de facepipiul Hannei.“

„De ce?“ – „Pentru că facepipiul este aşa de frumos.“

Răspunsul este desigur unul fals. Facepipiul i se pare chiar comic. Este de altfel prima dată când recunoaşte în acest fel diferenţele dintre organele genitale bărbăteşti şi femeieşti, în loc să le tăgăduiască.

1 *Fragment din analiza unei isterii* (Cazul Dora).

2 (Completare 1923): Teoria despre complexul castrării a suferit prelucrări ulterioare, de atunci, prin contribuţia lui Lou Andreas, A. Stärke, F. Alexander. S-a admis că fiecare retragere a sânului matern este resimţită de sugar drept castrare sau pierdere a unei părţi importante a corpului său, socotită ca fiind proprietatea sa, că el nu poate aprecia în alt mod livrarea regulată a scaunului şi că actul naşterii, văzut ca o despărţire de mama cu care până atunci era una şi aceeaşi persoană, este originea castrării. Acceptând toate aceste rădăcini ale complexului, am stabilit că numele de „complex al castrării“ se limitează la emoţiile şi efectele legate de pierderea penisului. Cine s-a convins de faptul că, în analiza adulţilor, complexul castrării este inevitabil va considera în mod firesc că este dificil să readuci adultul la o asemenea ameninţare accidentală şi totuşi nu absolut întâmplătoare, trebuind să accepte că copilul îşi construieşte aceste reprezentări pornind de la cele mai neînsemnate indicii, care nu-i lipsesc niciodată.

3 Din nou un comportament tipic. Un alt copil, numai cu doi ani mai mare, se apăra într-o situaţie similară strigând în mod enervant: „Prea mic, prea mic.“

4 „Barza trebuie să îl ia cu ea înapoi“, se exprimă un alt copil, ceva mai mare, la sosirea frăţiorului. Comparaţi acest lucru cu ceea ce am spus relativ la visele despre moartea rudelor iubite în *Interpretarea viselor* (p. 173, ed. 8).

5 Aceeaşi sentinţă, exprimată în aceiaşi termeni şi urmată de aceeaşi aşteptare mi-a fost relatată de alţi doi băieţi, când au privit pentru prima dată cu curiozitate, corpul micii lor surori. Ne-am putea speria de această alterare prematură a intelectului copilului. De ce nu constată aceşti mici exploratori ceea ce văd în realitate, şi anume că nu există niciun „facepipi“? Pentru micul nostru Hans cel puţin putem explica pe deplin percepţia sa eronată. Ştim că el a ajuns prin inducţii făcute cu atenţie la propoziţia generală că tot ceea ce este viu, spre deosebire de ceea ce nu este viu, posedă un „facepipi“. Mama i-a întărit această credinţă, dându-i răspunsuri afirmative despre acele persoane pe care el nu le putea observa. El este acum absolut incapabil să renunţe la achiziţia sa intelectuală, cu greu dobândită, doar din cauza observării micii sale surori. El consideră, deci, că facepipiul este prezent şi aici numai că este încă foarte mic, dar va creşte, până va ajunge mare ca al unui cal.

Vrem să mergem mai departe pentru a salva onoarea micului nostru Hans. În realitate, nu se comportă mai rău decât un filosof din şcoala lui Wundt. Pentru un asemenea filosof, conştiinţa este caracteristica ce nu lipseşte niciodată psihicului, aşa cum pentru Hans „facepipiul“ este indiciul indispensabil al viului. Când filosoful se loveşte de procese psihice asupra cărora trebuie să tragă concluzii, dar în care nu poate fi perceput nimic în mod conştient – nu ştim nimic despre ele şi nu putem evita să concluzionăm – atunci nu spune că sunt procese psihice inconştiente, ci le numeşte „obscur conştiente“. „Facepipiul“ este încă foarte mic. Şi, în această comparaţie, avantajul este de partea micului nostru Hans. Pentru că, aşa cum se întâmplă deseori în investigaţiile sexuale ale copiilor, în spatele erorii se ascunde şi puţin adevăr. Mica fetiţă posedă de fapt un mic „facepipi“, pe care îl numim clitoris, deşi nu creşte, ci rămâne mic. (Comp. cu lucrarea mea *Despre teoriile sexuale infantile*, 19. 8 c.)

6 W. Bush: „Şi dragostea la distanţă/ Pe scurt îmi displace cu desăvârşire.“

7 O încercare asemănătoare de seducere mi-a fost relatată de către o mamă, ea însăşi

nevrozată, care nu voia să creadă în masturbaţia infantilă a fetiţei ei de $3^{1}/_{2}$ ani. Ea făcuse pentru micuţă nişte chiloţi şi îi proba să nu fie prea strâmţi la mers, punând mâna pe suprafaţa internă a părţii de sus a coapsei. Micuţa a strâns brusc mâna mamei cu picioarele şi a rugat-o: „Mama, lasă mâna acolo. E aşa de bine.“

II

Istoricul bolii şi analiza

Stimate domnule profesor. Vă trimit din nou un fragment din Hans, de această dată ca o contribuţie la istoricul bolii, din păcate. Aşa cum o să citiţi, i s-a dezvoltat în ultimele zile o tulburare nevrotică, care ne nelinişteşte foarte mult, pe mine şi pe soţia mea, pentru că nu putem găsi niciun mijloc pentru înlăturarea ei. Vă cer permisiunea să ne vizitaţi... mâine, dar am notat pentru dumneavoastră... materialul disponibil.

Supraexcitările sexuale, datorate tandreţei mamei, au pus desigur baza, dar nu pot afirma care este cauza tulburării. Teama că va fi muşcat de un cal pe stradă pare a fi oarecum legată de faptul că este speriat de un penis mare – el a remarcat de mai înainte, după cum ştiţi din însemnările anterioare, penisul mare al calului şi a tras pe atunci concluzia că mama, pentru că este aşa de mare, trebuie să aibă un facepipi cât al unui cal.

În legătură cu acest lucru nu ştiu nimic folositor. A văzut el oare undeva un exhibiţionist? Sau totul se leagă de mamă? Este neplăcut pentru noi că a început deja să ne creeze probleme. Făcând abstracţie de teama de a ieşi pe stradă şi de proasta dispoziţie de seară, el este acelaşi, vesel, voios.

Nu ne însuşim nici grijile, de înţeles, ale tatălui, nici primele sale încercări de explicare. Dorim mai înainte să examinăm materialul comunicat. Nu este scopul nostru să înţelegem imediat un caz de îmbolnăvire, acest lucru îl vom reuşi abia mai târziu, când vom căpăta destule impresii despre el. Deocamdată, vom lăsa în suspensie sentinţa noastră şi vom trata cu atenţie egală toate observaţiile.

Primele comunicări, care provin din primele zile ale lui ianuarie din acest an, 1908, sună astfel:

Hans (4 $^{3}/_{4}$ ani) s-a sculat plângând şi i-a spus mamei, la întrebarea de ce plânge: „Cum am adormit, m-am gândit că ai plecat şi că nu mai am nicio mamă să mă dezmierde“ (=alinte).

Deci, un vis de angoasă.

Ceva asemănător am observat încă din vară, la Gmunden. El era cel mai adesea seara, în pat, foarte sensibil şi odată a făcut remarca (aproximativ): dacă nu aş mai avea nicio mami, dacă tu ai pleca, sau ceva asemănător; nu-mi mai aduc aminte exprimarea. Când se afla într-o asemenea dispoziţie melancolică, era, din păcate, luat întotdeauna în patul mamei.

La aproximativ 5 ianuarie a venit dimineaţa la mamă în pat şi a spus cu această ocazie: „Ştii ce a spus tanti M.: «Dar are o păsărică[8] *drăguţă».“ (Tanti M. locuise la noi patru săptămâni mai înainte; ea se uitase odată cum soţia mea îl îmbăia pe Hans şi de fapt îi spusese încet soţiei mele cele de mai sus. Hans a auzit-o şi încerca să tragă folos din asta.)*

La 7 ianuarie, merge cu fetiţele din curte, ca de obicei, în parcul municipal, începe să plângă pe stradă şi cere să fie dus acasă, să se „dezmierde“ cu mami. Întrebat acasă de ce nu a vrut să meargă mai departe şi de ce a plâns, nu a vrut să spună. Până seara este vesel ca de obicei; seara devine evident speriat, plânge şi nu poate fi luat de lângă mama; vrea din nou dezmierdări. Apoi este din nou vesel şi doarme bine.

La 8 ianuarie, soţia vrea să meargă chiar ea cu el la plimbare, ca să vadă ce se întâmplă, şi anume la Schönbrunn, unde el merge cu foarte mare plăcere. El începe din nou să plângă, nu vrea să meargă, îi este este frică. În sfârşit, merge totuşi, dar pe stradă îi este evident frică. La întoarcerea de la Schönbrunn, el îi spune mamei, după multe ezitări: „Mi-era teamă că o să mă muşte un cal.“ (Într-adevăr, la Schönbrunn devenise neliniştit când a văzut un cal.) Seara, are un acces asemănător cu cel din ziua precedentă, cu dorinţa de a fi mângâiat. Îl liniştim. El spune plângând: „Ştiu, o să trebuiască să merg din nou la plimbare mâine.“ şi, mai târziu: „Calul o să vină în cameră.“

În aceeaşi zi, mama îl întreabă: „Poate că pui mâna la facepipi?“ La care el spune: „Da, în fiecare seară când sunt în pat.“ În ziua următoare, 9 ianuarie, este prevenit, înainte de somnul de după-amiază, să nu pună mâna la facepipi. Întrebat după ce se trezeşte, spune că a pus mâna acolo doar pentru scurt timp.

Acesta fusese deci începutul angoasei, precum şi al fobiei. Observăm

doar că avem bune motive să le separăm una de cealaltă. Materialul ni se înfăţişează ca fiind pe deplin suficient pentru orientare şi niciun alt moment nu este atât de favorabil pentru a înţelege ca momentul de început, cel mai adesea neglijat sau trecut sub tăcere. Tulburarea a debutat cu gânduri afectuoase-angoasante şi apoi cu un vis de angoasă. Conţinutul celui din urmă: a o pierde pe mama, aşa încât să nu mai poată fi desmierdat de ea. Afecţiunea pentru mamă trebuie să fi crescut deci enorm. Acesta este fenomenul care stă la baza stării sale. Să ne amintim ca dovadă că cele două încercări de seducere pe care le-a întreprins faţă de mamă, dintre care una a avut loc încă din vară, a doua, exact înainte de declanşarea fricii de stradă, conţin pur şi simplu o laudă la adresa organelor sale genitale. Această afecţiune crescută faţă de mamă este cea care se transformă în frică, care, cum spunem noi, stă la baza refulării. Încă nu ştim de unde derivă motivul refulării; poate că rezultă doar dintr-o intensitate a emoţiei incontrolabilă pentru copil, poate conlucrează alte forţe pe care nu le recunoaştem încă. Vom afla de acum încolo. Această teamă, corespunzătoare dorinţei erotice refulate, este în primul rând, ca orice teamă a copiilor, lipsită de obiect, teamă încă, şi nu frică. Copilul nu poate şti de ce anume se teme, şi când Hans, la prima plimbare cu fetiţele, nu vrea să spună de ce îi era frică, chiar nu ştia încă. El spune ceea ce ştie, că pe stradă mama îi lipseşte, mama care îl poate alinta, şi că nu vrea să plece de lângă mama. El trădează astfel cu toată sinceritatea prima semnificaţie a aversiunii sale faţă de stradă.

De asemenea, stările sale de frică, care nu au încă un răsunet afectiv limpede, repetate două seri la rând înainte de culcare, dovedesc că la începutul bolii nu există încă fobie faţă de stradă, faţă de plimbare şi nici chiar faţă de cai. Starea pe care o are seara este apoi inexplicabilă; cine se gândeşte, înainte de a merge la culcare, la stradă şi la mersul la plimbare? Dimpotrivă, transpare perfect motivul pentru care seara este atât de înspăimântat, dacă ţinem cont de faptul că înainte de culcare, libidoul, al cărui obiect este mama şi al cărui scop ar putea fi aproximativ să doarmă lângă mama, atacă cu mai multă putere. El a făcut descoperirea, la Gmunden, că mama se lăsa înduplecată de astfel de stări sufleteşti, să-l ia în patul ei, şi el ar dori să reuşească acelaşi lucru aici, la Viena. Pe lângă aceasta, să nu

uităm faptul că la Gmunden el a fost din când în când singur cu mama, pentru că tatăl nu şi-a putut petrece acolo întreaga vacanţă; şi apoi, că acolo îşi împărţise afecţiunea cu o serie de tovarăşi de joacă, prieteni, prietene, care aici îi lipseau, astfel că libidoul s-a putut întoarce din nou în întregime asupra mamei. Frica exprimă deci o dorinţă puternică refulată, dar nu este acelaşi lucru cu dorinţa; refularea ţine şi de altceva. Dorinţa se poate transforma pe deplin în satisfacţie, dacă este condusă către obiectul dorit cu înfocare; această terapie nu mai este folositoare în cazul fricii, ea rămâne, chiar şi când dorinţa ar putea fi satisfăcută, ea nu se poate transforma pe deplin înapoi în libido; libidoul mai este reţinut în refulare prin încă ceva.[9] Aceasta apare la Hans şi în timpul următoarei plimbări, pe care mama o face cu el. El este cu mama acum şi totuşi îi este frică, adică un dor nepotolit faţă de ea. Desigur, frica este neînsemnată, se lasă totuşi dus la plimbare, în timp ce pe servitoare a obligat-o să se întoarcă. De asemenea, strada nu este locul potrivit pentru „desmierdări“ sau pentru altceva ce doreşte micul îndrăgostit. Dar frica a trecut proba şi acum trebuie să găsească un obiect. În timpul acestei plimbări se manifestă pentru prima dată teama că îl va muşca un cal. De unde derivă materialul acestei fobii? Probabil din anumite complexe, încă necunoscute, care au contribuit la refulare şi care menţin libidoul faţă de mamă în stare refulată. Aceasta este încă o enigmă a cazului, a cărui desfăşurare ulterioară trebuie să o urmărim, pentru a afla rezolvarea. Tatăl ne-a dat deja anumite puncte de sprijin, care sunt probabil demne de încredere, că el observa calul mereu cu interes, din cauza marelui său facepipi, că el bănuia că mama trebuie să aibă un facepipi cât al unui cal ş.a.m.d. S-ar putea crede despre cal că ar fi doar un substitut al mamei. Dar ce trebuie să însemne faptul că Hans manifestă teama că va veni calul la el în cameră? O frică prostească a unui copil mic, se va spune. Dar, la fel ca şi visul, nevroza nu spune nimic prostesc. Întotdeauna insultăm, când nu înţelegem nimic. Aceasta înseamnă a simplifica problema.

Trebuie să ne ferim de o asemenea ispită şi în privinţa unui alt aspect. Hans a mărturisit că în fiecare noapte, înainte de a adormi, îşi făcea de lucru, de plăcere, cu penisul. Acum, va spune practicianul, totul este clar. Copilul se masturbează, de aici frica. Să nu ne grăbim! Faptul că copilul îşi produce

plăceri masturbatorii nu ne explică în niciun fel frica sa, dimpotrivă, o face de-a dreptul enigmatică. Stările de frică nu sunt provocate de masturbare, şi mai ales nu de satisfacere. Pe lângă aceasta, trebuie să presupunem că Hans al nostru, care este în vârstă de $4\frac{3}{4}$ ani, îşi îngăduia cu siguranţă această plăcere deja de un an, şi vom afla că el se află tocmai în faza de a se dezobişnui, ceea ce se potriveşte mai bine cu refularea şi formarea fricii.

De asemenea, trebuie să-i ţinem partea bunei şi, cu siguranţă, îngrijoratei mame. Tatăl o învinuieşte, fără a avea niciun fel de dreptate, că prin prea marea afectivitate şi prin faptul că era prea des dispusă să ia copilul în pat, ea a pricinuit declanşarea nevrozei. Am putea tot atât de bine să-i facem reproşul că prin refuzul ei energic la solicitarea lui („asta este o porcărie“), a grăbit începutul refulării. Dar ea joacă un rol dat de destin şi are o poziţie dificilă.

M-am înţeles cu tatăl să-i spună băiatului că povestea cu calul este o prostie, nimic mai mult. Adevărul este că o iubeşte mult pe mama şi că vrea să fie luat în patul ei. Pentru că l-a interesat atât de mult facepipiul calului, de aceea se teme el acum de cai. El a băgat de seamă că nu ar fi potrivit să fie atât de mult preocupat de facepipi, chiar şi de al său propriu, şi aceasta este o judecată foarte corectă. În continuare, i-am propus tatălui să o ia pe calea clarificării sexuale. Aici trebuie să presupunem, după întâmplările anterioare, că libidoul său s-a fixat pe dorinţa să vadă facepipiul mamei, astfel că tatăl trebuie să-l distragă de la acest scop, comunicându-i că mama şi toate celelalte fiinţe de sex feminin, aşa cum ştie de la Hanna, nu posedă un facepipi, în definitiv. Ultima explicaţie ar trebui să îi fie dată lui Hans într-o ocazie potrivită, legată de o întrebare sau o manifestare oarecare din partea lui Hans.

*

Următoarele veşti despre Hans cuprind perioada de la 1 până la 17 martie. Pauza de o lună îşi va afla în curând explicaţia.

Explicaţia[10] *este urmată de o perioadă mai liniştită, în care Hans este dus fără dificultăţi deosebite, zilnic, la plimbare în oraş. Teama faţă de cai se transformă tot mai mult în obsesia de a privi caii. El spune „Trebuie să mă uit la cal şi atunci mi-e frică.“*

După o gripă, care l-a ţinut la pat două săptămâni, fobia se accentuează din nou atât de rău, încât nu mai poate fi convins să iasă afară; cel mult iese pe balcon. Duminicile el merge în fiecare săptămână cu mine la Lainz[11]*, pentru că în această zi pot fi văzute mai puţine trăsuri pe stradă şi are de făcut doar un drum scurt până la gară. La Lainz, refuză odată să meargă să se plimbe afară din grădină, pentru că în faţa grădinii stătea o trăsură. După o săptămână în care a trebuit să rămână acasă, pentru că i-au fost scoase amigdalele, se accentuează din nou foarte mult fobia. El merge ce-i drept până în balcon, dar nu la plimbare, adică se întoarce repede înapoi, când ajunge lângă uşa casei.*

Duminică, 1 martie, se desfăşoară, pe drumul către gară, următoarea conversaţie: caut să-i explic că, aşa cum i-am mai spus, caii nu muşcă. El: „Dar caii albi muşcă; la Gmunden este un cal alb care muşcă. Dacă îi întinzi degetul, îl muşcă.“ (Mă surprinde că spune degetul în loc de: mâna.) El povesteşte apoi următoarea istorie, pe care o redau în mod coerent: „Când Lizzi a trebuit să plece, în faţa casei ei stătea o trăsură cu un cal alb, care trebuia să ducă bagajele la gară. (Lizzi este, după cum îmi povesteşte, o fetiţă care locuieşte în casa vecină.) Tatăl ei stătea aproape de cal, şi calul a întors capul (să îl atingă) şi el i-a spus lui Lizzi: Să nu dai degetul calului alb, altfel te muşcă.“ La care eu spun: „Mi se pare că tu nu vorbeşti de un cal, ci de un facepipi la care nu trebuie să pui mâna.“

El: „Dar un facepipi nu muşcă.“

Eu: „Poate că totuşi muşcă.“, după care vrea să mă convingă cu însufleţire că era într-adevăr un cal alb.[12]

Pe data de 2 martie îi spun, când din nou se teme: „Ştii ce? Prostia – aşa numeşte el fobia sa – o să devină mai uşoară, dacă mergi mai des la plimbare. Acum este atât de puternică, pentru că nu ai ieşit din casă fiindcă ai fost bolnav.“

El: „O nu, ea este puternică, pentru că pun iar mâna la facepipi în fiecare noapte.“

Medic şi pacient, tată şi fiu, sunt de acord să pună pe seama deprinderii onaniei rolul principal în patogenia stărilor actuale. Dar nu lipsesc nici indiciile legate de importanţa altor momente.

Pe data de 3 martie am angajat o nouă servitoare, care îi pricinuieşte o mare satisfacţie. Pentru că îl lasă să o încalece când face curat prin cameră, o numeşte „calul meu“ şi o ţine întruna de fustă, strigând „Dii“. Pe data de 10 martie, îi spune acestei guvernante cam aşa: „Dacă faceţi asta sau asta, atunci trebuie să vă dezbrăcaţi de tot, şi cămaşa.“ (El vrea să spună, ca pedeapsă, dar este uşor de recunoscut dorinţa în spatele acesteia.)

Ea: „Ce mai înseamnă şi asta? Mă voi gândi că n-am bani pentru haine.“

El: „Dar este ruşine, se vede facepipiul.“

Vechea curiozitate, transpusă asupra unui alt obiect; şi cum este timpul pentru refulare, ea este mascată de o tendinţă moralizatoare.

Pe 13 martie, dimineaţa, îi spun lui Hans: „Ştii, dacă nu mai pui mâna la facepipi, prostia o să fie mai uşoară.“

Hans: „Dar eu nu mai pun mâna la facepipi.“

Eu: „Dar tot ţi-ar mai plăcea să o pui.“

Hans: „Asta da, dar să «doreşti» nu este totuna cu să «faci» şi să «faci» nu este totuna cu să «doreşti».“

Eu: „Ca să nu mai doreşti, o să primeşti azi la culcare un sac.“

După care mergem în faţa casei. El se teme, ce-i drept, dar spune, având evident perspectiva unei uşurări a luptei: „Mâine, când o să am un sac, prostia o să-mi treacă.“ El se teme într-adevăr mult mai puţin de cai şi suportă destul de liniştit să îi treacă prin faţă trăsurile.

Duminica următoare, 15 martie, Hans promisese să meargă cu mine la Lainz. Mai întâi se împotriveşte, în sfârşit merge totuşi cu mine. Pe stradă se simte vizibil bine, pentru că circulă puţine trăsuri, şi spune: „Asta se întâmplă pentru că bunul Dumnezeu a dat caii la o parte.“ Pe drum îi explic că sora lui nu are un facepipi ca al lui. Fetiţele şi femeile nu au niciun facepipi. Mama nu are, nici Hanna ş.a.m.d.

Hans: „Tu ai face pipi?“

Eu: „Bineînţeles, ce ai crezut?“

Hans (după o pauză): „Dar cum fac fetele pipi, dacă nu au facepipi?“

Eu: „Ele nu au un facepipi ca al tău. Nu ai văzut când este Hanna îmbăiată?“

Tot restul zilei este foarte vesel, se dă cu sania ş.a.m.d. Abia spre seară este din nou prost dispus şi pare a se teme de cai. Seara, criza nervoasă şi nevoia de a fi mângâiat este mai slabă decât în zilele precedente. În ziua următoare este luat de mamă în oraş, pe stradă are o frică puternică. În ziua următoare rămâne acasă şi este foarte vesel. În dimineaţa următoare, se scoală în jur de ora 6 înspăimântat. La întrebarea ce are, povesteşte: „Am pus degetul foarte puţin la face pipi. Atunci am văzut-o pe mami dezbrăcată de tot în cămaşă şi m-a lăsat să-i văd facepipiul. I-am arătat Gretei[13]*, Greta mea, ce face mama, şi i-am arătat facepipiul meu. Apoi am luat repede mâna de la facepipi.“ La obiecţia mea că nu putea fi şi în cămaşă şi complet dezbrăcată, Hans spune: „Ea era în cămaşă, dar cămaşa era atât de scurtă, încât i-am văzut facepipiul.“*

Acesta nu este vis, ci o fantasmă masturbatorie, echivalentă de altfel cu un vis. Ceea ce el o pune pe mama să facă serveşte evident la justificarea sa: „Dacă mami îşi arată facepipiul, şi eu am voie.“ Putem vedea din această fantasmă două aspecte: în primul rând, că interdicţia mamei a exercitat la timpul ei o puternică influenţă asupra lui, în al doilea rând, că explicaţia că femeile nu au facepipi nu este acceptată de el, la început. El regretă că trebuie să fie aşa, şi urmăreşte fidel acest lucru în fantasmă. Poate că are motivele sale să nu-i acorde, pentru prima dată, încredere tatălui.

Raportul săptămânal al tatălui:

Stimate domnule profesor. Alătur în continuarea istoriei lui Hans al nostru un fragment foarte interesant. Poate că o să-mi permit să vă caut luni la cabinet şi pe cât posibil să-l aduc cu mine pe Hans, presupunând că vine. L-am întrebat astăzi: „Vrei să vii luni cu mine la profesorul care poate să îţi ia prostia?“

El: „Nu.“

Eu: „Dar are o fetiţă foarte frumoasă.“ – După aceea a devenit binedispus şi a consimţit bucuros.

Duminică, 22 martie. Pentru a îmbogăţi programul de duminică, îi propun lui Hans să mergem mai întâi la Schönbrunn şi abia la prânz, de acolo la Lainz. El nu numai că a parcurs cu piciorul drumul de la locuinţă la staţia Hauptzollamt, ci de asemenea de la staţia Hietzing la Schönbrunn şi,

de acolo, din nou până la staţia de tramvai Hietzing, lucru pe care l-a rezolvat uitându-se repede în altă parte, când veneau cai, fiindu-i evident frică. Uitându-se în altă parte, urma un sfat dat de mama.

La Schönrbunn, manifestă frică faţă de animale, pe care altă dată le privea fără teamă. Astfel, nu vrea cu niciun chip să intre în clădirea în care se găseşte girafa; de asemenea, nici la elefant, care altă dată îl distra foarte mult. Se teme de toate animalele mari, în timp ce animalele mici îl distrează foarte mult. Dintre păsări, se teme de această dată de pelican, ceea ce nu a mai făcut înainte, evident tot din cauza mărimii sale.

Îi spun în legătură cu aceasta: „Ştii de ce ţi-e frică de animalele mari? Animalele mari au un facepipi mare şi tu te temi de fapt de un facepipi mare.“

Hans: „Dar eu nu am văzut niciodată facepipiul animalelor mari.“[14]

Eu: „Dar l-ai văzut totuşi la cal şi calul este un animal mare.“

Hans: „O, la cal l-am văzut de multe ori. Odată la Gmunden, când stătea trăsura în faţa casei, o dată în faţa Vămii Centrale.“

Eu: „Când erai mic, poate că ai fost la Gmunden în grajd.“

Hans (întrerupându-mă): „Da, în fiecare zi, când veneau caii acasă, mă duceam în grajd.“

Eu: „Şi poate că ţi-a fost frică, când ai văzut o dată facepipiul calului, dar nu trebuie să te temi de asta. Animalele mari au un facepipi mare, animalele mici au un facepipi mic.“

Hans: „Şi toţi oamenii au facepipi, şi facepipiul o să crească odată cu mine, când o să fiu mai mare; a crescut deja.“

Apoi, discuţia s-a încheiat. În zilele următoare, frica pare ceva mai puternică; abia dacă îndrăzneşte să meargă până în faţa uşii pe unde este dus la masă.

Ultimele vorbe de consolare spuse de Hans aruncă o lumină asupra situaţiei şi ne îngăduie să corectăm puţin afirmaţiile tatălui. Este adevărat că se teme de animalele mari, pentru că probabil se gândeşte la facepipiul mare al acestora, dar nu putem spune că se teme într-adevăr chiar de un facepipi mare. Reprezentarea unui asemenea facepipi era înainte asociată în mod clar cu plăcere şi a încercat din toate puterile să mai vadă un astfel de facepipi.

Această plăcere îi va fi de acum înainte refuzată de transformarea generală a plăcerii în neplăcere, care – într-un mod încă nelămurit – a afectat întreaga sa investigaţie sexuală şi, ceea ce este mai limpede pentru noi, de anumite experienţe şi consideraţii, care îl conduc la rezultate dureroase. Din consolarea sa: „facepipiul va creşte odată cu mine, când o să fiu mare“, putem conchide că, în observaţiile sale, el a făcut permanent comparaţii şi a rămas foarte nemulţumit de mărimea penisului său. De acest defect îi amintesc animalele mari, care, din acest motiv, îi displac. Dar pentru că, probabil, întregul şir de idei nu poate deveni în mod clar conştientizat, şi acest sentiment dureros se transformă în angoasă, astfel încât angoasa sa actuală are la bază atât dorinţa de odinioară, cât şi neplăcerea actuală. Când s-a produs odată starea de angoasă, ea absoarbe toate celelalte sentimente; cu refularea progresivă, pe măsură ce reprezentările încărcate de afectivitate care fuseseră conştiente sunt împinse în inconştient, toate afectele se pot transforma în angoasă.

Remarca ciudată făcută de Hans: „el a crescut deja“ este legată de consolarea de multe ori ghicită, pe care nu o poate exprima şi pe care nici în această analiză nu a exprimat-o. Completez aici cu un fragment din experienţa mea cu analiza adulţilor, dar sper că această adăugire nu va fi judecată drept una forţată şi arbitrară. „A crescut deja“: când acest lucru este gândit în scopul consolării şi apărării, ne face să ne gândim la vechea ameninţare a mamei că va pune să i se taie facepipiul, dacă va continua să se preocupe de el. Această ameninţare a rămas pe atunci, când el avea $3^1/_2$ ani, ineficientă. El răspunsese netulburat că atunci o să facă pipi cu popoul. Ar fi, fără îndoială, comportamentul tipic care apare când ameninţarea cu castrarea devine retroactiv eficientă, acum, după un an şi un sfert, temându-se să nu-şi piardă preţioasa parte a eului său. Asemenea efecte retroactive ale poruncilor şi ale ameninţărilor din copilărie se pot observa şi în alte cazuri de boală, la care intervalul după care devin eficiente este de zeci de ani sau mai mult. Cunosc cazuri în care „supunerea retroactivă“ faţă de refulare are rolul esenţial în determinarea simptomului bolii.

Explicaţia, pe care Hans a primit-o cu puţin timp în urmă, că femeile nu

au în realitate facepipi, poate avea ca efect doar zdruncinarea încrederii în sine şi declanşarea complexului castrării. Din acest motiv se împotriveşte el acestei veşti şi de aceea ea rămâne fără niciun rezultat terapeutic: există într-adevăr fiinţe care nu posedă facepipi? Atunci nu ar fi atât de incredibil să i se ia facepipiul, putând fi astfel transformat în femeie.[15]

În noaptea de 27 spre 28, Hans ne surprinde prin faptul că se scoală pe întuneric din patul său şi vine în patul nostru. Camera lui este despărţită de dormitorul nostru printr-un cabinet. Îl întrebăm de ce; poate că i-a fost frică. El spune: „Nu, o să vă spun dimineaţă." Adoarme în patul nostru şi apoi este dus în patul său.

În ziua următoare, îl iau la întrebări ca să aflu de ce a venit în timpul nopţii la noi şi, după o oarecare împotrivire, se desfăşoară următorul dialog, pe care îl notez imediat stenografic:

Hans: „Noaptea erau în cameră o girafă mare şi una şifonată şi cea mare a ţipat, pentru că am luat-o pe cea şifonată. Atunci ea a început să ţipe încontinuu şi apoi eu m-am aşezat pe girafa şifonată."

Eu, surprins: „Ce? O girafă şifonată? Cum vine asta?"

El: „Da." (Ia repede o hârtie, o mototoleşte şi îmi spune:) „Aşa era şifonată."

„Eu: „Şi te-ai aşezat pe girafa şifonată? Cum?"

El îmi arată din nou, aşezându-se pe jos.

Eu: „De ce ai venit în cameră?"

El: „Asta nu ştiu."

Eu: „Ţi-a fost frică?"

El: „Nu, sigur nu."

Eu: „Ai visat despre girafe?"

El: „Nu, n-am visat; m-am gândit – m-am gândit la toate acestea; mă sculasem deja mai devreme."

Eu: „Ce înseamnă asta: o girafă şifonată? Ştii că o girafă nu poate fi strânsă ca o foaie de hârtie."

El: „Da, ştiu. M-am gândit doar. În realitate, nu există. Cea şifonată era aşezată de tot pe podea, şi eu am luat-o, am luat-o cu mâinile."

Eu: „Cum, aşa o girafă mare poate fi luată cu mâinile?"

El: „Pe cea şifonată am luat-o cu mâna.“

Eu: „Unde era cea mare în acest timp?“

El: „Cea mare stătea mai departe.“

Eu: „Ce ai făcut cu cea şifonată?“

El: „Am ţinut-o puţin în mână, până când cea mare a început să ţipe încontinuu şi, cum a început cea mare să ţipe neîntrerupt, m-am aşezat pe ea.“

Eu: „De ce a ţipat cea mare?“

El: „Pentru că i-am luat-o pe cea mică.“ (Observă că notez totul şi întrebă: „De ce notezi asta?“)

Eu: „Pentru că o trimit unui profesor, care poate să-ţi ia «prostia».“

El: „Aha, atunci ai notat şi că mami şi-a scos cămaşa şi îi dai şi asta profesorului.“

Eu: „Da, dar el n-o să înţeleagă, cum crezi tu, că o girafă se poate mototoli.“

El: „Spune-i doar că nici eu nu ştiu şi atunci nu o să întrebe; dacă întreabă ce este girafa şifonată, poate să ne scrie şi noi îi vom răspunde că eu însumi nu ştiu.“[16]

Eu: „Dar de ce ai venit azi-noapte?“

El: „Asta nu ştiu.“

Eu: „Spune-mi repede, la ce te gândeşti acum.“

El (cu umor): „La un sirop de zmeură.“

Eu: „Şi la mai ce?“

El: „La o armă de împuşcat.“[17]

Eu: „Sigur nu ai visat-o?“

El: „Sigur nu; nu, ştiu sigur.“

El povesteşte în continuare: „Mami m-a rugat aşa de mult să-i spun de ce am venit în timpul nopţii. Dar nu am vrut să spun, pentru că în primul rând mi-a fost ruşine de ea.“

Eu: „De ce?“

El: „Asta nu ştiu.“

De fapt, soţia mea l-a interogat toată dimineaţa, până i-a povestit istoria cu girafele.

În aceeaşi zi, tatăl a găsit interpretarea fantasmei cu girafele.

Girafa cea mare sunt eu, respectiv penisul mare (gâtul lung), girafa şifonată este soţia mea, respectiv organul său genital, ceea ce constituie rezultatul explicaţiilor primite de Hans.

Girafă: se referă la excursia la Schönbrunn. De altfel, deasupra patului său este atârnat un tablou cu o girafă şi cu un elefant. Totul este o reproducere a unei scene care s-a petrecut aproape în fiecare dimineaţă în ultimele zile. Hans vine dimineaţa întotdeauna la noi şi soţia mea nu se poate abţine să nu-l ia la ea în pat. După aceasta, încep să o previn că nu ar trebui să-l ia la ea („cea mare a ţipat, pentru că am luat-o pe cea şifonată“) şi ea răspunde, iritată de-a binelea, că asta este o absurditate, că un minut este irelevant ş.a.m.d. Hans rămâne atunci pentru puţin timp lângă ea. („Atunci girafa mare a început să ţipe neîntrerupt şi atunci m-am aşezat pe cea şifonată.“)

Soluţia acestei scene conjugale transpuse asupra girafelor este deci: în timpul nopţii i s-a făcut dor de mama, de desmierdările ei, de organul său genital şi de aceea a venit în dormitor. Totul este continuarea fricii de cai.

Pot să adaug la interpretarea pătrunzătoare a tatălui doar că: „aşezarea deasupra“ este probabil reprezentarea lui Hans legată de luarea în stăpânire. Totul este însă o fantasmă de apărare care se referă cu satisfacţie la victoria asupra împotrivirii paterne. „Ţipă cât vrei, mami tot mă ia în pat şi mami îmi aparţine.“ Se poate ghici deci, pe bună dreptate, în spatele ei, lucrul de care se temea tatăl: frica de a nu mai fi dorit de mama, pentru că facepipiul său nu se poate măsura cu cel al tatălui.

În dimineaţa următoare, tatăl dobândeşte confirmarea interpretării sale.

Duminică, 29 martie, merg cu Hans la Lainz. În pragul uşii, îmi iau la revedere în glumă de la soţia mea: „Adio, girafă mare.“ Hans întreabă: „De ce girafă?“ La care eu: „Mama este girafa cea mare.“, după care Hans spune: „Nu-i aşa, şi Hanna este girafa şifonată?“

La gară îi explic fantasma cu girafele, după care el spune: da, e adevărat, şi când i-am spus că eu aş fi girafa cea mare, că gâtul cel lung i-ar fi amintit de un facepipi, el spune: „Mami are şi ea gâtul ca o girafă, am văzut asta când îşi spăla gâtul alb.“[18]

Luni, 30 martie, dimineaţa, Hans vine la mine şi spune: „Azi m-am gândit la două lucruri. Primul? Am fost cu tine la Schönbrunn, la oi, şi atunci ne-am strecurat pe sub frânghii, şi apoi am spus asta paznicului de la intrarea în grădină şi acesta ne-a înhăţat.“ Cel de-al doilea lucru l-a uitat.

În legătură cu aceasta, fac observaţia: când am vrut duminică să mergem la oi, acea încăpere era închisă cu o frânghie, astfel că nu am putut intra acolo. Hans a fost foarte mirat că o încăpere este închisă doar cu o frânghie, pe sub care te poţi strecura cu uşurinţă. I-am spus că oamenii cuviincioşi nu se strecoară pe sub frânghie. El a fost de părere că este foarte uşor, la care eu am răspuns că poate să vină paznicul şi să-l conducă afară pe acela. La intrarea în Schönbrunn stă un gardian despre care i-am spus lui Hans că îi arestează pe copiii răi.

La întoarcerea de la vizita la dumneavoastră, care a avut loc în aceeaşi zi, Hans a mărturisit din nou dorinţa de a face ceva plăcut, interzis. „Azi dimineaţă m-am gândit iar la ceva.“ „La ce?“ „Am mers cu tine cu trenul şi am spart un geam şi paznicul ne-a luat cu el.“

Continuarea firească a fantasmei cu girafele. El presimte că este interzis să o ia în stăpânire pe mama, el se loveşte de interdicţia incestului. Dar el consideră interzis faptul în sine. Tatăl este alături de el în faptele interzise pe care le realizează în vis şi va fi închis împreună cu el. Tatăl, crede el, face totuşi şi el anumite lucruri enigmatice, interzise, cu mama, pe care Hans le înlocuieşte cu acţiuni violente ca spargerea unui geam, pătrunderea într-o încăpere închisă.

În această după-amiază m-au vizitat la cabinetul meu tatăl şi fiul. Îl cunoşteam deja pe puştiul poznaş şi de fiecare dată l-am văzut cu plăcere, pe el care era aşa de simpatic cu încrederea lui în sine. Nu ştiu dacă îşi mai amintea de mine, dar s-a comportat ireproşabil, ca un membru pe deplin raţional al societăţii bărbăteşti. Consultaţia a fost scurtă. Tatăl s-a referit la faptul că, în ciuda explicaţiilor, frica de cai nu s-a diminuat. A trebuit să recunoaştem că au fost puţine corelaţiile între cai, de care el se temea, şi emoţiile mascate legate de afecţiunea faţă de mama. Acum am aflat că detaliile care îl deranjau în mod special erau apărătorile din dreptul ochilor cailor şi negrul de la gura cailor, ceea ce nu am ştiut, desigur, să explicăm.

Dar când i-am văzut pe amândoi stând aşa în faţa mea şi am auzit descrierea fricii sale faţă de cai, un nou aspect al soluţiei mi-a venit deodată în minte, care, am înţeles imediat, i-ar fi putut scăpa chiar tatălui. L-am întrebat pe Hans, în glumă, dacă şi caii săi poartă ochelari, ceea ce el a negat; apoi, dacă tatăl său poartă ochelari, ceea ce el a negat din nou, în ciuda oricărei evidenţe; în fine, dacă el înţelege prin negrul din jurul gurii mustaţa; şi i-am comunicat atunci că se teme de tatăl său tocmai pentru că o iubeşte atât de mult pe mama sa. El probabil că a crezut că tatăl este supărat din cauza asta, dar nu este adevărat, tatăl îl iubeşte totuşi, poate să recunoască fără teamă, faţă de el, totul. Demult, înainte ca el să vină pe lume, eu ştiam deja că o să vină un Hans mic, care o să o iubească atât de mult pe mama lui, încât o să se teamă de tatăl său din această cauză, şi am spus acest lucru tatălui său. „De ce crezi că sunt supărat pe tine?“, m-a întrerupt tatăl, „te-am insultat sau te-am bătut?“ „Da, m-ai bătut.“, corectează Hans. „Nu este adevărat. Când asta?“ „Astăzi de dimineaţă“ şi-a amintit micuţul şi tatăl şi-a adus aminte că Hans l-a lovit cu totul neaşteptat în stomac cu capul, după care el i-a dat în mod reflex o palmă. Era important de observat că el nu punea acest detaliu în legătură cu nevroza; a înţeles însă acest detaliu ca pe o manifestare a unei dispoziţii duşmănoase faţă de el a micuţului, poate de asemenea ca pe o manifestare a nevoii de a primi o pedeapsă[19].

La plecare, Hans l-a întrebat pe tată: „Profesorul vorbeşte cu bunul Dumnezeu, de ştie totul dinainte?“ Aş fi fost deosebit de mândru de această recunoaştere ieşită din gura copilului, dacă nu aş fi provocat-o chiar eu prin laudele mele glumeţe. După această consultaţie, am păstrat o evidenţă aproape zilnică a schimbărilor în starea micului pacient. Nu era de aşteptat ca, în urma celor comunicate de mine, frica să dispară dintr-odată, dar s-a dovedit că acum i-a fost dată posibilitatea să îşi exprime producţiile inconştiente şi să îşi desfăşoare fobia. De acum înainte, el a urmat un program pe care l-am putut comunica tatălui în prealabil.

La 2 aprilie, am constatat prima îmbunătăţire esenţială. În timp ce până acum nu putea fi niciodată convins să meargă pentru mai mult timp dincolo de poarta casei şi, întotdeauna când treceau cai, alerga înapoi în casă dând toate semnele de spaimă, de această dată rămâne timp de o oră în faţa porţii,

chiar şi când trec trăsurile, ceea ce pe la noi se întâmplă destul de des. Din când în când, aleargă în casă când vede venind de departe o trăsură, totuşi se întoarce imediat, ca şi când s-ar fi răzgândit. În orice caz, mai există doar un rest din frică şi progresul făcut de când a avut loc explicaţia nu poate fi contestat.

Seara, el spune: „Dacă mergem în faţa porţii, o să mergem şi în parc."

La 3 aprilie, vine de dimineaţă la mine în pat, în timp ce în ultimele zile nu mai venise, şi părea chiar mândru de a se fi abţinut. Întreb: „De ce ai venit azi?"

Hans: „Când n-o să-mi mai fie frică, n-o să mai vin."

Eu: „Deci vii la mine pentru că ţi-e frică?"

Hans: „Când nu sunt la tine, mi-e frică; când nu sunt la tine în pat, mi-e frică. Când nu o să-mi mai fie frică, nu o să mai vin."

Eu: „Deci mă iubeşti şi eşti îngrijorat, când stai dimineaţa în pat, de aceea vii la mine?"

Hans: „Da. De ce mi-ai spus că o iubesc pe mami şi din cauza asta mi-e frică, dacă te iubesc pe tine?"

Micuţul dovedeşte aici o luciditate într-adevăr superioară. El îşi dă seama că dragostea pentru tată este în conflict cu duşmănia faţă de el, ca urmare a rivalităţii pentru mamă, şi îi face reproşuri tatălui că nu i-a atras atenţia până acum asupra acestui joc de forţe care se sfârşeşte cu frica. Tatăl nu-l înţelege încă pe deplin, astfel că în timpul acestei conversaţii el rămâne doar cu convingerea în duşmănia micuţului faţă de el, pe care am afirmat-o în timpul consultaţiei. Cele ce urmează, pe care le redau nemodificate, sunt de fapt mai semnificative pentru lămurirea tatălui, decât a micuţului pacient.

Din păcate, nu am înţeles imediat semnificaţia acestei obiecţii.

Pentru că Hans o iubea pe mama, voia evident să mă înlăture, deoarece atunci ar fi fost în locul tatălui. Această dorinţă duşmănoasă reprimată se transformă în frică pentru tată, şi el vine dimineaţa la mine să vadă dacă am plecat. Din păcate, în acel moment nu am înţeles asta şi i-am spus:

„Când eşti singur, eşti îngrijorat în legătură cu mine şi vii la mine."

Hans: „Când eşti plecat, mi-e teamă că nu mai vii acasă."

Eu: „Te-am ameninţat vreodată că nu mai vin acasă?"

Hans: „Tu nu, mama. Mami mi-a spus că ea nu mai vine.“ (Probabil că nu a fost cuminte şi ea l-a ameninţat că pleacă.)

Eu: „Ţi-a spus asta pentru că nu erai cuminte.“

Hans: „Da.“

Eu: „Ţi-e frică deci că o să plec pentru că ai fost rău, de aceea vii la mine.“

La micul dejun mă ridic de la masă, la care Hans spune: „Tati, nu pleca în galop.“ Mă frapează că spune „în galop“ în loc de „în fugă“ şi răspund: „Aha, te temi să nu fugă calul.“ La care el râde.

Ştim că acest element al fricii lui Hans are o dublă structură: frica de tată şi frica pentru tată. Prima derivă din duşmănia faţă de tată, cealaltă din conflictul dintre afecţiune, care aici este exagerată în mod reactiv, şi duşmănie. Tatăl adaugă:

Acesta este, fără îndoială, începutul unei faze importante. Faptul că îndrăznea să meargă cel mult în faţa porţii, dar nu pleca de acasă, că la primul atac de frică se întorcea de la jumătatea drumului, este motivat de teama că nu îi va mai găsi acasă pe părinţi pentru că au plecat. El stă lipit de casă din dragoste pentru mama; se teme că plec din cauza dorinţelor lui duşmănoase faţă de mine; atunci ar fi el tatăl.

În timpul verii, am plecat în repetate rânduri de la Gmunden la Viena, pentru că o cerea ocupaţia mea; atunci el era tatăl. Amintesc în legătură cu asta că teama de cai se leagă de o întâmplare din Gmunden, când un cal trebuia să ducă la gară bagajele lui Lizzi. Dorinţa refulată ca eu să merg la gară, astfel ca el să fie singur cu mama („calul trebuie să plece“) devine astfel frica de plecarea calului şi nu se transformă într-o frică mai mare ca atunci când o trăsură ieşea din curtea Vămii centrale, care se află în faţa locuinţei noastre, sau când caii se puneau în mişcare. Acest nou aspect (sentimentele duşmănoase faţă de tată) apar abia când el ştie că nu sunt supărat pe el pentru că o iubeşte atât de mult pe mama.

După-amiază merg din nou cu el în faţa porţii; el merge din nou în faţa casei şi rămâne acolo chiar când trec trăsuri, numai de trăsurile cu un singur cal îi este frică şi fuge în antreu. De asemenea, îmi explică: „Nu toţi caii albi muşcă“; adică: prin analiză vor fi recunoscuţi unii cai albi drept

„tati“, aceştia nu mai muşcă, însă rămân alţi cai care pot muşca.

Situaţia din faţa casei noastre se prezintă în felul următor: vizavi se află depozitul Vămii Centrale, cu o rampă de încărcare, unde în tot timpul zilei trec trăsuri prin faţă pentru a lua lăzi ş.a. Către stradă, această curte este închisă cu un grilaj. Peste drum de locuinţa noastră se află poarta de intrare a curţii (fig. 2).

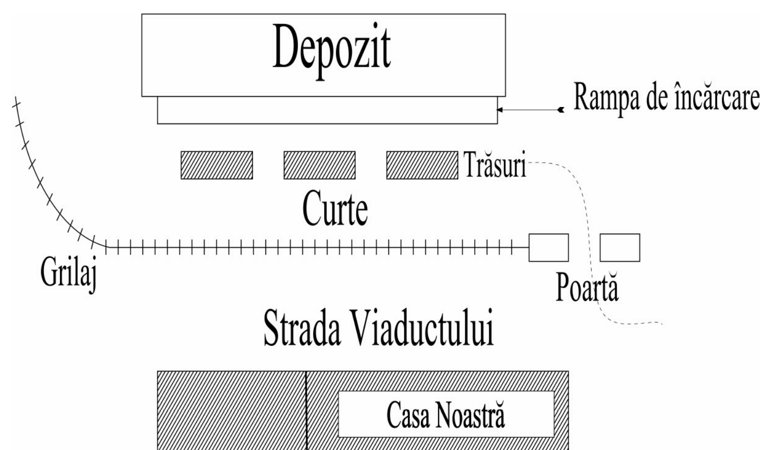


Fig. 2.

Am observat de câteva zile că Hans se teme în special când trăsurile intră sau ies, lucru pentru care trebuie să facă un ocol. L-am întrebat mai de mult de ce se teme aşa, la care mi-a răspuns: „Mă tem că atunci când trăsura întoarce, calul o să cadă.“ (A) La fel de tare se teme şi când trăsurile care stau lângă rampa de încărcare se pun deodată în mişcare pentru a pleca. (B) Se mai teme de caii de povară (C) mai mult decât caii mici, de caii de ţară mai mult decât de cei eleganţi (ca de ex. cei de birjă). De asemenea, se teme mai tare când prin faţa lui trece repede o trăsură (D), decât când calul trece încet, la pas. Aceste diferenţieri au ieşit desigur în evidenţă abia în ultimele zile în mod clar.

Doresc să spun că în urma analizei a căpătat curaj nu numai pacientul, ci şi fobia sa, îndrăznind să se manifeste.

La 5 aprilie, Hans vine din nou în dormitor şi este trimis înapoi în patul său. Îi spun: „Cât timp vii dimineaţa în cameră, frica de cai nu se va micşora.“ Dar el mă înfruntă şi răspunde: „Eu o să vin şi dacă mi-e frică.“ Deci el nu vrea să lase ca vizitele la mama să-i fie interzise.

După micul dejun trebuie să coborâm. Hans se bucură foarte mult şi plănuieşte ca în loc să rămânem ca de obicei în faţa porţii, să mergem peste drum în curte, unde el vede destul de des jucându-se băieţii de pe stradă. Îi spun că o să mă bucur dacă merge peste drum şi mă folosesc de acest prilej să îl întreb de ce se teme aşa de tare când trăsurile încărcate se pun în mişcare la rampa de încărcare (B).

Hans: „Mi-e frică dacă stau lângă trăsură şi trăsura pleacă repede şi eu stau deasupra şi vreau să merg acolo pe scândură (rampa de încărcare) şi plec cu trăsura."

Eu: „Şi când trăsura stă? Nu ţi-e frică? De ce nu?"

Hans: „Când trăsura stă, merg repede la trăsură şi merg pe scândură."

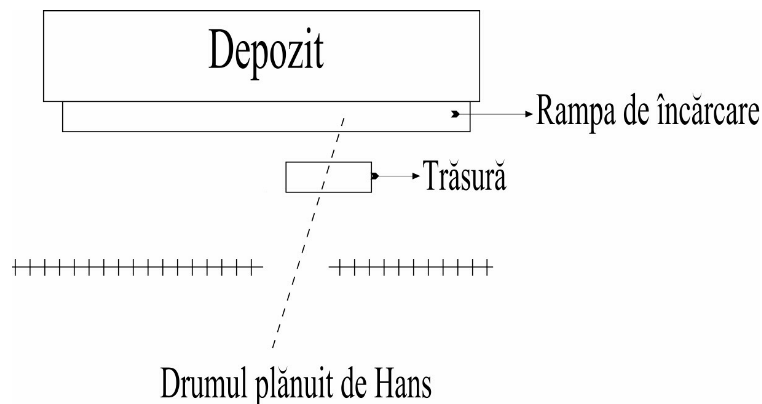


Fig. 3.

(Hans plănuieşte deci să se caţere de rampa de încărcare, urcându-se deasupra unei trăsuri şi se teme să nu plece trăsura când el se află sus pe ea.)

Eu: „Poate că te temi că nu mai vii acasă dacă pleci cu trăsura?"

Hans: „Nu; eu ştiu întotdeauna să vin la mama, cu trăsura sau cu birja. Pot să-i spun şi numărul casei."

Eu: „Atunci de ce te temi?"

Hans: „Asta nu ştiu, dar profesorul o să ştie. Crezi că o să ştie?"

Eu: „De fapt, de ce vrei sus pe scândură?"

Hans: „Pentru că nu am fost niciodată acolo şi am vrut mult să fiu acolo; şi ştii de ce am vrut să merg acolo? Pentru că am vrut să încarc

pachete şi am vrut să mă caţăr acolo pe pachete. Doresc aşa de mult să mă caţăr. Ştii de unde am învăţat să mă caţăr? Băieţii s-au căţărat pe pachete şi eu am văzut şi vreau să fac şi eu la fel.“

Dorinţa nu i s-a împlinit, deoarece când Hans s-a încumetat din nou în faţa porţii, puţinii paşi făcuţi peste drum, în curte, trezesc în el o prea mare împotrivire, pentru că în curte circulă încontinuu trăsuri.

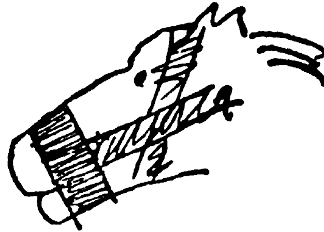


Fig. 4.

Profesorul ştia numai că acest joc cu trăsurile încărcate pe care Hans intenţiona să-l joace trebuie să fie în relaţie simbolică, de înlocuire cu o altă dorinţă, pe care încă nu a manifestat-o. Dar această dorinţă se lasă, dacă acest lucru nu pare prea îndrăzneţ, încă de pe acum construită.

După-amiază mergem din nou în faţa porţii şi la întoarcere îl întreb pe Hans:

„De care cai te temi de fapt cel mai tare?“

Hans: „De toţi.“

Eu: „Nu e adevărat.“

Hans: „Cel mai tare mi-e frică de caii care au la gură aşa ceva.“

Eu: „La ce te referi? La fierul pe care îl au în gură?“

Hans: „Nu, au ceva negru la gură (îşi acoperă gura cu mâna).“

Eu: „Ce, poate că o mustaţă?“

Hans (râde): „Nu.“

Eu: „Toţi au aşa ceva?“

Hans: „Nu, doar unii.“

Eu: „Ce este asta, ce au ei la gură?“

Hans: „Ceva negru.“ – Cred că în realitate este vorba de cureaua pe care caii de povară o au deasupra botului.

„Şi de trăsurile de mobilă mi-e frică cel mai tare.“

Eu: „De ce?“

Hans: „Cred că dacă trag o trăsură grea, caii vor cădea.“

Eu: „De o trăsură mică nu ţi-e frică?“

Hans: „Nu, de trăsurile mici şi de cele de poştă nu mi-e frică. Şi când vine o trăsură cu locuri mi-e frică cel mai tare.“

Eu: „De ce, pentru că este atât de mare?“

Hans: „Nu, pentru că odată, la o astfel de trăsură a căzut un cal.“

Eu: „Când?“

Hans: „Odată, când am mers cu mami în ciuda «prostiei», când am cumpărat vesta.“

(Acest lucru este confirmat ulterior de mamă.)

Eu: „Ce te-ai gândit când a căzut calul?“

Hans: „Că de acum va fi mereu aşa. Toţi caii de la trăsurile cu locuri vor cădea.“

Eu: „La toate trăsurile cu locuri?“

Hans: „Da. Şi de la trăsurile de mobilă. De la trăsurile de mobilă nu aşa des.“

Eu: „Pe atunci aveai deja «prostia»?“

Hans: „Nu, abia o căpătasem. Când a căzut calul de la trăsura cu locuri, m-am speriat foarte tare, într-adevăr. Când am plecat, am căpătat-o.“

Eu: „Totuşi prostia era că te-ai gândit că o să te muşte un cal şi acum spui că ţi-a fost teamă că o să cadă un cal.“

Hans: „Că o să cadă şi o să muşte.“[20]

Eu: „De ce te-ai speriat aşa de tare?“

Hans: „Deoarece calul a făcut aşa cu picioarele (se culcă pe pământ şi îmi arată cum se zbătea). M-am speriat pentru că a făcut «scandal» cu picioarele.“

Eu: „Unde ai fost atunci cu mami?“

Hans: „Întâi la patinoar, apoi la cafenea, apoi să cumpăr o vestă, apoi la cofetărie cu mami şi apoi acasă seara; atunci am trecut şi prin parc.“

(Toate acestea sunt confirmate de soţia mea, precum şi faptul că imediat după aceea s-a declanşat frica.)

Eu: „Calul era mort când a căzut?“

Hans: „Da."

Eu: „De unde ştii?"

Hans: „Pentru că am văzut (râde). Nu, nu era chiar mort."

Eu: „Poate că te-ai gândit că este mort."

Hans: „Nu, sigur nu. Am spus-o numai în glumă." (Dar atunci avea o mină serioasă.)

Pentru că este obosit, îl las să fugă. Îmi mai povesteşte doar că mai întâi s-a temut de trăsurile cu locuri, apoi de toate celelalte trăsuri şi la urmă abia de trăsurile de mobilă.

Pe drumul de întoarcere la Lainz, încă câteva întrebări:

Eu: „Când a căzut calul de la trăsura cu locuri, ce culoare avea? Alb, roşu, maro, gri?"

Hans: „Negru, amândoi caii erau negri."

Eu: „Era mare sau mic?"

Hans: „Mare."

Eu: „Gras sau slab?"

Hans: „Gras, foarte mare şi gras."

Eu: „Te-ai gândit la tati când a căzut calul?"

Hans: „Poate. Da. E posibil."

Tatăl a cercetat unele aspecte fără succes; dar nu strică să cunoaştem îndeaproape o asemenea fobie, pe care am dori s-o denumim după noul ei obiect. Aflăm astfel cât de difuză este ea într-adevăr. Ea este legată de cai, de trăsuri, apoi de căderea cailor şi de faptul că muşcă, de anumite tipuri de cai, de trăsuri care sunt foarte încărcate. Dezvăluim chiar că toate aceste caracteristici conduc la faptul că frica nu este legată la origine de cai, ci a fost transferată secundar asupra lor şi s-a fixat în poziţia complexului legat de cai, care s-a dovedit potrivit unui astfel de transfer. Trebuie să recunoaştem în mod deosebit un rezultat esenţial al investigaţiei tatălui. Am aflat prilejul actual de care este legată declanşarea fobiei. Acesta a fost când băiatul a văzut un cal mare şi greu căzând, şi cel puţin una din semnificaţiile impresiei făcute asupra lui este cea subliniată de tată, şi anume că Hans a simţit pe atunci dorinţa ca tatăl să cadă aşa şi să moară. Mina serioasă a lui Hans, când a povestit, demonstrează pe deplin această semnificaţie inconştientă. Se

ascund şi alte semnificaţii în spatele acestor lucruri? Şi ce înseamnă „scandalul“ cu picioarele?

Hans se joacă de câtva timp în cameră de-a calul, aleargă, cade în genunchi, azvârle din picioare, nechează. Odată îşi leagă un sac ca pe un sac pentru nutreţ. În repetate rânduri aleargă spre mine şi mă muşcă.

El acceptă astfel ultimele explicaţii, mai hotărât decât ar face-o prin cuvinte, desigur însă cu schimbarea rolurilor, pentru că jocul este în slujba unei fantasme a dorinţei. Deci, el este calul, îl muşcă pe tată, de altfel se identifică cu tatăl, totodată.

De două zile observ că Hans mi se împotriveşte în modul cel mai energic; nu obraznic, ci foarte vesel. Să fie oare pentru că nu se mai teme de mine, calul?

6 aprilie. După-amiază cu Hans în faţa casei. La fiecare cal, îl întreb dacă vede ceva „negru la gură“; el spune „nu“ la toţi. Îl întreb cum arată de fapt negrul; el spune că este un fier negru. Prima mea presupunere, că el se referă la cureaua de piele de la hamurile cailor de povară, nu se confirmă deci. Întreb dacă negrul îi aminteşte de o mustaţă; el spune: numai prin culoare. Deci până acum nu ştiu încă ce este în realitate.

Frica este mai mică, de această dată îndrăzneşte să meargă până la casa vecină, se întoarce însă repede când aude în depărtare tropot de cai. Când trece o trăsură şi opreşte în faţa casei noastre, este cuprins de frică şi fuge în casă, deoarece calul zvârlea din picioare. Îl întreb de ce se teme, dacă se teme poate pentru că a făcut aşa (tropăi din picioare) calul. El spune: „Nu mai face aşa scandal cu picioarele!“ Compar aceasta cu exprimarea în legătură cu calul căzut al trăsurii cu locuri.

În mod deosebit îl sperie trecerea unei trăsuri de mobilă. Fuge atunci în casă. Îl întreb indiferent: „O astfel de trăsură de mobilă nu arată ca o trăsură cu locuri?“ El nu spune nimic. Repet întrebarea. El spune atunci: „Desigur, altfel nu m-aş teme atât de o trăsură de mobilă.“

7 aprilie. Azi întreb din nou cum arată „negrul de la gura“ calului. Hans spune: „Ca o botniţă“. Ciudat este că de trei zile nu trece niciun cal la care el să constate această „botniţă“; eu însumi nu am văzut în timpul plimbării un astfel de cal, totuşi el susţine că există aşa ceva. Presupun că în

realitate vreun tip de căpăstru – cum ar fi cureaua lată din jurul gurii – i-a amintit de o mustaţă şi că odată cu aluzia mea a dispărut şi această teamă.

Ameliorarea stării lui Hans este constantă, raza cercului său de acţiune, având centrul în poarta casei noastre, este mai mare; el îndrăzneşte să facă chiar şi acest act de curaj, până acum imposibil, de a fugi pe trotoarul de vizavi. Toată frica ce a mai rămas este legată de scena cu trăsura cu locuri, al cărei sens nu-mi este fireşte încă clar.

9 aprilie. Azi-dimineaţă Hans vine în timp ce mă spăl cu partea de sus a corpului dezbrăcată.

Hans: „Tati, eşti frumos, aşa alb.“

Eu: „Nu-i aşa, ca un cal alb.“

Hans: „Numai mustaţa este neagră (gânditor). Sau este poate botniţa neagră?“

*Îi povestesc apoi că în seara precedentă am fost la profesor şi îi spun: „El vrea să ştie câte ceva“, la care Hans: „Sunt curios!“ Îi spun că ştiu cu ce ocazie face el scandal cu picioarele. El mă întrerupe: „Când sunt mâniat sau când trebuie să fac lumpf*21** şi aş vrea mai bine să mă joc, nu-i aşa?“ Când este furios are obiceiul să facă scandal cu picioarele, adică: să tropăie. – „Să facă lumpf“ înseamnă să facă treabă mare. Când Hans era mic, a spus într-o zi, stând pe oală: „Uite lumpf.“ (Se referea la ciorap după formă şi culoare.) Această denumire a rămas până azi. – În perioadele anterioare, când trebuia aşezat pe oliţă şi se împotrivea să părăsească joaca, dădea mânios din picioare, se zvârcolea şi eventual se arunca şi la podea.*

„Tu dai din picioare şi când trebuie să faci pipi şi nu vrei să te duci pentru că preferi să te joci.“

El: „Trebuie să faci pipi.“ – şi iese afară, drept confirmare.

Tatăl mi-a adresat la vizita sa întrebarea de ce anume i-ar putea aminti lui Hans zvârcolirile din picioare ale calului căzut, şi eu am răspuns că ar putea fi vorba de propria reacţie la abţinerea de a urina. Acest lucru îl confirmă acum Hans prin reapariţia nevoii de a urina în timpul discuţiei şi adaugă de asemenea şi alte semnificaţii scandalului cu picioarele.

Apoi mergem în faţa porţii. El îmi spune, când vine o trăsură cu cărbune: „Şi de trăsura cu cărbune mi-e frică tare.“ Eu: „Poate pentru că

este tot atât de mare ca şi o trăsură cu locuri.“ Hans: „Da, şi pentru că este atât de încărcată şi caii au atât de mult de tras şi pot cădea uşor. Când o trăsură este goală, nu mi-e frică.“ De fapt, cum am constatat mai devreme, doar camioanele grele îi inspiră teamă.

Pe lângă toate acestea, situaţia este foarte neclară. Analiza face puţine progrese: prezentarea ei, mă tem, îl va plictisi în curând pe cititor. Totuşi există în fiecare psihanaliză asemenea perioade întunecate. Hans abordează în curând un domeniu la care noi nu ne aşteptam.

*

Vin acasă şi vorbesc cu soţia mea, care a făcut diverse cumpărături şi mi le arată. Printre acestea se află şi nişte chiloţi galbeni. Hans spune de câteva ori: „Pfui.“, se aruncă pe jos şi scuipă. Soţia mea spune că a mai făcut aşa de câteva ori, cum vedea chiloţii.

Îl întreb: „De ce spui pfui?“

Hans: „Din cauza chiloţilor.“

Eu: „De ce, din cauza culorii, pentru că e galbenă şi îţi aminteşte de pipi sau de lumpf?“

Hans: „Lumpful nu este galben, este alb sau negru.“ Imediat după aceea: „Faci uşor lumpf când mănânci brânză?“ (Asta i-am spus eu odată, când m-a întrebat de ce mănânc brânză.)

Eu: „Da.“

Hans: „De aceea mergi întotdeauna dimineaţa să faci lumpf? Aş vrea tare mult să mănânc brânză cu pâine cu unt.“

Ieri m-a întrebat, pe când sărea pe stradă: „Nu-i aşa că, dacă sari aşa de mult, faci uşor lumpf?“ – Dintotdeauna scaunul său ne face greutăţi, laxativele şi clisma sunt deseori folosite. Odată constipaţia sa obişnuită a fost atât de puternică, încât soţia mea i-a cerut sfatul doctorului L. Acesta a fost de părere că copilul a fost supraalimentat şi a recomandat mese cumpătate, ceea ce a înlăturat imediat starea. În ultimul timp, se produc din nou des constipaţii.

După masă spun: „O să-i scriem din nou profesorului“, şi el îmi dictează: „Când am văzut chiloţii galbeni am spus: pfui, am scuipat, m-am

aruncat pe jos şi am închis ochii şi nu m-am mai uitat la ei.“

Eu: „De ce?“

Hans: „Pentru că am văzut chiloţii galbeni, dar şi la chiloţii negri[22] *am făcut aşa. Şi pantalonii negri sunt tot aşa, numai că negri. (Întrerupându-se.) Sunt bucuros; când pot să-i scriu profesorului, sunt întotdeauna bucuros.“*

Eu: „De ce ai spus pfui? Ţi-a fost scârbă?“

Hans: „Da, pentru că am văzut asta. Am crezut că trebuie să fac lumpf.“

Eu: „De ce?“

Hans: „Nu ştiu.“

Eu: „Când ai văzut chiloţii negri?“

Hans: „Odată când Anna (servitoarea noastră) a fost mult timp acolo – la mama – i-a adus acasă de la cumpărături.“ (Această afirmaţie va fi confirmată de soţia mea.)

Eu: „Şi atunci ţi-a fost scârbă?“

Hans: „Da.“

Eu: „Ai văzut-o pe mami cu asemenea chiloţi?“

Hans: „Nu.“

Eu: „Când i-a îmbrăcat?“

Hans: „Pe cei galbeni i-am mai văzut o dată, când i-a cumpărat.“ (Contradicţie. Când mama i-a cumpărat, el i-a văzut pentru prima dată.) „Pe cei negri îi are şi azi pe ea (corect), pentru că am văzut cum i-a dezbrăcat de dimineaţă.“

Eu: „Cum? Şi-a dezbrăcat de dimineaţă, chiloţii negri?“

Hans: „De dimineaţă, când a plecat, şi-a dezbrăcat chiloţii negri, şi când a venit, şi i-a pus din nou.“

O întreb pe soţia mea, deoarece mi se pare fără sens. Spune şi ea că nu este adevărat, nu şi-a schimbat chiloţii la plecare, bineînţeles.

Îl întreb imediat pe Hans: „Ai povestit că mami a îmbrăcat nişte chiloţi negri şi când a plecat s-a dezbrăcat de ei, şi când s-a întors, i-a îmbrăcat din nou. Dar mami spune că nu este adevărat.“

Hans: „Mi s-a părut, poate că am uitat, că nu şi i-a scos. (Indignat.) Lasă-mă odată în pace.“

Pentru clarificarea acestei poveşti cu chiloţii fac remarca: Hans se

preface, evident, dacă arată aşa vesel, că trebuie să dea socoteală despre această chestiune. În final, el aruncă masca şi devine grosolan faţă de tatăl său. Este vorba de lucrul care i-a pricinuit mai devreme multă plăcere şi de care acum, după refularea care a survenit, se ruşinează şi pretinde că îl scârbeşte. El minte de-a dreptul, pentru a substitui împrejurările în care a observat cum mama îşi schimbă chiloţii. În realitate, îmbrăcarea şi dezbrăcarea chiloţilor face parte din contextul lumpfului. Tatăl ştie precis cum s-a ajuns aici şi ce vrea Hans să ascundă.

O întreb pe soţia mea dacă Hans a fost deseori de faţă când ea se ducea la closet. Ea spune: „Da, deseori, el m-a pisat până când i-am permis; aşa fac toţi copiii."

Vrem să remarcăm plăcerea, astăzi deja refulată, de a o vedea pe mama făcând lumpf.

Mergem în faţa casei. El este foarte vesel şi, cum ţopăie încontinuu precum caii, întreb: „Cine este de fapt calul de la trăsura cu locuri? Eu, tu sau mami?"

Hans (imediat): „Eu, eu sunt un cal tânăr."

Când, în perioada celei mai puternice angoase, vedea cai sărind, mă întreba de ce fac aşa, îi spuneam ca să-l liniştesc: „Ştii, sunt cai tineri, care sar ca şi băieţii tineri. Şi tu sari şi eşti un băiat." De atunci, când vede cai sărind, spune „Sunt cai tineri, nu-i aşa?"

Când am ieşit afară, îl întreb, pe trepte, aproape maşinal: „La Gmunden te-ai jucat cu copiii de-a calul?"

El: „Da. (gânditor) Mi se pare că acolo am căpătat prostia."

Eu: „Cine era calul?"

Hans: „Eu, şi Berta era trăsura."

Eu: „Poate că ai căzut când erai cal?"

Hans: „Nu. Când Berta a zis: Ho, am fugit repede, chiar am alergat."[23]

Eu: „Nu v-aţi jucat niciodată de-a trăsurile cu locuri?"

Hans: „Nu, numai de-a trăsurile obişnuite şi de-a caii fără trăsură. Dacă avea trăsură, calul putea să meargă şi fără trăsură şi trăsura putea să rămână acasă."

Eu: „V-aţi jucat des de-a calul?"

Hans: „Foarte des. Fritzl (după cum se ştie, tot un copil al proprietarului) a fost şi el odată cal şi Franz vizitiu şi Fritzl a fugit aşa de tare şi a călcat odată pe o piatră şi a sângerat.“

Eu: „Poate că a căzut?“

Hans: „Nu, a băgat piciorul într-o apă şi apoi şi-a pus deasupra o batistă.“[24]

Eu: „Ai fost deseori cal?“

Hans: „O, da.“

Eu: „Şi atunci ai căpătat prostia.“

Hans: „Pentru că ei spuneau mereu: «din cauza calului» şi «din cauza calului» (el accentuează «din cauza»), şi poate că aşa, pentru că aşa au zis ei «din cauza calului», poate că aşa am căpătat prostia.“[25]

Tatăl încearcă zadarnic pentru un timp alte căi.

Eu: „Aţi vorbit ceva despre cai?“

Hans: „Da.“

Eu: „Ce?“

Hans: „Am uitat.“

Eu: „Poate că aţi vorbit despre facepipi?“

Hans: „O, nu.“

Eu: „Acolo te temeai deja de cai?“

Hans: „Nu, nu mă temeam deloc.“

Eu: „Poate că Berta a spus că un cal...“

Hans (întrerupând): „Face pipi? Nu.“

Pe 10 aprilie, leg aceasta de discuţia de ieri şi vreau să aflu ce înseamnă „din cauza calului“. Hans nu-şi poate aminti, ştie doar că, dimineaţa, mai mulţi copii stăteau în faţa porţii şi spuneau „din cauza calului, din cauza calului“. El însuşi era de faţă. Cum am stăruit, îmi explică că ei nu ar fi spus „din cauza calului“, şi-a amintit el greşit.

Eu: „Mergeaţi des în grajd, acolo aţi vorbit sigur despre cai.“ – „Nu am vorbit.“ – „Despre ce aţi vorbit?“ – „Despre nimic.“ – „Eraţi atâţia copii şi nu aţi vorbit despre nimic?“ – „Ceva am vorbit noi, dar nu despre cai.“ – „Atunci despre ce?“ – „Nu mai ştiu acum.“

O las baltă, pentru că rezistenţele sunt evident prea mari[26]*, şi întreb: „Cu Berta îţi plăcea să te joci?“*

El: „Da, foarte mult, cu Olga nu; ştii ce a făcut Olga? Grete de sus mi-a dăruit odată o minge de hârtie şi Olga a rupt-o de tot. Berta nu mi-a rupt niciodată mingea. Cu Berta îmi plăcea să mă joc.“

Eu: „Ai văzut cum arată facepipiul Bertei?“

Hans: „Nu, dar l-am văzut pe al calului, pentru că stăteam mereu în grajd, şi acolo am văzut facepipiul calului.“

Eu: „Şi atunci ai fost curios cum arată facepipiul Bertei şi al mamei?“

El: „Da.“

I-am amintit că mi s-a plâns odată că fetiţele vor întotdeauna să se uite când face el pipi.

El: „Şi Berta s-a uitat întotdeauna (nicidecum supărat, ci foarte satisfăcut), deseori. Acolo unde e grădina mică, unde sunt ridichile, făceam pipi şi ea stătea în faţa uşii şi se uita.“

Eu: „Şi când făcea ea pipi, tu te uitai?“

El: „Ea mergea la closet.“

Eu: „Şi tu erai curios?“

El: „Eram în closet, când ea era înăuntru.“

(Asta e adevărat; cei din casă ne-au povestit odată şi îmi amintesc că i-am interzis asta lui Hans.)

Eu: „I-ai spus că vrei să intri?“

El: „Am intrat doar, şi pentru că Berta mi-a permis. Nu e nicio ruşine.“

Eu: „Şi ţi-ar fi plăcut să-i vezi facepipiul?“

El: „Da, dar nu l-am văzut.“

Îi amintesc visul de la Gmunden: ce este gajul din mâna mea ş.a.m.d. şi întreb: „La Gmunden ai dorit ca Berta să te ajute să faci pipi?“

El: „Nu i-am spus niciodată.“

Eu: „De ce nu i-ai spus niciodată?“

El: „Pentru că nu m-am gândit la asta. (Întrerupându-se.) Când o să-i scriu totul profesorului, prostia o să treacă foarte repede, nu-i aşa?“

Eu: „De ce ai vrut ca Berta să te ajute să faci pipi?“

El: „Nu ştiu. Pentru că s-a uitat.“

Eu: „Te-ai gândit că o să pună mâna la facepipi?“

El: „Da. (Deviind.) La Gmunden era foarte vesel. În grădina mică, unde sunt ridichile, este un morman mic de nisip, acolo mă joc cu lopata.“

(Aceasta este grădina unde mereu a făcut pipi.)

Eu: „La Gmunden, când stăteai în pat, ai pus mâna la facepipi?“

El: „Nu, încă nu. La Gmunden am dormit aşa de bine, că nu m-am gândit deloc la asta. Numai pe stradă[27] *şi acum am făcut asta.“*

Eu: „Berta nu a pus niciodată mâna la facepipiul tău?“

El: „Nu a făcut asta niciodată, pentru că nu i-am spus niciodată.“

Eu: „Când ai dorit asta?“

El: „Într-o zi, la Gmunden.“

Eu: „Doar o dată?“

El: „Deseori.“

Eu: „De câte ori ai făcut pipi, ea s-a uitat; poate că era curioasă cum faci pipi.“

El: „Poate că era curioasă cum arată facepipiul meu.“

Eu: „Dar tu erai curios numai la Berta?“

El: „La Berta, la Olga.“

Eu: „Şi la mai cine?“

El: „La nimeni altcineva.“

Eu: „Nu este adevărat. Şi la mami.“

El: „Şi la mami.“

Eu: „Acum nu mai eşti curios. Ştii cum arată facepipiul Hannei?“

El: „Dar o să crească, nu?“[28]

Eu: „Sigur, dar când o să crească, nu o să arate ca al tău.“

El: „Asta ştiu. O să fie aşa (aşa cum este acum), doar că mai mare.“

Eu: „Ai fost curios la Gmunden când mama se dezbrăca?“

El: „Da, şi când i se făcea baie Hannei am văzut facepipiul.“

Eu: „Şi pe al mamei?“

El: „Nu.“

Eu: „Ţi-a fost scârbă când ai văzut chiloţii mamei.“

El: „Numai când i-am văzut pe cei negri, când i-a cumpărat, atunci am scuipat, dar când se îmbracă sau se dezbracă de chiloţi, atunci nu scuip.

Scuip pentru că chiloţii negri sunt ca un lumpf şi cei galbeni sunt galbeni ca pipi, şi atunci cred că trebuie să fac pipi. Când mama poartă chiloţii, atunci nu-i văd, atunci are haine pe deasupra.“

Eu: „Şi când îşi scoate hainele?“

El: „Atunci nu scuip. Când sunt noi, arată ca un lumpf. Când sunt vechi, se decolorează şi sunt murdari. Când i-a cumpărat, sunt curaţi, acasă i-a murdărit deja, sunt vechi.“

Eu: „Deci de cei vechi nu ţi-e scârbă?“

El: „Când sunt vechi sunt mult mai negri decât un lumpf, nu-i aşa? Sunt puţin mai negri.“[29]

Eu: „Cu mami ai fost des la closet?“

El: „Foarte des.“

Eu: „Ţi-a fost scârbă?“

El: „Da... nu.“

Eu: „Îţi plăcea când mami făcea pipi sau lumpf?“

El: „Foarte mult.“

Eu: „De ce aşa de mult?“

El: „Nu ştiu.“

Eu: „Pentru că credeai că o să-i vezi facepipiul.“

El: „Da, aşa credeam.“

Eu: „Dar de ce la Lainz nu vrei să mergi niciodată la closet?“

(Întotdeauna mă roagă la Lainz să nu-l duc la closet; s-a speriat odată de zgomotul pe care-l face apa în cădere.)

El: „Poate pentru că face scandal când tragi apa.“

Eu: „Atunci ţi-e frică.“

El: „Da.“

Eu: „Şi la closetul nostru de aici?“

El: „Aici nu. La Lainz mi-e frică, când tragi apa. Când sunt înăuntru şi apa coboară, atunci mă sperii.“

Ca să îmi arate că în locuinţa noastră nu îi este frică, mă invită să mergem la closet şi să tragem apa. Apoi îmi explică:

„Mai întâi este un scandal mai puternic, apoi unul mai slab (când apa coboară). Când face un scandal puternic, îmi place mai mult să rămân

înăuntru, când face unul slab, îmi place mai mult să ies.“

Eu: „Pentru că ţi-e frică?“

El: „Pentru că îmi place întotdeauna să văd (se corectează), să aud un scandal mare, şi atunci îmi place mai mult să rămân înăuntru, ca să-l aud mai bine.“

Eu: „De ce anume îţi aminteşte un scandal puternic?“

El: „Că trebuie să fac lumpf în closet.“ (Deci de acelaşi lucru ca şi chiloţii negri.)

Eu: „De ce?“

El: „Nu ştiu. Ştiu că un scandal puternic se aude ca atunci când faci lumpf. Un scandal mai mare aminteşte de lumpf, unul mai mic de pipi.“ (Ca şi pantalonii negri şi cei galbeni.)

Eu: „Calul de la trăsura cu locuri nu avea aceeaşi culoare ca un lumpf?“ (După declaraţiile sale era negru.)

El (foarte uimit): „Da!“

Trebuie să adaug câteva cuvinte. Tatăl întreabă prea mult şi investighează după propriile idei preconcepute, în loc să-l lase pe micuţ să se exprime. De aceea analiza este neclară şi nesigură. Hans merge pe drumul său şi nu realizăm nimic, dacă vrem să-l abatem. Interesul său este acum evident centrat pe *lumpf* şi pe pipi, nu ştim de ce. Povestea cu scandalul este tot atât de puţin clarificată ca şi cea cu chiloţii galbeni şi negri. Presupun că urechea sa fină a observat foarte bine diferenţa de zgomot, când urinează un bărbat sau o femeie. Analiza a restrâns însă într-un mod puţin artificial opoziţia dintre cele două nevoi. Cititorului, care nu a făcut încă el însuşi o analiză, îi pot doar da sfatul să nu dorească să înţeleagă imediat totul, ci să acorde în mod egal atenţie la tot ce apare şi să aştepte urmarea.

*

11 aprilie. Azi-dimineaţă Hans vine din nou în camera noastră şi, la fel ca în toate zilele din urmă, este dat afară.

Mai târziu povesteşte: „M-am gândit la ceva: Sunt în cada de baie[30]*, atunci vine lăcătuşul şi o deşurubează*[31]*. Atunci ia un burghiu mare şi mă împunge în burtă.“*

Tatăl îşi traduce această fantasmă.

„Sunt în pat cu mama. Atunci vine tata şi mă goneşte. Cu penisul său mare, mă dă la o parte de lângă mama.“

Amânăm deocamdată părerea noastră.

Mai departe povesteşte un al doilea lucru la care s-a gândit:

„Mergem cu trenul la Gmunden. În staţie ne îmbrăcăm, dar nu suntem gata şi trenul pleacă cu noi.“

Mai târziu întreb: „Ai văzut vreodată un cal făcând lumpf?“

Hans: „Da, foarte des.“

Eu: „Face mare scandal când face lumpf?“

Hans: „Da.“

Eu: „De ce anume îţi aminteşte scandalul?“

Hans: „Cum cade lumpful în oliţă.“

Calul de la trăsura cu locuri, care cade şi face scandal cu picioarele, este – desigur – un lumpf care cade şi face zgomot. Teama de defecaţie, de trăsuri încărcate, este chiar teama de burţi încărcate.

Prin aceste ocolişuri, tatăl întrezăreşte adevărata stare de lucruri.

*

11 aprilie. Hans spune la masa de prânz: „Dacă am avea o cadă de baie la Gmunden, nu ar trebui să merg la stabilimentul de băi.“ La Gmunden era dus întotdeauna, ca să facă baie caldă, la stabilimentul de băi situat în apropiere, lucru împotriva căruia obişnuia să protesteze cu plânsete violente. Şi la Viena ţipă întotdeauna când la baie este aşezat sau culcat în cada mare. Trebuie spălat în genunchi sau în picioare.

Acest discurs al lui Hans, care începe acum să alimenteze analiza cu exprimările sale spontane, face legătura între ultimele sale două fantasme (a lăcătuşului care deşurubează cada şi a călătoriei nereuşite la Gmunden). Tatăl a dedus în mod corect din ultima o aversiune faţă de Gmunden. Un avertisment, din nou, că ceea ce iese la suprafaţă din inconştient, nu poate fi înţeles cu ajutorul a ceea ce îl precede, ci a ceea ce va urma.

Îl întreb dacă şi de ce se teme.

Hans: „Să nu cad înăuntru.“

Eu: „Dar de ce nu ţi-era niciodată frică, când ţi se făcea baie în cada mică?“

Hans: „Atunci eram aşezat, nu puteam să mă culc în ea, era prea mică.“

Eu: „Când ai mers la Gmunden cu barca, nu ţi-a fost frică că o să cazi în apă?“

Hans: „Nu, pentru că mă ţineam şi atunci nu puteam să cad. Mi-e frică numai în cada mare, că o să cad înăuntru.“

Eu: „Totuşi, mama îţi face baie acolo. Ţi-e frică că mama o să te arunce în apă?“

Hans: „Că o să îşi ia mâinile şi că o să cad cu capul în apă.“

Eu: „Tu ştii totuşi că mama te iubeşte şi că nu o să îşi ia mâinile.“

Hans: „Am crezut asta.“

Eu: „De ce?“

Hans: „Nu ştiu sigur.“

Eu: „Poate pentru că ai fost rău şi ai crezut că nu te mai iubeşte?“

Hans: „Da.“

Eu: „Când mama îi făcea baie Hannei, poate că ai dorit să-şi ia mâinile, ca Hanna să cadă înăuntru?“

Hans: „Da.“

Credem că tatăl a ghicit corect acest lucru.

*

12 aprilie. La întoarcerea de la Lainz, la clasa a doua, Hans spune, când vede pernele de piele neagră: „Pfui, aici scuip, şi scuip şi pe chiloţii negri şi pe caii negri, pentru că trebuie să fac lumpf.“

Eu: „Poate că ai văzut la mami ceva negru, care te-a speriat?“

Hans: „Da.“

Eu: „Ce?“

Hans: „Nu ştiu. O bluză neagră sau ciorapi negri.“

Eu: „Poate că păr negru la facepipi, pentru că ai fost curios şi te-ai uitat.“

Hans (scuzându-se): „Dar nu am văzut facepipiul.“

Cum i-a fost din nou frică, când o trăsură a ieşit pe poarta curţii de

vizavi, am întrebat: „Poarta asta nu arată ca un fund?“

El: „Şi caii sunt lumpful.“ De atunci, întotdeauna când vede o trăsură ieşind, spune: „Uite, vine un «lumpf».“ Forma lumpfi îi este altminteri străină, sună ca un cuvânt de alint. Cumnata mea îl strigă pe copilul ei întotdeauna „Wumpfi“.

Pe 13 aprilie, vede în supă o bucată de ficat şi spune: „Pfui, un lumpf.“ Şi chiftelele le mănâncă cu vizibilă neplăcere din cauza formei şi culorii care îi amintesc de un lumpf.

Seara, soţia mea povesteşte că Hans a fost pe balcon şi a spus: „M-am gândit că Hanna a fost pe balcon şi a căzut de acolo.“ I-am spus deseori că trebuie să fie atent când Hanna este pe balcon, ca ea să nu vină prea aproape de balustradă, care a fost construită de un arhitect „secesionist“[32]** cu foarte multă neîndemânare – cu deschideri mari, pe care a trebuit mai întâi să le micşorez cu o reţea de sârmă. Dorinţa refulată a lui Hans este foarte transparentă. Mama îl întreabă dacă i-ar fi plăcut mai mult dacă Hanna nu ar fi existat şi el confirmă.*

14 aprilie. Tema Hannei este pe primul plan. El avea, aşa cum vă puteţi aminti din însemnările anterioare, faţă de nou-născutul care îi răpise o parte din dragostea părinţilor, o mare aversiune, care nici acum nu a dispărut încă în întregime, şi care este numai în parte supracompensată de o afecţiune exagerată.[33] *El s-a exprimat deja de mai multe ori că barza nu trebuie să mai aducă niciun copil, că trebuie să-i dăm bani, ca să nu mai aducă niciun copil din lada cea mare în care sunt copii. (Compară cu frica de trăsuri de mobilă. O trăsură cu locuri nu arată ca o ladă mare?) Hanna face mult zgomot, asta îl supără.*

Odată spune în mod neaşteptat: „Poţi să-ţi aminteşti cum a venit Hanna? Ea era aşezată în pat lângă mama, aşa de drăguţă şi cuminte.“ (Această laudă a sunat suspect de falsă.)

Apoi jos, în faţa casei. Dar se poate observa un mare progres. Chiar şi camioanele îi inspiră mai puţină frică. Odată strigă aproape vesel: „Vine un cal cu ceva negru la gură“ şi pot să constat, în sfârşit, că este un cal cu botniţă de piele. Dar lui Hans nu îi este frică de acest cal.

Odată, loveşte cu băţul său în caldarâm şi întreabă: „E un om

dedesubt... unul îngropat... sau asta e numai la cimitir?“ Îl preocupă nu numai enigma vieţii, ci şi a morţii.

*La întoarcere, văd în antreu o ladă şi Hans spune: „Hanna a mers la Gmunden într-o ladă ca asta. Întotdeauna când mergem la Gmunden ea merge cu noi în ladă. Iar nu mă crezi? E adevărat, tată. Crede-mă. Am căpătat o ladă mare şi înăuntru erau numai copii, stăteau înăuntru în cadă. (În ladă fusese ambalată o cadă.) Eu i-am aşezat înăuntru, e adevărat. Îmi amintesc bine.“*34

Eu: „Ce îţi aminteşti?“

Hans: „Că Hanna a mers în ladă, pentru că nu am uitat. Pe cuvânt de onoare.“

Eu: „Dar anul trecut Hanna a mers cu noi în compartiment.“

Hans: „Dar înainte, întotdeauna a mers în ladă.“

Eu: „Nu avea mama lada?“

Hans: „Da, mama o avea.“

Eu: „Unde?“

Hans: „Acasă pe podea.“

*Eu: „Poate că a luat-o cu ea?“*35

Hans: „Nu. Când plecăm acum la Gmunden, Hanna o să meargă iar în ladă.“

Eu: „Atunci cum a ieşit din ladă?“

Hans: „A fost scoasă.“

Eu: „Mama a scos-o?“

Hans: „Eu şi cu mama, apoi am urcat în trăsură şi Hanna a călărit calul şi birjarul a zis «Ho». Birjarul era pe capră. Erai şi tu cu noi? Mami ştie până şi asta. Mami nu ştie, a uitat iarăşi, dar nu-i spune.“

Îl pun să îmi repete totul.

Hans: „Atunci Hanna a coborât.“

Eu: „Încă nu putea să meargă.“

Hans: „Atunci am dat-o noi jos.“

Eu: „Cum a putut sta pe cal, anul trecut nu putea sta încă aşezată.“

Hans: „O, da, s-a aşezat şi a strigat «Ho» şi a dat «ho, ho» cu biciul pe care i-l dădusem eu mai devreme. Calul nu avea scară şi Hanna a călărit;

tati, dar nu e glumă.“

Ce înseamnă aceste absurdităţi, susţinute cu îndărătnicie? O, nu sunt absurdităţi, este o parodie şi răzbunarea lui Hans faţă de tatăl său. Sensul lor este: *dacă tu îmi ceri să cred că barza a adus-o în octombrie pe Hanna, când eu am văzut burta mare a mamei încă din vară, când am plecat la Gmunden, atunci şi eu pot să-ţi cer să crezi minciunile mele.* Ce altceva poate însemna afirmaţia lui că Hanna a mers deja de anul trecut cu ei «în ladă», decât faptul că avea cunoştinţă despre graviditatea mamei? Faptul că el vorbeşte de această călătorie pentru fiecare din anii următori, corespunde unei forme frecvente de ieşire la suprafaţă a gândurilor inconştiente din trecut sau are motivele sale specifice şi exprimă teama ca graviditatea să nu se repete în viitoarele călătorii de vară. Am aflat de asemenea acum ce împrejurări i-au stricat plăcerea călătoriei la Gmunden, după cum indică cea de-a doua fantasmă.

Mai târziu, îl întreb: de fapt cum a venit Hanna la naşterea sa în patul mamei?

Acum poate să râdă din toată inima de tatăl său.

Hans: „Hanna a venit. Doamna Kraus (moaşa) a aşezat-o în pat. Nu putea încă să meargă. Dar barza a adus-o în cioc. Încă nu putea să meargă (continuă dintr-o răsuflare). Barza a venit pe scări până pe coridor şi apoi a bătut, dar atunci toţi dormeau şi a avut cheia potrivită şi a deschis şi a aşezat-o pe Hanna în patul tău[36] *şi mami dormea – nu, barza a pus-o în patul ei. Era încă noapte şi barza a aşezat-o în linişte în pat, şi nu a dat din picioare, şi apoi şi-a luat pălăria şi a plecat. Nu, pălărie nu avea.“*

Eu: „Cine şi-a luat pălăria? Poate doctorul.“

Hans: „Apoi barza a plecat, a plecat acasă şi atunci a sunat şi toată lumea din casă nu a mai dormit. Dar să nu-i povesteşti mamei şi nici lui Tinni (bucătăreasa). Este secret.“

Eu: „O iubeşti pe Hanna?“

Hans: „O, da, foarte mult.“

Eu: „Ţi-ar fi plăcut mai mult dacă Hanna nu venea pe lume, sau îţi place mai mult că s-a născut?“

Hans: „Mi-ar fi plăcut mai mult să nu fi venit.“

Eu: „De ce?“

Hans: „Cel puţin nu ar mai ţipa aşa; eu nu pot să suport ţipetele.“

Eu: „Dar şi tu ţipi.“

Hans: „Şi Hanna ţipă.“

Eu: „De ce nu poţi suporta?“

Hans: „Pentru că ţipă atât de tare.“

Eu: „Dar ea nu ţipă deloc.“

Hans: „Când este bătută la popoul gol, atunci ţipă.“

Eu: „Ai bătut-o vreodată?“

Hans: „Când o bate mama la popou, atunci ţipă.“

Eu: „Asta nu îţi place?“

Hans: „Nu... De ce? Face aşa un scandal cu ţipetele.“

Eu: „Dacă tu ai fi preferat ca ea să nu fi venit pe lume, atunci nu o iubeşti deloc.“

Hans: „Hm, hm.“ (aprobând.)

Eu: „De aceea te-ai gândit, când mama îi făcea baie, dacă ar lua mâinile, atunci ea ar cădea în apă...“

Hans (completând): „Şi ar muri.“

Eu: „Atunci ai fi singur cu mama. Şi un copil cuminte nu ar dori un asemenea lucru.“

Hans: „Dar poate să îl gândească.“

Eu: „Dar nu este bine.“

Hans: „Dacă gândeşte acest lucru, este bine totuşi, pentru că îi poţi scrie profesorului.“[37]

Mai târziu, îi spun: „Ştii, când Hanna o să fie mai mare şi o să poată vorbi, o să o iubeşti mai mult.“

Hans: „O, nu. Eu o iubesc deja. Când la toamnă o să fie mare, o să merg numai cu ea în parc şi o să-i explic totul.“

Cum vreau să încep cu noi explicaţii, mă întrerupe, probabil să mă convingă că nu este atât de rău că îi doreşte moartea Hannei.

Hans: „Ea era de mult pe lume, chiar şi când nu era aici. La barză ea era deja pe lume.“

Eu: „Nu, poate că n-a fost totuşi la barză.“

Hans: „Cine a adus-o atunci? Barza a adus-o."

Eu: „De unde a adus-o?"

Hans: „Na, de la ea."

Eu: „Unde o avea?"

Hans: „În ladă, în lada barzei."

Eu: „Cum arată lada?"

Hans: „Roşie. Vopsită în roşu." (Sânge?)

Eu: „Cine ţi-a spus?"

Hans: „Mami – m-am gândit eu – scrie în carte."

Eu: „Care carte?"

Hans: „În cartea cu poze." (Îl pun să îmi aducă prima lui carte cu poze. Acolo este desenat un cuib de barză, cu pui în el, pe un horn roşu. Aceasta este lada; curios, pe aceeaşi pagină este un cal, care este potcovit. Hans transferă copiii în ladă, pentru că nu-i vede în cuib.)

Eu: „Ce a făcut barza cu ea?"

Hans: „A adus-o pe Hanna aici. În cioc. Ştii, barza de la Schönbrunn, care a muşcat umbrela." (Reminiscenţă a unei mici întâmplări la Schönbrunn.)

Eu: „Ai văzut cum a adus-o barza pe Hanna?"

Hans: „Dormeam încă. Dimineaţa, barza nu poate să aducă o fetiţă sau un băieţel."

Eu: „De ce?"

Hans: „Nu poate. Asta nu poate o barză. Ştii de ce? Ca să nu vadă lumea şi, deodată, când se face dimineaţă, fetiţa este aici."[38]

Eu: „Atunci erai totuşi curios cum a făcut barza?"

Hans: „O, da."

Eu: „Cum arăta Hanna când a venit?"

Hans (fals): „Albă toată şi drăguţă. Ca aurită."

Eu: „Când ai văzut-o pentru prima dată, totuşi, nu ţi-a plăcut."

Hans: „O, foarte mult."

Eu: „Ai fost totuşi surprins că e aşa de mică?"

Hans: „Da."

Eu: „Cât de mică era?"

Hans: „Ca o barză mică.“

Eu: „Şi cum mai era? Poate ca un lumpf?“

Hans: „O, nu, un lumpf e mult mai mare... puţin mai mic, într-adevăr, decât Hanna.“

Îi spusesem tatălui mai înainte că fobia micuţului trimite la gândurile şi dorinţele pricinuite de naşterea micii sale surori, dar trecusem cu vederea să-i atrag atenţia că, pentru teoriile infantile ale sexualităţii, copilul este un lumpf, astfel încât Hans va trece prin complexul excremenţial. Din această neglijenţă a mea rezultă neclaritatea temporară a curei. Acum, după clarificare, tatăl încearcă să-l interogheze pe Hans despre această chestiune importantă.

În ziua următoare, îl determin să mai spună o dată povestea de ieri. Hans povesteşte: „Hanna a mers la Gmunden în ladă, şi mama a mers în compartiment, şi Hanna a mers în vagonul de mărfuri, şi când am ajuns la Gmunden, eu şi cu mama am scos-o pe Hanna şi am aşezat-o pe cal. Birjarul era pe capră şi Hanna avea biciul dinainte (de anul trecut) şi a biciuit calul şi spunea mereu: «ho», şi era caraghios şi birjarul a biciuit şi el. – Birjarul nu a biciuit deloc, pentru că Hanna avea biciul. – Birjarul avea hăţurile – Hanna avea şi hăţurile (de fiecare dată mergeam cu o trăsură de la gară acasă; Hans încearcă aici să pună fantasma în acord cu realitatea). La Gmunden am coborât-o pe Hanna de pe cal şi ea a urcat singură scările.“ (Anul trecut, când Hanna a fost la Gmunden, avea 8 luni. Cu un an înainte, an la care se raportează evident fantasma lui Hans, trecuseră, la sosirea la Gmunden, 5 luni de sarcină.)

Eu: „Anul trecut Hanna era deja aici.“

Hans: „Anul trecut a mers în trăsură, dar un an înainte, când venise pe lume...“

Eu: „Era deja la noi?“

Hans: „Da, şi tu veneai mereu să mergi cu mine cu barca şi Anna te servea.“

Eu: „Asta nu a fost anul trecut, atunci Hanna nu era încă pe lume.“

Hans: „Ba da, venise pe lume. Când a mers prima dată în ladă, putea deja să alerge, să spună «Anna».“ (Asta poate ea abia de 4 luni.)

Eu: „Dar atunci încă nu era la noi.“

Hans: „Ba da, era la barză.“

Eu: „Câţi ani are Hanna?“

Hans: „În toamnă face 2 ani. Hanna era aici, tu ştii.“

Eu: „Şi când era în lada berzei?“

Hans: „Demult, înainte să meargă în ladă. Foarte mult înainte.“

Eu: „De cât timp poate merge Hanna? Când a fost la Gmunden, încă nu putea merge.“

Hans: „Anul trecut nu, altă dată.“

Eu: „Hanna a fost doar o dată la Gmunden.“

Hans: „Nu. A fost de două ori; da, aşa e. Îmi amintesc foarte bine. Întreab-o pe mami, o să-ţi spună.“

Eu: „Nu e adevărat.“

Hans: „Ba da, e adevărat. Când a fost la Gmunden prima dată, putea să meargă şi să călărească şi mai târziu a trebuit purtată. – Nu, abia mai târziu a călărit, şi anul trecut trebuia purtată.“

Eu: „Dar ea merge abia de puţin timp. La Gmunden nu putea să meargă.“

Hans: „Da, notează numai. Îmi amintesc bine. – De ce râzi?“

Eu: „Pentru că eşti un şmecher, pentru că ştii foarte bine că Hanna a fost doar o dată la Gmunden.“

Hans: „Nu, nu e adevărat. Prima dată a călărit pe cal... şi a doua oară... (devine vizibil nesigur).“

Eu: „Poate că mami era calul.“

Hans: „Nu, un cal adevărat, la o trăsură cu un cal.“

Eu: „Dar noi am mers întotdeauna cu o trăsură cu doi cai.“

Hans: „Atunci era o birjă.“

Eu: „Ce mânca Hanna în ladă?“

Hans: „I se dădea pâine cu unt şi hering şi ridichi (o cină de la Gmunden), şi cât timp a călătorit, şi-a uns pâinea cu unt şi a mâncat de 50 de ori.“

Eu: „Hanna nu a ţipat?“

Hans: „Nu.“

Eu: „Ce făcea acolo?“

Hans: „Mânca liniştită.“

Eu: „Nu lovea?“

Hans: „Nu, mânca încontinuu şi nu s-a mişcat niciodată. A băut două căni mari de cafea – până dimineaţă totul se terminase şi a lăsat gunoiul în ladă, frunzele de la cele două ridichi şi un cuţit de tăiat ridichi; a curăţat totul ca un iepure, într-un minut a fost gata. A fost o distracţie. Eu şi Hanna am călătorit amândoi în ladă, am dormit în ladă toată noaptea (de fapt, cu doi ani în urmă am mers noaptea la Gmunden) şi mami a mers în compartiment. Şi în trăsură am mâncat tot timpul, a fost o plăcere. – Ea nu a călărit deloc (este nesigur acum, pentru că ştie că a mers cu o trăsură cu doi cai)... ea stătea în trăsură. Aşa a fost, dar eu cu Hanna am mers singuri, ... mama călărea, Karolin (servitoarea de anul trecut) era pe celălalt cal... Ce ţi-am povestit nu e deloc adevărat.“

Eu: „Ce nu e adevărat?“

Hans: „Nimic din toate astea. Ne aşezăm, ea şi cu mine în ladă[39] *şi o să fac pipi în ladă. O să fac pipi în pantaloni, nu-mi pasă, nu e ruşine. Asta nu e glumă, dar e caraghios.“*

Apoi povesteşte cum a venit barza, ca şi ieri, numai că nu spune că, la plecare, şi-a luat pălăria.

Eu: „Unde avea barza cheia de la uşă?“

Hans: „În buzunar.“

Eu: „Unde are barza buzunar?“

Hans: „În cioc.“

Eu: „În cioc? Nu am văzut până acum o barză care să aibă o cheie în cioc.“

Hans: „Cum a putut atunci să intre? Cum intră o barză pe poartă? Nu e adevărat, am greşit; barza sună şi cineva deschide.“

Eu: „Cum sună?“

Hans: „Cu clopotul.“

Eu: „Cum face asta?“

Hans: „Trage cu ciocul de el.“

Eu: „Şi a închis uşa?“

Hans: „Nu, o servitoare a închis-o. Era deja trează, i-a deschis şi a

închis uşa.“

Eu: „Unde e casa berzei?“

Hans: „Unde? În lada în care are fetiţa. Poate în Schönbrunn.“

Eu: „Nu am văzut nicio ladă la Schönbrunn.“

Hans: „Este mai departe. – Ştii cum deschide barza lada? Ia ciocul – lada are şi ea o cheie – ia ciocul şi unul (o jumătate de cioc) o deschide şi descuie aşa (îmi arată la broasca de la birou). Şi aici e un mâner.“

Eu: „Nu e prea grea pentru ea aşa o fetiţă?“

Hans: „O, nu.“

Eu: „O trăsură cu locuri nu arată ca lada berzei?“

Hans: „Ba da.“

Eu: „Şi o trăsură de mobilă?“

Hans: „Şi o trăsură pentru copiii neascultători.“

*

17 aprilie. Ieri Hans şi-a dus la îndeplinire proiectul său îndelung plănuit şi a traversat în curtea de vizavi. Azi nu vrea să o facă, pentru că, chiar în faţa porţii de la intrare, o trăsură stă la rampa de încărcare. Îmi spune: „Când stă acolo o trăsură, mă tem că o să sâcâi caii şi or să cadă şi or să facă scandal cu picioarele.“

Eu: „Cum să sâcâi caii?“

Hans: „Când îl înjuri, atunci îl sâcâi, când strigi «ho».“[40]

Eu: „Ai mai sâcâit cai?“

Hans: „Da, de multe ori. Mi-e frică să n-o fac, dar nu e adevărat.“

Eu: „Şi la Gmunden i-ai sâcâit?“

Hans: „Nu.“

Eu: „Dar îi sâcâi cu plăcere?“

Hans: „Da, cu foarte mare plăcere.“

Eu: „Ţi-ar plăcea să-i biciuieşti?“

Hans: „Da.“

Eu: „Ţi-ar plăcea să baţi caii aşa cum mama o bate pe Hanna? Şi asta îţi place.“

Hans: „Pe cai nu-i doare când îi baţi. (Aşa i-am spus eu odată, pentru a-

i calma frica pe care o avea când vedea biciuindu-se cai.) Am făcut-o şi eu o dată. Am avut biciul şi am biciuit calul şi a căzut şi a făcut scandal cu picioarele.“

Eu: „Când?“

Hans: „La Gmunden.“

Eu: „Un cal adevărat? Care era înhămat la trăsură?“

Hans: „Era fără trăsură.“

Eu: „Unde era atunci?“

Hans: „L-am ţinut bine ca să nu fugă.“ (Asta sună foarte improbabil.)

Eu: „Unde era asta?“

Hans: „La fântână.“

Eu: „Cine ţi-a dat voie? L-a lăsat birjarul acolo?“

Hans: „Era un cal din grajd.“

Eu: „Cum a ajuns la fântână?“

Hans: „Eu l-am dus.“

Eu: „De unde? Din grajd?“

Hans: „L-am scos afară, pentru că vroiam să-l biciuiesc.“

Eu: „Nu era nimeni la grajd?“

Hans: „Ba da, Loisl (vizitiul din Gmunden).“

Eu: „Te-a lăsat să faci asta?“

Hans: „Am vorbit frumos cu el şi a spus că pot s-o fac.“

Eu: „Ce i-ai spus?“

Hans: „Dacă pot să iau calul şi să-l biciuiesc şi să ţip. El a spus da.“

Eu: „L-ai biciuit mult?“

Hans: „Ce ţi-am povestit nu este adevărat.“

Eu: „Ce e adevărat din toate astea?“

Hans: „Nimic nu este adevărat, ţi-am povestit în glumă.“

Eu: „Nu ai scos niciodată calul din grajd?“

Hans: „O, nu!“

Eu: „Dar ţi-ai dorit.“

Hans: „O, am dorit, m-am gândit.“

Eu: „La Gmunden?“

Hans: „Nu, întâi aici. M-am gândit dimineaţa, când eram îmbrăcat, nu

dimineaţa în pat.“

Eu: „De ce nu mi-ai povestit niciodată?“

Hans: „Nu m-am gândit.“

Eu: „Te-ai gândit la asta, pentru că ai văzut pe stradă.“

Hans: „Da!“

Eu: „Pe cine ţi-ar plăcea de fapt să biciuieşti, pe mami, pe Hanna sau pe mine?“

Hans: „Pe mami.“

Eu: „De ce?“

Hans: „Vreau să o lovesc tare.“

Eu: „Când ai văzut că cineva o loveşte pe mama?“

Hans: „Nu am văzut niciodată, niciodată în viaţa mea.“

Eu: „Şi totuşi doreşti să o faci. Cum vrei să faci asta?“

Hans: „Cu bătătorul de covoare.“ (Cu bătătorul de covoare îl ameninţă mama deseori că îl bate.)

Pentru astăzi trebuie să întrerup discuţia.

Pe stradă Hans îmi explică: trăsurile cu locuri, trăsurile de mobilă, trăsurile cu cărbuni sunt trăsuri cu lăzi de barză.

Asta înseamnă: femei gravide. Tendinţele sadice manifestate în mod direct mai înainte nu pot să nu aibă legătură cu tema noastră.

*

21 aprilie. Azi de dimineaţă Hans povesteşte că s-a gândit: „La Lainz era un tren şi eu am mers cu bunica de la Lainz la Vama Centrală. Tu nu coborâseşi încă de pe pod şi al doilea tren era deja la St. Veit. Când ai venit jos, trenul era deja acolo şi ne-am urcat. (Ieri Hans a fost la Lainz. Ca să ajungi la peronul de urcare, trebuie să treci peste un pod. De pe peron se merge în lungul şinelor până la staţia St. Veit. Chestiunea este puţin neclară. Iniţial, Hans s-a gândit: el a plecat cu primul tren, pe care eu l-am pierdut, atunci a venit din Unter-St. Veit un al doilea tren, cu care am plecat după el. El a denaturat o parte din această fantasmă de călătorie, astfel încât în final spune: „Am plecat amândoi abia cu al doilea tren.“ Această fantasmă este legată de ultima, neclarificată, în care era vorba de faptul că pierdusem prea

mult timp la Gmunden, în tren, ca să ne punem hainele şi trenul plecase cu noi.)

După-amiază, în faţa casei. Hans fuge deodată în casă, când vine o trăsură cu doi cai, la care nu observ nimic neobişnuit. Îl întreb ce are. El spune: „Mi-e frică, deoarece caii sunt atât de mândri, încât or să cadă.“ (Caii erau ţinuţi de vizitiu strâns de hăţuri, astfel că mergeau cu paşi mici, cu capul ridicat – aveau într-adevăr un mers mândru.)

Îl întreb cine este de fapt aşa mândru.

El: „Tu, când vin în pat la mama.“

Eu: „Deci tu ai dorit ca eu să cad?“

El: „Da, trebuie să te împiedici de piatră gol (vrea să spună: cu picioarele goale ca Fritzl) şi trebuie să curgă sânge şi cel puţin pot să fiu un pic singur cu mama. Când o să vii sus în casă, pot să fug repede de lângă mami, ca să nu vezi.“

Eu: „Îţi poţi aminti cine s-a împiedicat de piatră?“

Hans: „Da, Fritzl.“

Eu: „Când Fritzl a căzut, ce te-ai gândit?“[41]

El: „Că tu trebuie să te împiedici de piatră.“

Eu „Doreşti deci mult să fii cu mami?“

El: „Da.“

Eu: „De ce te cert eu de fapt?“

El: „Nu ştiu.“

Eu: „De ce?“

El: „Pentru că te înfurii.“

Eu: „Asta nu e adevărat.“

El: „Ba da, e adevărat, ştiu. Trebuie să fie adevărat.“

Explicaţia mea că doar băieţii mici vin în pat la mami, cei mari dorm în patul lor, nu l-a impresionat prea mult.

Presupun că dorinţa lui de a sâcâi calul, adică de a-l bate, de a ţipa la el, nu se referă, aşa cum declară el, la mama, ci la mine. A pus-o pe mama înainte, pentru că nu voia să recunoască faţă de mine, celălalt sentiment. În ultimele zile manifestă faţă de mine o tandreţe deosebită.

Cu superioritatea care se dobândeşte atât de uşor „ulterior“, vrem să-l

corectăm pe tată: dorinţa lui Hans de a bate calul este dublu structurată, compunându-se dintr-o dorinţă obscură, sadică faţă de mamă şi un impuls clar de răzbunare faţă de tată. Cea din urmă nu poate fi reprodusă mai înainte ca prima să nu fi fost adusă la lumină, în legătura sa cu complexul graviditäţii. În formarea fobiei din gândurile inconştiente are loc o condesare, de aceea cursul analizei nu-l poate repeta pe cel al dezvoltării nevrozei.

*

22 aprilie. Azi-dimineaţă Hans s-a gândit din nou la ceva: „Un băiat de pe stradă a mers pe un vagon şi a venit conductorul şi l-a dezbrăcat în pielea goală şi l-a lăsat să stea acolo până dimineaţă şi dimineaţa băiatul i-a dat conductorului 50000 de guldeni ca să poată călători cu vagonul.“

(Vizavi de noi trece Nordbahn-ul. Pe o linie moartă stă un vagon în care Hans a văzut odată mergând un băiat de pe stradă, ceea ce a vrut şi el să facă. I-am spus că nu este voie, altfel vine conductorul. Un al doilea element al fantasmei este dorinţa refulată de a fi gol.)

Am observat de câtva timp că fantasmele lui Hans lucrează sub semnul mijloacelor de transport şi progresează în mod consecvent de la caii care trag trăsurile la trenuri. Astfel, fiecărei fobii de stradă i se adaugă cu timpul şi frica de trenuri.

La prânz, aflu că Hans s-a jucat toată dimineaţa cu o păpuşă de cauciuc, pe care o numea Grete. El a introdus în deschiderea unde odată fusese micul fluier de tablă, un cuţit mic de masă şi apoi a despărţit, prin rupere, picioarele păpuşii unul de celălalt, pentru a lăsa să cadă cuţitul. Guvernantei i-a spus, arătând între picioarele păpuşii „Uite, aici este facepipiul.“

Eu: „De ce te-ai jucat de fapt azi cu păpuşa?“

El: „I-am desfăcut picioarele, ştii de ce? Pentru că era un cuţit înăuntru, pe care mami îl avea. L-am băgat înăuntru pe acolo pe unde ţipă capul şi apoi am despărţit picioarele unul de celălalt şi el a ieşit pe acolo.“

Eu: „De ce ai despărţit picioarele? Ca să poţi vedea facepipiul?“

El: „Era acolo şi înainte, aşa că l-am putut vedea.“

Eu: „De ce ai băgat cuţitul înăuntru?“

El: „Nu ştiu.“

Eu: „Cum arată cuţitul?“

Mi-l aduce.

Eu: „Poate că te-ai gândit că este un copil mic?“

El: „Nu, nu m-am gândit la nimic, dar barza a avut odată un copil mic – sau cine?“

Eu: „Când?“

El: „Odată. Am auzit, sau nu am auzit deloc, sau m-a luat gura pe dinainte.“

Eu: „Ce înseamnă că te-a luat gura pe dinainte?“

El: „Că nu e adevărat.“

Eu: „Tot ce spunem e puţin adevărat.“

El: „Da, puţin.“

Eu (după o schimbare în conversaţie): „Cum te-ai gândit că vin pe lume puii?“

El: „Barza îi face să crească, barza face puii să crească – nu, bunul Dumnezeu.“

Îi explic că puii fac ouă şi din ouă ies alţi pui.

Hans râde.

Eu: „De ce râzi?“

El: „Pentru că îmi place ce îmi povesteşti.“

Spune că a văzut deja asta.

Eu: „Unde?“

El: „La tine.“

Eu: „Unde am făcut eu un ou?“

Hans: „La Gmunden, în iarbă ai făcut un ou şi deodată un pui a sărit afară. Ai făcut odată un ou, ştiu asta, ştiu sigur. Pentru că mi-a spus mami.“

Eu: „O să o întreb pe mami dacă e adevărat.“

Hans: „Nu e adevărat, dar eu am făcut odată un ou şi atunci a ieşit un pui din el.“

Eu: „Unde?“

Hans: „La Gmunden m-am aşezat în iarbă, nu, am stat în genunchi şi copiii nu s-au uitat deloc şi dimineaţa am spus deodată: „Căutaţi copii, ieri am făcut un ou. Şi deodată ei s-au uitat şi au văzut deodată un ou şi din el a

ieşit un Hans mic. De ce râzi? Mami nu ştie şi nici Karolin nu ştie, pentru că nimeni nu a văzut şi deodată, am făcut un ou şi deodată era acolo. De-adevărat. Tati, când creşte un pui în ou? Când îl laşi să stea? Trebuie să îl mănânci?“

Îi explic.

Hans: „Da, dacă-l lăsăm la găină, atunci creşte un pui. Îl împachetăm în ladă şi îl ducem la Gmunden.“

Hans a luat cu îndrăzneală în propriile mâini conducerea analizei, pentru că părinţii şovăiau să-i dea explicaţiile de mult îndreptăţite, şi le comunică printr-un strălucit act simptomatic: „*Vedeţi, aşa îmi închipui eu o naştere.*“ Ceea ce i-a spus guvernantei despre semnificaţia jocului său cu păpuşa nu era sincer; faţă de tată neagă explicit faptul că a vrut doar să vadă facepipiul. După ce tatăl îi explică, pentru a-i da, ca să spunem aşa, socoteală despre cum ies puii din ou, nemulţumirea, neîncrederea şi cunoaşterea sa superioară se combină într-un splendid persiflaj, care în ultimele sale cuvinte ajunge până la o foarte clară aluzie despre naşterea surorii sale.

Eu: „De ce te-ai jucat cu păpuşa?“

Hans: „I-am spus Grete.“

Eu: „De ce?“

Hans: „Pentru că i-am spus Grete.“

Eu: „Cum te-ai jucat?“

Hans: „Am îngrijit-o ca pe un copil adevărat.“

Eu: „Ţi-ar plăcea să ai o fetiţă mică?“

Hans: „Da. De ce nu. Mi-ar plăcea să capăt una, dar mami să nu capete, nu vreau.“

(Deseori s-a exprimat aşa. Se teme să nu fie şi mai mult afectat de un al treilea copil.)

Eu: „Totuşi, numai femeile au copii.“

Hans: „Eu o să capăt o fetiţă.“

Eu: „De unde o să capeţi?“

Hans: „De la barză. Ea o să scoată fetiţa afară şi fetiţa o să facă un ou şi din ou o să iasă încă o Hanna, încă o Hanna. Din Hanna iese încă o Hanna. Nu, iese o Hanna.“

Eu: „Ţi-ar plăcea să ai o fetiţă."

Hans: „Da, anul viitor o să capăt una, şi o să o cheme tot Hanna."

Eu: „De ce mama nu trebuie să mai aibă nicio fetiţă?"

Hans: „Pentru că eu vreau să am odată o fetiţă."

Eu: „Dar tu nu poţi să ai o fetiţă."

Hans: „Ba da, un băiat capătă o fetiţă şi o fetiţă capătă un băiat."[42]

Eu: „Un băiat nu are copii. Copii au numai femeile, mamele."

Hans: „De ce nu?"

Eu: „Pentru că aşa a rânduit lucrurile bunul Dumnezeu."

Hans: „De ce nu capeţi tu nici unul? Ba da, o să capeţi, aşteaptă numai."

Eu: „Pot să aştept mult şi bine."

Hans: „Eu sunt totuşi al tău."

Eu: „Dar mama te-a adus pe lume. Tu eşti deci al mamei şi al meu."

Hans: „Hanna este a mea sau a mamei?"

Eu: „A mamei."

Hans: „Nu, a mea. De ce mamei şi nu mie?"

Eu: „Hanna e a mea, a mamei şi a ta."

Hans: „Vezi!"

Un element esenţial îi lipseşte bineînţeles copilului în înţelegerea relaţiilor sexuale, cât timp organele genitale feminine îi rămân necunoscute.

*

Pe 24 aprilie, eu şi soţia mea îi explicăm lui Hans că copiii cresc în mamă şi apoi sunt aduşi pe lume ca un lumpf, împingând, ceea ce provoacă mari dureri. După-amiază suntem în faţa casei. Se simte la el o evidentă ameliorare, aleargă după trăsuri şi doar faptul că nu se încumetă să se îndepărteze de poarta casei şi că nu poate fi înduplecat să meargă la o plimbare mai lungă trădează un rest de angoasă.

Pe 25 aprilie, Hans se repede cu capul în burta mea, ceea ce a făcut şi mai înainte. Îl întreb dacă este capră.

El spune: „Da, un berbec."

Unde a văzut el un berbec?

El: „La Gmunden, a avut Fritzl unul.“ (Fritzl a avut o oaie mică, vie, să se joace cu ea.)

Eu: „Trebuie să îmi povesteşti ce făcea mieluţul.“

Hans: „Ştii că domnişoara Mizzi (o învăţătoare care locuia în casă) o aşeza mereu pe Hanna pe mieluţ, dar atunci nu putea să se ridice, nu putea să împungă. Când mergeai la el, împungea, pentru că avea coarne. Fritzl îl ducea strâns de o frânghie şi l-a legat de un pom. Îl lega întotdeauna de un pom.“

Eu: „Pe tine te-a împuns mieluţul?“

Hans: „A sărit pe mine, Fritzl mi l-a dat odată... am mers odată la el şi n-am ştiut şi deodată a sărit pe mine. A fost aşa de caraghios – nu m-am speriat.“

Acest lucru nu este cu siguranţă adevărat.

Eu: „Îl iubeşti pe tati?“

Hans: „O, da.“

Eu: „Poate că, pe de altă parte, nu îl iubeşti.“

Hans (Se joacă cu un căluţ mic. În acest moment, calul cade. El ţipă): „A căzut căluţul. Vezi cum face scandal?“

Eu: „Ceva te supără la tati, pentru că mama îl iubeşte.

Hans: „Nu.“

Eu: „Atunci de ce plângi mereu când mama îmi dă un sărut? Pentru că eşti gelos.“

Hans: „Asta da.“

Eu: „Ce ai vrea să faci, dacă ai fi tati?“

Hans: „Şi tu Hans? – Te-aş duce în fiecare duminică la Lainz, nu, şi în fiecare miercuri. Dacă aş fi tati, aş fi foarte cuminte.“

Eu: „Ce ai vrea să faci cu mami?“

Hans: „Să o iau şi pe ea la Lainz.“

Eu: „Şi altceva?“

Hans: „Nimic.“

Eu: „Atunci de ce eşti gelos?“

Hans: „Nu ştiu.“

Eu: „Şi la Gmunden erai gelos?“

Hans: „La Gmunden nu (nu este adevărat). La Gmunden aveam lucrurile mele, aveam o grădină la Gmunden şi copii.“

Eu: „Îţi aminteşti cum a avut vaca viţelul?“

Hans: „Da. A venit acolo cu o trăsură (asta i se spusese atunci la Gmunden; încă un punct împotriva teoriei cu barza) şi altă vacă l-a împins afară din fundul ei.“ (Acesta este rezultatul explicaţiei, pe care vrea să-l pună în armonie cu teoria trăsurii.)

Eu: „Nu e adevărat că a venit cu trăsura; a venit din vacă, care era în grajd.“

Hans tăgăduieşte, spune că a văzut trăsura de dimineaţă. Îi atrag atenţia că probabil că i s-a povestit că viţelul a venit cu trăsura. Într-un sfârşit, adaugă: „Probabil că mi-a povestit Berta, sau nu, poate proprietarul. Era încă noapte, de aceea poate că e adevărat ce-ţi spun sau poate că mi se pare, nu mi-a spus nimeni, doar m-am gândit în timpul nopţii.“

Viţelul fusese, dacă nu mă înşel, transportat cu căruţa – de aici confuzia.

Eu: „De ce nu te-ai gândit că l-a adus barza?“

Hans: „Nu am vrut să mă gândesc la asta.“

Eu: „Dar că pe Hanna a adus-o barza te-ai gândit?“

Hans: „La început m-am gândit. Tati, domnul Reisenbichler nu era acolo când a venit viţelul de la vacă?“[43]

Eu: „Nu ştiu, crezi?“

Hans: „Cred... Tati, ai văzut de multe ori cum are un cal ceva negru la gură?“[44] *La Gmunden ai fost de multe ori în pat cu mami?“*

Hans: „Da.“

Eu: „Şi atunci te-ai gândit că eşti tati?“

Hans: „Da.“

Eu: „Şi atunci ţi-a fost frică de tati?“

Hans: „Tu ştii deja tot, eu nu am ştiut nimic.“

Eu: „Când Fritzl a căzut, te-ai gândit ce bine ar fi dacă tati ar cădea aşa şi, când te-a împuns mieluţul, dacă ar putea să-l împungă aşa pe tati. Îţi aminteşti de înmormântarea de la Gmunden?“ (Prima înmormântare pe care a văzut-o Hans. Şi-a amintit deseori de ea, fără îndoială o amintire-ecran.)

Hans: „Da, ce a fost atunci?“

Eu: „Atunci te-ai gândit că, dacă tati ar muri, ai fi tu tati.“

Hans: „Da.“

Eu: „De ce trăsuri îţi mai e frică?“

Hans: „De toate.“

Eu: „Nu este adevărat.“

Hans: „De birje, de trăsurile cu un cal, nu. De trăsurile cu locuri, de trăsurile de bagaje, dar numai când sunt încărcate, dacă sunt goale, nu. Dacă e cu un cal şi e foarte încărcată, atunci mi-e frică şi dacă e cu doi cai şi e foarte încărcată, atunci nu mi-e frică.“

Eu: „De trăsurile cu locuri ţi-e frică pentru că înăuntru e atâta lume?“

Hans: „Pentru că pe acoperiş sunt atâtea bagaje.“

Eu: „Mama nu era tare încărcată atunci când a avut-o pe Hanna?“

Hans: „Mama va fi iar încărcată, dacă ar mai avea încă unul, când acela va creşte din nou, când va fi iar înăuntru.“

Eu: „Ai împiedica cu plăcere acest lucru.“

Hans: „Da.“

Eu: „Ai spus că nu vrei ca mama să mai capete un copil.“

Hans: „Aşa va înceta să mai fie încărcată. Mama a spus: când mama nu vrea ceva, nici Dumnezeu nu vrea. Dacă ea nu va mai voi niciunul, nu va mai căpăta niciunul.“ (Hans a mai întrebat ieri dacă mai sunt copii în mama. I-am spus că dacă Dumnezeu nu vrea, nu vor mai creşte în ea.)

Hans: „Dar mami mi-a spus că dacă ea nu vrea, nu va mai creşte niciunul şi tu spui că dacă Dumnezeu nu vrea.“

I-am spus deci că este aşa cum i-am spus eu, după care el a observat: „Tu te aştepţi deci la asta? Tu ştii cu siguranţă mai bine.“ El i-a cerut deci socoteală mamei şi ea i-a spus, stabilind un acord între noi, că ceea ce ea nu vrea, nu vrea nici Dumnezeu.[45]

Eu: „Mi se pare că tu doreşti totuşi ca mami să aibă un copil.“

Hans: „Dar nu vreau să aibă.“

Eu: „Dar o doreşti?“

Hans: „De dorit, doresc.“

Eu: „Ştii de ce doreşti asta? Pentru că ai vrea să fii tati.“

Hans: „Da... Cum e povestea?“

Eu: „Care poveste?“

Hans: „Un tată nu capătă copii, atunci cum e povestea, dacă aş dori să fiu tati?“

Eu: „Tu doreşti să fii tati, să fii însurat cu mama, doreşti să fii tot aşa de mare ca mine şi să ai mustaţă şi doreşti ca mama să aibă un copil.“

Hans: „Tati, şi când o să fiu însurat cu mami, o să capăt unul, numai dacă vreau, când o să fiu însurat cu mami, şi dacă nu vreau niciun copil, nici bunul Dumnezeu nu o să vrea, când o să fiu însurat.“

Eu: „Doreşti mult să fii însurat cu mami?“

Hans: „O, da.“

Se observă cum fericirea din fantasmă este încă tulburată de nesiguranţa în legătură cu rolul tatălui şi de îndoielile privitoare la controlul obţinerii copiilor.

*

În seara aceleiaşi zile, Hans îmi spune când este aşezat în pat: „Ştii ce fac acum? Mai vorbesc până la 10 cu Grete, care este cu mine în pat. Copiii mei sunt întotdeauna cu mine în pat. Poţi să-mi spui cum vine asta?“ – În acest punct, el e deja foarte somnoros, îi promit că o să notăm mâine asta şi adoarme.

Din însemnările precedente reiese că, de la întoarcerea sa de la Gmunden, Hans fantasmează mereu despre „copiii“ lui, discută cu ei ş.a.m.d.[46]

Pe 26 aprilie îl întreb deci de ce le vorbeşte mereu copiilor lui.

Hans: „De ce? Pentru că mi-ar plăcea aşa de mult să am copii, dar nu doresc, nu mi-ar plăcea să-i am.“[47]

Eu: „Ţi-ai închipuit mereu că Berta, Olga ş.a.m.d. sunt copiii tăi?“

Hans: „Da, Franzl, Fritzl, Paul (tovarăşul său de joacă de la Lainz) şi Lodi.“ Un nume inventat. Copilul său cel mai iubit, de care vorbeşte cel mai des. – Subliniez aici că Lodi nu există decât de câteva zile, de la data ultimelor însemnări (24 aprilie).

Eu: „Cine este Lodi? Este la Gmunden?“

Hans: „Nu.“

Eu: „Există o Lodi?“

Hans: „Da, o cunosc.“

Eu: „Cine e?“

Hans: „Aceasta pe care o am.“

Eu: „Cum arată?“

Hans: „Cum? Ochi negri, păr negru... am întâlnit-o odată cu Mariedl, când mă plimbam în oraş.“

Cum vreau să ştiu mai multe, se dovedeşte că totul este o invenţie.[48]

Eu: „Deci te-ai gândit că eşti mami?“

Hans: „Am fost de-adevărat mami.“

Eu: „Ce ai făcut atunci cu copiii?“

Hans: „I-am pus să doarmă cu mine, băieţi şi fete.“

Eu: „În fiecare zi?“

Hans: „Sigur.“

Eu: „Ai vorbit cu ei?“

Hans: „Dacă nu încap toţi copiii în pat, pe unii îi aşez pe sofa, pe alţii îi aşez în trăsura de copii, dacă mai rămân încă, îi duc pe podea şi îi aşez în ladă, dacă mai sunt încă, îi pun în altă ladă.“

Eu: „Deci lăzile berzei stau pe podea?“

Hans: „Da.“

Eu: „Când ai avut copiii? Venise Hanna deja pe lume?“

Hans: „Da, demult deja.“

Eu: „Dar de la cine te-ai gândit că ai avut copiii?“

Hans: „De la mine.“[49]

Eu: „Pe atunci însă nu ştiai încă faptul că copiii vin de la cineva.“

Hans: „M-am gândit că i-a adus barza.“ (O minciună şi un pretext, evident.)[50]

Eu: „Ieri Grete a fost la tine, dar tu ştiai deja că băieţii nu pot avea copii.“

Hans: „Da, dar cred totuşi.“

Eu: „Cum ai ajuns la numele Lodi? Pe nicio fetiţă nu o cheamă aşa. Poate Lotti?“

Hans: „Nu. Lodi. Nu ştiu, dar e un nume frumos.“

Eu (glumind): „Te gândeşti poate la ciocolodi?“

Hans (Imediat): „Nu, la safalodi[51]*… pentru că îmi place să mănânc cârnat şi salam.“*

Eu: „Safalodi nu seamănă cu un lumpf?“

Hans: „Da.“

Eu: „Cum arată un lumpf?“

Hans: „Negru. Ştii (arată spre ochelarii şi mustaţa mea) ca asta şi ca asta.“

Eu: „Şi mai cum, rotund ca safalodi?“

Hans: „Da.“

Eu: „Când ai stat pe oală şi a venit un lumpf, te-ai gândit că ai un copil?“

Hans (râzând): „Da, şi în stradă – şi aici.“

Eu: „Ştii când au căzut caii de la trăsurile cu locuri? Trăsura arăta ca o ladă de copii şi când calul negru a căzut a fost...“

Hans (completând): „Ca atunci când ai un copil.“

Eu: „Şi ce te-ai gândit, când calul a făcut scandal cu picioarele?“

Hans: „Când nu vreau să mă aşez pe oală şi vreau mai mult să mă joc, atunci fac scandal cu picioarele.“ (fiopăie cu picioarele.)

De aici interesul lui pentru faptul dacă oamenilor le place sau nu le place să aibă copii.

Hans se joacă azi tot timpul de-a descărcatul şi încărcatul pachetelor, îşi doreşte o căruţă cu astfel de pachete ca jucărie. În curtea Vămii Centrale, de peste drum, îl interesează cel mai mult încărcatul şi descărcatul trăsurilor. Cel mai tare se sperie când o trăsură a fost încărcată şi trebuie să plece. „Caii vor cădea.“[52] *Porţile magaziei Vămii Centrale le numeşte găuri (prima, a doua, a treia... gaură). Acum spune „gaura fundului“.*

Angoasa a dispărut aproape în întregime, doar că vrea să rămână în apropierea casei, pentru a avea unde se retrage, dacă i se face frică. Dar nu se mai refugiază în casă, rămâne tot timpul pe stradă. După cum se ştie, boala sa a început prin aceea că s-a întors plângând de la plimbare şi, când s-a încercat a doua oară să fie dus la plimbare, a mers numai până la staţia

de tramvai Vama Centrală, de unde se mai vede încă locuinţa noastră. Când soţia a născut, el a fost bineînţeles despărţit de ea, iar angoasa de acum, care îl împiedică să părăsească apropierea casei, reprezintă încă dorul de atunci.

30 aprilie. Cum Hans se joacă din nou cu copiii săi imaginari, îi spun: „Cum de trăiesc încă copiii tăi? Ştii deja că un băiat nu poate avea copii."

Hans: „Ştiu. Mai înainte eu eram mami, acum sunt tati."

Eu: „Şi cine este mama copiilor?"

Hans: „Mami, şi tu eşti bunicul."

Eu: „Deci vrei să fii mare ca mine, să fii însurat cu mama şi ea să aibă copii."

Hans: „Da, asta vreau, şi cea de la Lainz (mama mea) o să fie atunci bunica."

Totul se sfârşeşte cu bine. Micul Oedip a găsit o rezolvare mai fericită decât cea prevăzută de soartă. Îi îngăduie tatălui său, în loc să îl înlăture, aceeaşi fericire pe care şi-o doreşte pentru el; îl numeşte bunic şi îl însoară cu propria mamă.

*

Pe 1 mai, Hans vine la mine şi spune: „Ştii ce? Să scriem ceva pentru profesor."

Eu: „Ce?"

Hans: „De dimineaţă am fost la closet cu toţi copiii mei. Mai întâi eu am făcut lumpf şi pipi şi ei s-au uitat. Apoi i-am aşezat pe closet şi ei au făcut pipi şi lumpf şi eu i-am şters la popou cu hârtie. Ştii de ce? Pentru că doresc tare mult să am copii, atunci doresc să fac cu ei tot, să-i duc la closet, să-i curăţ la fund, tot ce se face cu copiii."

După mărturisirea acestei fantasme, se poate cu greu tăgădui plăcerea lui Hans legată de funcţiile excremenţiale.

După-amiază se încumetă pentru prima dată în parcul oraşului. Pentru că este 1 mai, circulă mult mai puţine trăsuri ca de obicei, în orice caz destule ca să îl poată speria. Este foarte mândru de realizarea sa şi după gustare trebuie să merg cu el din nou în parc. Pe drum, întâlnim o trăsură cu locuri, pe care mi-o arată: „Uite, o trăsură de lăzi cu barză." Dacă el, aşa

cum am plănuit, merge din nou mâine cu mine în parc, putem privi boala sa ca fiind vindecată.

Pe 2 mai, dimineaţa, Hans vine: „Azi m-am gândit la ceva.“ Mai întâi a uitat, mai târziu povesteşte cu o rezistenţă considerabilă: „A venit instalatorul şi mi-a luat fundul cu un cleşte şi apoi mi-a dat altul şi apoi facepipiul. El a spus: «Să văd fundul» şi a trebuit să mă întorc şi el l-a luat şi apoi a spus: «Să văd facepipiul».“

Tatăl a înţeles caracterul acestei fantasme—dorinţă şi nu s-a îndoit nicio clipă de singura interpretare pe care aceasta o îngăduie.

Eu: „El ţi-a dat un facepipi mai mare şi un fund mai mare.“

Hans: „Da.“

Eu: „Aşa cum le are tati, pentru că vrei mult să fii tati?“

Hans: „Da, şi doresc să am o mustaţă ca a ta şi păr ca al tău.“ (Arată înspre părul de pe pieptul meu.)

Interpretarea fantasmei povestite cu câtva timp înainte (instalatorul a venit şi a deşurubat cada de baie şi l-a împuns cu burghiul în burtă) trebuie rectificată astfel: cada mare de baie înseamnă fundul, burghiul sau şurubelniţa, cum am interpretat mai înainte, facepipiul.[53] *Sunt fantasme identice. Se deschide astfel o nouă perspectivă asupra fricii lui Hans faţă de cada de baie, care a scăzut deja, de altfel. Îi este neplăcut, că „fundul“ său este prea mic pentru cada cea mare.*

În zilele următoare, mama mi-a scris de mai multe ori, pentru a-şi exprima bucuria pentru vindecarea micuţului.

*

Completare a tatălui, o săptămână mai târziu:

Stimate domnule profesor. Aş dori să completez istoria bolii lui Hans cu următoarele:

1. Remisiunea după primele explicaţii nu a fost atât de completă, cum poate am prezentat-o. În orice caz, Hans merge la plimbare, dar numai forţat şi cu mare teamă. Odată a mers cu mine până la staţia Vama Centrală, de unde se mai vede încă locuinţa noastră, şi nu a putut fi dus mai departe.

2. Sirop de zmeură, puşcă. Siropul de zmeură îl primeşte Hans de câte

ori este constipat. A împuşca şi a face caca sunt cuvinte care se confundă în mod curent.

3. Când Hans a fost mutat din camera noastră în camera sa, avea în jur de 4 ani.

4. A mai rămas un rest, care nu se exprimă prin frică, ci prin impulsul normal de a întreba. Întrebările se referă în cea mai mare parte la: din ce sunt făcute lucrurile (tramvaiele, maşinile), cine face lucrurile. Caracteristic pentru cele mai multe întrebări este faptul că Hans întreabă, deşi şi-a dat el însuşi răspunsul. El vrea doar să se asigure. Odată, când m-a obosit foarte mult cu întrebările şi i-am spus: „Crezi că pot să răspund la tot ce întrebi?“, el a răspuns: „Am crezut că dacă ai ştiut despre cai, ştii şi asta.“

5. Despre boală, Hans vorbeşte doar istoric: „Pe atunci, când aveam prostia.“

6. Rămăşiţa nerezolvată este că Hans îşi bate capul să afle ce are a face tatăl cu copilul, dacă mama îl aduce pe lume. Se poate deduce asta din întrebări ca: „Nu-i aşa că sunt şi al tău?“ (Vrea să spună, nu doar al mamei.) Acest lucru: cum îmi aparţine el mie, nu-i este clar. În schimb, nu am nicio dovadă directă că el, după cum spuneţi dumneavoastră, a spionat un coit al părinţilor.

7. La această prezentare ar trebui să atrag atenţia asupra intensităţii angoasei, altfel s-ar putea spune: „Dacă ar fi fost bătut cum trebuie, ar fi mers la plimbare.“

Adaug în încheiere: cu ultima fantasmă a lui Hans, frica derivată din complexul castrării a fost învinsă, aşteptarea dureroasă a fost preschimbată într-una bucuroasă. Da, doctorul, instalatorul ş.a.m.d. iau penisul, dar numai pentru a-i da unul mai mare. În plus, micul nostru cercetător face descoperirea prematură că orice cunoaştere este fragmentară şi că la orice nivel rămâne un rest nerezolvat.

8 Pischl = organe genitale. Alintarea organelor genitale ale copilului cu vorba sau chiar cu fapta de către rudele tandre, uneori chiar părinţii, fac parte din întâmplările obişnuite, de care sunt pline psihanalizele.

9 Sincer vorbind, numim sentimentele de angoasă şi dorinţă, „angoasă patologică“, din

momentul în care nu mai pot fi diminuate prin obţinerea obiectului dorit.
10 Ce înseamnă angoasa sa; încă nu despre facepipiul femeilor.
11 Suburbie a Vienei unde locuiesc bunicii.
12 Tatăl nu are niciun motiv să se îndoiască că Hans a povestit aici un fapt real. – Senzaţiile de mâncărimi ale glandului, care îndeamnă copiii să îl atingă, sunt de obicei descrise astfel: „Mă muşcă".
13 Grete este una din fetiţele de la Gmunden, în legătură cu care Hans fantasmează chiar acum; el vorbeşte şi se joacă cu ea.
14 Acest lucru este fals. Comparaţi exclamaţia lui în faţa cuştii leului, p. 11. Probabil este începutul uitării în urma refulării.
15 Nu pot întrerupe expunerea, pentru a demonstra cât de tipic este acest proces de gândire inconştient, pe care îl presupun la micul Hans. Complexul castrării este rădăcina inconştientă cea mai profundă a antisemitismului, pentru că, încă din mica copilărie, copilul aude că evreilor li se taie – ei cred că o bucată din penis – ceva la penis şi acest lucru îi îndreptăţeşte să nu aibă încredere în evrei. Şi nu există rădăcini inconştiente mai puternice ale superiorităţii faţă de femei. Weininger, acest tânăr filosof, atât de dotat, dar având tulburări sexuale, care, după ce şi-a scris ciudata sa carte, *Sex şi caracter*, şi-a pus capăt vieţii, a tratat într-un capitol foarte remarcat evreii şi femeile cu o egală ostilitate, împroşcându-i cu aceleaşi ocări. Weininger, ca nevrotic, este dominat de complexe infantile; legătura cu complexul castrării este elementul comun evreilor şi femeilor.
16 Hans spune în limbajul său că a fost o fantasmă.
17 Tatăl încearcă aici, în nedumerirea sa, să folosească tehnica clasică a psihanalizei. Aceasta nu conduce prea departe, dar ceea ce rezultă poate avea semnificaţie doar în lumina revelaţiilor ulterioare.
18 Hans confirmă numai interpretarea celor două girafe cu mama şi tata, nu simbolistica sexuală, conform căreia girafa însăşi este o reprezentare a penisului. Probabil că această interpretare este corectă, dar nu putem să-i cerem mai mult lui Hans.
19 Băiatul repetă această reacţie faţă de tată mai târziu într-un mod mai clar şi mai complet, dându-i mai întâi o lovitură peste mână şi apoi sărutând tandru aceeaşi mână.
20 Hans are dreptate, oricât de improbabilă pare această alăturare. Legătura este de fapt, după cum vom vedea, următoarea: calul (tatăl) o să-l muşte din cauza dorinţelor sale ca el (tatăl) să cadă.
21[*] Cuvânt propriu lui Hans, folosit pentru a numi materiile fecale. (*N.t.*)
22 Soţia mea este de câteva săptămâni în posesia unei perechi de pantaloni negri pentru plimbarea cu bicicleta.
23 Hans are şi un joc cu cai cu clopoţei.
24 Vezi mai departe. Tatăl lui Hans presupune corect că Fritzl a căzut atunci.
25 Trebuie să explic că Hans nu a vrut să declare că el a căpătat pe atunci „prostia", ci că toate acestea au legătură cu ea. Trebuie să fie aşa, pentru că teoria susţine că ceea ce este azi obiectul unei fobii, a fost ulterior cel al unei mari plăceri. Şi completez aici în locul lui ceea ce nu ştie să spună, că termenul „din cauza" a deschis calea extinderii fobiei de la cai la trăsuri. Nu trebuie să uităm că copilul tratează cuvintele într-un mod mult mai concret decât adultul şi cât de importante sunt pentru el consonanţele verbale.

26 Aici nu este de fapt nimic de descoperit decât asociaţia verbală care îi scapă tatălui lui Hans. Un bun exemplu al condiţiilor în care eforturile analistului sunt fără rezultat.
27 Locuinţa anterioară.
28 Vrea să aibă siguranţa că propriul facepipi va creşte.
29 Hans al nostru se luptă cu o temă pe care nu ştie să o prezinte, şi ne este greu să-l înţelegem. Poate că vrea să spună că chiloţii îi trezesc dezgust numai când îi vede pe ei; când sunt pe trupul mamei nu mai sunt asociaţi cu lumpf sau cu pipi, îl interesează în alt mod.
30 Hans este îmbăiat de mama.
31 Pentru a o lua să o repare.
32* Adept al stilului „Secession“, a apărut la sfârşitul secolului al XIX-lea (*N.t.*).
33 Când tema „Hanna“ înlocuieşte tema „lumpf“ ne este în sfârşit sugerată o cauză. Hanna însăşi este un lumpf, copiii sunt lumpfuri.
34 El începe acum să fantasmeze. Aflăm că lada şi cada de baie înseamnă pentru el acelaşi lucru, reprezentări ale spaţiului în care se găsesc copiii. Să fim atenţi la afirmaţiile lui repetate.
35 Lada este desigur corpul mamei. Tatăl vrea să-i explice lui Hans că înţelege acest lucru. Şi lada în care sunt expuşi eroii miturilor, începând cu regele Sagon al Agadei, reprezintă acelaşi lucru – (Notă 1923) v. *Mitul naşterii eroilor*, 1909 (ed. a 2-a, 1922).
36 Ironic, bineînţeles. Ca şi rugămintea ulterioară de a nu-i spune mamei secretul.
37 Bravul Hans! Nu aş putea să-mi doresc o mai bună înţelegere a psihanalizei de la niciun adult.
38 Nu trebuie să ne oprim asupra inconsecvenţei lui Hans. În discuţia anterioară, faptul că nu credea în povestea cu barza a ieşit la lumină din inconştient, legat de ostilitatea faţă de tatăl care făcea un mister din asta. Acum el a devenit mai liniştit şi răspunde oficial, născocind explicaţii pentru dificultăţile legate de ipoteza berzei.
39 Lada pentru bagajele de la Gmunden, care se afla în antreu.
40 Hans era deseori foarte înspăimântat, când vizitii băteau caii şi strigau „ho“.
41 Fritzl a căzut deci în realitate, ceea ce Hans negase altă dată.
42 Încă un element al teoriei sexuale infantile, cu sens nebănuit.
43 Hans, care avea motive să nu se încreadă în spusele adulţilor, stătea în cumpănă dacă proprietarul era mai demn de crezare decât tatăl.
44 Semnificaţia este următoarea: tatăl nu a vrut mult timp să-l creadă în privinţa negrului de la gura cailor până când, în sfârşit, acest lucru s-a verificat.
45 Ce que femme veut, Dieu veut. Hans, cu agerimea minţii sale, a descoperit din nou o foarte serioasă problemă.
46 Nu este necesar să presupunem existenţa la Hans a unei trăsături de natură feminină care constă în dorinţa de a avea copii. Pentru că a trăit lângă mamă întâmplările sale cele mai fericite, repetă acum aceste întâmplări în rolul activ, jucând el însuşi rolul mamei.
47 Contradicţia izbitoare între fantasmă şi realitate – a dori şi a avea. El ştie că în realitate este copil şi că alţi copii l-ar deranja; în fantasmă, el este mama şi are nevoie de copii cu care să repete tandreţea trăită de el însuşi.
48 Este posibil ca Hans să fi ridicat la rangul de ideal o persoană întâlnită întâmplător la

Gmunden, care de altfel seamănă cu mama la culoarea ochilor şi a părului.
49 Hans nu poate răspunde din alt punct de vedere decât al autoerotismului.
50 Sunt copii imaginari, adică ai onanismului său.
51 Saffaladi – tobă de creier. Soţia mea povesteşte amuzată că mătuşa ei spune întotdeauna soffilodi, ceea ce el trebuie să fi auzit.
52 Nu se spune *niederkommen* (a veni în jos, a naşte) când o femeie naşte?
53 Poate că trebuie să adăugăm că termenul „burghiu" (*Bohrer*) nu este fără legătură cu cuvântul a naşte, naştere (*geboren*, *Geburt*). Altfel copilul nu ar fi făcut distincţia între „născut" şi „găurit" (*gebohrt*, *geboren*). Am acceptat această presupunere pe care mi-a comunicat-o un coleg experimentat, dar nu aş şti să spun dacă ne aflăm în faţa unei relaţii profunde şi universale sau este vorba de o coincidenţă verbală specifică limbii germane. Şi Prometeu (Pramantha), făuritorul de oameni, înseamnă etimologic „găuritorul". Vezi Abraham, *Vise şi mituri*, vol. 4 din *Schriften und angewandten Seelenkunde*, 1909.

III
Comentarii

Voi examina acum această relatare a dezvoltării şi rezolvării fobiei unui băiat de nici 5 ani, în 3 direcţii: în primul rând, în ce măsură susţine afirmaţiile mele din *Trei eseuri asupra teoriei sexualităţii* (1905), în al doilea rând, în ce măsură poate contribui la înţelegerea unei forme de boală atât de des întâlnită, în al treilea rând, contribuţia pe care o are în privinţa înţelegerii vieţii sufleteşti a copilului şi a criticii intenţiilor noastre educative.

1

Impresia mea este că tabloul vieţii sexuale a copilului, aşa cum reiese din observaţiile făcute asupra micului Hans, se afla în bună concordanţă cu descrierea schiţată de mine în teoria sexuală bazată pe cercetările psihanalitice asupra adulţilor. Dar înainte de a intra în studiul detaliilor acestei concordanţe, trebuie să lămurim două obiecţii care se ridică în faţa valorificării acestei analize. Prima este aceea că micul Hans nu ar fi un copil normal, ci unul predispus la nevroză, un mic „ereditar“, aşa cum chiar boala o dovedeşte în cele ce urmează şi ar fi de nepermis să transferăm asupra celorlalţi copii, normali, soluţia care a fost eficientă pentru el. Voi trata mai târziu această obiecţie, pentru că ea reduce doar valoarea observaţiilor, nu le anulează în întregime. Cea de-a doua obiecţie, mai severă, afirmă că analiza făcută unui copil de către un tată care porneşte la lucru preocupat de concepţiile *mele* teoretice şi influenţat de prejudecăţile *mele*, este lipsită de orice valoare obiectivă.

Mai mult poate decât orice altă persoană, copilul ar fi sugestibil, mai ales în raport cu tatăl său; deşi se impune să mulţumim tatălui că se preocupa atât de mult de el, spusele sale nu ar avea nicio valoare doveditoare, iar producţia sa de idei, fantasme şi vise urmează direcţia în care este împinsă cu toate mijloacele. Pe scurt, încă o dată, totul ar fi „sugestie“, şi demascarea acesteia la copii ar fi chiar foarte facilă în comparaţie cu cea a adulţilor. Curios, îmi

amintesc când, în urmă cu 22 de ani, am început să mă implic în cearta opiniilor ştiinţifice, cu ce ironie au fost primite pe atunci teoriile despre sugestie şi efectele ei de către generaţiile mai vârstnice de neurologi şi psihiatri. De atunci, situaţia s-a schimbat radical; dispreţul s-a transformat într-o bunăvoinţă prea conciliantă, şi aceasta nu numai în urma efectelor pe care lucrările lui Liébeaults, ale lui Bernheim şi ale elevilor lor le-au dezvoltat în cursul acestui deceniu, ci şi pentru că în acest timp s-a descoperit ce economie de gândire poate produce folosirea etichetei „sugestie". Totuşi, nimeni nu ştie şi nu se oboseşte să afle ce este sugestia, unde duce ea şi când se instalează; de ajuns ca tot ce e incomod în psihic să fie numit „sugestie".

Nu împărtăşesc punctul de vedere îndrăgit actualmente că spusele copiilor ar fi întotdeauna arbitrare şi nedemne de încredere. Arbitrarul nu există în psihic; incertitudinea spuselor copiilor provine din predominarea imaginaţiei lor, aşa cum incertitudinea spuselor adulţilor provine din predominarea prejudecăţilor lor. De altfel, nici copilul nu minte fără motiv şi are, în mod absolut, mai multă nevoie de adevăr decât adultul. Dar, respingând de-a valma declaraţiile micului nostru Hans, i-am face cu siguranţă o mare nedreptate; dimpotrivă, putem diferenţia cu mare claritate unde falsifică sau ascunde ceva sub impulsul împotrivirii, unde el, nehotărât, îl aprobă pe tată, ceea ce nu trebuie considerat ca doveditor şi unde, eliberat de povară, ne comunică spontan care este adevărul său lăuntric şi ce a ştiut numai el singur până acum. Nici afirmaţia adulţilor nu ne oferă o mai mare siguranţă. Este regretabil că nicio descriere a unei psihanalize nu poate reda impresia care apare în cursul realizării ei, că o convingere definitivă nu poate fi comunicată prin lectură, ci prin trăire. Dar acest cusur este în egală măsură inerent şi psihanalizei adulţilor.

Părinţii săi îl descriu pe micul Hans ca pe un copil vesel, sincer, şi aşa ar trebui să fie după educaţia pe care i-o dau părinţii, care constă în principal în evitarea greşelilor care se fac în mod obişnuit în educaţie.

Cât timp el şi-a putut vedea de investigaţii cu o veselă naivitate, fără să presimtă conflictele ce aveau să se nască curând din ele, el a comunicat totul fără rezerve, şi observaţiile din perioada anterioară fobiei nu pot fi supuse niciunui dubiu sau obiecţie. În perioada bolii şi în timpul analizei încep

pentru el incongruenţele între ceea ce spune şi ceea ce gândeşte, bazate, pe de o parte, pe faptul că i se impune materialul inconştient, pe care nu e capabil să îl stăpânească dintr-odată, pe de altă parte, ca urmare a puternicelor reţineri care îşi au originea în raporturile cu părinţii. Afirm că nici aceste dificultăţi nu sunt mult mai accentuate decât în multe analize ale adulţilor.

Fireşte că în timpul analizei trebuie să i se spună multe lucruri pe care el singur nu ştie să le spună, trebuie să-i fie prezentate idei a căror prezenţă nu s-a manifestat prin nimic la el; atenţia sa trebuie să se oprească asupra fiecărei direcţii de la care tatăl aşteaptă urmări. Aceasta slăbeşte puterea de dovadă a analizei, dar în orice analiză se procedează aşa. O psihanaliză nu este o cercetare ştiinţifică imparţială, ci o intervenţie terapeutică; ea nu vrea să demonstreze nimic prin ea însăşi, ci doar să schimbe ceva. De fiecare dată, psihanalistul îi oferă pacientului, într-o mai mică sau mai mare măsură, reprezentările conştiente la care se aşteaptă, cu ajutorul cărora el trebuie să fie în stare să recunoască şi să înţeleagă inconştientul. Există unele cazuri care au nevoie de mai mult ajutor, altele de mai puţin. Fără asemenea ajutor, nimeni nu se descurcă. Ceea ce se poate duce la bun sfârşit de unul singur sunt tulburările uşoare, niciodată o nevroză, căreia eul i s-a împotrivit ca fiind ceva străin; pentru a o birui, este nevoie de un altul şi în măsura în care acesta poate ajuta, în aceeaşi măsură nevroza este curabilă. Dacă esenţa nevrozei este de a-şi întoarce faţa de la celălalt, cum pare a fi cazul tuturor stărilor cunoscute sub denumirea de *dementia praecox*, atunci aceste stări nu sunt vindecabile prin eforturile noastre. Trebuie adăugat că copilul are nevoie de un ajutor deosebit de mare din cauza dezvoltării reduse a sistemului său intelectual. Dar ceea ce medicul comunică pacientului îşi are originea în experienţa analitică şi este într-adevăr destul de convingător când prin această implicare a medicului se obţin coerenţă şi eliberarea de materialul patogen.

Totuşi, Hans al nostru a dovedit chiar şi în timpul analizei destulă independenţă pentru a putea să-l absolvim de verdictul „sugestiei". El aplică spontan asupra materialului teoriile sale infantile despre sexualitate, ca toţi ceilalţi copii. Acestea diferă considerabil de concepţiile adulţilor; de fapt, în acest caz, am neglijat pur şi simplu să-l previn pe tată că drumul spre tema naşterii trebuie să-l ducă pe Hans prin complexul excremenţial. Partea

întunecată a analizei, la care a dus neglijenţa mea, constituie cel puţin o bună dovadă pentru autenticitatea şi coerenţa procesului de gândire al lui Hans. Într-un rând este preocupat de lumpf, fără ca tatăl, despre care se pretinde că îl sugestionează, să poată înţelege cum s-a ajuns aici şi ce va ieşi din asta. La fel de puţin i se poate imputa tatălui în legătură cu dezvoltarea celor două fantasme cu instalatorul, care decurg din complexul castrării, declanşat timpuriu. Trebuie să mărturisesc că, din interes teoretic, am trecut în întregime sub tăcere faţă de tată aceste corelaţii, pentru a nu micşora puterea de demonstrare a unui document atât de greu de obţinut.

Prin aprofundarea în continuare a detaliilor analizei, vor rezulta din belşug noi dovezi ale independenţei faţă de sugestie a lui Hans al nostru, dar întrerup aici tratarea primei obiecţii. Ştiu, nu voi convinge prin această analiză pe cei ce nu vor să se lase convinşi şi continui prelucrarea acestor observaţii pentru acei cititori care sunt deja convinşi de obiectivitatea materialului patogen, nu fără a reliefa certitudinea plăcută că numărul celor din urmă se află în continuă creştere.

*

Prima caracteristică atribuită vieţii sexuale a micului Hans este un interes deosebit de viu pentru „facepipiul“ său, cum a numit el acest organ, după acea funcţie din cele două ale sale, în mică măsură mai puţin importantă decât cealaltă şi care este de neevitat în camera copiilor. Acest interes îl determină să investigheze; el descoperă astfel că pe baza prezenţei sau absenţei „facepipiului“ poate deosebi viul de ceea ce nu este viu. El presupune că toate fiinţele vii, pe care le consideră asemănătoare lui, au această importantă parte a corpului, o studiază la animalele mari, presupune că o au ambii părinţi şi nu poate fi oprit să-l statueze, după aparenţe, la sora sa nou-născută. Ar fi o zdruncinare prea puternică a concepţiei sale despre lume, putem spune, dacă ar trebui să se hotărască să renunţe a-l mai atribui unor fiinţe asemănătoare cu el, ar fi ca şi cum i-ar fi lui însuşi smuls. O ameninţare de-a mamei, care nu s-a referit la altceva decât la pierderea facepipiului, este probabil din acest motiv reprimată şi îşi poate arăta efectele doar într-o perioadă ulterioară. Intervenţia mamei a avut loc pentru că obişnuia să-şi producă plăcere prin

atingerea acestui organ; micuţul a început activitatea sexuală autoerotică, obişnuită şi normală. Într-un mod pe care Alfred Adler l-a caracterizat foarte potrivit ca interacţiunea instinctelor[54], plăcerea legată de propriul organ sexual se corelează cu plăcerea de a privi, în dezvoltarea ei activă şi pasivă. Micuţul încearcă să privească facepipiul altor persoane, el dezvoltă o curiozitate sexuală şi de asemenea îi face plăcere să îl arate pe al său altor persoane. Unul din visele sale din prima perioadă a refulării are drept conţinut dorinţa de a fi ajutat de micile sale prietene să facă pipi, deci dorinţa ca facepipiul să-i fie văzut. Visul dovedeşte deci că dorinţa a fost până acum nerefulată, la fel cum conversaţiile ulterioare dovedesc că el încearcă să găsească satisfacerea ei. Plăcerea de a privi se leagă la el curând de un motiv determinat. Când mărturiseşte atât tatălui, cât şi mamei regretul că nu le-a văzut facepipiul, poate că el este împins de nevoia de a compara. Eul rămâne termenul de comparaţie în baza căruia evaluează lumea; prin comparările continue cu propria persoană, învăţăm să o înţelegem. Hans a observat că animalele mari au un facepipi mult mai mare decât el; de aceea, el presupune aceeaşi proporţie şi la părinţii săi şi ar dori să se convingă de aceasta. Mama, crede el, are cu siguranţă un facepipi cât al unui cal. De asemenea, şi-a pregătit consolarea că facepipiul va creşte odată cu el; este ca şi cum dorinţa de a fi mare s-ar fi concentrat pe organele genitale. În alcătuirea sexuală a micului Hans, zona genitală este deci de acum încolo, dintre zonele erogene, cea mai intens investită cu plăcere. Pe lângă aceasta, la el se manifestă doar plăcerea evacuării, legată de orificiile anal şi urinar. Când, în fantasma sa de fericire, prin care învinge boala, are copii, pe care îi conduce la closet, îi ajută să facă pipi şi îi şterge la fund, pe scurt „face cu ei tot ceea ce se face cu copiii“, se pare că trebuie să acceptăm că aceste acţiuni de îngrijire erau un izvor de plăcere pentru el. Această plăcere legată de zonele erogene este obţinută de el cu ajutorul persoanei care îl îngrijeşte, mama, şi conduce deci deja la alegerea obiectului; este însă posibil că el se obişnuise încă din perioade mai timpurii să-şi procure această plăcere în mod autoerotic, că el a fost unul dintre acei copii care îşi reţin excrementele până când eliminarea acestora le produce voluptate. Spun doar că e posibil, căci din analiză nu reiese clar; „scandalul cu picioarele“ (zvârcolitul), de care se teme atâta mai

târziu, indică această tendinţă. Aceste surse de plăcere nu au la el o reliefare deosebită, cum se întâmplă atât de des la alţi copii. El a devenit repede curat, udarea patului şi incontinenţa diurnă nu au jucat niciun rol în primii săi ani; nu s-a observat nimic la el din tendinţa, atât de respingătoare pentru adulţi, de a se juca cu excrementele, care apare din nou la sfârşitul procesului psihic de involuţie.

Reliefăm în acest loc că, în timpul fobiei sale, refularea acestor două componente ale activităţii sexuale, care la el sunt bine dezvoltate, este evidentă. El se ruşinează să urineze de faţă cu alţii, se simte vinovat că pune degetul la facepipi, îşi dă osteneala să renunţe la onanie şi îi este scârbă de lumpf, pipi şi altele care îi amintesc despre asta. În fantasma cu îngrijirea copiilor, el suprimă din nou această ultimă refulare.

O alcătuire sexuală cum este cea a lui Hans pare să nu conţină predispoziţia de a dezvolta perversiuni sau negativul lor (ne limităm aici la isterie). După experienţa mea (aici într-adevăr se cere multă reţinere), constituţia înnăscută a istericilor – la perverşi se înţelege de la sine – se distinge prin înlocuirea zonelor genitale cu alte zone erogene. O singură „deviaţie“ a vieţii sexuale face excepţie de la această regulă. La homosexualii de mai târziu care, după aşteptările mele şi după observaţiile lui J. Sadger, au trecut toţi în copilărie printr-o fază amfigenă, se întâlneşte aceeaşi preponderenţă a zonei infantile, în special a penisului. Da, această supravalorizare a organului bărbătesc prevesteşte destinul homosexualilor. Ei aleg femeia ca obiect sexual în copilărie, cât timp presupun existenţa la femeie a acestui obiect socotit indispensabil: odată cu convingerea că femeia i-a înşelat în această privinţă, ea devine inacceptabilă din punct de vedere sexual. Ei nu pot accepta lipsa penisului la persoanele care îi atrag din punct de vedere sexual şi îşi fixează libidoul, în cazul favorabil asupra „femeii cu penis“, adică asupra tinerilor cu aspect feminin. Homosexualii sunt deci persoane care au fost împiedicate de importanţa erogenă a propriului organ genital să treacă de la concordanţa cu propria persoană la obiectul dorinţelor lor sexuale. Ei au rămas fixaţi, în dezvoltarea de la autoerotism la obiectul dragostei, într-o zonă mai apropiată de autoerotism.

Este cu totul inadmisibil să distingem un instinct homosexual specific;

ceea ce determină homosexualitatea nu este o particularitate a vieţii instinctuale, ci a alegerii obiectului. Trimit la ceea ce am afirmat în teoria asupra sexualităţii, că ne reprezentăm în mod greşit unitatea dintre nevoie şi obiect în viaţa sexuală ca pe una prea intimă. Homosexualul nu-şi mai poate desprinde instinctele sale – poate normale – de un obiect care satisface nişte condiţii precise; în copilărie, el se poate comporta, pentru că aceste condiţii sunt considerate ca îndeplinite de la sine pretutindeni, ca micul Hans care este afectuos fără deosebire atât cu băieţii, cât şi cu fetele şi ocazional îl declară pe prietenul sau, Fritzl, „cea mai iubită fetiţă a lui". Hans este homosexual, aşa cum pot fi toţi copiii, în concordanţă cu faptul că nu trebuie trecut cu vederea că el cunoaşte *doar un tip de organ genital*, şi anume unul ca al său[55]. Dezvoltarea ulterioară a micului nostru senzual nu duce însă la homosexualitate, ci la o masculinitate energică, cu tentă poligamă, ştiind să se comporte în alt fel faţă de obiectele sale feminine, modificate, când fiind îndrăzneţ şi agresiv, când tânjind cu dor şi ruşinat. Într-o perioadă săracă în alte obiecte, această înclinaţie se întoarce înapoi asupra mamei, de la care se îndreptase asupra altora, pentru ca de la mamă se eşueze în nevroză. Abia atunci aflăm cu ce intensitate s-a dezvoltat dragostea pentru mamă şi ce soartă a avut. Scopul sexual pe care îl urmăreşte la tovarăşele sale de joc, de a dormi cu ele, provine de la mamă; acesta este exprimat în cuvinte asemănătoare cu cele folosite în viaţa matură, chiar dacă conţinutul acestor cuvinte se va îmbogăţi. Băiatul a găsit în modul obişnuit, din îngrijirile ce i-au fost acordate pe când era copil, drumul spre obiectul iubirii; o nouă plăcere, dormitul lângă mamă, va deveni pentru el cea mai importantă, din a cărei structură evidenţiem plăcerea atingerii pielii, care ne este proprie tuturor, în timp ce după nomenclatura lui Moll, care ne pare artificială, ar trebui calificată drept satisfacere a instinctului de contrectaţie.

În raporturile sale cu tatăl şi cu mama, Hans confirmă în modul cel mai palpabil şi mai viu tot ceea ce am afirmat în *Interpretarea viselor* şi *Teoria asupra sexualităţii* despre raporturile sexuale ale copiilor cu părinţii. Este într-adevăr un mic Oedip, care ar dori să-l înlăture pe tatăl său pentru a fi singur cu frumoasa mamă şi a dormi cu ea. Această dorinţă a luat naştere în vacanţa de vară, când alternanţa dintre absenţele şi prezenţele tatălui îi indică

starea de care era legată mult dorita intimitate cu mama. El se mulţumea pe atunci cu ideea că tatăl trebuie „să plece“, idee de care s-a putut în mod direct lega ulterior teama că va fi muşcat de un cal alb, datorată unei impresii accidentale ocazionată de o altă călătorie. Mai târziu, probabil abia la Viena, unde nu se mai putea bizui pe călătoriile tatălui, el îi modifică conţinutul, în sensul că tatăl va pleca pentru totdeauna, va „muri“. Această frică faţă de tată, care îşi are originea în dorinţa ca el să moară, deci e bine motivată, formează cel mai mare obstacol al analizei, până când este înlăturat prin discuţia din cabinetul meu.[56]

Hans al nostru nu este însă în realitate un răufăcător, ci doar un copil la care în această perioadă a vieţii se dezvoltă încă nestingherite dorinţe puternice, violente. El este, dimpotrivă, o fiinţă neobişnuit de blândă şi de afectuoasă; tatăl a notat că trecerea de la înclinaţiile agresive la milă s-a realizat la el foarte timpuriu.

Mult înaintea fobiei, el era neliniştit când vedea cum sunt bătuţi caii de la carusel şi era întotdeauna impresionat când cineva plângea în preajma sa. Într-o anumită etapă a analizei a ieşit la iveală, într-un anumit context, o anumită înclinaţie sadică reprimată[57]; dar era reprimată şi vom deduce mai târziu din acest context pentru ce s-a produs şi ce înlocuieşte. Hans îl iubeşte de asemenea din inimă pe tată, căruia îi doreşte moartea şi, în timp ce inteligenţa sa găseşte în neregulă această contradicţie[58], el trebuie să demonstreze existenţa reală a acesteia prin faptul că îl loveşte pe tată şi imediat după aceea sărută locul lovit. Trebuie să ne ferim să considerăm această contradicţie scandaloasă: viaţa sentimentală a oamenilor este alcătuită mai ales din astfel de contradicţii[59]; da, poate că nu s-ar fi ajuns la refulare şi la nevroză, dacă lucrurile ar fi stat altfel. Aceste sentimente contradictorii, care la adulţi devin simultan conştiente de obicei numai în cazul unor pasiuni foarte puternice, şi care încearcă altminteri să se reprime reciproc, până când unul dintre ele reuşeşte să-l menţină mascat pe celălalt, cunosc o perioadă de convieţuire paşnică în viaţa sufletească a copiilor.

Naşterea unei surioare, pe când el avea 3 ani şi jumătate, a avut cea mai mare importanţă pentru dezvoltarea sexuală a băiatului. Acest eveniment a

înăsprit relaţiile cu părinţii săi, a pus gândirii sale probleme insolubile şi, privind cum este îngrijită, amintirile despre propriile plăceri au fost reînviate. Şi influenţa aceasta este una tipică; într-un număr neaşteptat de mare de istorii ale vieţilor şi bolilor, trebuie să luăm ca punct de plecare această intensificare a plăcerii sexuale şi curiozitatea sexuală legate de naşterea următorului copil. Comportarea lui Hans faţă de nou-născută este cea descrisă în *Interpretarea viselor*[60]. În febra care îl cuprinde la puţine zile după aceea, el trădează cât de puţin acceptă această nouă adăugire. Duşmănia care a apărut trecător este curmată de afecţiune.[61] Teama că ar putea urma alt copil îşi face loc de acum în gândurile sale conştiente. Duşmănia, deja reprimată, este înlocuită de nevroză, de o teamă deosebită, ca cea faţă de cada de baie; în analiză exprimă deschis dorinţa ca sora lui să moară, nu numai prin aluzii pe care trebuie să le completeze tatăl. Spiritul său critic nu permite ca această dorinţă să apară cu atâta intensitate ca în cazul tatălui; dar în inconştient este evident că el le tratează pe ambele persoane la fel, pentru că ele amândouă i-o iau pe mami, îi tulbură intimitatea cu ea. Acest eveniment şi ceea ce îi provoacă au dat de altfel dorinţelor sale o nouă direcţie. În ultima fantasmă el prezintă toate dorinţele sale erotice care derivă din faza autoerotică şi care sunt legate de obiectul dragostei. El s-a însurat cu frumoasa mamă şi are nenumăraţi copii pe care îi îngrijeşte în felul său propriu.

2

Într-o zi, Hans se îmbolnăveşte de frică pe stradă; nu poate spune încă de ce se teme, dar la începutul stării de frică trădează faţă de tată motivul bolii, profitul de pe urma bolii. El vrea să rămână lângă mamă, să fie alintat de ea; amintirea faptului că a fost despărţit de ea, când s-a născut sora lui, poate contribui, este de părere tatăl, la această dorinţă. În curând se dovedeşte că frica nu mai traduce această dorinţă, el se teme şi când mama merge cu el. În acest timp, ni se semnalează pe ce s-a fixat libidoul transformat în angoasă. El manifestă frica foarte concretă că îl va muşca un cal alb.

Noi denumim o asemenea stare de boală „fobie“ şi am fi putut considera cazul micuţului nostru drept agorafobie, dacă această afecţiune nu ar fi caracterizată prin aceea că o acţiune, altfel imposibilă în spaţiu, devine de

fiecare dată cu uşurinţă posibilă în compania unei anumite persoane, aleasă pentru aceasta, în cazuri extreme doctorul. Fobia lui Hans nu îndeplineşte această condiţie, face abstracţie de loc şi ia drept obiect în mod clar calul; în primele zile, el exprimă, pradă unei frici cumplite, temerea: „calul o să vină în cameră“, care mi-a uşurat mult înţelegerea angoasei sale.

Locul fobiilor în sistemul nevrozelor nu a fost până acum bine stabilit. Pare sigur că trebuie să vedem în fobii doar sindroame care aparţin diferitelor tipuri de nevroze şi că nu avem nevoie să le clasificăm după semnificaţia proceselor specifice de boală. Pentru fobiile de tipul celei pe care o are micul nostru pacient, care sunt cele mai frecvente, denumirea de „isterie de angoasă“ nu mi se pare inoportună. I-am propus-o domnului dr. W. Stekel, când a realizat prezentarea stărilor nevrotice de angoasă şi sper că se va încetăţeni[62]. Ea se justifică prin concordanţa deplină în privinţa mecanismului dintre acest tip de fobie şi isterie, până la un anumit punct, unde se separă decisiv. Libidoul, eliberat prin refulare din materialul patogen, nu va fi convertit, adică transformat din ceva psihic într-o inervaţie corporală, ci va fi eliberat sub forma angoasei. În anumite cazuri de boală, „isteria de angoasă“ se poate contopi cu „isteria de conversie“ într-o măsură variabilă. Există de asemenea isterie de conversie pură, fără angoasă, precum şi isterie de angoasă pură, care se manifestă prin sentimente de teamă şi fobii, fără conversie. Un astfel de caz este cel al micului nostru Hans.

Isteriile de angoasă sunt cele mai frecvente boli psihonevrotice, cele care se întâlnesc în viaţă înaintea tuturor, sunt chiar nevrozele copilăriei. Când o mamă spune despre copilul ei că ar fi „nervos“, se poate socoti că, în 9 cazuri din 10, copilul are unul sau mai multe tipuri de angoasă deodată. Din păcate, mecanismul cel mai subtil al acestei boli atât de importante nu este studiat îndeajuns; nu s-a stabilit dacă isteria de angoasă, spre deosebire de isteria de conversie şi de alte nevroze, este condiţionată în mod univoc de elemente constituţionale sau de evenimente accidentale sau dacă ea constă într-o combinaţie a ambelor[63]. Mi se pare că este acel tip de boală nervoasă care ridică cele mai mici pretenţii în ceea ce priveşte o constituţie specifică şi, legat de aceasta, poate fi dobândită cu mai mare uşurinţă în orice perioadă a vieţii.

O caracteristică esenţială a isteriei de angoasă poate fi pusă cu uşurinţă în evidenţă. Ea se dezvoltă întotdeauna ca fobie; în final, bolnavul poate fi eliberat de frică, dar numai cu preţul inhibiţiilor şi al limitărilor la care trebuie să se supună. În cazul isteriei de angoasă există un travaliu psihic continuu, încă de la început, pentru ca angoasa devenită liberă să fie din nou legată psihic, dar acest travaliu nu poate produce nici retransformarea angoasei în libidou, nici accesul la acele complexe din care provine libidoul. Nu-i mai rămâne nimic altceva decât să elimine orice ocazie posibilă de dezvoltare a angoasei, printr-o construcţie psihică interioară de tipul precauţiei, limitării, interdicţiei; tocmai aceste construcţii de apărare sunt cele ce ne apar ca fobii, constituind pentru percepţia noastră esenţa fobiei.

Se poate spune că tratarea isteriei de angoasă a fost până aici una negativă. Experienţa a demonstrat că este imposibil, în unele condiţii chiar periculos, să realizăm vindecarea fobiei într-un mod violent, punând bolnavul în situaţia de a înfrunta angoasa liberă, după ce l-am privat de apărările sale. Astfel, el este forţat să găsească o apărare acolo unde el crede că o poate găsi şi i se arată un dispreţ ineficient faţă de „laşitatea lui de neînţeles“.

Pentru părinţii micului nostru pacient este stabilit încă de la începutul bolii că el nu trebuie luat în râs sau brutalizat, accesul către dorinţele sale refulate trebuind să fie căutat pe cale psihanalitică. Succesul a răsplătit osteneala ieşită din comun a tatălui, ale cărui comunicări ne-au dat prilejul să pătrundem în structura acestei fobii şi să urmărim analiza întreprinsă asupra ei.

*

Nu mi se pare improbabil ca analiza, prin întinderea ei şi prin bogăţia sa de amănunte, să i se fi părut cititorului oarecum neclară. De aceea doresc mai întâi să reiau pe scurt cursul ei, lăsând la o parte toate adăugirile stânjenitoare şi relatarea rezultatelor, care i-au fost aduse la cunoştinţă treptat.

Aflăm mai întâi că declanşarea stării de angoasă nu a fost atât de bruscă precum pare la prima vedere. Câteva zile mai înainte, copilul fusese trezit de un coşmar, al cărui conţinut era că mama ar fi plecat şi nu mai avea mamă care să-l alinte. Acest vis atrage atenţia asupra unei refulări de o intensitate

îngrijorătoare. Explicaţia lui nu poate fi, cum de altfel se întâmplă în cazul multor vise de angoasă că, în vis, copilul a devenit anxios datorită unor cauze somatice şi că această angoasă a servit doar pentru realizarea unei dorinţe, altfel intens refulate, deci inconştiente (conform interpretării viselor), ci este un adevărat vis de pedeapsă şi de refulare în care şi funcţia viselor dă greş, căci copilul se trezeşte înspăimântat din vis. Procesul inconştient poate fi cu uşurinţă reconstruit. Copilul a visat tandreţea mamei, a dormit cu ea, toată plăcerea s-a transformat în angoasă şi tot conţinutul de reprezentări s-a transformat în opusul său. Refularea a repurtat victoria asupra mecanismului visului.

Dar începuturile acestei situaţii psihologice merg încă şi mai în urmă, încă din vară existau dispoziţii asemănătoare, nostalgic-anxioase, în care Hans se manifestă asemănător şi care îi aduceau avantajul că mama îl lua cu ea în pat. Cam din această perioadă trebuie să presupunem existenţa la Hans a unei emoţii sexuale intense al cărei obiect este mama, a cărei intensitate se exprimă în două încercări de seducere a mamei – ultima scurt timp înaintea declanşării fricii – şi care, în plus, se descarcă în fiecare seară prin satisfacerea masturbatorie. Nu poate fi stabilit dacă transformarea acestei emoţii s-a realizat spontan sau ca urmare a respingerii din partea mamei sau prin trezirea întâmplătoare a unor impresii mai vechi de către experienţa ulterioară provocată de boală; acest lucru este chiar indiferent pentru că cele trei cazuri pot fi înţelese şi ca nefiind contradictorii. Fapt este că emoţia sexuală s-a transformat în angoasă.

Despre comportamentul copilului în prima perioadă a angoasei am vorbit deja şi am aflat de asemenea că primul conţinut al fricii sale este că un cal îl va muşca. Acum are loc prima intervenţie terapeutică. Părinţii ştiu că angoasa ar fi consecinţa masturbaţiei şi îl dirijează spre dezvăţarea de acest obicei. Recomand părinţilor să insiste asupra tandreţii faţă de mamă, pe care copilul încearcă să o înlocuiască cu frica faţă de cal. O ameliorare neînsemnată, după această primă intervenţie, a dispărut în perioada unei boli corporale. Starea este neschimbată; curând după aceea, Hans găseşte că frica de a nu fi muşcat de un cal provine de la reminiscenţele unei întâmplări din Gmunden care l-a impresionat. Un tată îl prevenea atunci pe copilul său, la plecare: „Să nu

întinzi degetul calului, căci te va muşca.“ Modul în care Hans exprimă avertismentul tatălui aminteşte de modul în care a fost avertizat împotriva onaniei (nu pune degetul acolo). Deci se pare că este corect ceea ce părinţii susţin la început, că Hans se teme de satisfacţia sa onanistă. Corelaţia pare însă slabă şi calul pare a fi ales întâmplător în rolul său de sperietoare.

Mi-am exprimat presupunerea că dorinţa sa refulată ar putea fi acum dorinţa de a vedea facepipiul mamei. Pentru că purtarea sa faţă de o servitoare nou angajată se potrivea cu această presupunere, tatăl i-a dat o primă lămurire: femeile nu au facepipi. El reacţionează la această primă încercare de ajutor comunicând o fantasmă: el a văzut-o pe mama cum şi-a arătat facepipiul[64]. Această fantasmă, precum şi o remarcă exprimată într-o conversaţie, cum că facepipiul său va creşte totuşi, ne îngăduie o primă privire asupra modului de gândire inconştient al pacientului. El se află într-adevăr sub impresia ameninţării castratoare a mamei, care avusese loc cu un an şi un sfert în urmă, impresie care devine acum eficientă; deci fantasma obişnuită a copiilor care sunt acuzaţi, şi anume că mama face acelaşi lucru, serveşte la eliberarea de sentimentul de culpabilitate; este o fantasmă de apărare şi de protejare. Totuşi trebuie să spunem că părinţii au fost cei care au scos în evidenţă, din materialul patogen efectiv al lui Hans, tema preocupării faţă de facepipi. El i-a urmat, dar nu s-a implicat automat în analiză. Nu poate fi observat un succes terapeutic. Analiza este foarte departe de cai şi comunicarea că femeile nu au facepipi a reuşit, prin conţinutul ei, să-i mărească îngrijorarea faţă de păstrarea propriului facepipi.

Dar nu succesul terapeutic dorim noi să-l punem pe primul plan, ci vrem să-l facem pe pacient capabil să conştientizeze dorinţele sale inconştiente. Acest lucru îl reuşim prin faptul că, pe baza indiciilor pe care ni le dă Hans, aducem în faţa conştiinţei sale, cu cuvintele noastre, cu ajutorul artei noastre de a interpreta, complexul său inconştient. Asemănarea parţială dintre ceea ce el aude şi ceea ce caută, ceea ce de la sine, în ciuda tuturor rezistenţelor, vrea să pătrundă în conştiinţă, îl face capabil să găsească ceea ce este inconştient. Doctorul îi anticipează cu un pas înţelegerea, el îl urmează pe drumul său până când ating scopul desemnat. Începătorii în psihanaliză nu disting de obicei aceste două momente; momentul în care le devine cunoscut un

complex inconştient al bolnavului îl consideră ca fiind şi momentul în care bolnavul l-a înţeles. Ei se aşteaptă la prea mult când vor să vindece bolnavul comunicându-i această cunoaştere, în timp ce el poate utiliza cele comunicate doar pentru a descoperi complexul inconştient, în inconştientul său, acolo unde este el ancorat. Un prim astfel de succes am obţinut noi acum la Hans. El este în stare, după învingerea parţială a complexului de castrare, să comunice dorinţa sa pentru mamă şi face acest lucru într-un mod încă deformat, prin fantasma celor două girafe, dintre care una ţipă fără succes, pentru că el o ia în stăpânire pe cealaltă. Luarea în stăpânire şi-o reprezintă sub forma aşezării deasupra girafei. Tatăl recunoaşte în această fantasmă reproducerea unei scene care fusese jucată dimineaţă, în dormitor, între părinţi şi copil şi nu pierde ocazia să demaşte dorinţa, care este încă deformată. El şi mama sunt cele două girafe. Deghizarea în fantasma cu girafele este determinată considerabil de vizita la animalele mari din Schönbrunn, care avusese loc cu puţine zile înainte, de desenul cu girafele pe care tatăl l-a păstrat, poate şi de comparaţia inconştientă legată de gâtul lung şi ţeapăn al girafei[65]. Observăm că girafa, ca animal mare şi interesant prin facepipiul său, ar fi putut fi concurenta calului, în ceea ce priveşte rolul său de angoasă; de asemenea, faptul că tatăl şi mama sunt reprezentaţi amândoi sub formă de girafe este un indiciu, deocamdată nevalorificat, pentru interpretarea fricii de cai.

Două fantasme mai mici, pe care Hans le are imediat după cea cu girafele, sunt că încearcă să intre la Schönbrunn, într-o încăpere interzisă şi, respectiv, că sparge un geam în tramvai, de ambele dăţi fiind accentuată vinovăţia faptei, iar tatăl apare drept complice; ambele scapă, din păcate, interpretării tatălui. Comunicarea lor nu-i aduce lui Hans niciun folos. Dar ceea ce a rămas neînţeles revine; nu se linişteşte, ca o fantomă, până nu ajunge la descărcare şi la eliberare.

Înţelegerea celor două fantasme criminale nu creează pentru noi nicio dificultate. Ele aparţin complexului posesiunii mamei. În copil există o presimţire a ceea ce el ar putea face cu mama, a modului în care s-ar înfăptui luarea în posesie, şi el găseşte pentru ceea ce îi scapă anumite reprezentări figurate, cărora le este comună violenţa, interzisul, al căror conţinut ne pare a

se potrivi atât de bine cu realitatea ascunsă. Putem spune că sunt doar fantasme simbolice ale coitului, şi nu este în niciun caz lipsit de importanţă că tatăl participă la ele: „Vreau să fac ceva cu mama, ceva interzis, nu ştiu ce, dar ştiu că şi el o face.“

Fantasma cu girafele mi-a întărit convingerea care se născuse când micul Hans spusese: „Calul o să vină în cameră“ şi am găsit că momentul este potrivit pentru a-i comunica o parte esenţială a emoţiilor sale inconştiente; teama faţă de tată este generată de dorinţele geloase şi duşmănoase faţă de el. Prin aceasta i-am explicat parţial frica faţă de cai: tatăl ar fi un cal, de care se teme din motive lăuntrice bine întemeiate. Anumite amănunte, negrul de la gură şi cel de la ochi (mustaţa şi ochelarii ca privilegiu al oamenilor adulţi) faţă de care Hans manifestă teamă, mi se par a fi direct transferate de la tată la cal. Cu această explicaţie am înlăturat la Hans rezistenţa cea mai puternică faţă de conştientizarea gândurilor inconştiente, pentru că tatăl însuşi juca rolul de doctor faţă de el. Momentul cel mai dificil a fost depăşit, materialul venea din belşug, micul pacient arăta curajul de a comunica amănuntele fobiei sale şi, în curând, a luat el însuşi în stăpânire analiza.[66] Abia acum aflăm de ce fel de obiecte şi impresii se teme Hans. Nu numai de cai şi de faptul că îl vor muşca – în această privinţă se linişteşte curând –, ci şi de trăsuri, trăsuri de mobilă şi cu bagaje, de cai care se află în mişcare, cai care sunt mari şi greoi, cai care merg repede. Înţelesul acestei situaţii îl dă chiar Hans însuşi: îi este frică de căderea cailor şi include în fobia sa tot ce poate facilita această cădere a cailor.

Nu rareori, conţinutul propriu-zis al unei fobii, exprimarea corectă a unui impus obsesiv ş. a. pot fi auzite abia după un travaliu psihanalitic de o anumită durată. Refularea vizează nu numai complexele inconştiente, ea se aplică, de asemenea, neîntrerupt asupra derivatelor sale şi împiedică bolnavul să perceapă produsele bolii sale. Este o poziţie ciudată să vii ca doctor în ajutorul bolii, solicitând atenţie pentru ea, dar numai cine nu cunoaşte pe deplin esenţa psihanalizei va scoate în evidenţă această fază a tratamentului şi din această cauză se va aştepta la o înrăutăţire în urma psihanalizei. Adevărul este că cei din Nürenberg nu spânzură pe cineva înainte de a le cădea în mână şi că este nevoie de ceva efort pentru a intra în posesia formaţiunilor bolnave

pe care dorim să le distrugem. Am menţionat deja în comentariile la istoria bolii că este foarte instructiv să aprofundăm astfel detaliile unei fobii şi să ne facem o impresie clară despre relaţia secundară dintre frică şi obiectul ei. De aici esenţa difuză şi în acelaşi timp atât de puternic condiţionată a unei fobii. Materialul acestor soluţii specifice a fost luat de pacientul nostru, evident, din impresiile pe care le-a avut zilnic în faţa ochilor datorită faptului că locuinţa sa se află vizavi de Vama Centrală. El trădează în acest context dorinţa, care acum este inhibată de teamă, de a se juca cu încărcătura trăsurilor, cu pachetele, butoaiele, lăzile, la fel ca băieţii de pe stradă.

În acest stadiu al analizei, el regăseşte o întâmplare nesemnificativă pentru el, care s-a petrecut imediat înaintea declanşării bolii şi care trebuie privită ca o ocazie pentru această declanşare. El mergea cu mama să se plimbe şi a văzut căzând calul unei trăsuri cu locuri şi modul în care da din picioare. Acest lucru a produs asupra lui o puternică impresie. El s-a speriat puternic, a crezut că va muri calul; de acum, toţi caii vor cădea. Tatăl îi arată că el s-a gândit, văzând căderea calului la el, tatăl, şi trebuie să fi dorit ca el să cadă şi să moară.

Hans nu s-a opus acestei interpretări; câtva timp mai târziu, el a acceptat printr-un joc, în care îl muşca pe tată, identificarea tatălui cu calul mult temut şi de acum înainte s-a comportat liber şi fără teamă, chiar puţin obraznic faţă de tatăl său. Frica faţă de cai continuă însă şi nu ne este clar în urma cărei înlănţuiri a răscolit inconştientul său calul căzut.

Să rezumăm ceea ce a rezultat până aici: în spatele fricii manifestate prima dată, că va fi muşcat de cal, descoperim frica mai profundă că va cădea calul, atât calul care muşcă, cât şi cel care reprezintă tatăl, care îl va pedepsi pentru că nutreşte dorinţe atât de urâte faţă de el. Prin aceasta ne-am îndepărtat, în analiză, faţă de mamă.

Cu totul neaşteptat şi, cu siguranţă, fără ajutorul tatălui, Hans începe acum să fie preocupat de complexul „Lumpf“ şi să manifeste scârbă faţă de lucrurile care îi amintesc de eliminarea scaunului. Tatăl, care colaborează aici fără plăcere, continuă analiza aşa cum doreşte el să o conducă şi îi aduce aminte lui Hans de o întâmplare din Gmunden, ale cărei urme se ascund în spatele calului căzut. Fritzl, iubitul tovarăş de joacă, poate şi concurentul său

la multe tovarăşe de joacă, se împiedicase de o piatră la jocul cu caii, căzuse şi piciorul sângerase. De acest accident îi aminteşte lui Hans întâmplarea cu calul căzut al trăsurii cu locuri. Este demn de remarcat că Hans, care în acel timp era preocupat de alte lucruri, mai întâi neagă faptul că Fritzl a căzut, ceea ce făcea legătură între cele două scene, pentru ca, abia într-un stadiu ulterior al analizei, să mărturisească. Pentru noi este însă interesant să evidenţiem cum a fost proiectată transformarea libidoului în angoasă asupra obiectului principal al fobiei, calul. Caii erau pentru el animalele mari cele mai interesante, iar jocul de-a caii era cel mai iubit joc cu micii săi tovarăşi. Presupunerea că tatăl i-a servit mai întâi drept cal a fost confirmată de acesta, ceea ce a permis înlocuirea, cu ocazia accidentului de la Gmunden, persoanei tatălui prin cea a lui Fritzl. După schimbarea prilejuită de refulare, Hans se teme de cai, de care înainte era legată atâta plăcere.

Dar am spus deja că datorăm intervenţiei tatălui această ultimă explicaţie importantă despre eficienţa împrejurării patogene. Hans este absorbit de interesul său pentru lumpf şi noi trebuie să-l urmăm în sfârşit pe acest drum. Aflăm că Hans urmărea să fie un însoţitor permanent al mamei la closet şi că el repeta acest lucru şi cu înlocuitoarea de pe atunci a mamei, prietena sa, Berta, până când a fost descoperit şi i-a fost interzis. Plăcerea de a privi o persoană iubită când îşi face nevoile corespunde unei interacţiuni a pulsiunilor în legătură cu care am mai observat deja un exemplu la Hans. Tatăl admite în sfârşit şi simbolismul lumpfului şi recunoaşte analogia dintre o trăsură încărcată şi un corp încărcat de fecale, între modul în care iese o trăsură pe poartă şi cel în care scaunul iese din corp etc.

Poziţia lui Hans în analiză s-a schimbat însă, faţă de stadiile anterioare, în mod esenţial. Mai înainte, tatăl putea prezice ce va urma, până ce Hans, urmând indicaţiile, păşea pe urmele lui; acum, el se grăbeşte cu paşi siguri şi tatăl de abia îl urmează. Hans creează în mod nemijlocit o nouă fantasmă: lăcătuşul sau instalatorul a deşurubat cada de baie în care se afla Hans şi apoi îl împunge cu burghiul său mare în burtă. De acum înainte, materialul scapă înţelegerii noastre imediate. Abia mai târziu putem ghici că aceasta este o *fantasmă de procreaţie*, deformată de angoasă. Cada cea mare, în care Hans stă în apă, este corpul mamei; „burghiul“, care este recunoscut de tată ca fiind

un penis mare, este pomenit aici datorită asemănării sale cu „a te naşte“.[67]* Bineînţeles, interpretarea pe care o dăm fantasmei sună foarte ciudat: m-ai „găurit“ (născut) (gebohrt-geboren) cu penisul tău mare şi m-ai aşezat în corpul mare. Dar deocamdată fantasma nu este interpretată şi îi serveşte lui Hans doar ca element de legătură pentru a continua ceea ce are de comunicat.

Înainte de a face baie în cada mare, Hans manifestă o angoasă, care este din nou o angoasă compusă. O parte a acesteia ne scapă încă, cealaltă se explică în curând în legătură cu baia micii sale surori. Hans mărturiseşte dorinţa ca mama să o lase pe micuţă să cadă când îi face baie, astfel ca ea să moară; propria frică faţă de baie era cea faţă de urmările acestei dorinţe urâte, faţă de pedeapsa că asta i se va întâmpla lui. El părăseşte acum tema lumpfului şi trece direct asupra celei legate de sora sa. Dar putem bănui ce înseamnă această juxtapunere. Nimic altceva, decât că însăşi micuţa Hanna este un lumpf, că toţi copiii sunt lumpfuri şi sunt născuţi ca un lumpf. Înţelegem acum că toate trăsurile de mobilă, cu locuri, camioanele nu sunt decât trăsuri cu lăzi ale berzei şi că pentru el nu prezintă interes decât ca reprezentări simbolice ale sarcinei; în căderea cailor mari sau greu încărcaţi nu poate vedea altceva decât o naştere, o coborâre.[68]* Deci calul care cade nu era doar tatăl care moare, ci şi mama care naşte.

Şi acum Hans ne face o surpriză pentru care nu eram pregătiţi. El a observat sarcina mamei, care s-a terminat cu naşterea micuţei, pe când avea $3^1/_2$ ani şi construieşte în sinea lui adevărata stare de lucruri, cel puţin după naştere, fără a arăta acest lucru părinţilor săi, poate fără să-l poată arăta; pe atunci se putea observa că, imediat după naştere, se comporta foarte sceptic faţă de toate semnele care indicau prezenţa berzei. *Dar faptul că el ştia, în inconştientul său şi în opoziţie cu spusele sale oficiale, de unde vin copiii şi unde au stat mai înainte* este demonstrat, în afara oricărei îndoieli, de această analiză; este poate partea cea mai de neclintit a acesteia.

Dovada cea mai convingătoare o aduce fantasma susţinută cu atâta îndărătnicie de Hans, împodobită cu atâtea detalii, că Hanna a fost în vara de dinaintea naşterii ei la Gmunden, în care explica cum a mers ea acolo şi câte lucruri în plus putea ea face, faţă de un an mai târziu, după naşterea sa.

Îndrăzneala cu care vorbeşte despre această fantasmă, minciunile nenumărate şi înflorite pe care le împleteşte cu povestirea, nu sunt nici pe departe lipsite de semnificaţie; toate acestea servesc răzbunării sale faţă de tată, căruia îi purta pică pentru că l-a indus în eroare cu poveştile despre barză. Este ca şi cum ar fi spus: m-ai crezut aşa de prost şi ai presupus că o să cred că barza a adus-o pe Hanna; atunci şi eu pot să-ţi pretind să iei invenţiile mele drept adevăr. În clară corelaţie cu acest act de răzbunare al micului cercetător faţă de tatăl său are loc fantasma despre sâcâirea şi lovirea calului. Ea este din nou dublu structurată; pe de o parte, se bazează pe sâcâiala la care tocmai îl supune pe tatăl său şi, pe de altă parte, reproduce dorinţele obscure sadice faţă de mamă, care au fost iniţial exprimate în fantasma, neînţeleasă la început de noi, despre fapte interzise. Hans mărturiseşte şi conştient dorinţa de a o lovi pe mama.

De acum, nu mai avem la ce enigme să ne aşteptăm. O fantasmă obscură despre pierderea trenului pare a fi precursoarea plasării ulterioare a tatălui la bunica din Lainz, pentru că este vorba în ea de o călătorie la Lainz şi bunica apare în ea. O altă fantasmă, în care un băiat îi dă conductorului 50000 de florini ca să-l lase să călătorească cu vagonul, sună imediat ca un plan de a cumpăra pe mamă de la tată, a cărui putere stă în parte în bogăţia sa. Atunci mărturiseşte el dorinţa de a-l înlătura pe tată şi motivul acestei dorinţe că îi tulbură intimitatea cu mama, cu o francheţe pe care nu a mai manifestat-o până atunci. Nu trebuie să ne mirăm, când întâlnim în mod repetat aceleaşi dorinţe pe parcursul analizei; monotonia derivă în primul rând de la interpretările corelate; la Hans nu este vorba de simple repetiţii, ci de dezvoltări progresive de la indicii timide până la claritatea pe deplin conştientă, liberă de orice deformare.

Ceea ce urmează sunt confirmări din partea lui Hans a rezultatelor analitice deja garantate de interpretările noastre. El arată, printr-un act simptomatic fără echivoc, că maschează cu uşurinţă faţă de guvernantă, nu şi faţă de tată, modul în care îşi reprezintă el naşterea; dar dacă privim mai atent, el arată ceva în plus, face aluzie la ceva despre care nu vine vorba în analiză. Prin gaura rotundă din corpul de cauciuc al unei păpuşi, el introduce un cuţitaş care aparţine mamei şi îl scoate din nou afară, lucru pentru care

separă prin tăiere cele două picioare unul de celălalt. Explicaţia dată ulterior lui Hans de către părinţii săi, că, de fapt, copiii cresc în corpul mamei şi sunt împinşi afară ca un lumpf, vine prea târziu; ei nu îi mai pot spune nimic nou. Prin alt act simptomatic, în aparenţă întâmplător, Hans mărturiseşte că a dorit ca tatăl să moară, dat fiind că, în momentul în care tatăl vorbea despre această dorinţă de moarte, el lasă să cadă, adică aruncă, un cal cu care se juca. El confirmă prin cuvinte că trăsurile încărcate reprezintă pentru el graviditatea mamei, iar căderea calului, naşterea unui copil. Confirmarea cea mai preţioasă a tuturor acestor lucruri, dovada că copiii sunt „lumpfuri“, el inventând numele „Lodi“, pentru copilul său cel mai iubit, ne ajunge doar cu întârziere la cunoştinţă, pentru că aflăm că el se juca încă de mult timp cu acest copil-cârnat.[69]

Am studiat deja ultimele două fantasme, cu care s-a desăvârşit vindecarea. Una dintre ele, cea despre instalatorul care îi pune un facepipi nou şi, aşa cum ghiceşte tatăl, mai mare, nu este doar reluarea fantasmei anterioare despre instalator şi cada de baie. Ea este o fantasmă—dorinţă victorioasă şi conţine învingerea angoasei de castrare. A doua fantasmă, în care mărturiseşte dorinţa de a fi însurat cu mama şi de a avea mulţi copii cu ea, nu numai că epuizează conţinutul complexelor inconştiente care au fost activate la vederea calului care cădea şi care au dezvoltat angoasa, ci corectează, de asemenea, ceea ce este absolut inacceptabil în aceste gânduri, pentru că, în loc de a-l omorî pe tată, îl face inofensiv, avansându-l spre căsătoria cu bunica. Cu această fantasmă, boala şi analiza se încheie cu adevărat.

*

În timpul analizei unui caz nu putem obţine o impresie clară în legătură cu structura şi dezvoltarea nevrozei. Acest lucru face obiectul unei munci sintetice, căreia trebuie să ne dedicăm ulterior. Dacă întreprindem această sinteză asupra fobiei micului nostru Hans, trebuie să pornim de la descrierea constituţiei sale, de la dorinţele sale sexuale predominante şi de la întâmplările care au precedat naşterea surorii sale, pe care le-am prezentat în primele pagini ale acestei lucrări.

Naşterea acestei surori va aduce noi elemente, care nu-l vor lăsa să-şi găsească liniştea. În primul rând, un anumit grad de frustrare, la început o despărţire temporară de mamă şi, mai târziu, diminuarea permanentă a îngrijirilor şi atenţiei acordate de mamă, pe care trebuie să se obişnuiască să le împartă cu sora sa. În al doilea rând, o reînviere a plăcerii trăită de el atunci când era îngrijit ca nou-născut, reînviere provocată de modul în care mama se comportă faţă de surioară. Ambele elemente au ca rezultat o creştere a trebuinţelor sale erotice, care încep să fie lipsite de o satisfacere completă. El compensează pierderea pricinuită de sora sa prin fantasma că are el însuşi copii şi, cât timp se poate juca în realitate cu aceşti copii la Gmunden (în timpul celei de-a doua şederi), afectivitatea sa îşi găseşte o deviere suficientă. Dar, la întoarcerea la Viena, el este din nou singur, îşi îndreaptă toate pretenţiile către mamă şi suferă o nouă frustrare pentru că la vârsta de $4^{1}/_{2}$ ani este exilat din camera părinţilor săi. Excitabilitatea sa erotică crescută se exprimă acum prin fantasme care evocă în singurătatea sa pe tovarăşii de joacă din vară şi prin satisfaceri autoerotice regulate, prin excitarea masturbatorie a organelor genitale.

În al treilea rând însă, naşterea surorii sale îi stimulează gândirea, pentru a rezolva probleme insolubile, gândire care, pe de altă parte, îl antrenează în conflicte afective. Marea enigmă o reprezintă pentru el de unde vin copiii, poate prima problemă de a cărei rezolvare este preocupat spiritul copilului, faţă de care enigma sfinxului din Teba nu este decât o reproducere deformată. Explicaţia care îi este dată, că Hanna a fost adusă de barză, o respinge. El observase de fapt că mama avusese în lunile dinaintea naşterii un trup mare, că atunci se culcase în pat, că a gemut la naştere şi apoi s-a sculat slabă. El trage de aici concluzia că Hanna ar fi fost în trupul mamei şi a ieşit afară ca un lumpf. Această naştere şi-o putea reprezenta ca pe un lucru plăcut, legat de propriile senzaţii de plăcere, pe care le avea când stătea pe oală, şi putea astfel să dorească, cu o dublă motivaţie, să aibă el însuşi copii, pentru a avea plăcerea de a-i naşte şi apoi (oarecum ca o revanşă) de a-i îngriji. În toate acestea nu este nimic care să-l fi condus la îndoială sau la conflict.

Dar trebuie să fi fost încă ceva care l-a tulburat. Tatăl trebuie să fi avut

într-un fel de-a face cu naşterea, pentru că afirma că Hans şi Hanna sunt copiii lui. Sigur însă nu el i-a adus pe lume, ci mama. Dar acest tată îl împiedică să stea lângă mamă. Când era de faţă, nu putea dormi cu mama, şi dacă mama voia să-l ia pe Hans în pat, tata ţipa. Hans aflase ce bine se putea simţi în absenţa tatălui şi dorinţa de a-l înlătura era în fond justificată. Acum, această ostilitate este întărită. Tatăl i-a spus minciuna cu barza şi prin aceasta a făcut să-i fie imposibil să ceară explicaţii privitoare la acest subiect. El nu îl împiedica numai să fie în pat cu mama, ci îi refuza şi cunoaşterea la care aspira. El îl dezavantajează pe Hans în ambele privinţe şi aceasta evident spre propriul său profit.

Faptul că pe acelaşi tată, pe care trebuie să îl urască ca rival, l-a iubit dintotdeauna şi trebuie să-l iubească în continuare, că a fost modelul său, primul său tovarăş de joacă şi de asemenea cel care i-a purtat de grijă în primii ani de viaţă, dă naştere primului conflict afectiv, aproape insolubil. Modul în care s-a dezvoltat caracterul lui Hans face ca deocamdată iubirea să îşi păstreze supremaţia şi ura să fie reprimată, fără a o putea suprima, pentru că va fi mereu alimentată de dragostea pentru mamă.

Dar tatăl nu numai că ştia de unde vin copiii, ci săvârşea de asemenea ceva ce Hans nu putea bănui decât în mod vag. Facepipiul trebuia să aibă ceva de-a face cu toate acestea, pentru că toate aceste gânduri erau însoţite de excitarea lui şi trebuia să fie unul mai mare, mult mai mare ca al lui Hans. Este vorba, dacă luăm în considerare sentimentele intuite aici, despre un act de violenţă săvârşit asupra mamei, de spargerea unui lucru, de crearea unei deschideri, de intrarea într-o cameră închisă; astfel de impulsuri simte copilul în sinea sa. Dar chiar dacă era pe cale, pornind de la senzaţiile penisului său, să postuleze existenţa vaginului, totuşi nu putea dezlega enigma, pentru că nu avea cunoştinţă de existenţa unui lucru de felul celui de care avea nevoie penisul său. Mai mult, în calea rezolvării stă convingerea că mama posedă un facepipi la fel ca al său. Încercarea de a rezolva problema: ce trebuie să-i facă mamei ca să aibă copii, se cufundă în inconştient şi cele două impulsuri active, cel ostil faţă de tată şi cei sadic-tandru faţă de mamă rămân neîntrebuinţate, unul ca urmare a iubirii care coexistă cu ura, celălalt în urma nedumeririi care rezultă din teoriile sexuale infantile.

Numai în acest mod pot, pe baza rezultatelor analizei, să construiesc complexele şi dorinţele inconştiente, ale căror refulare şi reactivare au produs fobia lui Hans. Ştiu că putem pretinde mult de la capacităţile intelectuale ale unui copil între 4 şi 5 ani, dar mă las ghidat de ceea ce tocmai am aflat, nelăsându-mă influenţat de prejudecăţile datorate ignoranţei noastre. Poate că s-ar fi putut utiliza frica lui Hans faţă de „scandalul cu picioarele“, pentru a umple încă nişte lacune din demonstraţia noastră. Hans declară, ce-i drept, că acest lucru îi aminteşte de modul în care ţopăia, când era obligat să-şi întrerupă joaca pentru a face lumpf, astfel că acest element al nevrozei este pus în legătură cu problema dacă mama face copii cu plăcere sau doar forţată. Dar am impresia că acest lucru nu explică pe deplin „scandalul cu picioarele“. Presupunerea mea că în copil a fost activată o reminescenţă a observării raportului sexual al părinţilor nu a putut fi confirmată de tată. Să ne mulţumim deci cu ceea ce am aflat.

Este greu de spus sub influenţa cărui fapt s-a produs în situaţia lui Hans, pe care am descris-o, o răsturnare, o transformare a dorinţei libidinale în angoasă, unde s-a instituit refularea. Doar comparând mai multe analize asemănătoare putem hotărî aceste lucruri. Rămâne sub semnul întrebării, până ce noi descoperiri ne vor veni în ajutor, dacă ceea ce îl covârşeşte este incapacitatea intelectuală a copiilor de a rezolva problema dificilă a procreaţiei şi de a valorifica impulsurile agresive legate de apropierea de soluţie, sau este vorba de o incapacitate somatică, de o intoleranţă constituţională faţă de satisfacerea masturbatorie practicată regulat, în cazul în care simpla persistenţă a excitaţiei sexuale la un grad atât de înalt de intensitate conduce la transformarea efectelor.

Raporturile temporale ne împiedică să acordăm prea multă importanţă cauzelor ocazionale ale declanşării bolii, pentru că semnele angoasei puteau fi observate cu mult înainte ca el să vadă calul căzând pe stradă. Întotdeauna, nevroza se leagă în mod direct de aceste întâmplări accidentale şi păstrează o urmă a acestora prin aceea că ridică calul la rangul de obiect al angoasei. Impresia pe care Hans a avut-o când a văzut calul căzând nu are prin ea însăşi nicio putere traumatizantă. Acest accident, observat întâmplător, îşi datorează marea sa eficacitate importanţei anterioare acordate cailor, ca obiect al

preferinţelor şi intereselor şi legăturii cu evenimentul propriu-zis traumatizat de la Gmunden, când Fritzl a căzut pe când se juca de-a calul, precum şi legăturii asociative care s-a creat cu uşurinţă între Fritzl şi tată. Da, probabil că toate aceste legături n-ar fi fost suficiente, dacă, datorită plasticităţii şi ambiguităţii raporturilor asociative, aceeaşi impresie nu s-ar fi dovedit potrivită pentru a activa un al doilea complex care stătea la pândă în inconştientul lui Hans, cel al naşterii mamei. De acum, drumul de întoarcere a refulatului era deschis şi el mergea pe această cale în felul următor: *materialul patogen era prelucrat (transpus) asupra complexului calului şi afectele care îi însoţeau apăreau în mod uniform transformate în angoasă.*

Este interesant de observat că actualul conţinut reprezentativ al fobiei trebuie să sufere încă o deformare şi o substituţie, înainte de a ajunge în plan conştient. Prima exprimare a angoasei lui Hans a fost: calul o să mă muşte; ea este legată de altă scenă, de la Gmunden, care, pe de o parte, se relaţionează cu dorinţele ostile faţă de tată, pe de altă parte, aminteşte de avertismentul împotriva onanismului. Se face aici simţită o influenţă derivată, venind poate din partea părinţilor; nu sunt sigur că observaţiile au fost redactate pe atunci atât de riguros, încât să ne permită să decidem dacă el a dat această expresie angoasei sale, înainte sau abia după ce mama i-a cerut socoteală în legătură cu masturbaţia. Eu sunt înclinat să presupun cea de-a doua variantă, în contradicţie cu prezentarea cazului. De altfel, este evident că complexul ostil faţă de tată îl maschează în întregime pe cel libidinal faţă de mamă şi, de asemenea, el este primul descoperit şi rezolvat în analiză.

În alte cazuri de boală sunt mult mai multe de spus despre structura nevrozei, dezvoltarea şi extinderea ei, dar istoria cazului micului nostru Hans este foarte scurtă, ea a fost înlocuită, puţin după începutul ei, de relatarea tratamentului. Dacă fobia pare a se dezvolta pe parcursul tratamentului şi a se îmbogăţi cu noi obiecte şi condiţii, tatăl lui Hans, care tratează el însuşi nevroza, a fost îndeajuns de priceput, încât să privească aceste lucruri ca pe o ieşire la suprafaţă a unor elemente deja existente, şi nu ca pe nişte producţii noi, care ar fi putut îngreuna tratamentul. Pe o asemenea înţelegere nu se poate conta în tratamentul altor cazuri.

Înainte de a încheia această sinteză, trebuie să abordez o altă perspectivă,

prin care vom nimeri exact în mijlocul dificultăţilor de înţelegere a stărilor nevrotice. Vedem cum micul nostru pacient cade pradă unui puternic acces de refulare, care priveşte chiar componentele sale sexuale dominante.[70] El renunţă la onanism, respinge cu dezgust tot ceea ce îi aminteşte de excremente şi de privitul persoanelor care îşi fac nevoile. Dar nu acestea sunt componentele care au fost activate de cauza bolii (vederea calului căzând) şi nici cele care furnizează materialul simptomelor, conţinutul fobiei.

Avem deci ocazia de a stabili o distincţie principială. Probabil că se ajunge la o mai profundă înţelegere a cazului, dacă ne referim la acele componente care îndeplinesc ultimele două condiţii menţionate. Acestea sunt, în cazul lui Hans, emoţii care au fost deja reprimate mai înainte şi care, după câte aflăm, nu s-au putut exprima niciodată liber, sentimente ostile-geloase faţă de tată şi pulsiuni sadice, care corespund unei preştiinţe a coitului, faţă de mamă. Aceste reprimări timpurii explică poate predispoziţia pentru îmbolnăvirea ulterioară, aceste tendinţe agresive nu au găsit la Hans nicio cale de ieşire şi imediat ce, într-o perioadă de frustrare şi de excitaţie sexuală mărită, ele vor să izbucnească mai cu putere, se dezlănţuie acea luptă pe care noi o numim „fobie“. Pe parcursul acesteia, o parte din reprezentările refulate, deformate şi raportate la alt complex, pătrund în conştiinţă, sub formă de conţinut al fobiei; dar nu este nicio îndoială că acesta este un succes lamentabil. *Victoria rămâne de partea refulării, care, cu această ocazie, se extinde şi asupra altor componente, în afara celor rebele.* Acest fapt nu schimbă însă nimic, pentru că esenţa stării de boală rămâne în mod indisolubil legată de natura componentelor instinctuale refulate. Scopul şi conţinutul fobiei sunt o puternică limitare a libertăţii de mişcare, care se îndreaptă în special împotriva mamei. Calul fusese întotdeauna pentru Hans un model al plăcerii de mişcare („Sunt un cal“, spune Hans sărind), dar cum această plăcere a mişcării conţine pulsiunea coitului, ea va fi limitată de nevroză şi calul este ridicat la rangul de simbol al terorii. Se pare că instinctelor refulate nu le rămâne în nevroză decât onoarea de a furniza angoasei pretexte pentru a spera în conştient. Dar oricât de limpede este victoria reprimării sexuale în fobie, natura de compromis a acestei boli nu îngăduie ca refularea să realizeze altceva. Fobia de cai este deci un obstacol

de a merge pe stradă şi poate servi drept mijloc de a rămâne în casă lângă mama iubită. Prin aceasta, tandreţea faţă de mamă a ieşit victorioasă; îndrăgostitul se agaţă ca urmare a fobiei de obiectul dragostei sale, dar, desigur, acum are grijă să rămână inofensiv. Natura caracteristică a unei boli nevrotice se evidenţiază în aceste două efecte.

Alfred Adler, într-o lucrare bogată în idei, din care am reprodus aici descrierea intricării instinctelor, a exprimat ideea că angoasa ia naştere din reprimarea „instinctelor agresive“, cum le numeşte el şi atribuie acestui instinct, graţie unei sinteze foarte cuprinzătoare, rolul principal în ceea ce se întâmplă „în viaţă şi în nevroză“. Când am ajuns la concluzia, care, în cazul nostru de fobie, este explicarea angoasei prin refularea acestor tendinţe agresive, cea ostilă faţă de tată şi cea sadică faţă de mamă, se pare că am adus o strălucită confirmare a punctului de vedere al lui Adler. Şi totuşi nu pot fi de acord cu acest punct de vedere, pe care îl consider o generalizare eronată. Nu mă pot decide să accept un instinct agresiv special, alături şi cu aceleaşi drepturi ca instinctul conservării şi cel sexual, care ne sunt familiare.[71] Mi se pare că Adler a descris o caracteristică generală şi indispensabilă a tuturor instinctelor, chiar ceea ce este „instinctiv“, presant în ele, ceea ce noi descriem ca fiind capacitatea de a impulsiona motilitatea, în mod greşit, ca pe un instinct special. Din celelalte instincte, nu mai rămâne nimic altceva decât relaţia lor cu un scop, pentru că relaţia lor cu mijloacele de a atinge acest scop a fost atribuită „instinctului agresiv“; în ciuda oricărei incertitudini şi neclarităţi a teoriei noastre a instinctelor, prefer să rămân temporar la concepţia actuală, care lasă fiecărui instinct propria capacitate de a deveni agresiv; în ambele instincte care au fost refulate la Hans eu am recunoscut componentele arhicunoscute ale libidoului.

3

Înainte de a începe o scurtă, sper, discuţie despre ceea ce poate fi socotit ca important pentru viaţa şi educaţia copiilor din fobia micului Hans, trebuie să iau în considerare o obiecţie care ni se face şi a fost mult timp ţinută în rezervă şi anume că Hans ar fi un nevrotic ereditar, un degenerat, nu un copil normal, de la care să tragem concluzii asupra altor copii. Îmi face rău să mă

gândesc cum toţi partizanii „omului normal“ l-ar maltrata pe Hans, dacă s-ar dovedi că de fapt este vorba de o tară ereditară. Am ajutat-o pe frumoasa lui mamă, pe când era tânără fată şi se îmbolnăvise de nevroză din cauza unui conflict şi acesta a fost începutul relaţiilor mele cu părinţii lui. Încerc doar cu timiditate să avansez câteva consideraţii în favoarea lui.

Mai întâi că Hans nu este ceea ce se înţelege de regulă printr-un copil degenerat, înclinat ereditar spre nevroză, ci dimpotrivă, este din punct de vedere corporal bine constituit, este vesel şi o companie plăcută, un spirit deschis, capabil să se bucure de orice în afară de tatăl său. Precocitatea sa sexuală este în afara oricărei îndoieli, dar ne lipseşte mult material de comparaţie pentru a putea da o sentinţă corectă. Din materialele de cercetare din surse americane, am văzut, de exemplu, că la băieţi alegerea obiectului şi sentimentele de dragoste tot atât de timpurii nu se întâlnesc atât de rar, şi din istoria copilăriei oamenilor recunoscuţi mai târziu ca „mari“, ştim acelaşi lucru. Aşa că înclin să cred că precocitatea sexuală este în corelaţie cu cea intelectuală, corelaţie care este rareori absentă, şi o întâlnim deci mai des decât ne-am aştepta, la copiii dotaţi.

În continuare aş face o altă observaţie, ţinându-i parte micului Hans. El nu este singurul copil care, într-un moment sau altul al copilăriei sale, este cuprins de fobie. Asemenea îmbolnăviri sunt, fapt bine cunoscut, deosebit de frecvente şi la copiii a căror educaţie nu lasă nimic de dorit în privinţa severităţii. Copiii respectivi sau devin mai târziu nevrotici, sau rămân sănătoşi. Fobiile lor sunt trecute sub tăcere, pentru că tratamentul lor este inaccesibil şi foarte incomod. De-a lungul lunilor sau anilor, ele par vindecate; dar nimeni nu înţelege ce schimbare psihică a servit acestei vindecări, ce schimbări de caracter sunt legate de ea. Dacă un nevrotic adult este luat în analiză şi presupunem că s-a îmbolnăvit manifest în anii maturităţii, aflăm apoi, de regulă, că nevroza sa este legată de anii copilăriei şi că este continuarea acesteia. O activitate psihică neîntreruptă şi netulburată s-a desfăşurat de-a lungul vieţii pornind de la acele conflicte ale copilăriei, fără a ţine cont dacă primele simptome au persistat sau s-au retras sub presiunea împrejurărilor. Cred deci că Hans al nostru nu a fost poate mult mai bolnav decât mulţi alţi copii pe care nu-i stigmatizăm cu termenul

„degeneraţi“; dar cum a fost educat fără intimidare, cu câtă indulgenţă a fost posibilă şi cu cea mai puţină constrângere posibilă, angoasa sa s-a manifestat cu mai multă îndrăzneală. Conştiinţa răului şi frica de pedeapsă au lipsit în cazul lui, care altfel ar fi contribuit la micşorarea angoasei. Mi se pare că punem prea mult accentul pe simptome şi prea puţin pe sursa lor. În educaţia copiilor, nu vrem altceva decât să fim lăsaţi în pace, să creştem un copil cuminte, să nu întâmpinăm nicio greutate, neinteresându-ne dacă acest lucru este de folos dezvoltării copilului. Pot deci să-mi închipui că a fost salutar pentru Hans că a produs această fobie, pentru că a atras atenţia părinţilor săi asupra dificultăţilor inevitabile pe care un copil trebuie să le depăşească pe parcursul socializării sale, când trebuie să învingă componentele instinctuale înnăscute; în plus, această tulburare a atras după sine ajutorul dat de tată. Poate că acum are faţă de alţi copii avantajul că nu mai poartă în el acei germeni ai complexelor refulate, care întotdeauna au importanţă în viaţa de mai târziu, care aduc după sine anumite deformări caracteriale, dacă nu o predispoziţie spre nevroză. Sunt tentat să cred acest lucru, dar nu ştiu dacă mulţi alţii îmi vor împărtăşi opiniile şi dacă experienţa îmi va da dreptate.

Dar trebuie pusă întrebarea: cu ce i-a dăunat lui Hans aducerea la lumină a complexelor care nu sunt numai refulate de copii, ci şi temute de părinţi? A fost ceva serios în pretenţiile lui faţă de mamă sau a pus în faptă intenţiile sale rele faţă de tată? În mod sigur, mulţi dintre cei care nu cunosc esenţa psihanalizei se tem că instinctele rele sunt întărite când sunt aduse în conştiinţă. Aceşti înţelepţi acţionează deci logic când ne roagă în numele lui Dumnezeu să nu ne ocupăm cu lucruri urâte care se ascund în spatele nevrozei. Dar uită că de fapt sunt medici şi că sfaturile lor seamănă straniu cu cel dat de personajul Dogberry în *Mult zgomot pentru nimic* al lui Shakespeare, cel care dădea santinelei sfatul de a evita orice contact cu hoţii sau spărgătorii. Asemenea canalii nu ar fi o societate bună pentru lumea onorabilă.[72]

Singurele urmări ale analizei sunt, dimpotrivă, că Hans se însănătoşeşte, nu se mai teme de cai şi că se comportă cu tatăl său mai degrabă familiar, ceea ce acesta îmi relatează amuzat. Dar ceea ce tatăl pierde din respect, câştigă în încredere: „Am crezut că ştii totul, dacă ai ştiut despre cal.“

Analiza nu anulează de fapt succesul refulării; instinctele care înainte erau reprimate, rămân reprimate, dar dobândesc acest succes pe altă cale, înlocuind procesul refulării care este automat şi excesiv, cu o stăpânire a instinctelor mai moderată şi mai adecvată cu ajutorul celor mai înalte instanţe psihice; într-un cuvânt: *analiza înlocuieşte refularea cu condamnarea*. Ea pare a ne aduce dovada, de mult căutată, că conştiinţa are o funcţie biologică şi că, odată cu intrarea sa în scenă, se câştigă un important avantaj.[73]

Dacă aş fi condus eu singur analiza, aş fi îndrăznit să îi dau copilului explicaţia pe care părinţii i-o refuzau. Aş fi confirmat presimţirile lui instinctive, explicându-i existenţa vaginului şi a coitului, astfel încât să micşorez reziduul nerezolvat şi să pun capăt torentului de întrebări. Sunt convins că în urma acestor explicaţii n-ar fi pierdut nici dragostea faţă de mamă, nici natura sa infantilă şi ar fi înţeles că preocuparea sa faţă de aceste lucruri importante, chiar impozante, trebuie să înceteze până când dorinţa sa de a fi mare se va fi împlinit.

Nu putem trasa graniţe ferme între copiii „nevrotici“ şi cei „normali“ sau adulţii „nevrotici“ şi cei „normali“, noţiunea de „boală“ este una pur practică; predispoziţiile şi evenimentele vieţii trebuie să se combine pentru a trece pragul după care începe boala. În consecinţă, mulţi indivizi trec neîncetat din clasa sănătoşilor în cea a bolnavilor nevrotici şi un număr mult mai mic fac acest drum în sens invers. Toate acestea sunt lucruri care s-au spus atât de des şi au avut atâta răsunet, încât cu siguranţă nu sunt singurul care le afirmă. Este cel puţin foarte probabil că educaţia copiilor exercită o influenţă foarte puternică, favorabilă sau nu, acestei predispoziţii spre boală, dar este încă sub semnul întrebării la ce trebuie să se opună educaţia şi unde trebuie să intervină. Până acum nu şi-a propus decât dominarea sau mai adesea reprimarea instinctelor, rezultatul nu a fost satisfăcător şi acolo unde s-a obţinut succes, a fost doar în avantajul unui mic număr de oameni privilegiaţi, cărora nu li s-a pretins să îşi reprime instinctele. Nimeni nu se întreabă pe ce cale şi cu ce sacrificii se realizează reprimarea instinctelor incomode. Această problemă este înlocuită cu alta, ca individul să fie făcut, cu cea mai mică cheltuială a activităţii sale, capabil de cultură şi folositor din punct de vedere social. Astfel că explicaţiile psihanalizei, privitoare la

originea complexelor patogene şi la nucleul oricărei nevroze, pot pretinde să fie luate în considerare de către educatori ca un indiciu nepreţuit pentru comportamentul lor faţă de copii. Las în seama altora să verifice şi să decidă ce concluzii practice se pot trage de aici şi în ce măsură experienţa va corecta aplicarea acestora în cadrul sistemului nostru social.

Nu pot să mă despart de fobia micului nostru pacient fără a exprima o idee, care îi va conferi o valoare deosebită acestei analize, care a dus la vindecare. Nu am aflat din această analiză, la drept vorbind, nimic nou, nimic pe care să nu-l fi putut ghici la alţii, de vârstă adultă, deseori sub o formă mai puţin clară şi mai puţin directă. Nevrozele acestea ale altor bolnavi au revenit de fiecare dată la aceleaşi conflicte infantile, care s-au lăsat descoperite în spatele fobiei lui Hans. Deci sunt tentat să atribui valoare de prototip şi de model acestei nevroze infantile, ca şi cum multitudinea fenomenelor nevrotice de refulare şi abundenţa materialului patogen nu împiedică derivarea dintr-un număr foarte mic de procese referitoare la aceleaşi complexe de reprezentări.

54 *Instinctul agresiv în viaţă şi nevroză* (1908).

55 (Completare 1923:) Am relevat mai târziu faptul că perioada dezvoltării sexuale în care se află şi micul nostru pacient este în mod universal caracterizată de cunoaşterea existenţei unui singur organ sexual – cel bărbătesc; spre deosebire de perioada ulterioară a maturităţii, acum este vorba nu de primatul organelor genitale, ci de primatul falusului

56 Cele două asociaţii ale lui Hans: sirop de zmeură şi puşcă pentru omorât oameni, au cu siguranţă o unică determinare. Probabil au tot atâta legătură cu ura faţă de tată câtă au cu complexul constipaţiei. Tatăl care ghiceşte el însuşi acest din urmă raport, se gândeşte la siropul de zmeură ca fiind asociat cu sângele.

57 Când vrea să bată şi să sâcâie caii.

58 Vezi întrebările critice puse tatălui (p. 45 sus).

59 „De fapt, nu sunt o carte plină de înţelepciune/ sunt un om cu contradicţiile sale.“ C. F. Meyer, *Huttens letzte Tage*.

60 P. 172, ed. 8.

61 Vezi planurile sale, pentru când micuţa va putea vorbi (p. 72).

62 W. Stekel, *Nervöse Angstzustände und ihre Behandlung*, 1908.

63 (Completare 1923:) Întrebarea pusă aici nu este luată în considerare ulterior. Dar nu există niciun motiv să presupunem că isteria de angoasă ar face excepţie de la regula conform căreia predispoziţia şi evenimentele vieţii contribuie ambele la etiologia nevrozei.

Punctul de vedere al lui Rank privitor la influenţa traumei ori a naşterii aruncă o lumină specială asupra predispoziţiei la isteria de angoasă, atât de puternică în copilărie.
64 Trebuie completat din context: şi l-am atins apoi (p. 23). El nu poate să-şi arate facepipiul fără să-l atingă.
65 Cu acest lucru corespunde admiraţia ulterioară a lui Hans pentru gâtul tatălui său.
66 Frica de tată joacă un rol important şi în analizele în care medicul şi pacientul sunt străini, ca rezistenţă faţă de reproducerea materialului patogen inconştient. Rezistenţele au în parte natura unui „motiv"; pe lângă aceasta, ca în exemplul de faţă, o parte din materialul inconştient este capabil, prin propriul conţinut, să servească ca obstacol în calea reproducerii unei alte părţi.
67* În germană: Bohrer, geboren (*N.t.*).
68* Niederkommen (*N.t.*).
69 O idee la prima vedere ciudată a genialului desenator Th. Th. Heine, care, într-un număr al revistei Simplizissimus, ilustrează cum copilul unui cârnăţar cade în maşina de cârnaţi şi, sub forma unui cârnăcior, este plâns de părinţi, este binecuvântat şi se ridică în ceruri, poate fi raportată la rădăcinile sale infantile, datorită episodului cu Lodi din analiza noastră.
70 Tatăl a observat chiar că, simultan cu această refulare, la Hans se manifestă şi elemente de sublimare. De la debutul angoasei el arată un interes crescut faţă de muzică, şi talentul său muzical înnăscut începe să se dezvolte.
71 (Completare 1923) Acest lucru a fost scris într-o perioadă când Adler părea încă a se menţine în domeniul psihanalizei, înainte de teoria sa, a protestului viril, şi de negarea refulării. A trebuit de atunci să statuez eu însumi un instinct agresiv, care nu coincide cu cel al lui Adler. Prefer să-l numesc instinctul distructiv sau al morţii (v. *Despre principiul plăcerii* şi *Eul şi sinele*). Opoziţia între acest instinct şi instinctele libidinale se exprimă în polaritatea bine cunoscută dintre dragoste şi ură. Dezaprobarea mea faţă de teoria lui Adler care confiscă o caracteristică generală a instinctelor în favoarea unuia singur, de asemenea rămâne valabilă.
72 Nu pot reprima o întrebare ciudată. De unde îşi obţin potrivnicii mei asemenea cunoştinţe sigure în legătură cu rolul pe care îl joacă instinctul sexual refulat în etiologia nevrozelor dacă închid gura pacienţilor imediat ce aceştia încep să vorbească despre complexele lor şi de ceea ce derivă din ele. Singura sursă care le rămâne sunt scrierile mele şi ale adepţilor mei.
73 (Completare 1923) Folosesc aici cuvântul *conştiinţă* într-un sens pe care ulterior l-am evitat, pentru gândurile noastre conştiente normale. Ştim că asemenea procese de gândire sunt şi preconştiente şi facem bine să considerăm caracterul lor „conştient" ca fiind pur fenomenologic. Desigur, nu voi contrazice prin aceasta speranţele că procesul de conştientizare îndeplineşte o funcţie biologică.

Epilog la analiza micului Hans (1922)

Înainte cu câteva luni – în primăvara anului 1922 – s-a prezentat la mine un tânăr şi mi-a spus că este „micul Hans“, despre a cărui nevroză din copilărie am scris în 1909. Am fost foarte bucuros să-l revăd, pentru că îl pierdusem din vedere la doi ani după încheierea analizei şi nu aflasem nimic despre soarta lui timp de zece ani. Publicarea acestei prime analize a unui copil a făcut multă vâlvă şi a trezit multă indignare, iar bietului băiat i-au fost prezise multe nenorociri, pentru că la o vârstă atât de fragedă a fost lăsat pradă psihanalizei.

Dar niciuna din aceste temeri nu s-a adeverit. Micul Hans era acum un tânăr impunător, de 19 ani. El afirma că se simte deosebit de bine şi nu suferă nici de cea mai mică tulburare sau inhibiţie. Nu numai că a trecut prin pubertate fără probleme, ci a făcut faţă şi uneia din cele mai grele probleme ale vieţii sale sentimentale. Părinţii săi s-au despărţit şi fiecare s-a recăsătorit. El trăia singur şi era în relaţii bune cu ambii părinţi şi regreta numai că despărţirea familiei l-a separat de sora sa mai mică la care ţinea mult.

Unul dintre lucrurile pe care mi le-a spus micul Hans mi s-a părut deosebit de ciudat. Când a citit istoria bolii sale, totul i s-a părut străin, nu se recunoştea, nu îşi putea aminti nimic şi numai când a ajuns la călătoria la Gmunden, s-a născut în el ca un început de amintire, că ar putea fi vorba chiar despre el. Deci analiza nu a ferit de amnezie întâmplările, ci a căzut ca însăşi pradă amneziei. La fel se întâmplă în somn celor familiarizaţi cu analiza. Sunt treziţi din vis, se hotărăsc să-l analizeze neîntârziat, adorm mulţumiţi de rezultatul ostenelii lor şi în dimineaţa următoare au uitat şi visul şi analiza.

OMUL CU LUPI.
DIN ISTORIA UNEI NEVROZE INFANTILE

(1918 [1914])

Traducere de Ruxandra Hosu

Notă introductivă

Această prezentare de caz este cea mai detaliată şi, fără îndoială, cea mai importantă dintre toate istoriile de caz ale lui Freud. Pacientul, un rus tânăr şi bogat, s-a întâlnit cu Freud în februarie 1910. Prima tranşă de tratament, prezentată în lucrarea de faţă, a început în februarie 1910 şi a luat sfârşit în iulie 1914, în momentul în care Freud considera analiza încheiată. Istoria cazului a fost scrisă în lunile octombrie şi noiembrie ale aceluiaşi ani, totuşi cazul nu a fost publicat timp de patru ani. Apoi, într-o notă din ediţia 1924, Freud a adăugat pe scurt o informaţie despre evoluţia ulterioară, de după încheierea primei tranşe de analiză a acestui pacient.

La momentul publicării ei, această istorie de caz a avut pentru Freud o semnificaţie specială, şi anume ea i-a furnizat dovezi în sprijinul criticii aduse opiniilor lui Adler şi mai ales ale lui Jung, dovezi despre existenţa unei sexualităţi infantile, dincolo de orice îndoială. Un alt fapt semnificativ a fost acela că analiza "omului cu lupi" a aruncat o rază de lumină asupra organizării orale a libidoului.

Probabil cea mai importantă descoperire clinică au reprezentat-o însă dovezile în sprijinul rolului cauzal jucat de pulsiunile feminine primare în nevroza acestui pacient. Bisexualitatea sa foarte pronunţată a oferit confirmările pentru opiniile pe care Freud le nutrea de multă vreme. Astfel, în lucrările ulterioare, el a pus un accent deosebit pe bisexualitate ca o manifestare generală şi pe existenţa unui complex Oedip "inversat" sau "negativ".

I

Observaţii preliminare

Cazul despre care voi relata aici[74] – din nou doar în mod fragmentar – este caracterizat de câteva particularităţi care se cer evidenţiate înaintea prezentării sale. Acest caz este al unui tânăr care a suferit, la vârsta de 18 ani, după o infecţie gonoreică, o prăbuşire a sănătăţii şi care, în momentul începerii tratamentului psihanalitic câţiva ani mai târziu, era complet dependent şi incapabil să trăiască. Prin cei zece ani ai tinereţii sale care precedaseră momentul îmbolnăvirii trecuse aproape normal şi absolvise studiile medii fără tulburări prea mari. Dar anii precedenţi fuseseră marcaţi de o tulburare nevrotică gravă care izbucnise, cu puţin timp înainte să împlinească patru ani, sub forma unei isterii de angoasă (zoofobie), se transformase apoi într-o nevroză obsesională cu conţinut religios şi se prelungise până la vârsta de zece ani.

Doar această nevroză din copilărie va constitui obiectul relatărilor mele. În ciuda îndemnurilor directe ale pacientului meu, am refuzat să scriu tot istoricul îmbolnăvirii, al tratamentului şi al refacerii sale, deoarece mi s-a părut tehnic imposibil şi social inadmisibil. Astfel cade şi posibilitatea de a demonstra legătura dintre îmbolnăvirea lui infantilă şi cea de mai târziu, definitivă. Despre aceasta din urmă pot doar să spun că, din cauza ei, bolnavul a petrecut mult timp în sanatorii germane şi a fost declarat atunci de autoritatea cea mai competentă drept un caz de „demenţă maniaco-depresivă“. Acest diagnostic i se potrivea cu siguranţă tatălui pacientului, a cărui viaţă bogată în activitate şi interese a fost tulburată de accese repetate de depresie gravă. În cazul fiului, nu am putut observa, pe parcursul supravegherii de câţiva ani, nicio schimbare a dispoziţiei care, prin intensitate şi prin condiţiile de manifestare, să depăşească situaţia psihică dată. Am ajuns la concluzia că acest caz, ca şi multe altele etichetate de psihiatria clinică cu diagnostice variate şi schimbătoare, trebuie înţeles ca o consecinţă a unei

nevroze obsesionale încheiate spontan şi vindecate incomplet.

Descrierea mea va trata, prin urmare, despre o nevroză a unui copil care nu a fost analizată în cursul desfăşurării ei, ci abia 15 ani după încetarea ei. Această situaţie are avantajele şi dezavantajele ei, în comparaţie cu cealaltă[75]*. Analiza întreprinsă chiar asupra copilului nevrotic va inspira de la bun început mai multă încredere, dar nu poate fi prea semnificativă; trebuie să se atribuie copilului prea multe cuvinte şi idei şi probabil că straturile cele mai profunde vor rămâne totuşi impenetrabile pentru conştiinţă. Analiza îmbolnăvirii din copilărie efectuată, prin intermediul amintirii, asupra adultului maturizat psihic, este lipsită de aceste limitări, dar se vor lua în considerare distorsiunea şi rearanjarea cărora le este supus propriul trecut, privit retrospectiv. Primul caz oferă poate rezultate mai convingătoare, al doilea este mult mai instructiv.

În orice caz, se poate susţine că analiza nevrozelor la copil prezintă un interes teoretic deosebit. Ele au, pentru înţelegerea nevrozelor adulţilor, cam aceeaşi importanţă pe care o au visele copiilor pentru înţelegerea viselor adulţilor. Nu că ar fi mai penetrabile sau mai sărace în elemente; dificultatea înţelegerii vieţii interioare a copilului le transformă chiar într-o adevărată piatră de încercare pentru medic. Dar sunt lipsite de atât de multe din sedimentările ulterioare, încât esenţa nevrozei iese clar la iveală. Rezistenţa opusă rezultatelor psihanalizei a luat, după cum se ştie, în actuala fază a luptei pentru psihanaliză, o nouă formă. Înainte se contesta doar realitatea faptelor susţinute de psihanaliză, lucru pentru care cea mai bună tehnică părea să fie evitarea reexaminării. Acest procedeu pare să fie abandonat încetul cu încetul; acum se recunosc faptele, dar concluziile care rezultă din acestea se înlătură prin răstălmăciri, aşa încât până la urmă tot se evită noutăţile incomode. Studiul nevrozelor infantile demonstrează deplina insuficienţă a acestor superficiale sau forţate încercări de răstălmăcire. El atestă participarea dominantă a acestor forţe libidinale atât de contestate la formarea nevrozei şi pune în evidenţă lipsa unor năzuinţe culturale îndepărtate despre care copilul încă nu ştie nimic şi care, prin urmare, nu pot însemna nimic pentru el.

O altă trăsătură care impune atenţiei analiza relatată aici se referă la gravitatea bolii şi la durata tratamentului. Analizele care ajung repede la un

deznodământ favorabil sunt, poate, preţioase pentru vanitatea terapeutului şi arată importanţa medicală a psihanalizei; dar pentru promovarea cunoaşterii ştiinţifice rămân, de cele mai multe ori, lipsite de importanţă. Nu se învaţă nimic nou din ele. Au reuşit atât de repede pentru că se ştia deja tot ceea ce era necesar pentru rezolvarea lor. Ceva nou se poate afla numai din analize care prezintă dificultăţi deosebite, pentru a căror depăşire se consuma apoi mult timp. Numai în aceste cazuri se poate ajunge la cele mai profunde şi mai primitive straturi ale dezvoltării psihice pentru a aduce de acolo rezolvările pentru problemele formaţiunilor ulterioare. Putem spune atunci că, la drept vorbind, doar analiza care a ajuns atât de departe merită acest nume. Sigur că un caz izolat nu ne dezvăluie tot ceea ce am dori să ştim. De fapt, ne-ar dezvălui totul dacă am fi capabili să înţelegem totul şi dacă n-am fi constrânşi, prin neîndemânarea propriei percepţii, să ne mulţumim cu puţin.

Cazul care va fi relatat aici nu a lăsat de dorit în ceea ce priveşte aceste dificultăţi roditoare. Primii ani ai tratamentului n-au adus aproape nicio schimbare. O conjunctură favorabilă a făcut ca, totuşi, toate condiţiile externe să faciliteze continuarea efortului terapeutic. Îmi pot închipui cu uşurinţă că, în cazul unor împrejurări mai puţin favorabile, tratamentul ar fi fost abandonat după un timp. Despre poziţia medicului nu pot să spun decât că, într-un asemenea caz, el trebuie să se comporte la fel de „atemporal“ ca inconştientul însuşi, dacă vrea să afle şi să realizeze ceva. Aceasta îi reuşeşte până la urmă dacă este capabil să renunţe la o ambiţie terapeutică mărginită. Răbdarea, supunerea, înţelegerea şi încrederea care se cer pacientului şi rudelor acestuia se pot pretinde în puţine alte cazuri. Dar analistul îşi poate spune că rezultatele obţinute de el dintr-un singur caz printr-o muncă atât de îndelungată vor ajuta la scurtarea duratei tratamentului unei alte îmbolnăviri, la fel de grave, şi la depăşirea treptată a atemporalităţii inconştientului, după ce i s-a supus o primă dată.

Pacientul de care mă ocup aici a rămas multă vreme baricadat în spatele unei atitudini de neparticipare supusă. El asculta, înţelegea şi nu se lăsa atins de nimic. Inteligenţa lui fără cusur era ca şi izolată de forţele pulsionale care îi dominau comportamentul în puţinele relaţii care îi mai rămăseseră. A fost nevoie de o educare îndelungată pentru a-l determina să accepte o colaborare

şi când, ca urmare a acestor eforturi, au apărut primele eliberări, şi-a întrerupt imediat travaliul, pentru a evita alte schimbări şi pentru a rămâne comod în situaţia creată. Teama lui de o existenţă independentă era atât de mare, încât anula toate neplăcerile bolii. S-a găsit o singură cale de a o depăşi. A trebuit să aştept până când ataşamentul de persoana mea a devenit suficient de puternic pentru a o echilibra, apoi am pus în joc acest factor împotriva celuilalt. Am hotărât, nu fără a mă lăsa condus de indicii clare ale oportunităţii, că tratamentul va trebui încheiat la un anumit termen, indiferent de cât de avansat ar fi. Eram hotărât să respect acest termen; până la urmă, pacientul s-a convins de fermitatea hotărârilor mele. Sub presiunea neîndurătoare a acestui termen, rezistenţa şi fixaţia lui la boală au cedat şi analiza a furnizat acum, într-un timp relativ scurt, tot materialul care a făcut posibilă rezolvarea inhibiţiilor sale şi anularea simptomelor. Din această ultimă perioadă a analizei, în care rezistenţa dispăruse temporar şi bolnavul dădea impresia unei lucidităţi care altfel poate fi atinsă doar în hipnoză, provin toate lămuririle care mi-au înlesnit înţelegerea nevrozei sale infantile.

Astfel, evoluţia acestui tratament a ilustrat principiul de mult confirmat de tehnica analitică conform căruia lungimea drumului pe care analiza trebuie să-l parcurgă împreună cu pacientul şi bogăţia materialului care trebuie dominat pe acest drum nu contează, comparativ cu rezistenţa întâlnită în timpul travaliului; ele contează doar în măsura în care sunt, în mod necesar, proporţionale cu această rezistenţă. Este ca şi când o armată duşmană pierde acum săptămâni şi luni pentru a parcurge o distanţă care în vremuri de pace se parcurge în câteva ore de mers cu trenul şi pe care propria armată a parcurs-o cu puţin timp în urmă în câteva zile.

O a treia particularitate a analizei pe care doresc să o descriu aici a îngreunat şi mai mult hotărârea de a o relata. În linii mari, rezultatele acesteia au corespuns în mod satisfăcător cunoştinţelor noastre de până acum ori s-au legat într-un fel de ele. Anumite detalii însă mi s-au părut mie însumi atât de ciudate şi de incredibile, încât am stat la îndoială dacă să solicit ca alţii să creadă în ele. L-am îndemnat pe pacient la critica cea mai aspră a amintirilor sale, dar el n-a găsit nimic neverosimil în afirmaţiile sale şi nu a renunţat la ele. Cititorii să fie cel puţin convinşi că eu însumi nu relatez decât ceea ce mi

s-a oferit ca trăire independentă, neinfluenţată de aşteptările mele. Prin urmare, nu mi-a rămas decât să-mi amintesc de vorba înţeleaptă care spune că există între cer şi pământ mult mai multe lucruri decât învăţăm la şcoală. Cine ar reuşi să se desprindă mai radical de convingerile deja formate ar putea descoperi, cu siguranţă, şi mai multe asemenea lucruri.

74 Cazul a fost consemnat la scurt timp după încheierea tratamentului în iarna 1914—1915, sub impresia încă proaspătă a reinterpretărilor la care C.G. Jung şi A. Adler au vrut să supună rezultatele psihanalizei. Prin urmare, se leagă de articolul „Contribuţii la istoria mişcării psihanalitice“, publicat în JAHRBUCH DER PSYCHOANALYSE VI, 1914 şi completează polemica conţinută de acesta, personală în esenţă, prin aprecierea obiectivă a materialului analitic. Iniţial, fusese destinat următorului număr al anuarului, dar, deoarece apariţia acestuia se amâna în indeterminabil prin dificultăţile marelui război, m-am decis să-l integrez în această culegere realizată de un nou editor (Heller în locul lui Deuticke). Anumite lucruri, care ar fi trebuit exprimate pentru prima dată aici, au fost tratate în PRELEGERI DE INTRODUCERE ÎN PSIHANALIZĂ, pe care le-am ţinut între timp în 1916—1917. Textul primei notări nu a suferit modificări importante, completările sunt marcate prin paranteze drepte.

75* Este vorba de cazul Micul Hans, la al cărui tratament Freud a participat direct (N.t.).

II

Privire de ansamblu asupra mediului social şi asupra istoricului bolii

Nu pot scrie istoria pacientului meu nici pur cronologic, nici pur pragmatic, nu pot oferi niciun istoric al tratamentului, niciun istoric al bolii, ci mă văd nevoit să combin cele două moduri de expunere. După cum se ştie, nu s-a găsit o cale de a cuprinde în vreun fel convingerea rezultată în urma analizei în redarea acesteia. Epuizante protocoale ale proceselor din timpul orelor de analiză nu ar fi, cu siguranţă, de niciun folos; de altfel, realizarea lor este exclusă de tehnica tratamentului. Prin urmare, asemenea analize nu se publică pentru a trezi convingeri la aceia care până acum au avut o atitudine de respingere şi de neîncredere. Ele pot aduce ceva nou numai acelor cercetători care, prin experienţa proprie cu pacienţii, şi-au format deja convingeri.

Voi începe cu descrierea lumii copilului şi cu relatarea acelor părţi ale copilăriei sale, care au fost obţinute fără un efort prea mare şi care, timp de mai mulţi ani, nu au devenit mai complete şi nici mai transparente.

Părinţi proaspăt căsătoriţi, care au încă o căsnicie fericită, asupra căreia bolile lor vor arunca în curând primele umbre, bolile genitale ale mamei şi primele crize de depresie ale tatălui, care au avut ca urmare absenţa lui de acasă. Pacientul începe să înţeleagă boala tatălui, desigur, mult mai târziu, suferinţa mamei i se dezvăluie deja în primii ani ai copilăriei. Din această cauză ea s-a ocupat relativ puţin de copii. Într-o zi, cu siguranţă înainte de a împlini patru ani, asculta, mergând de mâna mamei, tânguirile acesteia adresate medicului pe care îl conduce câţiva paşi şi îşi întipăreşte în minte cuvintele ei, spre a le folosi mai târziu pentru el însuşi. El nu este singurul copil, cu doi ani înaintea lui s-a născut o soră plină de viaţă, talentată şi precoce, căreia îi revine un rol important în viaţa lui.

O dădacă îl îngrijeşte, după câte îşi poate aminti, o femeie din popor,

bătrână şi necultivată, cu o afecţiune neobosită pentru el. El reprezintă substitutul pentru un fiu al ei, mort la o vârstă fragedă. Familia trăieşte la o moşie care pe timpul verii este schimbată cu alta. Marele oraş nu este departe de niciuna din moşii. Există o perioadă în copilăria lui în care părinţii vând ambele moşii şi se mută în oraş. Rudele apropiate petrec adesea perioade îndelungate la o moşie sau alta, fraţi ai tatălui, surori ale mamei cu copiii lor, bunicii din partea mamei. Vara, părinţii obişnuiesc să călătorească timp de câteva săptămâni. O amintire-ecran îi arată cum priveşte împreună cu dădaca în urma trăsurii care îi răpeşte pe mama, tata şi sora lui, şi cum apoi se întoarce liniştit în casă. Trebuie să fi fost atunci foarte mic[76]. În vara următoare, sora lui a fost lăsată acasă şi a fost angajată o guvernantă engleză, căreia i-a revenit supravegherea copiilor.

În anii de mai târziu i s-a povestit mult despre copilăria lui[77]. Multe ştia el însuşi, desigur fără coerenţă temporală sau de conţinut. Una din aceste relatări, care, cu prilejul îmbolnăvirii sale ulterioare, a fost repetată de nenumărate ori în faţa lui, ne face cunoscută problema de a cărei rezolvare ne vom ocupa. Se pare că la început a fost un copil blând, supus şi mai degrabă liniştit, aşa încât se spunea că el ar fi trebuit să fie fata, şi sora mai mare, băiatul. Dar odată, când părinţii s-au întors din vilegiatură, l-au găsit schimbat. Devenise nemulţumit, irascibil, violent, se simţea jignit cu orice prilej şi atunci se zbuciuma şi striga ca un sălbatic, aşa încât, când starea s-a prelungit, părinţii şi-au exprimat teama că nu va fi posibil să-l trimită mai târziu la şcoală. Aceasta s-a întâmplat în vara în care a fost prezentă guvernanta engleză, care s-a dovedit a fi o persoană ciudată, insuportabilă, de altfel robită băuturii. De aceea mama a fost tentată să lege schimbarea de caracter a băiatului de influenţa acestei englezoaice şi a presupus că îl întărâtase prin tratamentul ei. Dar agera bunicuţă, care îşi petrecuse vara cu copiii, era de părere că iritabilitatea băiatului ar fi fost provocată de conflictul dintre englezoaică şi doică. Englezoaica o numise pe doică în repetate rânduri vrăjitoare, o silise să părăsească încăperea; micuţul luase deschis partea iubitei sale „Nania“ şi îi arătase guvernantei ura sa. Oricum ar fi fost, curând după întoarcerea părinţilor, englezoaica a fost concediată, fără să se schimbe ceva în firea insuportabilă a copilului.

Amintirea acelei perioade critice s-a păstrat în mintea pacientului. El crede că a făcut prima scenă când odată, de Crăciun, nu a primit două daruri, cum i s-ar fi cuvenit, deoarece ziua de Crăciun era şi ziua lui de naştere. Cu pretenţiile şi susceptibilităţile sale nu a cruţat-o nici pe iubita Nania, ba poate că pe ea o chinuia mai fără milă. Dar această fază a modificării caracterului său este indisolubil legată, în amintirea lui, de multe alte manifestări ciudate şi maladive, pe care nu le poate încadra în timp. El plasează faptele care vor fi relatate acum, care nu se poate să se fi petrecut concomitent şi al căror conţinut este contradictoriu, în aceeaşi perioadă, pe care o numeşte „încă la prima moşie". El crede că ar fi părăsit această moşie când avea cinci ani. Povesteşte, aşadar, că ar fi suferit de o frică de care sora lui profita pentru a-l chinui. Aveau o carte ilustrată în care apărea un lup păşind în poziţie verticală. Când dădea cu ochii de această ilustraţie, începea să urle ca turbat, se temea că lupul va veni şi-l va mânca. Dar sora lui ştia să aranjeze lucrurile în aşa fel, încât el să fie nevoit să vadă această ilustraţie şi se delecta cu spaima lui. El se temea însă şi de alte animale, mari şi mici. Odată alerga după un fluture mare şi frumos, cu dungi galbene pe aripile terminate în colţuri, pentru a-l prinde. (Era probabil un „coada-rândunicii".) Deodată, cuprins de o frică teribilă de fluture, a abandonat urmărirea ţipând. Şi gândacii şi omizile îi provocau teamă şi dezgust. Dar îşi amintea că în aceeaşi perioadă chinuise gândaci şi tăiase omizi; şi caii îl înspăimântau. Dacă era lovit un cal, începea să ţipe şi, din această cauză, a trebuit odată să părăsească circul. Alteori îi plăcea lui însuşi să bată cai. Dacă aceste atitudini contradictorii faţă de animale s-au manifestat într-adevăr concomitent sau dacă, mai curând, s-au succedat, şi atunci în ce ordine şi când, amintirea lui nu a reuşit să lămurească. Nu era capabil să spună nici dacă perioada lui critică fusese înlocuită de o perioadă de boală sau dacă se prelungise de-a lungul acesteia. În orice caz, destăinuirile lui ulterioare îndreptăţeau presupunerea că în acei ani ai copilăriei trecuse printr-o nevroză obsesională uşor de recunoscut. Mi-a povestit că ar fi fost vreme îndelungată foarte evlavios. Înainte de a adormi, simţea nevoia să se roage îndelung şi să-şi facă un şir nesfârşit de cruci. De asemenea, obişnuia să treacă seara, cu un scaun pe care se urca, prin faţa tuturor icoanelor atârnate în cameră şi să o sărute pe

fiecare cu evlavie. Cu acest ceremonial cucernic se potrivea foarte rău – sau poate totuşi foarte bine – faptul că îşi amintea gânduri blasfematoare care îi veneau în minte ca o sugestie a diavolului. Trebuia să gândească: Dumnezeu-porc sau Dumnezeu-excremente. Odată, într-o vacanţă petrecută într-o staţiune balneară germană, a fost chinuit de obsesia de a se gândi la Sfânta Treime când vedea pe stradă trei grămăjoare de baligă de cal sau alte excremente. În vremea aceea executa şi un ceremonial curios atunci când vedea oameni care îi trezeau mila – cerşetori, ologi, moşnegi. Trebuia să expire zgomotos pentru a nu ajunge ca ei, în alte condiţii trebuia să şi inspire energic. A fost firesc să presupun că aceste simptome clare de nevroză obsesională au aparţinut unei perioade de timp şi unui stadiu de dezvoltare ceva mai târzii decât manifestările de teamă şi acţiunile de cruzime împotriva animalelor.

Anii mai maturi ai pacientului au fost marcaţi de o relaţie deosebit de neprielnică cu tatăl său care, pe atunci (după repetate accese de depresie), nu-şi putea ascunde laturile maladive ale caracterului său. În primii ani ai copilăriei, această relaţie fusese deosebit de tandră, după cum se păstrase în amintirea fiului. Tatăl îl iubise mult şi se jucase bucuros cu el. De mic fusese mândru de tatăl său şi declara că ar avea să devină un domn ca el. Nania îi spusese că sora lui ar fi copilul mamei, el însă cel al tatălui, ceea ce îl mulţumise pe deplin. Spre sfârşitul copilăriei, se produsese o înstrăinare între el şi tatăl lui. Acesta o prefera fără îndoială pe sora lui, iar el se simţea profund mâhnit. Mai târziu, frica de tatăl lui a devenit dominantă.

Cam spre al 8-lea an au dispărut toate manifestările atribuite de pacient perioadei care a început cu răutatea lui. Nu au dispărut dintr-odată, au reapărut de câteva ori, dar au cedat până la urmă, după cum crede pacientul, în faţa influenţei învăţătorilor şi educatorilor, care au luat locul persoanelor de sex feminin care îl îngrijiseră. Prin urmare, acestea sunt, pe scurt, enigmele a căror dezlegare a fost pusă în faţa analizei: ce cauză a avut brusca modificare de caracter a băiatului, ce semnificaţie au avut fobia şi perversităţile sale, cum s-a ajuns la cucernicia lui obsesională şi ce legătură există între toate aceste fenomene? Reamintesc că munca noastră terapeutică era dedicată unei boli nevrotice mai recente şi că se puteau obţine concluzii

referitoare la acele probleme timpurii doar dacă analiza se abătea pentru o vreme de la prezent pentru a ne conduce pe un drum ocolit prin perioada originară a copilăriei.

76 $2^1/_2$ ani. Mai târziu, aproape toate datele au putut fi determinate cu precizie.

77 Relatări de genul acesta pot fi valorificate în general ca material cu credibilitate nelimitată. De aceea ar fi la îndemână să se completeze fără efort lacunele din amintirile pacientului cu informaţii culese de la membrii mai în vârstă ai familiei, totuşi nu mă pot exprima destul de categoric împotriva unei asemenea tehnici.
Ceea ce povestesc rudele în urma întrebărilor şi îndemnurilor este supus tuturor îndoielilor critice care se pot lua în considerare. Regretăm mereu că ne-am făcut dependenţi de aceste informaţii, am distrus încrederea în analiză şi am aşezat altă instanţă deasupra ei. Ceea ce într-adevăr poate fi amintit iese la iveală pe parcursul analizei.

III
Seducţia şi urmările ei imediate

Prima bănuială s-a îndreptat bineînţeles împotriva guvernantei engleze, în prezenţa căreia se produsese schimbarea băiatului. Se păstraseră două amintiri-ecran ininteligibile ca atare, care se refereau la ea. Ea spusese odată, când o luase înaintea celor care veneau în urma ei: „Dar uitaţi-vă la codiţa mea!“ Altă dată, în timpul unei călătorii îi zburase pălăria, spre marea satisfacţie a fraţilor. Aceasta trimitea la complexul de castrare şi a permis elaborarea construcţiei conform căreia una din ameninţările ei adresate băiatului ar fi avut o contribuţie însemnată la generarea comportamentului său anormal. Este cu totul neprimejdios să se comunice analizaţilor asemenea construcţii, ele nu dăunează niciodată analizei dacă sunt eronate; ele nu sunt comunicate dacă nu există posibilitatea de a realiza, prin intermediul lor, o oarecare apropiere de adevăr. Ca prim efect al acestei construcţii au apărut vise a căror interpretare nu a reuşit pe deplin, dar care păreau să trateze mereu acelaşi conţinut. Era vorba, în măsura în care au putut fi înţelese, despre acţiuni agresive ale băiatului îndreptate împotriva surorii sau împotriva guvernantei şi despre mustrări energice şi pedepse. Ca şi când el ar fi vrut... după baie... să o dezgolească pe sora sa... să-i smulgă veşmintele... sau vălul şi alte lucruri asemănătoare. Dar nu s-a putut obţine prin interpretare un conţinut precis şi, după ce s-a conturat impresia că în aceste vise s-ar prelucra acelaşi material, mereu în alt fel, a fost asigurată abordarea acestor pretinse reminiscenţe. Nu putea fi vorba decât despre fantasme referitoare la copilărie, pe care autorul visului le produsese cândva, probabil în anii pubertăţii şi care acum reapăruseră într-o formă atât de greu de recunoscut.

Înţelegerea lor s-a produs fulgerător când pacientul şi-a amintit brusc că sora lui, „când era încă foarte mic, la prima moşie“, l-ar fi incitat la practici sexuale. Întâi şi-a amintit că, la closetul pe care copiii îl foloseau adesea împreună, ea ar fi lansat provocarea: să ne arătăm fundul; vorbei îi urmase fapta. Ulterior au reieşit aspectele mai importante ale seducerii, cu toate

detaliile temporale şi locale. Era primăvară, într-o perioadă când tatăl era absent; copiii se jucau pe jos într-o încăpere, în timp ce mama lucra în cea alăturată. Sora lui îi pusese mâna pe membru, se jucase cu el şi spusese, ca pentru a-l lămuri, lucruri de neînţeles despre Nania. Că Nania ar face acelaşi lucru cu toţi, de exemplu cu grădinarul, că l-ar răsturna şi l-ar apuca apoi de organele genitale.

Cu aceasta s-a realizat înţelegerea fantasmelor al căror sens l-am întrevăzut mai înainte. Ele trebuiau să şteargă amintirea unei întâmplări care, mai târziu, avea să-i pară revoltătoare orgoliului masculin al pacientului şi au atins acest scop punând contrariul dorinţei în locul adevărului istoric. Conform acestor fantasme, nu el jucase rolul pasiv pe lângă sora lui ci, dimpotrivă, el fusese agresiv, dorise să-şi vadă sora goală, fusese respins şi pedepsit şi, din această cauză, izbucnise furia despre care tradiţia casei povestea atât de multe. Era de asemenea necesar să o amestece şi pe guvernantă în această fabulaţie, de vreme ce i se atribuia, de către mamă şi bunică, vina principală în crizele lui de furie. Aceste fantasme corespund exact legendei prin care o naţiune mare şi mândră încearcă să ascundă micimea şi eşecurile începuturilor ei.

În realitate, rolul guvernantei în seducţie şi în urmările acesteia nu putea fi decât minor. Scenele cu sora lui s-au petrecut în primăvara aceluiaşi an în a cărui vară a apărut guvernanta engleză ca înlocuitoare a părinţilor absenţi. Duşmănia băiatului împotriva guvernantei a luat naştere mai curând în alt mod. Certând-o pe dădacă şi calomniind-o drept vrăjitoare, ea călca pe urmele surorii lui, prima care povestise acele lucruri îngrozitoare despre dădacă, oferindu-i astfel posibilitatea să-şi descarce asupra ei aversiunea care, după cum vom afla, se născuse împotriva surorii, ca urmare a seducţiei.

Dar seducţia suferită din partea surorii lui nu a fost, cu siguranţă, o fantasmă. Autenticitatea ei a fost întărită de o relatare, niciodată uitată, din anii ulteriori, maturi. Un văr, cu peste zece ani mai mare, îi spusese, într-o discuţie despre sora lui, că îşi aminteşte ce fată impertinent de senzuală era. Pe când era un copil de patru sau cinci ani, s-ar fi urcat odată pe genunchii lui şi i-ar fi descheiat pantalonii pentru a-l apuca de membru.

Aş dori să întrerup acum povestea copilăriei pacientului meu pentru a

vorbi despre această soră, despre evoluţia şi destinul ei şi despre influenţa ei asupra lui. Era cu doi ani mai mare decât el şi îi rămăsese mereu superioară. Neînfrânată ca un băiat pe când era copil, a avut o dezvoltare intelectuală strălucită, s-a remarcat printr-un simţ ascuţit al realităţii, a preferat ştiinţele naturii în studiile ei, dar a creat şi poezii, pe care tatăl le aprecia mult. Primilor ei pretendenţi, numeroşi, le era mult superioară intelectual, obişnuia să se amuze pe socoteala lor. În primii ani după ce a împlinit douăzeci a început să fie deprimată, se plângea că nu ar fi destul de frumoasă şi s-a retras din viaţa socială. Trimisă într-o călătorie în compania unei prietene mai în vârstă, a povestit, la întoarcere, lucruri incredibile, cum ar fi fost maltratată de însoţitoarea ei, dar a rămas în mod vădit fixată asupra pretinsei persecutoare. La scurt timp, într-o a doua călătorie, s-a otrăvit şi a murit departe de casă. Probabil că afecţiunea ei corespundea începutului unei dementia praecox. Ea a constituit una din probele apreciabilei eredităţi nevropatice din familie, însă nicidecum singura. Un unchi, frate al tatălui, a murit după mulţi ani de existenţă excentrică, dând semne că suferea de o nevroză obsesională gravă; numeroase rude colaterale au fost şi sunt atinse de tulburări nervoase uşoare.

Pentru pacientul nostru, sora sa a fost, în copilărie, în lupta pentru câştigarea preţuirii părinţilor, un rival incomod, a cărui superioritate arătată fără menajamente era percepută ca fiind foarte apăsătoare. O invidia atunci mai ales pentru respectul pe care tatăl îl arăta aptitudinilor ei spirituale şi performanţelor intelectuale, în timp ce el, inhibat intelectual de când i se declanşase nevroza obsesională, trebuia să se mulţumească cu o apreciere moderată. Relaţia dintre fraţi a început să se îmbunătăţească după ce el a împlinit paisprezece ani; aptitudinile spirituale similare şi opoziţia comună împotriva părinţilor i-au apropiat atât de mult, încât comunicau ca cei mai buni camarazi. În agitaţia sexuală a pubertăţii lui, a îndrăznit să încerce o apropiere fizică. După ce ea l-a respins, pe cât de hotărât, pe atât de abil, el s-a orientat imediat spre o ţărăncuţă care slujea în casă şi purta acelaşi nume ca sora lui. Astfel, a făcut un pas determinant pentru alegerea de obiect heterosexuală, pentru că toate fetele de care s-a îndrăgostit mai târziu, de multe ori sub cele mai clare semne ale compulsiei, erau de asemenea persoane subalterne, cu o cultură şi o inteligenţă mult inferioară. Dacă toate

aceste obiecte ale iubirii erau persoane de substituţie pentru sora care îi fusese refuzată, nu se poate respinge ideea că o tendinţă spre înjosirea surorii, spre anularea superiorităţii ei intelectuale, care cândva îl apăsase atât, fusese hotărâtoare pentru alegerea lui de obiect.

Unor cauze de genul acesta, care îşi au rădăcinile în dorinţa de putere, în instinctul de afirmare al individului, a subordonat Alf. Adler, ca pe toate celelalte, şi comportamentul sexual al omului. Nu am fost niciodată convins, fără a contesta vreodată valabilitatea unor astfel de înclinaţii spre putere şi supremaţie, că ar putea juca rolul dominant şi exclusiv care li s-a atribuit. Dacă nu aş fi dus analiza pacientului meu până la capăt, ar fi trebuit să iau studiul acestui caz drept prilej pentru a corecta prejudecata mea în spiritul lui Adler. Sfârşitul acestei analize a adus pe neaşteptate material nou din care reieşea că aceste înclinaţii spre putere (în cazul nostru tendinţa de înjosire) determinaseră alegerea de obiect numai în sensul unei contribuţii şi al unei raţionalizări, în timp ce determinarea propriu-zisă, mai profundă, mi-a permis să rămân fidel convingerilor mele.

Când a aflat vestea morţii surorii, povestea pacientul, aproape că nu a simţit nicio durere. S-a străduit să dea semne de tristeţe şi a fost capabil să se bucure, cu o indiferenţă totală, de faptul că acum rămăsese singurul moştenitor al averii. Pe vremea aceea el suferea deja de mai mulţi ani de boala lui actuală. Recunosc însă că această mărturisire mi-a clătinat, pentru o vreme, siguranţa în ceea ce priveşte diagnosticul cazului. Era de aşteptat ca exprimarea durerii cauzate de pierderea surorii să fie inhibată de gelozia încă activă faţă de ea şi de imixtiunea iubirii incestuoase devenite inconştientă, dar nu puteam renunţa la un substitut pentru accesul de durere nemanifestat. Un asemenea substitut a fost găsit într-o manifestare afectivă care pentru el rămăsese de neînţeles. La puţine luni după moartea surorii sale a făcut el însuşi o călătorie în ţinutul în care ea îşi găsise sfârşitul, a vizitat mormântul unui mare poet, care pe atunci era idolul lui, şi a vărsat lacrimi fierbinţi la acest mormant. Aceasta a fost o reacţie care l-a surprins şi pe el, deoarece ştia că trecuseră mai mult de două vieţi de om de la moartea veneratului poet. A înţeles-o abia când şi-a amintit că tatăl obişnuia să compare poeziile surorii defuncte cu cele ale marelui poet. Un alt indiciu asupra înţelegerii corecte a

acestui omagiu adus în aparenţă poetului mi-l furnizase printr-o eroare din povestirea sa, de care am putut să profit acum. Afirmase în repetate rânduri că sora s-ar fi împuşcat şi a trebuit apoi să revină asupra acestei afirmaţii şi să spună că se otrăvise. Or, poetul fusese împuşcat într-un duel.

Revin acum la povestea fratelui, pe care însă trebuie să o prezint de acum, pentru o vreme, dintr-un punct de vedere pragmatic. S-a dovedit că vârsta băiatului, în momentul în care sora şi-a început acţiunea de seducţie, era de $3^1/_4$ ani. S-a întâmplat, după cum am spus, în primăvara anului în a cărui toamnă părinţii l-au găsit, la întoarcerea lor, atât de radical schimbat. Este foarte uşor acum să se facă legătura între această schimbare şi trezirea activităţii lui sexuale, care se petrecuse între timp.

Cum a reacţionat băiatul la ademenirile surorii mai mari? Răspunsul este: prin respingere, dar respingerea era îndreptată împotriva persoanei, nu a faptului în sine. Sora nu îi convenea ca obiect sexual, probabil pentru că, prin întrecerea lor pentru dragostea părinţilor, relaţia lui cu ea căpătase un caracter ostil. El o ocolea, iar insistenţele ei au şi încetat în curând. Dar el a căutat să câştige în locul ei altă persoană, mai iubită, şi relatări ale surorii înseşi, care se referise la exemplul Naniei, au îndreptat alegerea lui spre aceasta. A început, prin urmare, să se joace cu membrul lui în faţa Naniei, ceea ce trebuie înţeles, ca în atâtea alte cazuri în care copiii nu ascund onania, ca încercare de seducţie. Nania l-a dezamăgit, i-a declarat, cu o figură serioasă, că ceea ce făcea el nu ar fi bine. Copiii care ar face asta ar căpăta în locul acela o rană.

Efectul acestei afirmaţii, care semăna cu o ameninţare, poate fi urmărit pe mai multe direcţii. Afecţiunea lui pentru Nania a devenit mai slabă. Ar fi putut să se supere pe ea; mai târziu, când au început accesele lui de furie, s-a dovedit că era într-adevăr îndârjit împotriva ei. Dar îi era caracteristic să apere mai întâi cu înverşunare împotriva noului orice poziţie libidinală pe care urma să o abandoneze. Când a apărut guvernanta care a insultat-o pe Nania, a gonit-o din cameră, a încercat să-i nimicească autoritatea, şi-a exagerat dragostea faţă de ameninţată şi a manifestat o atitudine distantă şi îndărătnică faţă de agresiva guvernantă. Cu toate acestea, a început să caute,

în taină, alt obiect sexual. Seducţia crease la el scopul sexual pasiv de a-i fi atinse organele genitale; vom afla de la cine dorea să obţină aceasta şi ce căi l-au condus spre această alegere.

Corespunde pe deplin aşteptărilor noastre dacă aflăm că, odată cu primele excitaţii genitale, şi-a început cercetarea sexuală şi în curând a ajuns la problema castrării. Pe vremea aceea putea să observe două fete, pe sora lui şi pe prietena acesteia, în timp ce urinau. La această privelişte perspicacitatea lui ar fi putut să-i dezvăluie deja starea lucrurilor, dar el s-a comportat la fel ca alţi băieţi. A refuzat ideea că ar vedea aici rana cu care ameninţase Nania şi şi-a dat explicaţia că ceea ce se vedea era „funduleţul anterior“ al fetelor. Cu acest verdict, tema castrării nu a fost lichidată; în tot ceea ce auzea găsea noi aluzii. Când odată li s-au împărţit copiilor batoane de zahăr colorat, guvernanta, care avea înclinaţie pentru fantasme crude, a declarat că ar fi bucăţi de şerpi tăiaţi. De aici şi-a amintit că odată, într-o plimbare, tatăl său lovise un şarpe şi îl îmbucătăţise cu bastonul. A auzit citindu-se (*die Reinke Fuchs*) povestea în care lupul, pe timp de iarnă, a încercat să prindă peşti şi şi-a folosit coada drept momeală, iar ca urmare coada a rămas ruptă în gheaţă. A aflat diferitele nume date cailor în funcţie de integritatea sexului lor. Era, prin urmare, preocupat de ideea castrării, dar încă nu credea în ea şi nu se temea de ea. Alte probleme sexuale s-au ivit din basmele care i-au devenit cunoscute în vremea aceea. În „Scufiţa Roşie“ şi în „Capra cu trei iezi“ copiii erau scoşi din burta lupului. Lupul era, prin urmare, o fiinţă de sex feminin, sau puteau şi bărbaţii să aibă copii în burtă? Acest lucru nu era încă decis în vremea aceea. De altfel, în momentul acestei investigaţii, nu îi era încă frică de lup.

Una din relatările pacientului ne va deschide calea spre înţelegerea schimbării de caracter care survenise în absenţa părinţilor, într-o legătură mai îndepărtată cu seducţia. El povesteşte că, foarte curând după respingerea şi ameninţarea Naniei, a renunţat la onanie. *Prin urmare, viaţa sexuală care începea să intre sub perimetrul zonei genitale s-a lovit de o inhibiţie externă şi, prin influenţa acesteia, fusese împinsă înapoi într-o fază anterioară a organizării pregenitale*. Ca urmare a reprimării onaniei, viaţa sexuală a băiatului a căpătat caracter sadic-anal. A devenit irascibil, chinuind oamenii

şi animalele. Obiectul său principal era iubita Nania, pe care ştia să o chinuie până când ea izbucnea în lacrimi. Astfel se răzbuna pe ea pentru refuzul primit şi îşi satisfăcea nevoia sexuală în forme corespunzătoare fazei regresive. A început să manifeste cruzime faţă de animalele mici, să prindă muşte pentru a le smulge aripile, să strivească gândăcei; în fantasmele lui îi plăcea şi să lovească animale mari, cai. Prin urmare, acestea erau în general îndeletniciri active, sadice; despre tendinţele anale ale acestei perioade va fi vorba într-un context viitor.

Este foarte important că în amintirea pacientului s-au ivit şi fantasme concomitente de cu totul altă natură, în care băieţii erau pedepsiţi şi bătuţi, loviţi mai ales pe penis; şi pentru cine serveau aceste obiecte anonime drept ţapi ispăşitori, se poate ghici uşor din alte fantasme, în care moştenitorul tronului era încuiat într-o încăpere şi bătut. Moştenitorul tronului era, evident, el însuşi; prin urmare, în fantasmă sadismul se întorsese împotriva propriei persoane şi se transformase în masochism. Amănuntul că membrul viril însuşi primea pedeapsa ne permite să concluzionăm că la această transformare a contribuit deja un sentiment de vinovăţie, provocat de onanie.

Analiza nu a lăsat niciun dubiu asupra faptului că aceste tendinţe pasive au apărut în acelaşi timp cu sau foarte curând după cele activ-sadice[78]. Aceasta corespunde ambivalenţei neobişnuit de clare, intense şi permanente a bolnavului, care s-a manifestat aici pentru prima dată în dezvoltarea simetrică a perechilor antagonice de pulsiuni parţiale. Acest comportament a rămas în continuare la fel de specific ca şi altă caracteristică, anume că de fapt niciuna din poziţiile libidinale create nu a fost anulată complet de una ulterioară. Dimpotrivă, dăinuia alături de toate celelalte şi îi îngăduia o oscilare neîntreruptă, care s-a dovedit a fi incompatibilă cu formarea unui caracter stabil.

Tendinţele masochiste ale băiatului ne conduc spre un alt punct, a cărui menţionare am amânat-o pentru că el poate fi fixat doar prin analiza următoarei fraze a evoluţiei sale. Am amintit deja că, după refuzul Naniei, şi-a desprins de ea dorinţa libidinală şi şi-a ales altă persoană ca obiect sexual. Această persoană a fost tatăl, pe atunci absent. Spre această alegere a fost condus, cu siguranţă, prin coincidenţa anumitor momente şi prin unele

întâmplătoare, ca amintirea îmbucătăţirii şarpelui; mai ales însă, a reluat astfel prima şi cea mai veche alegere de obiect, care se realizase pe calea identificării, corespunzător narcisismului copilului mic. Am aflat deja că tatăl fusese modelul admirat de el, că atunci când era întrebat ce ar dori să devină, obişnuia să răspundă: un domn ca tata. Acest obiect de identificare al tendinţei lui active a devenit acum, în faza sadic-anală, obiectul sexual al unei tendinţe pasive. Se pare că seducerea de către sora sa i-ar fi impus rolul pasiv şi i-ar fi dat un scop sexual pasiv. Sub influenţa continuă a acestei întâmplări a parcurs drumul de la sora sa, prin Nania, până la tată, de la atitudinea pasivă faţă de femeie la cea pasivă faţă de bărbat, regăsind totodată faza spontană de dezvoltare anterioară. Tatăl era acum din nou obiectul său, identificarea cedase locul alegerii de obiect, corespunzător dezvoltării superioare, transformarea atitudinii active într-una pasivă era efectul şi semnul seducerii petrecute între timp. O poziţie activă faţă de atotputernicul tată n-ar fi fost, desigur, atât de uşor de realizat în stadiul sadic. Când tatăl s-a întors spre sfârşitul verii sau toamna, accesele lui de furie şi scenele de turbare au căpătat o nouă întrebuinţare. În faţa Naniei serviseră unor scopuri activ-sadice; în faţa tatălui serveau unor scopuri masochiste. Prin manifestările lui de răutate se străduia să obţină din partea tatălui său pedepse şi bătaie, să găsească astfel la el râvnita satisfacţie sexuală masochistă. Ţipetele erau, prin urmare, adevărate tentative de seducţie. Corespunzător motivării masochismului, o astfel de corecţie i-ar fi adus şi satisfacerea sentimentului de vinovăţie. O amintire îl arată cum, într-o asemenea scenă de răutate, îşi intensifică ţipetele imediat ce tatăl vine la el. Dar tatăl nu îl loveşte, ci încearcă să-l potolească, jucându-se în faţa lui cu pernele pătuţului ca şi cu nişte mingi.

Nu ştiu cât de des părinţii şi educatorii, în faţa răutăţii inexplicabile a copilului, s-ar folosi de prilej pentru a-şi aminti această legătură caracteristică. Copilul care se poartă atât de sălbatic face o mărturisire şi doreşte să provoace pedeapsa. El caută în corecţie atât potolirea sentimentuui de vinovăţie, cât şi satisfacerea tendinţei sexuale masochiste.

Clarificarea mai amplă a cazului nostru o datorăm amintirii foarte precise că toate simptomele de angoasă s-au adăugat la modificarea de caracter abia în urma unei anumite întâmplări. Înainte, angoasa nu ar fi existat, şi imediat

după acea întâmplare angoasa s-ar fi manifestat într-o formă chinuitoare. Momentul acestei schimbări se poate determina cu precizie: a fost cu foarte puţin timp înainte de a împlini patru ani. Perioada copilăriei de care vrem să ne ocupăm se împarte, datorită acestui reper, în două etape: prima, a răutăţii şi a perversităţii, a durat de la $3^{1}/_{4}$ ani, momentul seducerii, până când a împlinit patru ani, şi următoarea, mai lungă, în care predomină semnele nevrozei. Dar întâmplarea care permite această împărţire nu a fost un traumatism exterior, ci un vis din care s-a trezit înspăimântat.

78 Prin tendinţe pasive înţeleg tendinţe cu scop sexual pasiv, dar nu mă refer la o transformare a instinctului, ci doar la o transformare a scopului.

IV
Visul şi scena originară

Am publicat deja acest vis[79], datorită elementelor de basm pe care le conţine, şi voi repeta mai întâi ceea ce relatam acolo:

„*Am visat că e noapte şi eu stau întins în patul meu (Patul meu stătea cu picioarele spre fereastră, în faţa ferestrei era un şir de nuci bătrâni. Ştiu că era iarnă, când am visat, şi vreme de noapte). Dintr-odată fereastra se deschide de la sine şi eu văd, cu o groază intensă, că în nucul mare din faţa ferestrei stau câţiva lupi albi. Erau şase sau şapte. Lupii erau în întregime albi şi arătau mai curând ca nişte vulpi sau câini ciobăneşti, pentru că aveau cozi mari ca vulpile şi urechile le erau ridicate ca ale câinilor când stau la pândă. Cuprins de o frică intensă că voi fi mâncat de lupi, am ţipat şi m-am trezit.* Doica a venit alergând la patul meu să vadă ce mi s-a întâmplat. A durat destul de mult până m-am convins că fusese doar un vis, atât de naturală şi de clară mi se păruse imaginea cum fereastra se deschide şi lupii stau în copac. Până la urmă m-am liniştit, m-am simţit ca eliberat de o primejdie şi am adormit din nou.

Singura acţiune în vis a fost deschiderea ferestrei, pentru că lupii stăteau pe deplin liniştiţi, fără a face vreo mişcare, pe crengile copacului, la dreapta şi la stânga tulpinii, şi mă priveau. Se părea că îşi concentraseră întreaga atenţie asupra mea – cred că acesta a fost primul meu coşmar. Aveam pe atunci trei, patru, cel mult cinci ani. De atunci până la unsprezece sau doisprezece ani mi-a fost mereu teamă că voi vedea în vis ceva înspăimântător.“

Mai există apoi un desen al copacului cu lupii, care confirmă descrierea sa. Analiza visului scoate la lumină următorul material.

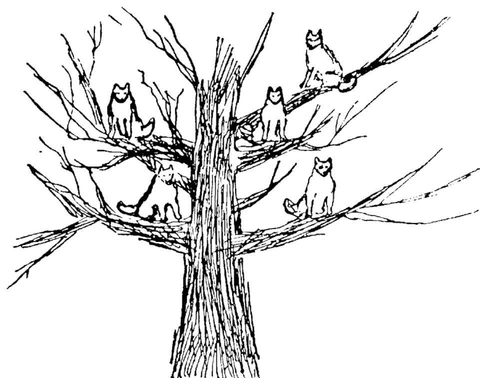


Fig. 5

El a pus acest vis mereu în legătură cu amintirea că, în acei ani ai copilăriei, manifesta o frică nemaipomenită în faţa imaginii unui lup dintr-o carte de poveşti. Sora mai mare, mult superioară, obişnuia să-l necăjească punându-i sub ochi, cu un pretext oarecare, tocmai această imagine, iar el, ca urmare, începea să ţipe înspăimântat. În această imagine, lupul avea o poziţie verticală, păşea cu un picior, îşi ţinea labele întinse şi urechile ridicate. El crede că această imagine ar fi fost o ilustraţie la basmul „Scufiţa Roşie".

De ce sunt lupii albi? Acest fapt îl face să se gândească la oi, care păşteau în turme mari, în apropierea moşiei. Tatăl îl lua din când în când cu el să vadă aceste turme, iar el era de fiecare dată foarte mândru şi fericit. Mai târziu – după informaţiile culese ar putea fi la puţin timp înaintea acestui vis – a izbucnit o molimă printre aceste oi. Tatăl a chemat un elev al lui Pasteur care a vaccinat oile, dar după vaccin au murit în număr mai mare decât înainte.

Ce caută lupii în copac? În legătură cu aceasta îi vine în mine o poveste pe care o auzise de la bunic. Nu îşi aminteşte dacă înainte sau după vis, dar conţinutul ei pledează pentru prima posibilitate. Povestea sună astfel: un croitor îşi vede de treabă în camera lui, când se deschide fereastra şi un lup sare înăuntru. Croitorul aruncă cu cotul după el – ba nu, se corectează el, îl prinde de coadă şi i-o smulge, aşa încât lupul fuge înspăimântat. Ceva mai târziu, croitorul merge în pădure şi, dintr-odată, vede apropiindu-se o haită de lupi, de care se refugiază într-un copac. Lupii sunt mai întâi dezorientaţi, dar cel mutilat, care este printre ei şi vrea să se răzbune pe croitor, le propune să

se urce unul peste altul până când ultimul va ajunge la croitor. El însuşi – este un bătrân puternic – vrea să fie baza piramidei. Lupii fac astfel, dar croitorul l-a recunoscut pe vizitatorul pedepsit şi, pe neaşteptate, strigă ca atunci: apucaţi-l pe cenuşiu de coadă. Lupul fără coadă se sperie de această amintire, o rupe la fugă şi ceilalţi cad grămadă.

În această poveste apare copacul pe care stau lupii în vis. Dar ea conţine şi o trimitere neechivocă la complexul castrării. Lupul cel bătrân a fost privat de coadă de către croitor. Cozile de vulpe ale lupilor din vis sunt, probabil, compensări pentru această lipsă a cozii.

De ce sunt şase sau şapte lupi? Întrebarea nu părea să aibă răspuns, până când mi-am exprimat îndoiala că imaginea angoasantă are legătură cu basmul „Scufiţei Roşii". Această poveste dă prilej doar pentru două ilustraţii, pentru întâlnirea Scufiţei Roşii cu lupul în pădure şi pentru scena în care lupul, cu boneta bunicii, stă întins în pat. Ar trebui, prin urmare, să se ascundă altă poveste în spatele amintirii acelei imagini. A găsit apoi curând că ar putea fi vorba doar despre „Lupul şi cei şapte iezişori". Aici apare cifra şapte, dar şi şasele, pentru că lupul mănâncă doar şase iezi, al şaptelea se ascunde în cutia ceasului. Şi albul apare în această poveste, căci lupul îşi albeşte laba la brutar după ce iezii l-au recunoscut, la prima sa vizită, văzându-i laba cenuşie. De altfel, cele două poveşti au multe elemente comune. În amândouă apare faptul de a fi mâncat, tăierea burţii, scoaterea persoanelor mâncate, înlocuirea lor cu bolovani şi în amândouă lupul cel rău moare până la urmă. În povestea cu iezii mai apare şi copacul. După ospăţ, lupul se întinde sub un copac şi sforăie.

Va trebui să mă mai ocup de acest vis şi în altă parte, din cauza unei circumstanţe deosebite, şi atunci îl voi interpreta şi îl voi evalua mai exact. Este, oricum, primul coşmar din copilărie amintit, al cărui conţinut, pus în legătură cu alte vise care au urmat curând după aceea, şi cu anumite întâmplări din copilăria autorului visului, suscită un interes deosebit. Aici ne limităm la relaţia visului cu două poveşti care au multe în comun, „Scufiţa Roşie" şi „Lupul şi cei şapte iezişori". Impresia produsă de aceste poveşti asupra visătorului nostru infantil s-a manifestat sub forma unei adevărate zoofobii, care se deosebea de alte cazuri asemănătoare doar prin faptul că

animalul care provoca angoasa nu era un obiect uşor accesibil percepţiei (cum ar fi calul sau câinele), ci unul cunoscut doar din povestiri şi cartea cu poze.

Voi expune altă dată ce explicaţie au aceste zoofobii şi ce semnificaţie le revine. Anticipez doar spunând că această explicaţie se potriveşte foarte bine cu caracteristica de bază pe care nevroza autorului visului a manifestat-o în perioade mai târzii ale vieţii. Teama de tatăl său a fost motivul cel mai puternic al îmbolnăvirii sale, iar atitudinea ambivalentă faţă de orice substitut patern i-a dominat atât viaţa, cât şi comportamentul din timpul analizei.

În cazul în care lupul a fost pentru pacientul meu doar primul substitut patern, se pune întrebarea dacă basmele despre lupul care mănâncă iezişorii şi despre Scufiţa Roşie au drept conţinut ascuns[80] altceva decât teama infantilă faţă de tată. Tatăl pacientului meu avea, de altfel, obiceiul „certatului drăgăstos“, pe care atât de multe persoane îl manifestă în relaţia cu copiii lor, iar ameninţarea glumeaţă „te mănânc“ a fost probabil exprimată nu numai o dată în decursul primilor ani, când tatăl, mai târziu devenit aspru, obişnuia să se joace cu micuţul fiu şi să-l alinte. Una din pacientele mele mi-a povestit că cei doi copii ai ei nu l-au putut îndrăgi niciodată pe bunic pentru că acesta, în joaca lui drăgăstoasă, îi speria că le-ar despica burta.

Să lăsăm acum deoparte tot ceea ce în acest studiu o ia înaintea valorificării visului şi să ne întoarcem la interpretarea cea mai apropiată. Doresc să observ că această interpretare a fost o problemă a cărei rezolvare s-a întins de-a lungul mai multor ani. Pacientul relatase visul foarte devreme şi acceptase foarte curând convingerea mea că în spatele lui ar fi ascunsă cauza nevrozei sale din copilărie. În cursul tratamentului, am revenit deseori asupra visului, dar abia în ultimele două luni ale curei am reuşit să-l înţelegem pe deplin, şi anume datorită travaliului spontan al pacientului. El accentuase mereu că două momente ale visului ar fi făcut impresia cea mai puternică asupra lui, mai întâi liniştea deplină şi nemişcarea lupilor şi apoi atenţia încordată cu care priveau toţi spre el. De asemenea, persistentul sentiment al realităţii cu care s-a terminat visul i s-a părut demn de atenţie.

Vom începe cu acest ultim aspect. Ştim din experienţa interpretării viselor că acestui sentiment al realităţii îi revine o semnificaţie precisă. El ne

asigură că ceva în materialul latent al visului îşi revendică realitatea în amintire, prin urmare că visul se referă la o întâmplare care a avut loc cu adevărat şi nu a fost doar fantasmă. Nu poate fi vorba, fireşte, decât despre realitatea a ceva necunoscut; convingerea, de exemplu, că bunicul a relatat într-adevăr povestea cu croitorul şi cu lupul sau că i-au fost citite într-adevăr poveştile despre Scufiţa Roşie şi despre cei şapte iezişori nu ar putea fi înlocuită niciodată prin sentimentul realităţii care a supravieţuit visului. Visul părea să facă aluzie la o întâmplare a cărei realitate este accentuată oarecum în contrast cu irealitatea basmelor.

Dacă trebuia presupusă o asemenea scenă necunoscută, adică uitată în momentul visului, în spatele conţinutului acestuia, atunci ea trebuie să se fi petrecut foarte devreme. Chiar autorul visului spune: „Aveam, când am făcut visul, trei, patru, cel mult cinci ani“. Noi putem adăuga: „Şi mi-a amintit de ceva ce trebuie să fi aparţinut unei perioade mai timpurii“.

Spre conţinutul acestei scene trebuia să conducă ceea ce „visătorul“ sublinia în conţinutul manifest al visului: privitul cu atenţie şi nemişcarea. Ne aşteptăm, desigur, ca acest material să reproducă materialul necunoscut al scenei într-o oarecare deformare, poate chiar ca transformare în contrariu.

Din materia primă care rezultase din prima analiză a pacientului se puteau trage, de asemenea, concluzii care puteau fi introduse în contextul căutat. În spatele amintirii creşterii oilor trebuiau căutate dovezile pentru cercetarea lui sexuală, ale cărei interese le putea satisface în timpul vizitelor făcute cu tatăl său, dar şi semne ale fricii de moarte, deoarece oile muriseră în cea mai mare parte din cauza molimei. Ceea ce în vis fusese cel mai izbitor, lupii din copac, conducea direct la povestirea bunicului, în care elementul captivant şi inspirator al visului trebuie să fi fost aluzia la tema castrării.

Din prima analiză incompletă a visului am dedus că lupul ar fi un substitut al tatălui, aşa încât acest prim coşmar a dat la iveală teama faţă de tatăl său, care avea să-i domine existenţa de atunci încolo. Această concluzie nu ne obligă încă la nimic. Însă dacă asociem, ca rezultat provizoriu al analizei, ceea ce se deduce din materialul oferit de autorul visului, atunci ne stau la dispoziţie, pentru reconstrucţie, următoarele fragmente:

O întâmplare reală – dintr-o perioadă foarte timpurie – privit –

nemişcare – probleme sexuale – castrare – tatăl – ceva îngrozitor.

Într-o zi, pacientul începu să continue interpretarea visului. Pasajul, credea el, în care spune: „Brusc fereastra se deschide de la sine“, nu este pe deplin lămurit prin relaţia cu fereastra la care sta croitorul şi prin care lupul intra în cameră. Trebuie că are semnificaţia: ochii se deschid brusc. Deci, eu dorm şi mă trezesc dintr-odată şi văd ceva: copacul cu lupii. Nu se putea obiecta nimic, dar se putea exploata în continuare. El se trezise şi ceva se oferise privirii lui. Privitul cu atenţie, care în vis este atribuit lupilor, mai degrabă trebuie deplasat asupra lui. Într-un punct determinant se produsese o inversare, care de altfel se anunţa printr-o altă inversare în conţinutul manifest al visului. Era tot o inversare faptul că lupii stăteau în copac, în timp ce în povestirea bunicului se aflau jos şi nu se puteau căţăra în copac.

Dar dacă şi celălalt moment evidenţiat de visător ar fi deformat prin inversare sau răsturnare? Atunci în loc de imobilitate (lupii stau nemişcaţi, îl privesc, dar nu se clintesc) ar fi: mişcare violentă. Prin urmare, el s-a trezit brusc şi a văzut o scenă foarte animată, pe care a privit-o cu atenţia încordată. În primul caz, deformarea ar consta într-o schimbare între subiect şi obiect, activitate şi pasivitate, a fi privit în loc de a privi, în celălalt caz, într-o transformare în contrariu: repaus în loc de mişcare.

Un alt pas înainte în înţelegerea visului s-a făcut altă dată, prin ideea ivită brusc: copacul este pomul de Crăciun. Acum ştia că avusese visul cu puţin timp înainte de Crăciun, în emoţia aşteptării Crăciunului. Cum ziua de Crăciun era şi ziua lui de naştere, momentul visului şi al transformării induse de el se putea acum determina cu precizie. Era cu puţin timp înainte de a patra aniversare. Adormise, aşadar, în aşteptarea înfrigurată care avea să-i aducă un dar dublu. Ştim că în astfel de împrejurări copilul anticipează cu uşurinţă în vis împlinirea dorinţelor sale. Prin urmare, în vis era deja Crăciunul, conţinutul visului i-a arătat darul său, în copac atârnau cadourile destinate lui. Dar în loc de cadouri erau lupi, iar visul s-a sfârşit prin teama de a fi mâncat de lup (probabil de tată), refugiindu-se lângă doică. Cunoaşterea dezvoltării sale sexuale anterioare visului ne permite să umplem golul din vis şi să explicăm transformarea satisfacţiei în teamă. Printre dorinţele generatoare ale visului trebuie să se fi activat, ca fiind cea mai puternică,

aceea a satisfacţiei sexuale, pe care dorea să o obţină de la tată. Intensitatea acestei dorinţe a reuşit să împrospăteze urma mnezică de mult uitată a unei scene care îi putea arăta ce înseamnă satisfacţia sexuală obţinută de la tată, iar rezultatul a fost groaza, spaima în faţa împlinirii dorinţei, refularea pornirii care se dezvăluise în această dorinţă, şi de aici fuga din faţa tatălui la doica mai puţin periculoasă.

Importanţa acestui moment al Crăciunului se păstrase în pretinsa amintire că ar fi avut prima criză de furie pentru că nu fusese satisfăcut de cadourile de Crăciun. Amintirea a reunit lucruri adevărate şi false, ea nu putea avea dreptate fără nicio modificare, deoarece, după afirmaţiile părinţilor, adeseori repetate, răutatea lui a atras atenţia deja în toamnă, după întoarcerea lor, şi nu doar de Crăciun, dar esenţialul relaţiei dintre satisfacerea deficientă a nevoii de iubire, furie şi Crăciun fusese păstrat în memorie.

Dar ce imagine a putut fi invocată de dorinţa sexuală nocturnă, care să fie capabilă să înspăimânte şi să îndepărteze atât de mult de la împlinirea dorită? Această imagine trebuia, după materialul analizat, să îndeplinească o condiţie, trebuia să fie potrivită pentru a susţine convingerea despre existenţa castrării. Angoasa de castrare a devenit apoi motorul transformării de afect.

Am ajuns la punctul în care trebuie să renunţ la sprijinul dat de desfăşurarea analizei. Mă tem că va fi şi punctul în care credinţa cititorilor mă va părăsi.

Ceea ce a fost activat în acea noapte din haosul amintirilor inconştiente a fost imaginea unui coit al părinţilor în împrejurări nu tocmai obişnuite şi deosebit de favorabile observării. Am reuşit treptat să obţinem, pentru toate întrebările care se puteau lega de această scenă, răspunsuri satisfăcătoare, prin revenirea acelui vis, pe parcursul curei, cu nenumărate modificări şi reeditări, pentru care analiza a furnizat explicaţiile dorite. Astfel a rezultat mai întâi vârsta copilului la momentul observării, aproximativ $1^1/_2$ ani[81]. El suferea atunci de o malarie a cărei criză revenea zilnic la o anumită oră[82]. De la vârsta de zece ani a fost supus periodic unor stări de depresie care începeau după-amiaza şi atingeau apogeul pe la ora cinci. Acest simptom exista încă în

vremea tratamentului analitic. Depresia care revenea înlocuia accesul de febră sau de sfârşeală de atunci; ora cinci a fost fie momentul temperaturii celei mai ridicate, fie cel al observării coitului, dacă cele două momente nu se suprapun[83]. El se găsea probabil tocmai din cauza acestei boli în camera părinţilor. Această boală confirmată şi prin tradiţie directă ne recomandă să plasăm întâmplarea în timpul verii şi să presupunem astfel pentru cel născut de Crăciun o vârstă de $n+{}^{1}/_{2}$ ani. Prin urmare, el dormea în camera părinţilor în pătuţul lui şi s-a trezit, probabil ca urmare a creşterii temperaturii, după-amiaza, poate în jurul orei 17, oră marcată mai târziu de depresie. Corespunde ipotezei unei zile fierbinţi de vară, dacă părinţii s-au retras pe jumătate dezbrăcaţi[84] pentru un somn scurt de după-amiază. Când s-a trezit, a fost martorul unui *coitus a tergo* repetat de trei ori[85], a putut să vadă organul genital al mamei, ca şi membrul tatălui şi a înţeles incidentul, ca şi semnificaţia lui[86]. Până la urmă a tulburat contactul părinţilor într-un mod despre care va fi vorba mai târziu.

În fond, nu este nimic ieşit din comun şi nu face impresia produsului unei fantezii aberante faptul că o pereche tânără, căsătorită abia de câţiva ani, prelungea un somn de după-amiază, într-o zi fierbinte de vară, cu un contact intim, făcând abstracţie de prezenţa băieţelului de $1^{1}/_{2}$ ani care doarme în pătuţul său. Sunt mai curând de părere că ar fi ceva absolut banal, şi nici poziţia dedusă nu schimbă cu nimic acest verdict. Mai ales că din materialul doveditor nu reiese că actul sexual s-ar fi desfăşurat mereu în poziţia prin spate. Oricum, o singură dată ar fi fost suficient pentru a-i oferi spectatorului prilejul unor observaţii care ar fi fost îngreunate sau excluse de altă poziţie a partenerilor. Conţinutul acestei scene nu poate fi, prin urmare, un argument împotriva verosimilităţii ei. Îndoielile asupra probabilităţii ei se vor îndrepta împotriva altor trei puncte: împotriva ideii că un copil la frageda vârstă de $1^{1}/_{2}$ ani ar fi capabil să perceapă un proces atât de complex şi să păstreze percepţia atât de fidel în inconştientul său, în al doilea rând împotriva ideii că este posibilă, la 4 ani, o prelucrare retroactivă a impresiilor astfel primite, care să ajungă până la înţelegere şi, în fine, că ar fi posibil, printr-un procedeu

oarecare, să se conştientizeze într-un mod coerent şi convingător amănuntele unei astfel de scene, trăite şi înţelese în aceste împrejurări[87].

Mai târziu, voi analiza cu grijă aceste îndoieli şi altele, asigurându-l pe cititor că atitudinea mea faţă de acceptarea unei asemenea observaţii a copilului nu este mai puţin critică şi îl rog să se hotărască împreună cu mine să creadă *deocamdată* în realitatea acestei scene. Mai întâi, vom continua studiul raporturilor acestei *scene originare* cu visul, cu simptomele şi cu povestea vieţii pacientului. Separat, vom urmări efectele izvorâte din conţinutul esenţial al scenei şi din una din impresiile ei vizuale.

Prin aceasta din urmă mă refer la poziţiile în care copilul i-a surprins pe părinţi, cea verticală a bărbatului şi cea animalic-aplecată a femeii. Am aflat deja că, în perioada de angoasă, sora lui obişnuia să-l sperie cu acea ilustraţie din cartea cu poveşti în care lupul este reprezentat în poziţie verticală, cu un picior înainte, cu labele întinse şi urechile ridicate. Pe parcursul curei n-a scutit niciun efort pentru a scotoci prin toate anticariatele, până a regăsit cartea de poveşti ilustrată a copilăriei sale şi a recunoscut imaginea angoasantă într-o ilustraţie la povestea „Lupul şi cei şapte iezişori“. El credea că poziţia lupului în această imagine i-ar fi putut-o reaminti pe aceea a tatălui în scena originară construită. În orice caz, această imagine a devenit punctul de plecare pentru alte stări de angoasă. Când i s-a spus odată, pe la şapte sau opt ani, că în ziua următoare va veni la el un învăţător nou, l-a visat, în noaptea imediat următoare, pe acest învăţător ca un leu care, în poziţia lupului din acea imagine, se apropia de patul său urlând, şi s-a trezit din nou înspăimântat. Fobia de lup era atunci deja depăşită, de aceea avea libertatea de a-şi alege un nou animal angoasant şi, în acest vis târziu, l-a recunoscut pe învăţător ca substitut al tatălui său. Fiecare din învăţătorii săi a jucat în anii mai târzii ai copilăriei acest rol al tatălui şi a fost investit cu influenţa paternă, în bine şi în rău.

Soarta i-a dăruit un prilej ciudat de a-şi împrospăta fobia de lup în timpul gimnaziului şi de a transforma relaţia care îi stătea la bază în izvor al unor puternice inhibiţii. Profesorul care preda latina la clasa lui se numea *Lupu*. A fost de la început intimidat de el, şi-a atras odată o critică aspră din partea lui pentru că făcuse o greşeală prostească într-o traducere latină şi de atunci nu a

mai scăpat de o teamă paralizantă faţă de acest profesor, teamă care s-a transferat şi asupra altor profesori. Dar nici împrejurarea în care s-a poticnit traducerea nu a fost întâmplătoare. Avea de tradus cuvântul latin *filius* şi l-a înlocuit cu termenul francez *fils*, în loc să aleagă cuvântul corespunzător din limba maternă. Lupul încă mai era tatăl[88].

Primul din „simptomele pasagere“[89] pe care pacientul l-a produs în timpul tratamentului trimitea la fobia de lup şi la povestea cu cei şapte iezi. În camera în care se ţineau primele şedinţe se găsea o pendulă mare, aşezată în faţa pacientului, care era întins pe un divan, fără posibilitatea de a mă vedea. Mi-a atras atenţia faptul că, din când în când, îşi întorcea faţa spre mine, mă privea prietenos, ca şi când ar fi vrut să mă îmbuneze, şi apoi privea din nou pendula.

Am crezut atunci că ar fi un semn al dorinţei sale de a încheia şedinţa. Mult timp după aceea pacientul mi-a amintit de acest joc al mimicii şi mi-a dat explicaţia lui, amintindu-mi că cel mai mic dintre cei şapte iezi se ascunde în cutia pendulei, în timp ce cei şase fraţi sunt mâncaţi de lup. Prin urmare, atunci dorea să spună: Fii bun cu mine. Trebuie să mă tem de tine? Mă vei mânca? Să mă ascund de tine în cutia pendulei, ca iedul cel mic?

Lupul de care se temea era, fără îndoială, tatăl. Dar fobia de lup era legată de condiţia poziţiei verticale. Amintirea lui afirma cu multă certitudine că imagini ale lupului mergând în patru labe sau întins în pat, ca în povestea Scufiţei Roşii, nu l-ar fi speriat. O semnificaţie deloc mai redusă a căpătat şi poziţia femeii din scena originară construită de noi; dar această semnificaţie s-a limitat la domeniul sexual. Un aspect surprinzător al vieţii lui afective din anii maturităţii l-a constituit accesele de înamorare compulsivă, care apăreau şi dispăreau din nou într-o succesiune greu de înţeles, descătuşau o mare energie, chiar în perioade marcate altfel de inhibare, şi îi scăpau cu totul de sub control. Din cauza unei corelaţii deosebit de preţioase nu pot acorda acum atenţia cuvenită acestor iubiri compulsive, dar pot să menţionez aici că erau condiţionate de un anumit aspect, ascuns conştiinţei lui şi care s-a dezvăluit abia în timpul curei. Femeia trebuia să fie în poziţia pe care i-o atribuim mamei în scena originară. Fesele mari, bătătoare la ochi, i-au apărut încă de la pubertate ca elementul cel mai excitant al femeii; actul sexual în

altă poziţie decât în cea pe la spate aproape că nu îi făcea plăcere. Ce-i drept, simţul critic este îndreptăţit să obiecteze aici că asemenea preferinţă erotică pentru părţile posterioare ale corpului ar fi o caracteristică generală a persoanelor cu înclinaţie spre nevroza obsesională şi nu ar îndreptăţi derivarea dintr-o impresie deosebită din copilărie. Ea ar ţine de structura predispoziţiei anal-erotice şi de acele trăsături arhaice care caracterizează această contituţie. Împerecherea pe la spate *more ferarum* poate fi considerată, desigur, drept forma cea mai veche din punct de vedere filogenetic. Vom reveni şi asupra acestui punct în expunerea ulterioară, după ce vom fi adăugat materialul referitor la condiţia inconştientă a iubirilor sale.

Să continuăm acum analiza relaţiei dintre vis şi scena originară. După aşteptările noastre de până acum, visul ar fi trebuit să-i arate copilului, care aştepta cu bucurie împlinirea dorinţelor sale de Crăciun, imaginea satisfacerii sexuale prin intermediul tatălui, aşa cum o văzuse în acea scenă originară, ca model al propriei satisfaceri pe care şi-o dorea de la tată. Însă în locul acestei imagini apare materialul povestirii pe care bunicul i-o spusese cu puţin timp înainte: copacul, lupii, lipsa cozii sub forma supracompensării în cozile stufoase ale pretinşilor lupi. Aici ne lipseşte o verigă de legătură, o punte asociativă care să conducă de la conţinutul poveştii originare la acela al poveştii lupului. Această verigă de legătură este oferită din nou de poziţie şi nu numai de aceasta. Lupul fără coadă din povestirea bunicului îi îndeamnă pe ceilalţi *să se urce pe el*. Prin acest detaliu a fost trezită amintirea scenei originare, pe această cale materialul scenei originare a putut fi înlocuit prin materialul poveştii lupului şi, în acelaşi timp, dualitatea părinţilor a fost substituită în modul dorit prin pluralitatea lupilor. Conţinutul visului a suferit o nouă transformare prin aceea că materialul poveştii cu lupul s-a adaptat la conţinutul basmului despre cei şapte iezi, a împrumutat de aici cifra şapte[90].

Transformarea materialului: scena originară – povestea cu lupul – povestea celor şapte iezi – este obligatorie progresului ideatic din timpul genezei visului: dorinţa de satisfacere sexuală prin tată – înţelegerea condiţiei castrării legată de aceasta – teama de tată. Cred că visul angoasant al băiatului de patru ani este lămurit pe deplin abia acum[91].

Despre efectul patogen al scenei originare şi despre modificarea pe care

activitatea acesteia o provoacă în dezvoltarea sa sexuală pot, după tot ceea ce a fost menţionat deja, în treacăt, să mă pronunţ pe scurt. Vom urmări doar acel efect căruia visul i-a dat expresie. Mai târziu va trebui să admitem că nu doar un singur curent sexual a pornit de la scena originară, ci o gamă întreagă, de fapt s-a produs chiar o fărâmiţare a libidoului. Apoi vom ţine cont de faptul că activarea acestei scene (evit intenţionat cuvântul amintiri) are acelaşi efect ca şi când aceasta ar fi o întâmplare recentă. Scena are efect retroactiv şi între timp, în intervalul dintre $1^1/_2$ şi 4 ani, nu şi-a pierdut nimic din prospeţime. Poate mai găsim un indiciu pentru faptul că a exercitat anumite influenţe deja în momentul perceperii ei, deci după $1^1/_2$ ani.

Dacă pacientul se adâncea în situaţia scenei originare, aducea la suprafaţă următoarea percepţie proprie: înainte crezuse că procesul observat ar fi un act brutal, dar desfătarea care se citea pe faţa mamei nu se potrivea cu această presupunere; a trebuit să admită că era vorba de o satisfacere[92]. Noutatea esenţială pe care i-a adus-o observarea actului sexual al părinţilor a fost convingerea legată de realitatea castrării, a cărei existenţă posibilă îi preocupase gândurile şi înainte. (Priveliştea celor două fete care urinau, ameninţarea Naniei, explicaţia guvernantei în legătură cu batoanele de zahăr, amintirea că tatăl tăiase în bucăţi un şarpe.) Pentru că acum vedea cu propriii ochi rana despre care vorbise Nania şi înţelegea că existenţa ei era o condiţie a contactului cu tatăl. Nu mai putea să o confunde cu popoul[93], ca atunci când le examinase pe fetiţe.

Rezultatul visului a fost teama, din care nu şi-a revenit decât când a avut-o pe Nania lângă el. Prin urmare, a fugit de tată şi s-a refugiat lângă Nania. Teama era o respingere a dorinţei de a fi satisfăcut sexual de tată, dorinţă care îi inspirase visul. Expresia ei: a fi mâncat de lup era doar – după cum vom afla – o transpunere regresivă a dorinţei de a fi penetrat de tată, adică de a fi satisfăcut la fel ca mama. Ultimul său scop sexual, poziţia pasivă faţă de tată, suferise o refulare şi îi luase locul teama de tată, în forma fobiei de lup.

Care este forţa motrice a acestei refulări? Judecând după starea de fapt, doar libidoul genital narcisic putea fi cel care, din grija pentru membrul său viril, se opunea unei satisfacţii pentru care renunţarea la acest membru părea

să fie o condiţie. Din narcisismul ameninţat a luat forţa cu care se apăra împotriva atitudinii pasive faţă de tată.

Atragem atenţia asupra faptului că în acest punct al relatării suntem nevoiţi să ne schimbăm terminologia. În timpul visului, el atinsese un nou stadiu al organizării sale sexuale. Până atunci, contrariile sexuale care îl caracterizaseră fuseseră *activ* şi *pasiv*. După seducţie, scopul său sexual a fost unul pasiv, acela de a-i fi atinse organele genitale, apoi s-a transformat, prin regresie la stadiul anterior al organizării sadic-anale, în scopul masochist de a primi pedepse, inclusiv corporale. Îi era indiferent dacă avea să-şi atingă acest scop cu ajutorul unui bărbat sau al unei femei. Fără să ţină seama de diferenţa de sex, trecuse de la Nania la tată, îi ceruse Naniei să îi atingă organul genital, dorise să-l provoace pe tată la aplicarea pedepsei. Dar organul genital nu intra în discuţie; în fantasma de a fi lovit pe penis era încă manifestă legătura ascunsă prin regresie. Activarea scenei originare în vis l-a condus înapoi la stadiul organizării genitale. A descoperit vaginul şi semnificaţia biologică a masculinului şi a femininului. A înţeles acum că activ înseamnă masculin, iar pasiv, feminin. Scopul său sexual pasiv ar fi trebuit să se transforme într-unul feminin, să ia expresia: a servi coitului tatălui, în loc de: a fi lovit de acesta peste penis sau peste popou. Acest scop feminin a fost refulat şi a trebuit să fie înlocuit prin teama de lup.

Trebuie să întrerupem aici discutarea dezvoltării sale sexuale, până când stadii ulterioare ale istoriei sale vor arunca o lumină nouă asupra acestor stadii timpurii. Pentru aprecierea fobiei de lup mai adăugăm că tatăl şi mama s-au transformat amândoi în lupi. Doar mama era lupul castrat, care îi lăsa pe ceilalţi să se urce pe el, tatăl era cel care se căţăra. Dar teama lui se raporta, după cum ne-a încredinţat, doar la lupul în poziţie verticală, adică tatăl. Trebuie să mai remarcăm că teama care marchează sfârşitul visului avea un prototip în povestirea bunicului. Aici, lupul castrat, care îi lăsase pe ceilalţi să se urce pe el, este cuprins de teamă îndată ce i se aminteşte de lipsa cozii. Prin urmare, se pare că în timpul procesului oniric se identificase cu mama castrată şi acum se împotrivea acestui rezultat. Într-o traducere, sperăm, potrivită: dacă vrei să fii satisfăcut de tată, trebuie să accepţi castrarea, ca mama; dar eu nu vreau să o accept. Prin urmare, un protest desluşit al

virilităţii! De altfel, trebuie să ţinem seama de faptul că evoluţia sexuală a cazului pe care îl urmărim aici prezintă pentru cercetarea noastră marele dezavantaj de a nu fi una netulburată. Ea este influenţată mai întâi într-un mod decisiv de seducţie şi deviată acum prin scena observării actului sexual, care acţionează retroactiv ca o a doua seducţie.

79 „Märchenstoffe in Träumen“ (1913*d*).
80 A se compara cu asemănarea, evidenţiată de O. Rank, dintre aceste două basme şi mitul lui Cronos.
81 Ar mai intra în discuţie cu o probabilitate mult mai mică, de fapt aproape ca o imposibilitate, vârsta de $^{1}/_{2}$ an.
82 A se compara cu transformările ulterioare ale acestui moment în nevroza obsesională. În visele din timpul curei substituire cu un vânt puternic (aria = aer).
83 A se lega de faptul că pacientul a desenat pentru visul său doar cinci lupi, deşi textul visului vorbeşte de 6 sau 7.
84 În lenjerie albă, lupii *albi*.
85 De unde de trei ori? El a afirmat odată, din senin, că eu aş fi descoperit acest amănunt prin interpretare. Nu era aşa. A fost o idee spontană, care scapă oricărei critici şi pe care, după obiceiul lui, mi-o atribuia mie, prin această proiecţie făcând-o demnă de încredere.
86 Cred că l-a înţeles când a avut visul, la patru ani, nu în momentul observării. La $1^{1}/_{2}$ ani şi-a cules impresiile a căror înţelegere retroactivă în momentul visului a fost înlesnită de dezvoltarea sa, de excitaţia sexuală şi de cercetarea sexuală.
87 Prima din aceste îndoieli nu poate fi minimizată prin presupunerea că băiatul ar fi fost, totuşi, cu un an mai mare în momentul observării, ar fi avut adică $2^{1}/_{2}$ ani, vârstă la care ar putea fi eventual pe deplin capabil să vorbească. Pentru pacientul meu, o asemenea deplasare temporală era, prin toate circumstanţele accesorii, aproape exclusă. De altfel, trebuie să luăm în considerare faptul că asemenea scene ale observării coitului părinţilor nu sunt descoperite deloc rar în analiză. Condiţia lor este însă tocmai aceea că trebuie să cadă în copilăria cea mai timpurie. Cu cât copilul este mai mare, cu atât părinţii de un anumit nivel social vor avea mai multă grijă să nu-i ofere prilej pentru astfel de observaţii.
88 După această critică aspră a profesorului-lup a aflat părerea generală a colegilor că, pentru îmbunare, profesorul ar aştepta bani de la el. Vom reveni mai târziu asupra acestui lucru. Îmi închipui ce uşurare ar fi pentru o apreciere raţionalistă a unei astfel de istorii din copilărie dacă s-ar putea presupune că toată teama de lup ar fi pornit, în realitate, de la profesorul de latină cu acelaşi nume, ar fi fost retroproiectată în copilărie şi, sprijinindu-se pe ilustraţia basmului, ar fi suscitat fantasma scenei originare. Doar că această ipoteză nu se susţine; prioritatea temporală a fobiei de lup şi plasarea acesteia în anii copilăriei petrecuţi la prima moşie sunt certe. Ca să nu mai vorbim de visul de la 4 ani.

89 Ferenczi (1912).
90 6 sau 7, se spune în vis. 6 este numărul copiilor mâncaţi, al şaptelea se salvează în cutia pendulei. Rămâne legea cea mai strictă a analizei că fiecare amănunt trebuie să-şi găsească explicaţia.
91 După ce ne-a reuşit sinteza acestui vis, voi încerca să dau o imagine clară a raporturilor dintre conţinutul manifest al visului şi gândurile latente ale acestuia.
Este noapte, eu stau întins în patul meu. Ultima parte reprezintă începutul reproducerii scenei originare. „E noapte“ este deformarea pentru: eu dormisem. Observaţia: ştiu că era iarnă când am visat, şi în timp de noapte, se referă la amintirile despre vis, nu aparţine conţinutului acestuia. Ea este corectă, era una din nopţile dinaintea zilei de naştere, respectiv a zilei de Crăciun.
Brusc, fereastra se deschide singură. Trebuie tradus: brusc, mă trezesc singur; amintirea scenei originare. Influenţa poveştii lupului, în care lupul intră pe fereastră, se face simţită printr-o modificare, transformând expresia directă într-una figurată. În acelaşi timp, introducerea ferestrei serveşte la plasarea în prezent a conţinutului următor al visului. În seara de Crăciun, uşa se deschide brusc şi se vede pomul încărcat cu daruri. Aici se face simţită influenţa emoţiei actuale a Crăciunului, care include satisfacţia sexuală.
Nucul mare. Reprezentant al pomului de Crăciun, prin urmare actual: în plus, pomul din povestea lupului, în care se salvează croitorul urmărit, sub care stau la pândă lupii. Copacul înalt este, după cum m-am convins de multe ori, şi un simbol al observării, al voyeurismului. Când cineva se află în copac poate să vadă tot ceea ce se petrece jos, fără ca el însuşi să fie văzut. A se compara cu cunoscuta poveste a lui Boccaccio şi cu alte istorioare comice asemănătoare.
Lupii. Numărul lor: *şase sau şapte*. În povestea lupului apare o haită, fără numărul exact. Stabilirea numărului relevă influenţa basmului celor şapte iezi, din care şase sunt mâncaţi. Substituirea numărului doi din scena originară printr-un număr mai mare, care în scena originară ar fi absurd, îi este bine-venită rezistenţei, ca mijloc de deformare. În desenul care ilustrează visul, autorul acestuia a exprimat numărul cinci care, probabil, corectează afirmaţia: era noapte.
Ei stau în copac. Mai întâi, ei înlocuiesc darurile de Crăciun care atârnă în pom. Dar ei sunt mutaţi în pom şi pentru că asta poate însemna că ei văd. În povestea bunicului, ei stau adunaţi jos, în jurul pomului. Prin urmare, în vis, raportul lor cu pomul a fost inversat, de unde reiese că în conţinutul visului apar şi alte inversări ale materialului latent.
Îl privesc cu atenţie încordată. Această trăsătură a trecut în totalitate din scena originară în vis, cu preţul unei inversări totale.
Ei sunt complet albi. Această caracteristică, neesenţială în sine, dar puternic accentuată în povestirea autorului visului, îşi datorează intensitatea unei contopiri masive a elementelor din toate straturile materialului şi reuneşte detalii nesemnificative ale celorlalte surse ale visului cu un fragment mai important al scenei originare. Această din urmă determinare provine, probabil, din albul lenjeriei de pat şi al celei intime a părinţilor, în plus albul turmelor de oi, al câinilor ciobăneşti, ca aluzie la investigaţia lui sexuală efectuată asupra animalelor, albul din basmele celor şapte iezi, în care mama este recunoscută după albul mâinii ei. Mai târziu vom vedea în lenjeria albă şi un semn al morţii.

Ei stau nemişcaţi. Aceasta contrazice conţinutul cel mai evident al scenei observate; mişcarea care, prin poziţia la care conduce, realizează legătura dintre scena originară şi povestea lupului.
Ei au cozi ca vulpile. Aceasta trebuie să contrazică un efect rezultat prin influenţa scenei originare asupra poveştii lupului şi care trebuie considerat drept concluzia cea mai importantă a investigaţiei sexuale. Prin urmare, există cu adevărat o castrare. Groaza cu care este asimilat acest rezultat al gândirii îşi croieşte, în sfârşit, drum în vis şi produce finalul acestuia.
Teama de a fi mâncat de lupi. Aceasta i-a apărut autorului visului ca nefiind motivată prin conţinutul visului. El spunea: n-ar fi trebuit să mă tem, deoarece lupii arătau mai curând ca nişte vulpi sau câini, nici nu s-au năpustit asupra mea ca pentru a mă muşca, ci au fost foarte liniştiţi şi deloc înspăimântători. Ne dăm seama că travaliul visului s-a străduit o vreme să neutralizeze conţinuturile neplăcute prin transformare în contrariu. (Ei nu se mişcă şi au cele mai frumoase cozi.) Până la urmă, acest mijloc nu mai funcţionează şi izbucneşte angoasa. Ea se exprimă cu ajutorul basmului în care iezi-copii sunt mâncaţi de lupul-tată. Probabil că însuşi acest conţinut al basmului i-a amintit de ameninţările glumeţe ale tatălui, spuse atunci când se juca cu copilul, aşa încât teama de a fi mâncat de lup ar putea fi atât reminiscenţă, cât şi substitut produs de deplasare.
Dorinţele acestui vis sunt evidente: superficialelor dorinţe diurne de a fi venit deja Crăciunul cu darurile lui (vis al nerăbdării) se asociază dorinţa mai profundă, permanentă la vremea aceea, de satisfacţie sexuală obţinută de la tată, dorinţă care, la început, este substituită prin aceea de a revedea ceea ce cândva fusese atât de captivant. Apoi procesul psihic evoluează de la împlinirea acestei dorinţe, în scena originară evocată, până la respingerea dorinţei, inevitabilă acum, şi refulare.
Amploarea şi lungimea relatării, la care sunt constrâns de strădania de a-i oferi cititorului un echivalent oarecare pentru puterea de demonstraţie a unei analize personale, ar putea în acelaşi timp să-i schimbe gândul de a solicita publicarea unor analize care s-au întins pe mai mulţi ani.
92 Când presupunem că obiectul observaţiei sale a fost mai întâi un coit în poziţie normală, care trebuie să-i fi trezit impresia unui act sadic, avem în vedere poate mai ales afirmaţia pacientului. Abia după aceasta poziţia ar fi fost schimbată, aşa încât i s-a oferit prilejul pentru alte observaţii şi judecăţi. Însă această presupunere nu a fost asigurată, nici nu mi se pare indispensabil. Dar, din cauza limitărilor impuse de text, nu trebuie să pierdem din vedere situaţia reală, că analizatul, la vârsta de peste 25 de ani, dădea unor impresii şi tendinţe de la 4 ani o expresie pe care atunci nu ar fi găsit-o. Dacă nu se ţine cont de acest aspect, poate părea uşor caraghios şi neplauzibil faptul că un copil de 4 ani ar fi capabil de asemenea aprecieri de specialitate şi consideraţii docte. Acesta este pur şi simplu un al doilea caz de *efect retrospectiv*. Copilul recepţionează de la $1^{1}/_{2}$ ani o impresie la care nu poate reacţiona suficient, o înţelege şi e tulburat de ea abia în momentul reanimării impresiei la 4 ani şi abia două decenii mai târziu, în analiză, poate înţelege, prin activitatea gândirii conştiente, ce s-a petrecut atunci în interiorul lui. Apoi analizatul sare, pe bună dreptate, peste cele trei perioade de timp şi îşi plasează eul actual în situaţia de mult trecută.

Îl urmăm, pentru că în cazul unei autoobservări şi interpretări corecte efectul trebuie să fie acelaşi ca şi când distanţa dintre a doua şi a treia perioadă de timp ar putea fi neglijată. De altfel, nici nu avem alt mijloc de a descrie procesele celei de a doua faze.

93 Vom afla mai târziu, când îi vom urmări erotismul anal, cum a tratat în continuare acest aspect al problemei.

V

Discutarea câtorva probleme

Ursul polar şi balena, se spune, nu pot purta război, pentru că ei nu vin în contact, fiind fiecare legat de elementul său. La fel de imposibil îmi este mie să discut cu cercetători care lucrează în domeniul psihologiei sau al nevrozelor, care nu recunosc supoziţiile psihanalizei şi consideră rezultatele acesteia drept artefacte. Pe lângă ei însă, s-a format în ultimii ani o opoziţie ai cărei membri, după propria lor părere, cel puţin, stau pe tărâmul analizei, nu îi contestă nici tehnica, nici rezultatele, ci doar se consideră îndreptăţiţi să tragă, din acelaşi material, alte concluzii şi să-l supună pe acesta altor interpretări.

Controversa teoretică este însă de cele mai multe ori sterilă. De îndată ce am început să ne îndepărtăm de materialul din care dorim să ne adăpăm, riscăm să ne ameţim cu propriile afirmaţii şi, în final, să susţinem păreri pe care le-ar fi contrazis orice examinare. De aceea mi se pare mult mai adecvat ca nişte concepţii aberante să fie combătute prin aplicarea lor la cazuri şi probleme concrete.

Am afirmat mai sus că va fi cu siguranţă considerat drept imposibil că „un copil la frageda vârstă de $1^1/_2$ ani ar fi capabil să perceapă un proces atât de complex şi să păstreze această percepţie atât de fidel în inconştientul său; în al doilea rând, că o prelucrare a acestui material, care să ajungă retroactiv la înţelegere, ar fi posibilă la 4 ani şi, în fine, că ar putea reuşi, printr-un procedeu oarecare, într-un mod coerent şi convingător, reactivarea amănuntelor unei astfel de scene, trăite şi înţelese în astfel de împrejurări“.

Ultima întrebare este una pur faptică. Cine îşi dă osteneala să ducă analiza, cu ajutorul tehnicii indicate, până la asemenea adâncimi, se va convinge că este foarte uşor posibil; cine cedează şi întrerupe analiza la un oarecare nivel mai înalt, renunţă la decizia asupra acestui lucru. Dar înţelegerea celor realizate de analiza abisală nu este astfel asigurată.

Celelalte două temeri au la bază desconsiderarea impresiilor infantile timpurii, cărora nu li se atribuie efecte atât de durabile. Ele vor să caute cauza nevrozelor aproape exclusiv în conflictele grave ale vieţii de mai târziu şi presupun că importanţa copilăriei ar fi simulată în analiză de tendinţa nevroticilor de a-şi exprima interesele actuale prin reminiscenţe şi simboluri ale trecutului timpuriu. Cu o astfel de apreciere a momentului din copilărie s-ar omite multe aspecte care au ţinut de particularităţile cele mai intime ale analizei, desigur şi multe care îi creează rezistenţe şi care spulberă încrederea celor neiniţiaţi.

Prin urmare, supunem discuţiei ideea că asemenea scene infantile timpurii, pe care le oferă analiza exhaustivă a nevrozelor, a cazului nostru de exemplu, nu ar fi reproduceri ale unor întâmplări reale, cărora să li se poată atribui o influenţă asupra desfăşurării vieţii ulterioare şi asupra formării de simptom, ci formaţiuni fantasmatice care îşi găsesc mobilul în perioada maturităţii, fiind, într-o oarecare măsură, destinate înlocuirii simbolice a unor dorinţe şi interese reale şi îşi datorează geneza unei tendinţe regresive, unei retrageri din faţa sarcinilor prezentului. Dacă lucrurile stau aşa, putem evita, bineînţeles, toate supoziţiile curioase asupra vieţii psihice şi randamentului intelectual al copiilor la vârsta cea mai fragedă.

Această concepţie este sprijinită, în afară de o dorinţă, comună nouă tuturor, de raţionalizare şi simplificare a problemei dificile, şi de diferite fapte reale. De asemenea, se poate înlătura de la început o temere care ar putea să apară tocmai la analistul-practicia*N.t*rebuie să recunoaştem că, dacă interpretarea discutată a acestor scene infantile este cea corectă, atunci, pentru început, nu se schimbă nimic în efectuarea analizei. Dacă nevroticul are prostul obicei de a-şi retrage interesul de la prezent şi de a şi-l fixa asupra unor asemenea formaţiuni substitutive ale fanteziei sale, nu putem face altceva decât să-l urmăm pe căile lui şi să-i conştientizăm aceste produse inconştiente, deoarece ele sunt pentru noi, făcând abstracţie de reala lor lipsă de valoare, deosebit de preţioase prin calitatea lor de purtători şi posesori actuali ai interesului pe care dorim să-l eliberăm, pentru a-l orienta asupra problemelor prezentului. Analiza ar trebui să se desfăşoare întocmai ca aceea care, într-o încredere naivă, ia aceste fantasme drept adevărate. Doar la

sfârşitul analizei, după dezvăluirea acestor fantasme, ar apărea diferenţa. I s-ar spune atunci bolnavului: „Ei bine, nevroza dumneavoastră a evoluat ca şi când, în anii copilăriei, aţi fi recepţionat asemenea impresii şi le-aţi fi dezvoltat. Vă daţi seama, desigur, că acest lucru nu este posibil. Au fost produse ale activităţii fanteziei dumneavoastră, pentru distragerea de la sarcinile reale care vă aşteptau. Haideţi acum să cercetăm care au fost aceste sarcini şi ce căi de legătură au existat între ele şi fantasmele dumneavoastră.“ O a doua etapă a tratamentului, îndreptată spre viaţa reală, ar putea începe după rezolvarea acestor fantasme infantile.

O scurtare a acestui drum, adică o modificare a curei psihanalitice aşa cum a fost practicată până acum, ar fi inadmisibilă din punct de vedere tehnic. Dacă nu i se conştientizează bolnavului aceste fantasme în toată amploarea lor, nu i se poate oferi controlul asupra interesului legat de ele. Dacă i se abate atenţia de la ele îndată ce se bănuieşte existenţa şi conturul lor general, se susţine doar opera refulării, datorită căreia ele au devenit de neatins pentru toate eforturile bolnavului. Dacă ele sunt devalorizate înainte de vreme, de pildă dezvăluindu-i pacientului că este vorba doar despre fantasme care de fapt nu au o semnificaţie reală, colaborarea lui pentru a le conduce spre conştiinţă nu se va obţine niciodată. Prin urmare, în cazul unei procedări corecte, tehnica analitică nu ar trebui să sufere nicio modificare, indiferent de felul în care se evaluează aceste scene din copilărie.

Am menţionat că înţelegerea acestor scene ca fantasme regresive poate apela la sprijinul unor momente reale. Mai ales: aceste scene din copilărie – după experienţa mea de până acum – nu se reproduc în timpul curei ca amintiri, ci sunt rezultate ale construcţiei. Cu siguranţă că, prin această unică mărturisire, unora li se va părea rezolvată disputa.

Nu aş dori să fiu înţeles greşit. Orice analist ştie şi a aflat-o de nenumărate ori că într-o cură reuşită pacientul comunică un număr mare de amintiri spontane din anii copilăriei sale, de a căror apariţie – poate prima apariţie – medicul se simte complet nevinovat, deoarece nu i-a pus la îndemână pacientului un conţinut asemănător prin niciun fel de tentativă de construcţie. Aceste amintiri, înainte inconştiente, nici nu trebuie să fie întotdeauna adevărate; pot fi, dar sunt deseori deformate împotriva realităţii,

amestecate cu elemente fantasmate, foarte asemănătoare aşa-numitelor amintiri-ecran păstrate spontan. Doresc doar să spun că scene ca cele ale pacientului meu, dintr-o perioadă atât de timpurie şi cu un asemenea conţinut, care revendică apoi o importanţă atât de mare pentru istoria cazului, de regulă nu se reproduc ca amintiri, ci trebuie ghicite – construite – pas cu pas şi cu mare greutate dintr-o serie de aluzii. Ca argument este, de altfel, suficient dacă mai spun că, în cazurile de nevroză obsesională, asemenea scene nu devin conştiente ca amintiri, sau dacă mă limitez la cazul pe care îl studiem aici.

Nu sunt de părere că aceste scene ar trebui să fie neapărat fantasme, pentru că nu revin ca amintiri. Mi se pare absolut echivalent amintirii faptul că sunt înlocuite – ca în cazul nostru – prin vise a căror analiză conduce regulat înapoi la aceeaşi scenă, care reproduc, printr-o prelucrare neobosită, fiecare fragment al conţinutului lor. Visul este în fond tot o amintire, chiar dacă e condiţionat de noapte şi de formarea viselor. Prin această revenire în vise îmi explic faptul că treptat se formează chiar la pacienţi convingerea sigură asupra realităţii acestor scene originare, o convingere care nu este cu nimic mai prejos faţă de cea bazată pe amintire[94].

Adversarii nu trebuie, desigur, să abandoneze ca fără speranţă lupta împotriva acestor argumente. Se ştie că visele pot fi dirijate[95]. Iar convingerea celui analizat poate fi un efect al sugestiei, pentru care încă se caută un rol în jocul de forţe al tratamentului analitic. Psihoterapeutul de şcoală veche i-ar sugera pacientului său că este sănătos, că şi-a depăşit inhibiţiile ş.a.m.d.; psihanalistul, în schimb, că a trăit, pe când era copil, o întâmplare sau alta, pe care acum ar trebui să şi-o amintească pentru a se însănătoşi. Aceasta ar fi diferenţa dintre cei doi.

Ne dăm seama că această ultimă încercare de explicare a adversarilor duce la o rezolvare a acestor scene infantile mult mai radicală decât s-a anunţat la început. Ele nu trebuie să fie întâmplări adevărate, ci fantasme. Acum este evident: nu fantasme ale bolnavului, ci ale analistului însuşi, pe care, dintr-un complex personal oarecare, le impune analizatului. Desigur, analistul care aude acest reproş îşi va spune, pentru liniştirea lui, cât de treptat s-a realizat construcţia acestor fantasme sugerate, după câte se afirmă, de el,

cât de independent de iniţiativa medicului s-a comportat modelarea acestora în multe puncte, cum de la o anumită etapă a tratamentului totul părea că ar converge spre ele, şi cum acum, în sinteză, pornesc de la ele cele mai diverse rezultate remarcabile, cum marile şi cele mai mici probleme şi ciudăţenii ale istoriei bolnavului şi-ar găsi rezolvarea în această unică ipoteză, şi va arăta că nu se consideră atât de perspicace, încât să urzească o întâmplare care singură să poată veni în întâmpinarea tuturor acestor pretenţii. Dar nici această pledoarie nu va avea efect asupra celeilalte părţi, care nu a trecut ea însăşi printr-o analiză. Autoiluzionare rafinată – se va auzi dintr-o parte, obtuzitate a aprecierii – din cealaltă; un verdict nu va putea fi pronunţat.

Să ne îndreptăm spre un alt factor, care sprijină concepţia adversă asupra scenelor infantile construite. Este următorul: toate procesele care au fost antrenate pentru recunoaşterea acestor formaţiuni îndoielnice ca fantasme au loc cu adevărat şi trebuie considerate semnificative. Retragerea interesului de la sarcinile vieţii reale[96], existenţa fantasmelor ca formaţiuni substitutive pentru acţiunile nerealizate, tendinţa regresivă care capătă expresie în aceste creaţii – regresivă nu doar într-un singur sens, în măsura în care survine în acelaşi timp atât o retragere din faţa vieţii, cât şi o revenire asupra trecutului – toate acestea sunt reale şi sunt confirmate mereu de analiză. S-ar putea susţine că ar fi suficient să se explice pretinsele reminiscenţe infantile timpurii în discuţie, şi această explicaţie ar avea, după principiile economice ale ştiinţei, prioritate în faţa alteia, care nu poate fi satisfăcătoare fără ipoteze noi şi surprinzătoare.

Îmi permit să atrag atenţia aici asupra faptului că în literatura psihanalitică actuală contradicţiile se creează de obicei după principiul *pars pro toto*. Se extrage, dintr-un ansamblu complicat, o parte a factorilor eficienţi, aceasta se proclamă drept adevăr şi se contrazice în favoarea ei cealaltă parte şi întregul. Dacă se analizează cu atenţie cărei grupe i-a revenit acest privilegiu, se observă că este aceea care conţine ceea ce este deja cunoscut de altundeva sau se leagă cel mai bine de aceasta. Aşa sunt la Jung actualitatea şi regresia, la Adler motivele egoiste. Se părăseşte şi se condamnă ca eroare tocmai ceea ce este nou în psihanaliză şi îi revine ca specific. Pe această cale, încercările revoluţionare ale incomodei psihanalize

pot fi respinse cel mai uşor.

Nu este inutil să subliniem că niciunul din factorii la care concepţia adversă apelează pentru înţelegerea scenelor infantile nu a trebuit să fie prezentat de Jung ca noutate. Conflictul actual, întoarcerea de la realitate, satisfacerea substitutivă în fantasmă, regresia la un material al trecutului, toate acestea au fost dintotdeauna, şi anume în aceeaşi îmbinare, poate cu o uşoară schimbare a terminologiei, parte integrantă a propriei mele teorii. Nu a fost aceasta în întregime, ci doar partea cauzală, care acţionează în sens regresiv dinspre realitate spre formarea nevrozei. Pe lângă aceasta am lăsat loc pentru o a doua influenţă progredientă, care se manifestă dinspre impresiile copilăriei, îi arată calea libidoului care se retrage din faţa vieţii şi facilitează înţelegerea regresiei la copilărie, altfel inexplicabilă. Astfel, aceste două momente acţionează împreună, după părerea mea, în formarea simptomelor, dar o acţiune concomitentă mai timpurie mi se pare la fel de semnificativă. Eu susţin că *influenţa copilăriei se face simţită deja în stadiul incipient al nevrozei, prin faptul că determină şi ea, într-un mod hotărâtor, dacă şi în ce punct individul dă greş în rezolvarea problemelor reale ale vieţii.*

În discuţie este, prin urmare, importanţa momentului infantil. Problema constă în găsirea unui caz care să dovedească fără urmă de îndoială această importanţă. Un astfel de caz este chiar cel pe care îl tratăm aici atât de detaliat, care este caracterizat de faptul că nevroza din anii de maturitate este precedată de o nevroză în primii ani ai copilăriei. Tocmai de aceea am ales acest caz spre comunicare. Dacă cineva va voi să-l respingă din cauză că zoofobia nu i se pare destul de însemnată pentru a fi recunoscută drept nevroză de sine stătătoare, îi voi atrage atenţia asupra faptului că de această fobie se leagă, fără interval, un ceremonial compulsiv, acţiuni compulsive şi idei despre care va fi vorba în următoarele capitole ale acestei scrieri.

O îmbolnăvire nevrotică în al patrulea sau al cincilea an al copilăriei demonstrează mai ales că trăirile infantile sunt în stare ele singure să producă o nevroză, fără ca pentru aceasta să fie nevoie de fuga din faţa unei probleme ridicate de viaţă. Se va obiecta că şi copilul este pus neîncetat în faţa unor sarcini pe care ar dori, poate, să nu le îndeplinească. Este adevărat, dar viaţa

copilului preşcolar poate fi revăzută uşor, se poate verifica dacă se găseşte în ea o „sarcină“ determinantă în provocarea nevrozei. Dar nu se descoperă nimic altceva decât mişcări pulsionale a căror satisfacere îi este imposibilă copilului, de al căror control nu este capabil, şi sursele din care provin acestea.

Scurtarea enormă a intervalului dintre momentul izbucnirii nevrozei şi perioada evenimentelor infantile în discuţie micşorează, după cum era de aşteptat, extrem de mult partea regresivă a cauzalităţii şi scoate limpede la iveală partea progredientă a acesteia – influenţa unor impresii anterioare. Asupra acestui raport sper ca acest caz să ofere o imagine clară. Nevroza la copil oferă şi din alte motive un răspuns hotărâtor la întrebarea asupra naturii scenelor din copilărie sau a celor mai timpurii evenimente infantile descoperite prin analiză.

Să considerăm drept ipoteză necontestată că o asemenea scenă originară ar fi fost reconstruită tehnic corect, că ar fi indispensabilă pentru rezolvarea rezumativă a tuturor enigmelor simptomaticii îmbolnăvirii infantile, că toate efectele pornesc de la ea, aşa cum toate firele analizei au dus spre ea, atunci, ţinând seama de conţinutul ei, este imposibil ca ea să fie altceva decât reproducerea unei realităţi trăite de copil. Căci copilul, la fel ca adultul, poate produce fantasme doar cu material achiziţionat de undeva; căile acestei achiziţionări îi sunt copilului parţial închise (ca şi lectura), intervalul de timp care stă la dispoziţia acestei achiziţionări este scurt şi poate fi cercetat cu uşurinţă în căutarea unor astfel de surse.

În cazul nostru, scena originară conţine imaginea actului sexual al părinţilor într-o poziţie deosebit de favorabilă anumitor observaţii. Nu ne-ar sprijini cu nimic în demonstrarea realităţii acestei scene dacă am descoperi-o la un bolnav ale cărui simptome, adică efectele scenei, ar fi apărut cândva în anii mai târzii ai vieţii sale. El ar putea să fi cules, în diferite momente ale lungului interval, impresiile, ideile şi cunoştinţele pe care apoi le transformă într-o imagine fantasmatică, le proiectează înapoi în copilărie şi le leagă de părinţi. Dar, când efectele unei astfel de scene apar la vârsta de patru sau cinci ani, atunci copilul trebuie să fi asistat la această scenă la o vârstă şi mai fragedă. Dar, în cazul acesta, toate concluziile neobişnuite care au rezultat din

analiza nevrozei din copilărie rămân în picioare. Doar dacă nu cumva cineva ar dori să presupună că pacientul ar fi fantasmat inconştient nu doar această scenă originară, ci ar fi născocit şi schimbarea lui de caracter, fobia de lup şi obsesia religioasă; dar această teorie ar fi contrazisă de firea lui altfel raţională şi de tradiţia directă a familiei sale. Prin urmare, lucrurile stau în felul următor: sau analiza pornită de la nevroza infantilă este într-adevăr o absurditate, sau totul este corect, aşa cum am arătat mai sus.

Ne-am lovit într-un pasaj anterior şi de echivocul că preferinţa pacientului pentru fesele feminine şi pentru actul sexual în acea poziţie în care acestea ies cel mai bine în relief ar trebui să fie derivată din actul sexual al părinţilor la care a asistat, în timp ce, pe de altă parte, asemenea preferinţă este o caracteristică generală a constituţiei arhaice predispuse la nevroza obsesională. Aici se conturează o soluţie care rezolvă contradicţia apelând la supradeterminare. Persoana pe care a văzut-o în această poziţie în timpul actului sexual era totuşi propriul său tată, de la care ar fi putut moşteni de altfel această predispoziţie constituţională. Nici boala de mai târziu a tatălui, nici istoricul familiei nu aduc argumente împotrivă; un frate al tatălui a murit, după cum am relatat deja, într-o stare care poate fi considerată drept începutul unei afecţiuni obsesionale grave.

Ne amintim în acest context că sora, la seducerea băieţelului de $3^1/_4$ ani, a emis împotriva bunei şi bătrânei doici ciudata calomnie cum că aceasta i-ar întoarce pe toţi cu capul în jos şi i-ar apuca apoi de organele genitale (p. 156). Ni s-a impus atunci ideea că poate şi sora a asistat, la o vârstă la fel de fragedă, la aceeaşi scenă ca mai târziu fratele ei şi ar fi găsit aici inspiraţia pentru întorsul-cu-capul-în-jos în timpul actului sexual. Această presupunere ar oferi şi un indiciu asupra unei surse a propriei ei precocităţi sexuale.

[[97]* Iniţial nu am avut intenţia de a continua aici discuţia asupra valorii reale a „scenelor originare“, dar, având prilejul de a trata această temă în *Prelegeri de introducere în psihanaliză*, într-un context mai larg şi nu cu intenţie polemică, ar fi derutant să renunţ la aplicarea la acest caz a criteriilor determinante prezentate acolo. Continui, deci, pentru a completa şi pentru a corecta: asupra scenei originare ce sta la baza visului este posibilă şi o altă

concepţie, care deviază considerabil decizia luată înainte şi ne scuteşte de nişte dificultăţi. Teoria care încearcă să reducă scenele infantile la simboluri regresive nu va câştiga totuşi nimic nici din această schimbare. De altfel, ni se pare că prin aceasta – ca şi prin oricare alta – analiza unei nevroze la copil este definitiv respinsă.

Vreau să spun că lucrurile se pot vedea şi în felul următor. Nu putem renunţa la ipoteza că băiatul ar fi asistat la un act sexual a cărui privelişte l-ar fi convins că trebuie să vadă în castrare ceva mai mult decât o ameninţare vană; de asemenea, importanţa pe care au căpătat-o mai târziu poziţiile bărbatului şi ale femeii în evoluţia angoasei şi ca o condiţie a iubirii ne obligă să tragem concluzia că trebuie să fi fost un *coitus a tergo, more ferarum*. Dar putem renunţa la un alt aspect. Poate că nu a fost un act al părinţilor, ci un act animal cel la care a asistat copilul şi pe care l-a deplasat apoi asupra părinţilor, ca şi când ar fi dedus că nici părinţii nu ar face-o altfel.

În sprijinul acestei interpretări vine mai ales faptul că lupii din vis sunt de fapt câini ciobăneşti şi apar astfel şi în desen. Cu puţin timp înaintea visului, copilul a fost dus adesea la turmele de oi, unde a putut să vadă astfel de câini mari albi şi probabil a putut să-i observe şi în timpul actului sexual. Aş dori să mă refer aici şi la numărul trei, pe care autorul visului l-a introdus fără nici o altă motivare, şi să presupun că i-ar fi rămas în memorie faptul că ar fi făcut trei asemenea observaţii asupra câinilor ciobăneşti. Ceea ce s-a adăugat, în emoţia plină de aşteptare a acelei nopţi cu vise, a fost transferul imaginii mnezice de curând captate, în toate amănuntele ei, asupra părinţilor, proces prin care abia au devenit posibile acele puterice consecinţe afective. S-a produs acum o înţelegere retroactivă a acelor impresii recepţionate poate cu câteva săptămâni sau luni înainte, un fenomen pe care poate fiecare dintre noi l-a observat la el însuşi. Transferul de la câinii acuplaţi asupra părinţilor nu s-a efectuat prin intermediul unui procedeu deductiv bazat pe cuvinte, ci prin căutarea în amintire a unei scene reale în care părinţii sunt împreună, scenă care să poată fi contopită cu situaţia coitului. Toate detaliile scenei, prezentate în analiza visului, puteau fi reproduse exact. Era cu adevărat o după-amiază de vară, copilul suferea de malarie, părinţii erau prezenţi, în haine albe, când copilul s-a trezit din somn – dar scena era nevinovată. Restul

îl adăugase pe baza experienţei cu câini, dorinţa ulterioară a curiosului de a-i surprinde şi pe părinţi în timpul contactului lor intim, şi acum scena astfel fantasmată îşi dezvoltă toate efectele pe care i le-am atribuit, aceleaşi ca şi când scena ar fi fost în întregime reală şi nu închegată din două componente, una timpurie indiferentă şi una ulterioară, cu un efect deosebit de puternic.

Se vede imediat cu cât sunt reduse exigenţele impuse presupusei noastre credulităţi. Nu mai suntem nevoiţi să presupunem că părinţii au avut contactul sexual în prezenţa copilului, ceea ce, chiar dacă acesta era foarte mic, pentru mulţi dintre noi este o imagine dezagreabilă. Valoarea efectului retroactiv se reduce foarte mult; el se referă acum doar la câteva luni ale celui de-al patrulea an de viaţă şi nu ajunge deloc până în primii ani, tulburi, ai copilăriei. În atitudinea copilului, care face transferul de la câini asupra părinţilor şi se teme de lup şi nu de tată, nu rămâne aproape nimic surprinzător. Doar el se află în faza elaborării concepţiei sale despre lume, care a fost caracterizată în *Totem şi tabu* drept o revenire a totemismului. Teoria care vrea să explice scenele originare ale nevrozelor prin fantasmare retroactivă din perioade ulterioare pare să găsească, după observaţiile noastre, un sprijin puternic la nevroticul nostru în ciuda vârstei sale fragede de patru ani. Deşi este atât de tânăr, a reuşit să substituie o impresie de la patru ani printr-o traumă fantasmată la $1^1/_2$ ani; această regresie nu apare însă nici misterioasă, nici tendenţioasă. Scena care trebuie construită trebuia să îndeplinească anumite condiţii care, ca urmare a împrejurărilor de viaţă ale autorului visului, puteau fi găsite tocmai în această perioadă timpurie, ca de exemplu aceea că el se afla în pat în dormitorul părinţilor.

În sprijinul concepţiei propuse aici, pentru majoritatea cititorilor va părea de-a dreptul hotărâtor ceea ce pot să adaug din rezultatele analitice ale altor cazuri. Scena observării actului sexual al părinţilor într-o copilărie foarte timpurie – fie ea amintire reală sau fantasmă – nu este deloc o raritate în analizele oamenilor nevrotici. Poate că apare la fel de frecvent la cei care nu au devenit nevrotici. Poate aparţine conţinuturilor obişnuite ale tezaurului lor mnezic – conştient sau inconştient. De câte ori însă am putut dezvălui prin analiză o asemenea scenă, ea prezenta aceeaşi particularitate care ne-a frapat

şi în cazul pacientului nostru: se referea la *coitus a tergo*, care doar el putea înlesni privitorului inspectarea organelor genitale. Nu ar trebui să ne mai îndoim că este vorba doar despre o fantasmă, care probabil este inspirată regulat prin observarea copulaţiei animalelor. Ba mai mult; am arătat mai devreme că prezentarea „scenei originare“ făcută de mine a rămas incompletă, prin aceea că păstrasem pentru mai târziu relatarea modului în care copilul tulbura contactul părinţilor. Trebuie să adaug acum că modul acestei tulburări este acelaşi în toate cazurile.

Îmi pot închipui că acum m-am expus unor grave bănuieli din partea cititorilor acestui caz. Dacă aveam la dispoziţie aceste argumente favorabile unei astfel de concepţii despre „scena originară“, cum aş putea să justific faptul că mai întâi am susţinut o alta, care părea atât de absurdă? Sau poate că în intervalul dintre prima notare a cazului şi această completare am acumulat acea nouă experienţă care m-a determinat să-mi schimb concepţia iniţială şi, din diferite motive, nu am vrut să recunosc aceasta? Recunosc, în schimb, altceva: că intenţionez să închei discuţia asupra valorii reale a scenei originare de data aceasta cu un *non liquet*. Această relatare de caz încă nu a ajuns la final; în desfăşurarea ei ulterioară se va ivi o împrejurare care va tulbura certitudinea pe care credeam că o avem acum. Atunci probabil că nu va rămâne nimic altceva decât trimiterea la acele pasaje ale *Prelegerilor* mele în care am tratat problema fantasmelor originare sau scenelor originare.]

94 Cât de timpuriu m-am ocupat cu această problemă poate demonstra un pasaj din prima ediţie a *Interpretării viselor* (1900). Acolo scrie la p. 126, în legătură cu analiza unei expresii care apare într-un vis: *Asta nu se mai poate obţine*; această expresie provine de la mine însumi; cu câteva zile înainte explicasem că „cele mai vechi întâmplări infantile *nu mai pot fi obţinute* ca atare, ci sunt înlocuite în analiză prin «transferuri» şi «vise».“

95 Mecanismul visului nu poate fi influenţat, dar materialul visului poate fi comandat parţial.

96 Prefer, din motive bine întemeiate, să spun: retragerea *libidoului* de la *conflictele* actuale.

97[*] Paranteza îi aparţine lui Freud (*N.t.*).

VI

Nevroza obsesională

Pentru a treia oară copilul a suferit o influenţă care i-a modificat evoluţia într-un mod hotărâtor. Când avea $4^1/_2$ şi starea lui de irascibilitate şi anxietate nu se îmbunătăţise încă, mama a luat hotărârea de a-i face cunoscută povestea biblică, în speranţa că astfel îl va distrage şi îl va încuraja. Aceasta i-a şi reuşit, introducerea religiei a pus capăt fazei de până atunci, dar a atras după sine o înlocuire a angoasei cu obsesiile. Până acum nu putuse să adoarmă pentru că se temea că va visa la fel de urât ca în noaptea aceea din ajunul Crăciunului; acum trebuia, înainte de culcare, să sărute toate icoanele din cameră, să spună rugăciuni şi să facă nenumărate cruci asupra lui şi asupra patului său.

Acum copilăria lui ne apare clar divizată în următoarele perioade: mai întâi, până la momentul seducerii ($3^1/_4$ ani), perioada timpurie, căreia îi aparţine scena originară; în al doilea rând, până la visul angoasant, perioada schimbării de caracter (4 ani), în al treilea rând, zoofobia până la introducerea religiei ($4^1/_2$ ani) şi începând de atunci nevroza obsesională până după vârsta de zece ani. O înlocuire instantanee şi netă a unei faze prin cea imediat următoare nu stă nici în natura împrejurărilor, nici în natura pacientului nostru, căruia, dimpotrivă, îi era caracteristică menţinerea tuturor stărilor precedente şi coexistenţa tendinţelor celor mai diverse. „Răutatea“ nu a dispărut când s-a instalat angoasa şi s-a prelungit, scăzând uşor, până în perioada de cucernicie. Fobia de lup însă nu mai apare în această ultimă fază. Nevroza obsesională a evoluat discontinuu; prima criză a fost cea mai lungă şi cea mai intensă, altele au apărut la 8 şi la 10 ani, întotdeauna în urma unor situaţii care aveau o legătură evidentă cu conţinutul nevrozei. Mama i-a spus ea însăşi povestea sfântă şi i-a cerut şi Naniei să-i citească despre aceasta dintr-o carte împodobită cu ilustraţii. Accentul principal a căzut, desigur, pe povestea patimilor. Nania, care era foarte pioasă şi superstiţioasă, îi oferea

propriile interpretări, dar trebuia să şi asculte toate obiecţiile şi îndoielile micului critic. În cazul în care conflictele care au început să-l macine acum s-au terminat cu o victorie a credinţei, influenţa Naniei nu a fost lipsită de importanţă.

Ceea ce mi-a prezentat drept amintire a reacţiei sale la introducerea în religie a întâmpinat mai întâi profunda mea încredere. Acestea nu puteau fi, credeam eu, gândurile unui copil de $4^{1}/_{2}$—5 ani; probabil că deplasa în acest trecut timpuriu ceea ce izvora din meditaţiile adultului de aproape 30 de ani[98]. Doar că pacientul nu a vrut să audă nimic de această obiecţie; nu am reuşit să-l conving, ca în cazul atâtor altor diferenţe de opinie dintre noi; legătura dintre amintirile lui şi simptomele relatate, ca şi încadrarea acestora în evoluţia lui sexuală m-au determinat până la urmă să-i dau lui crezare. Şi-apoi mi-am spus că tocmai critica împotriva dogmelor religioase, de care nu îl credeam capabil pe copil, este realizată doar de un număr infim de adulţi.

Acum voi expune materialul amintirilor sale şi abia apoi voi căuta o cale care să ducă la înţelegerea lor.

Impresia care i s-a transmis prin istorisirea poveştii sfinte nu a fost plăcută la început, după cum relatează el. S-a împotrivit mai întâi suferinţei specifice persoanei lui Cristos, apoi întregii sale poveşti. Şi-a îndreptat critica indignată împotriva lui Dumnezeu-Tatăl. Dacă este atotputernic, atunci este vina lui că oamenii sunt răi şi îi chinuie pe alţii, lucru pentru care ajung apoi în iad. Ar fi trebuit să-i facă buni; el însuşi este răspunzător pentru tot răul şi pentru toate chinurile. L-a indignat porunca de a întinde şi celălalt obraz când se primeşte o palmă, faptul că Iisus pe cruce ar fi dorit ca potirul să-l ocolească, dar şi faptul că nu s-a întâmplat nicio minune care să-l dovedească drept fiul lui Dumnezeu. Prin urmare, perspicacitatea îi era trează şi ştia să descopere cu o severitate neînduplecată punctele slabe ale poveştii sfinte.

Acestei critici raţionaliste i s-au alăturat însă, în curând, căutări şi îndoieli care ne dezvăluie colaborarea unor tendinţe ascunse. Una din primele întrebări puse Naniei a fost dacă şi Iisus a avut fund. Nania i-a răspuns că El ar fi fost Dumnezeu, dar şi om. Ca om, ar fi avut şi ar fi făcut totul ca ceilalţi oameni. Acest răspuns nu l-a satisfăcut deloc, dar s-a consolat singur

spunându-şi că fundul ar fi doar prelungirea picioarelor. Teama, abia potolită, de a fi nevoit să înjosească persoana sfântă a izbucnit din nou când i-a răsărit întrebarea dacă Cristos face caca. Nu a îndrăznit să pună această întrebare pioasei Nania, dar a găsit singur o ieşire pe care ea nu ar fi putut să i-o indice: aşa cum Cristos făcuse vin din nimic, ar fi putut să transforme şi hrana în nimic şi să se scutească astfel de defecaţie.

Ne vom apropia de înţelegerea acestor gânduri dacă vom reveni asupra unei etape dezbătute mai devreme a evoluţiei sale sexuale. Ştim că, după respingerea de către Nania şi reprimarea activităţii genitale incipiente legate de aceasta, viaţa sexuală evoluase în direcţia sadismului şi a masochismului. El chinuia, maltrata animale mici, fantasma despre lovirea cailor, pe de altă parte, despre lovirea moştenitorului[99] tronului[100]. În sadism păstra identificarea străveche cu tatăl, în masochism şi-l alesese pe acesta ca obiect sexual. Se găsea în miezul unei faze a organizării pregenitale în care eu văd predispoziţia pentru nevroza obsesională. Prin acţiunea acelui vis, care l-a pus sub influenţa scenei originare, ar fi putut să evolueze spre organizarea genitală şi să transforme masochismul faţă de tată într-o poziţie feminină faţă de acesta, în homosexualitate.

Dar acest vis nu a determinat progresul, ci s-a terminat prin angoasă. Relaţia lui cu tatăl, care, de la scopul sexual de a fi pedepsit de acesta ar fi trebuit să treacă la următorul scop, acela de a fi penetrat de tată ca o femeie, a fost împinsă, prin protestul virilităţii sale narcisice, înapoi pe o treaptă şi mai primitivă; prin deplasarea asupra unui substitut al tatălui, ca teamă de a fi mâncat de lup, a fost clivată, dar nu a fost nicidecum rezolvată pe această cale. Putem explica acest conţinut în aparenţă complicat dacă nu renunţăm la coexistenţa celor trei tendinţe sexuale care-l vizează pe tată. Începând din momentul visului a fost homosexual în inconştient, în nevroză se afla în stadiul canibalic; dominantă a rămas poziţia masochistă anterioară. Cele trei tendinţe aveau toate scopuri sexuale pasive; obiectul era acelaşi, tendinţa sexuală era aceeaşi, dar se produsese un clivaj al acesteia pe trei niveluri diferite.

Cunoaşterea poveştii sfinte i-a oferit posibilitatea de a-şi sublima atitudinea masochistă dominantă faţă de tată. El a devenit Cristos, ceea ce i-a

fost înlesnit în mod deosebit de faptul că aveau aceeaşi zi de naştere. Astfel devenise ceva mare şi – fapt pe care încă nu cădea un accent prea puternic – totodată bărbat. În întrebarea dacă Cristos poate avea fund transpare poziţia homosexuală refulată, deoarece această frământare nu putea fi altceva decât întrebarea dacă acesta ar putea fi folosit de tata ca o femeie, ca mama în scena originară. Când vom ajunge la dezlegarea celorlalte idei obsesionale, ni se va confirma această interpretare. Refulării homosexualităţii pasive îi corespunde acum temerea că ar fi o blasfemie să se asocieze persoana sfântă cu asemenea bănuieli. Se observă că se străduia să-şi ferească noua sublimare de ceea ce i se adăuga de la sursele refulatului. Dar nu a reuşit.

Nu înţelegem încă de ce se opune acum şi caracterului pasiv al lui Cristos şi maltratării de către tată, începând, prin aceasta, să-şi nege şi idealul masochist de până atunci, chiar şi în sublimarea lui. Putem presupune că acest al doilea conflict a fost deosebit de favorabil apariţiei ideilor obsesive înjositoare ale primului conflict (între tendinţa masochistă dominantă şi cea homosexuală refulată), pentru că nu este altfel decât firesc ca într-un conflict sufletesc să se însumeze toate tendinţele antagoniste, chiar dacă provin din sursele cele mai diferite. Motivul împotrivirii sale şi, prin urmare, al criticii la adresa religiei îl vom afla din noi relatări.

În urma relatărilor despre povestea sfântă avusese de câştigat şi cercetarea lui sexuală. Până acum nu avusese niciun motiv să presupună că doar femeia ar naşte copii. Dimpotrivă, Nania îl lăsase să creadă că el ar fi copilul tatălui, iar sora lui copilul mamei şi pe această legătură mai strânsă cu tatăl pusese mare preţ. Acum află că Maria se numea născătoarea de Dumnezeu. Prin urmare, copiii proveneau din femeie şi afirmaţia Naniei nu mai era valabilă. Apoi, povestirea îl derutase în privinţa tatălui lui Cristos. El înclina să creadă că ar fi fost Iosif, deoarece i se spusese că ei trăiseră mereu împreună, dar Nania îi spuse că Iosif a fost doar ca tatăl său, iar adevăratul tată ar fi fost Dumnezeu. Această lămurire nu l-a ajutat cu nimic. A înţeles doar atât: dacă într-adevăr se putea discuta despre ea, relaţia dintre tată şi fiu nu era totuşi atât de intimă pe cât îşi imaginase el dintotdeauna.

Băiatul a intuit într-o oarecare măsură ambivalenţa afectivă faţă de tată, care apare în toate religiile, şi şi-a atacat religia din cauza slăbirii acestei

relaţii cu tatăl. Bineînţeles că opoziţia sa a încetat în curând să fie o îndoială adresată adevărului doctrinei şi s-a întors, în schimb, împotriva persoanei lui Dumnezeu. Dumnezeu fusese aspru şi crud cu fiul său, dar nu era mai bun nici cu oamenii. Îşi jertfise fiul şi îi ceruse acelaşi lucru lui Avram. Copilul începu să se teamă de Dumnezeu.

Dacă el era Cristos, atunci tatăl era Dumnezeu. Dar Dumnezeul pe care i-l impunea religia nu era un substitut adevărat al tatălui pe care îl iubise şi pe care nu dorea să-l piardă. Dragostea pentru acest tată i-a creat agerimea critică. El se împotrivea lui Dumnezeu pentru a-l putea păstra pe tată, îl apăra astfel, de fapt, pe vechiul tată împotriva celui nou. Avea de realizat o dificilă acţiune de detaşare de tată.

Era, prin urmare, vechea dragoste pentru tatăl său, revelată foarte timpuriu, cea din care îşi lua energia pentru a-l combate pe Dumnezeu şi agerimea pentru a critica religia. Dar, pe de altă parte, nici această duşmănie împotriva noului Dumnezeu nu era un act originar, ea avea o prefigurare în impulsul duşmănos împotriva tatălui, care se formase sub influenţa visului angoasant şi era, în fond, doar o reînviere a acestuia. Cele două tendinţe afective antagoniste, care aveau să-i guverneze întreaga viaţă ulterioară, s-au întâlnit aici într-un conflict al ambivalenţei pe tema religiei. Ceea ce a urmat ca simptom din acest conflict, ideile blasfemiatoare, obsesia, care îl lua prin surprindere, de a gândi Dumnezeu-căcat, Dumnezeu-porc, era, de aceea, un adevărat rezultat de compromis, cum ne va arăta analiza acestor idei în contextul erotismului anal.

Alte câteva simptome obsesionale mai puţin tipice conduc la fel de sigur la tată, dar lasă să se recunoască şi legătura nevrozei obsesionale cu întâmplările anterioare.

Din ceremonialul de cucernicie, prin care până la urmă şi-a ispăşit blasfemiile, făcea parte şi obligaţia de a respira profund în anumite condiţii. De fiecare dată când îşi făcea cruce, trebuia să inspire adânc sau să expire puternic. În limbajul lui, suflu înseamnă spirit. Acesta era deci rolul Sfântului Duh. El trebuia să inspire Sfântul Duh şi să expire duhurile rele despre care auzise şi citise[101]. Acestor duhuri rele le atribuia şi gândurile blasfemiatoare pentru care trebuia să-şi impună atâtea canoane. Era însă nevoit să expire

când vedea cerşetori, infirmi, oameni urâţi, bătrâni vrednici de milă, şi această obsesie nu ştia să o pună în legătură cu duhurile. Îşi dădea seama doar că o face ca să nu devină asemenea lor.

Apoi, în urma unui vis, analiza a lămurit că expiraţia la vederea unor persoane vrednice de milă începuse abia după vârsta de 6 ani şi avea legătură cu tatăl. Nu îl văzuse pe acesta de multe luni, când mama a spus odată că va merge cu copiii în oraş şi le va arăta ceva ce îi va bucura foarte mult. I-a dus apoi într-un sanatoriu în care l-au revăzut pe tată; acesta arăta rău şi i-a făcut milă fiului. Prin urmare, tatăl era, de asemenea, prototipul tuturor infirmilor, cerşetorilor şi săracilor în faţa cărora era nevoit să expire, cum de altfel este şi prototipul acelor pocituri care se văd în stări de angoasă şi al caricaturilor care se desenează în bătaie de joc. Vom afla mai încolo că această atitudine de milă îşi are rădăcina într-un anumit detaliu al scenei originare, care şi-a făcut efectul atât de târziu în nevroza obsesională.

Dorinţa de a nu deveni ca aceştia, care motiva expiraţia în faţa infirmilor, era, aşadar, negativul acelei vechi identificări cu tatăl. Dar astfel îl copia pe tată şi în sensul pozitiv, deoarece expiratul puternic era o imitaţie a sunetului pe care îl percepuse dinspre tată în timpul actului sexual[102]. Sfântul Duh îşi datora originea acestui semn de excitaţie senzuală a bărbatului. Prin refulare, această respiraţie s-a transformat în duh rău, pentru care exista şi o altă genealogie, anume malaria de care suferise la momentul scenei originare.

Respingerea acestor duhuri rele reflectă şi o inconfundabilă pornire ascetică, manifestată şi în alte reacţii. Când a aflat că, odată, Isus a făcut să intre nişte duhuri rele în câteva scroafe, care apoi s-au prăbuşit într-o prăpastie, s-a gândit că şi sora lui, în primii ani ai copilăriei ei, înaintea amintirilor sale, se rostogolise de pe drumul stâncos al portului până la mal. Şi ea era un astfel de duh rău şi o scroafă; de aici până la Dumnezeu-porc drumul a fost scurt. Tatăl însuşi se dovedise la fel de dominat de senzualitate. Când a aflat povestea primilor oameni, l-a izbit asemănarea dintre soarta lui şi a lui Adam. În discuţia cu Nania s-a prefăcut a fi mirat că Adam se lăsase împins în nenorocire de o femeie şi i-a promis Naniei să nu se însoare niciodată. În această perioadă, avea să capete o expresie puternică ostilitatea împotriva femeii, din cauza seducerii de către soră. Aceasta avea să-l tulbure

încă destul de des în viaţa afectivă de mai târziu. Sora a devenit pentru el întruchiparea permanentă a ispitei şi a păcatului. După ce se spovedea, se simţea curat şi fără păcate. Apoi i se părea că sora ar sta la pândă să-l împingă din nou în păcat şi, aproape fără să-şi dea seama, provoca o ceartă cu sora lui, păcătuind din nou. Astfel era silit să reproducă mereu faptul seducerii. Gândurile sale blasfemiatoare nu le divulgase de altfel niciodată la spovedanie, deşi erau atât de apăsătoare.

Am ajuns pe nesimţite la simptomatica anilor târzii ai nevrozei obsesionale şi dorim, de aceea, să relatăm despre sfârşitul ei, sărind peste tot ceea ce s-a întâmplat între timp. Ştim deja că, făcând abstracţie de elementele ei permanente, a suferit intensificări temporare, odată, ceea ce încă nu putem înţelege, când pe strada lui a murit un băiat cu care se putea identifica. Pe când avea zece ani, i s-a pus un preceptor german, care a dobândit curând o puternică influenţă asupra lui. Este deosebit de semnificativ faptul că toată cucernicia lui gravă a dispărut, pentru a nu mai reveni vreodată, după ce a observat şi a aflat din discuţii instructive cu profesorul său că acest substitut al tatălui nu punea niciun preţ pe cucernicie şi nu dădea doi bani pe adevărul religiei. Cucernicia a dispărut odată cu dependenţa faţă de tată, care a fost înlocuit acum de un tată nou, mai prietenos. Aceasta nu s-a întâmplat însă fără o ultimă izbucnire a nevrozei obsesionale, din care şi-a amintit mai ales obsesia de a se gândi la Sfânta Treime de câte ori vedea pe stradă trei grămăjoare de baligă alăturate. El nu ceda niciodată unui imbold fără a face încă o încercare de a păstra ceea ce depreciase. Când profesorul l-a convins să renunţe la cruzimea împotriva animalelor mici, a pus capăt acestor nelegiuiri, dar nu înainte de a fi tăiat încă o dată omizi pe săturate. În cadrul analizei se purta încă la fel, dezvoltând o „reacţie negativă“ pasageră; după fiecare rezolvare radicală încerca, pentru scurtă vreme, să nege efectul acesteia, printr-o înrăutăţire a simptomului rezolvat. Copiii au, în general, aceeaşi atitudine faţă de interdicţii. După ce sunt luaţi la rost pentru că, de exemplu, fac un zgomot nesuferit, ei îl mai repetă o dată înainte de a înceta să-l producă. Astfel au reuşit să arate că, aparent, au încetat de bunăvoie şi că s-au opus interdicţiei.

Sub influenţa profesorului german s-a produs o sublimare nouă şi mai

bună a sadismului său, care, corespunzător pubertăţii ce se apropia pe atunci, câştigase supremaţia în faţa masochismului. Începu să fie pasionat de viaţa militară, de uniforme, arme şi cai, şi îşi hrănea astfel neîntreruptele vise diurne. Astfel, sub influenţa unui bărbat, se desprinsese de poziţiile lui pasive şi se afla deocamdată pe căi destul de normale. O consecinţă a afecţiunii pentru învăţătorul care l-a părăsit curând după aceea a fost faptul că mai târziu avea să prefere elementul german (medici, instituţii, femei) celui natal (reprezentare a tatălui), fapt de pe urma căruia transferul în cadrul curei analitice a avut mult de câştigat.

Mai este un vis care aparţine perioadei de dinaintea eliberării sale de către profesor, pe care îl amintesc pentru că fusese uitat până la apariţia lui în cadrul curei. S-a văzut pe el însuşi călărind pe un cal şi urmărit de o omidă uriaşă. Şi-a dat seama că acest vis era o referire la unul anterior, din perioada de dinainte de profesor, pe care îl interpretaserăm de multă vreme. În acest vis anterior l-a văzut pe diavol în veşmânt negru şi în poziţia verticală care îl înspăimântase cândva atât de tare în cazul lupului şi al leului. Cu degetul întins arăta spre un melc uriaş. Îşi dăduse repede seama că acest diavol era demonul dintr-o lucrare literară cunoscută, visul însuşi fiind prelucrarea unei imagini foarte răspândite, care îl înfăţişa pe demon într-o scenă de dragoste cu o fată. Melcul ţinea locul femeii ca un simbol sexual feminin clar. Conduşi de gestul indicator al demonului, am putut găsi în curând ca sens al visului faptul că îşi dorea pe cineva care să-i dea ultimele învăţăminte care încă îi lipseau în legătură cu misterul actului sexual, aşa cum tatăl i le dăduse cândva pe primele, în scena originară.

În legătură cu visul mai recent, în care simbolul feminin era înlocuit de cel masculin, şi-a amintit un incident care survenise cu foarte puţin timp înainte. Într-o zi, la moşie, a trecut călare pe lângă un ţăran care dormea, avându-l pe fiul său întins alături. Acesta l-a trezit pe tată şi i-a spus ceva, ca urmare, tatăl a început să-l înjure şi să-l urmărească pe călăreţ, aşa încât acesta s-a îndepărtat repede cu calul său. Apoi a doua amintire, că existau pe aceeaşi moşie pomi care erau complet albi, complet acoperiţi de omizi. Înţelegem că s-a înspăimântat şi în faţa realizării fantasmei că fiul ar dormi cu tatăl, şi că s-a folosit de copacii albi pentru a realiza o referire la visul

angoasant cu lupii albi din nuc. A fost, prin urmare, o izbucnire directă a angoasei în faţa acelei poziţii feminine faţă de bărbat, de care se apărase mai întâi prin sublimarea religioasă şi avea să se apere în curând mai eficient prin cea militară.

Ar fi însă o mare greşeală să se presupună că după dispariţia simptomelor obsesionale nu ar fi rămas efecte permanente ale nevrozei obsesionale. Procesul condusese la o victorie a credinţei cucernice asupra împotrivirii critic-cercetătoare şi avusese ca premisă refularea atitudinii homosexuale. Din ambii factori rezultaseră prejudicii de durată. Activitatea intelectuală a rămas după acest prim mare eşec profund afectată. Nu s-a dezvoltat sârguinţa, nu s-a mai arătat nimic din perspicacitatea care la frageda vârstă de 5 ani disecase critic învăţăturile religioase. Refularea homosexualităţii foarte puternice produsă în timpul acelui coşmar a rezervat această tendinţă semnificativă pentru inconştient, a menţinut-o astfel la scopul originar şi a sustras-o tuturor sublimărilor cărora le este în general supusă. Din această cauză, pacientului i-au lipsit toate interesele sociale care dau sens vieţii. Abia când în cura analitică a reuşit rezolvarea acestei încătuşări a homosexualităţii, starea lucrurilor a putut să se îndrepte, şi a fost uimitor să văd cum – fără îndemnul direct al medicului – fiecare parte eliberată a libidoului homosexual şi-a găsit o întrebuinţare în viaţă şi cum a căutat o alăturare la marile îndeletniciri comune ale omenirii.

98 Am făcut în repetate rânduri încercarea de a plasa cu cel puţin un an mai târziu evenimentele relatate de bolnav, prin urmare seducţia la $4^1/_2$ ani, visul în momentul aniversării vârstei de cinci ani. Oricum nu era nimic de câştigat în ceea ce priveşte intervalele, dar pacientul a rămas neînduplecat şi în această privinţă, fără să-mi poată risipi, de altfel, o ultimă îndoială. Impresia pe care o face povestea sa, ca şi toate analizele şi concluziile legate de ea, ar rămâne oricum neschimbate în urma acestei deplasări de un an.

99 Am tradus prin *lovire* atât *das Schlagen* = faptul de a lovi, cât şi *das Geschlagenwerden* = faptul de a fi lovit (*N.t.*).

100 Mai ales lovituri peste penis.

101 Acest simptom s-a dezvoltat, după cum vom auzi, după vârsta de şase ani, când a învăţat să citească.

102 Presupunând natura reală a scenei originare.

VII

Erotism anal şi complexul castrării

Îl rog pe cititor să-şi aducă aminte că am obţinut acest istoric al unei nevroze infantile oarecum ca produs secundar în timpul analizei unei îmbolnăviri la o vârstă mai înaintată. Prin urmare, a trebuit să o compun din fragmente mai mici decât stau de obicei la dispoziţia sintezei. Această muncă, altfel nu tocmai dificilă, atinge o limită naturală acolo unde trebuie să introducă o formaţiune multidimensională în planul descrierii. Trebuie, prin urmare, să mă mulţumesc cu prezentarea unor fragmente pe care cititorul să le îmbine într-un tot viu. Nevroza obsesională descrisă s-a produs, după cum am accentuat în repetate rânduri, pe fondul unei constituţii sadic-anale. Până acum însă am vorbit doar despre unul din factorii principali – sadismul şi transformările sale. Tot ceea ce se referă la erotismul anal a fost lăsat deoparte intenţionat şi va fi adăugat acum integral.

Analiştii au căzut de mult de acord asupra faptului că numeroaselor mişcări pulsionale cuprinse în noţiunea de erotism anal le revine, în structurarea vieţii sexuale şi a activităţii afective în general, o importanţă deosebită, care nici nu ar putea fi supraestimată. De asemenea, că una dintre cele mai importante expresii ale erotismului modificat din această sursă se găseşte în atitudinea faţă de bani, material preţios care, de-a lungul vieţii, a atras asupra sa interesul psihic acordat iniţial excrementelor, ca produse ale zonei anale. Ne-am deprins să explicăm interesul pentru bani, în măsura în care este de natură libidinală şi nu raţională, prin plăcerea excrementală şi să-i pretindem omului normal să-şi protejeze relaţia cu banii de influenţe ale libidoului şi să o regleze după considerente reale.

În cazul pacientului nostru, această relaţie era tulburată într-o măsură foarte mare în momentul celei de-a doua îmbolnăviri, şi aceasta nu era una din cauzele neglijabile ale dependenţei şi lipsei lui de simţ practic. Prin moştenirile lăsate de tată şi de un unchi devenise foarte bogat, punea, în mod vădit, mult preţ pe recunoaşterea bogăţiei lui şi se mâhnea profund dacă era

subapreciat în această privinţă. Dar nu ştia cât poseda, cât cheltuia, cât îi rămânea. Era greu de spus dacă trebuia considerat avar sau risipitor. Se purta ba într-un fel, ba în altul, niciodată într-un mod care să indice o intenţie consecventă. După câteva trăsături frapante, pe care le voi indica mai jos, ar putea fi considerat un parvenit ambiţios, împietrit, care consideră bogăţia drept cea mai mare calitate a persoanei sale şi pentru care interesele afective nu contează deloc pe lângă interesele băneşti. Dar el nu îi aprecia pe ceilalţi după bogăţia lor şi în numeroase împrejurări s-a arătat a fi mai curând modest, săritor şi milos. Se pare că banii scăpau de sub controlul său conştient şi însemnau pentru el altceva.

Am menţionat deja că mi s-a părut ciudat modul în care s-a consolat de pierderea surorii, care în ultimii ani devenise camaradul lui cel mai bun; şi anume spunându-şi că acum nu mai trebuia să împartă cu ea moştenirea lăsată de părinţi. Poate mai surprinzătoare era liniştea cu care povestea toate acestea, ca şi când nu şi-ar fi dat seama de insensibilitatea astfel mărturisită. Analiza l-a reabilitat, într-adevăr, arătând că durerea pricinuită de pierderea surorii suferise doar o deplasare, dar abia acum a devenit de neînţeles faptul că încercase să găsească în îmbogăţire un substitut al surorii.

Comportamentul său în altă împrejurare i s-a părut lui însuşi de neînţeles. După moartea tatălui său averea lăsată drept moştenire a fost împărţită între el şi mama sa. Mama o administra şi venea în întâmpinarea pretenţiilor lui băneşti, într-un mod impecabil şi generos. Cu toate acestea, fiecare discuţie despre probleme băneşti se termina cu cele mai vehemente reproşuri din partea lui, cum că ea nu l-ar iubi, că s-ar gândi să facă economie pe socoteala lui, şi că, probabil, ar prefera să-l vadă mort, pentru a dispune singură de bani. Atunci mama îl asigura, plângând, de lipsa ei de egoism, el se ruşina şi o încredinţa, pe bună dreptate, că nici nu ar crede aşa ceva despre ea, dar era sigur că va repeta aceeaşi scenă cu prima ocazie.

Că, mult timp înaintea analizei, excrementele au avut pentru el semnificaţie pecuniară, reiese din numeroase întâmplări, din care voi relata două. Într-o vreme când intestinul încă nu lua parte la suferinţa sa, i-a făcut o vizită unui văr sărac dintr-un oraş mare. După ce a plecat, şi-a făcut reproşuri pentru că nu-şi ajuta cu bani această rudă şi imediat după aceea a simţit

„poate cea mai puternică nevoie de defecaţie din viaţa lui“. Doi ani mai târziu, i-a stabilit acestei rude, într-adevăr, o rentă. Cealaltă întâmplare: când avea 18 ani, în timpul pregătirilor pentru examenul de maturitate, i-a făcut o vizită unui coleg şi au convenit asupra a ceea ce teama comună de a cădea la examen făcea să pară oportun[103]. Stabiliseră să fie mituit administratorul şcolii, iar partea lui din suma care trebuia adunată era, fireşte, cea mai mare. Pe drumul spre casă s-a gândit că ar da cu plăcere chiar mai mult, doar dacă nu ar păţi nimic la examen şi, într-adevăr, a avut altă neplăcere încă înainte de a ajunge în faţa uşii casei sale[104].

Suntem pregătiţi să auzim că în îmbolnăvirea lui de mai târziu a suferit de tulburări ale funcţiei intestinale, foarte îndărătnice, chiar dacă uneori, din diverse motive, prezentau fluctuaţii. Când a intrat în tratamentul meu, se obişnuise cu spălăturile intestinale, pe care i le făcea un însoţitor; scaune spontane nu avea cu lunile, dacă nu apărea o emoţie neaşteptată dintr-o anumită direcţie, în urma căreia se instala, pentru câteva zile, o activitate intestinală normală. Se plângea mai ales de faptul că lumea ar fi pentru el acoperită de un văl, sau că el ar fi despărţit de lume printr-un văl. Acest văl se rupea doar în momentul spălăturii, când conţinutul intestinului era eliminat şi atunci se simţea iarăşi sănătos şi normal[105].

Colegul la care l-am trimis pe pacient pentru examinarea stării intestinului său a fost suficient de înţelept pentru a-l califica drept funcţional sau chiar condiţionat psihic şi pentru a se abţine de la prescrierea unor medicamente puternice. De altfel, nici acestea şi nici regimul recomandat nu au avut efect. În anii tratamentului psihanalitic nu s-a produs nicio defecaţie spontană (făcând abstracţie de acele influenţe neaşteptate). Bolnavul s-a lăsat convins că orice tratare mai intensivă a recalcitrantului organ i-ar agrava starea şi s-a limitat la golirea intestinului o dată sau de două ori pe săptămână, prin spălături intestinale sau cu ajutorul unui laxativ.

În discutarea tulburărilor intestinale, am acordat stării maladive de mai târziu a pacientului un spaţiu mai larg decât era în intenţia acestei lucrări dedicate nevrozei sale infantile. Două motive au fost determinante pentru aceasta: în primul rând, faptul că simptomatica intestinală a continuat cu

foarte mici modificări, de la nevroza din copilărie la cea de mai târziu şi, în al doilea rând, faptul că i-a revenit un rol principal în terminarea curei.

Se ştie ce semnificaţii are îndoiala pentru medicul care analizează o nevroză obsesională. Este cea mai puternică armă a pacientului, mijlocul preferat al rezistenţei lui. Datorită acestei îndoieli a reuşit şi pacientul nostru, ascuns în spatele unei indiferenţe pline de respect, să abată ani în şir eforturile curei. Nu s-a schimbat nimic şi nu s-a găsit o modalitate de a-l convinge. În sfârşit, am recunoscut importanţa tulburării intestinale pentru intenţiile mele; ea reprezenta stropul de isterie care se descoperă întotdeauna la baza unei nevroze obsesionale. I-am promis pacientului restabilirea completă a activităţii intestinului său, determinându-l prin această promisiune să-şi manifeste neîncrederea. Am avut apoi satisfacţia să văd dispărându-i îndoiala în momentul în care intestinul, asemenea unui organ afectat „isteric“, a început să „participe la conversaţii“ în timpul analizei, redobândind în câteva săptămâni funcţionarea normală atât de mult timp afectată.

Revin acum la copilăria pacientului, la o perioadă în care este imposibil ca excrementele să fi avut semnificaţie pecuniară pentru el.

Tulburări intestinale s-au manifestat foarte devreme, mai ales cea mai frecventă şi, pentru copil, cea mai normală, incontinenţa. Dar avem cu siguranţă dreptate dacă refuzăm o interpretare patologică a acestor incidente, cele mai timpurii, şi vedem în ele doar o dovadă a dorinţei de a nu se lăsa tulburat sau de a nu fi privat de plăcerea legată de funcţia de defecaţie. Se păstrase la el, la începutul îmbolnăvirii de mai târziu, o plăcere pronunţată pentru bancurile anale şi manifestările care altfel corespund grosolăniei naturale a anumitor clase sociale.

Pe vremea guvernantei engleze, el şi Nania au fost nevoiţi, în repetate rânduri, să-şi petreacă noaptea în dormitorul nesuferitei. Nania a observat atunci cu inteligenţă că tocmai în aceste nopţi făcea în pat, ceea ce altfel nu se mai întâmplase. El nu se ruşina deloc; era o manifestare a îndârjirii împotriva guvernantei.

Un an mai târziu (la 4 ani şi jumătate), în perioada angoasei, i s-a întâmplat să-şi murdărească pantalonii în timpul zilei. S-a ruşinat îngrozitor şi, în timp ce era curăţat, se văicărea că aşa nu mai putea trăi. Între timp se

produsese aşadar o schimbare pe care am descoperit-o conduşi de văicăreala lui. S-a dovedit că spunând că aşa nu mai putea trăi repetase vorbele cuiva. Odată[106] mama îl luase cu ea când îl condusese la staţia de tramvai pe medicul care o vizitase. Pe drum, se plânsese de durerile şi sângerările ei şi îi scăpaseră aceleaşi cuvinte: aşa nu mai pot trăi, fără să se aştepte ca băieţelul ţinut de mână să le păstreze în memorie. Această tânguială, pe care, de altfel, avea să o repete de nenumărate ori în boala lui de mai târziu, însemna, prin urmare, o identificare cu mama.

Curând a apărut în amintire un element de legătură între cele două evenimente, care, judecând după timp şi conţinut, lipsea până atunci. S-a întâmplat odată, la începutul angoasei lui, ca mama îngrijorată să atragă atenţia asupra pericolului pe care îl reprezenta pentru copii dizenteria apărută în apropierea moşiei. S-a interesat ce înseamnă şi, când a aflat că în scaunul celor cu dizenterie se găseşte sânge, a devenit foarte îngrijorat şi a afirmat că şi în scaunul lui ar fi sânge; s-a temut că ar putea muri de dizenterie, dar s-a lăsat convins în urma consultaţiei că s-a înşelat şi că nu are de ce să se teamă. Înţelegem că în această teamă trebuia să se realizeze identificarea cu mama, despre ale cărei sângerări auzise în discuţia cu medicul. În încercarea lui ulterioară de identificare (la 4 ani şi jumătate) renunţase la sânge; nu se mai înţelegea, credea că se ruşinează şi nu ştia că e cuprins de teama de moarte, care se manifesta însă limpede în tânguiala lui.

Pe vremea aceea, mama, care suferea de o afecţiune a aparatului genital, îşi făcea în general griji pentru ea şi copii; este foarte probabil ca teama lui să aibă ca suport, pe lângă propriile ei cauze, şi identificarea cu mama.

Ce semnificaţie avea acum identificarea cu mama?

Între folosirea îndrăzneaţă a incontinenţei la 3 ani şi jumătate şi groaza în faţa ei la 4 ani şi jumătate se află visul cu care a început perioada lui de angoasă şi care i-a permis înţelegerea ulterioară a scenei trăite la 1 an şi jumătate[107] şi a rolului femeii în actul sexual. Este firesc ca modificarea atitudinii lui faţă de defecaţie să se raporteze la această mare răsturnare. Este evident că dizenterie era numele bolii de care o auzise pe mamă plângându-se şi cu care nu se putea trăi; după el, mama nu suferea cu organele genitale, ci cu intestinul. Sub influenţa scenei originare i s-a dezvăluit faptul că mama se

îmbolnăvise prin ceea ce îi făcuse tatăl[108] şi teama lui de a avea sânge în scaun, de a fi bolnav la fel ca mama, era respingerea identificării cu mama în acea scenă sexuală, aceeaşi respingere cu care se trezise din vis. Dar angoasa era şi o dovadă a faptului că în elaborarea ulterioară a scenei originare se plasase în locul mamei, o invidiase pentru această relaţie a ei cu tatăl. Organul prin care se putea exprima identificarea cu femeia, atitudinea pasiv-homosexuală faţă de bărbat, era zona anală. Tulburările în funcţionarea acestei zone căpătaseră aşadar semnificaţie de porniri feminine de tandreţe şi au păstrat-o şi în îmbolnăvirea ulterioară.

Aici trebuie să luăm în considerare o obiecţie a cărei discutare poate contribui mult la clarificarea lucrurilor aparent încurcate. Am fost nevoiţi să presupunem că ar fi înţeles în timpul procesului oniric că femeia ar fi castrată, că ar avea în locul membrului viril o rană care foloseşte actului sexual, că condiţia feminităţii ar fi castrarea, şi că din cauza acestei pierderi iminente ar fi refulat atitudinea feminină faţă de bărbat şi s-ar fi trezit cu teamă din exaltarea homosexuală. Cum se împacă această înţelegere a actului sexual, această recunoaştere a vaginului, cu alegerea intestinului pentru identificarea cu femeia? Oare simptomele intestinale nu se bazează pe concepţia, probabil mai veche, total opusă angoasei de castrare, că orificiul anal ar fi locul contactului sexual?

Desigur, această contradicţie există, şi cele două concepţii nu se împacă deloc una cu alta. Întrebarea este dacă trebuie să se împace. Surprinderea noastră provine din faptul că suntem mereu înclinaţi să tratăm procesele psihice inconştiente ca pe cele conştiente şi să uităm deosebirile fundamentale dintre cele două sisteme psihice.

Când aşteptarea încărcată de emoţie care a precedat visul de Crăciun i-a readus ca prin farmec imaginea actului sexual al părinţilor la care asistase odată (sau pe care îl construieşte), s-a ivit cu siguranţă mai întâi vechea concepţie conform căreia porţiunea din corpul femeii care primeşte membrul este ieşirea din intestin. Ce altceva ar fi putut să creadă, când, la 1 an şi jumătate, a fost martorul acestei scene?[109] Dar acum a urmat ceea ce a survenit nou la 4 ani. Experienţa lui de atunci încoace, aluziile referitoare la castrare au început să arunce o umbră de îndoială asupra teoriei cloacale, l-au

făcut să înţeleagă deosebirile sexuale şi rolul sexual al femeii. A reacţionat la aceasta cum reacţionează copiii în general atunci când li se dă o lămurire neplăcută – sexuală sau de altă natură. A respins noul – în cazul nostru din cauze legate de frica de castrare – şi s-a cramponat de vechi. S-a decis pentru intestin, împotriva vaginului, în acelaşi mod şi din aceleaşi motive din care mai târziu a trecut de partea tatălui împotriva lui Dumnezeu. Noua înţelegere a fost respinsă, vechea teorie păstrată; ultima a putut oferi materialul pentru identificarea cu femeia, care mai târziu s-a manifestat ca teamă de moartea cauzată de îmbolnăvirea intestinului, şi pentru primele întrebări religioase, dacă Cristos ar fi avut fund şi altele. Nu că noua înţelegere ar fi rămas fără efect, dimpotrivă, a provocat un efect deosebit de puternic prin faptul că a devenit motiv pentru a menţine refulat întregul proces oniric şi pentru a-l exclude de la orice elaborare ulterioară conştientă. Prin aceasta însă acţiunea ei a luat sfârşit; asupra rezolvării problemei sexuale nu a avut efect. Era, desigur, o contradicţie ca de acum încolo să coexiste frica de castrare şi identificarea cu femeia prin intermediul intestinului, însă era doar o contradicţie logică, ceea ce nu înseamnă prea mult. Întregul proces este mai curând caracteristic pentru modul în care lucrează inconştientul. O refulare este altceva decât o respingere.

Când am studiat geneza fobiei de lup, am urmărit efectul noii viziuni asupra sexului; acum, când examinăm tulburările activităţii intestinale, ne găsim pe tărâmul vechii teorii cloacale. Cele două poziţii rămân despărţite printr-o treaptă a refulării. Atitudinea feminină faţă de bărbat, respinsă prin actul refulării, se retrage oarecum în simptomatica intestinală şi se manifestă prin diareea frecventă, constipaţiile şi durerile intestinale ale copilăriei. Fantasmele sexuale ulterioare, construite pe baza cunoaşterii sexuale corecte, pot acum să se manifeste într-un mod regresiv ca tulburări intestinale. Dar noi încă nu le înţelegem pe acestea până nu dezvăluim modificarea semnificaţiei excrementelor începând din primele zile ale copilăriei[110].

Am sugerat mai devreme că din conţinutul scenei originare am lăsat deoparte un fragment, pe care îl pot adăuga acum. Copilul a întrerupt până la urmă intimitatea părinţilor printr-o defecaţie care putea să-i motiveze ţipetele. Pentru critica acestui adaos este valabil tot ceea ce am discutat mai înainte

din celălalt conţinut al aceleiaşi scene. Pacientul a acceptat acest act final construit de mine şi a părut să-l confirme printr-o „pasageră formare de simptome“. Un alt adaos pe care îl propusesem, acela că tatăl şi-ar fi manifestat, certându-l pe copil, nemulţumirea provocată de întrerupere a trebuit să cadă. Materialul adus în analiză nu a reacţionat la aceasta.

Sigur că detaliul pe care l-am adăugat acum nu trebuie pus în acelaşi plan cu celălalt conţinut al scenei. Nu este vorba, în cazul lui, de o impresie din afară, a cărei revenire să o aşteptăm în numeroase simptome ulterioare, ci de o reacţie personală a copilului. Nu s-ar schimba nimic în întreaga poveste dacă această manifestare nu ar fi avut loc atunci sau dacă ar fi fost introdusă mai târziu în desfăşurarea scenei. Interpretarea ei însă este neîndoielnică. Ea semnifică o excitaţie a zonei anale (în sensul cel mai larg). În alte cazuri asemănătoare, o asemenea observare a actului sexual a sfârşit cu o micţiune; în împrejurări identice, un bărbat matur ar avea o erecţie. Faptul că băieţelul nostru a produs, ca semn al excitaţiei sale sexuale, o defecaţie, trebuie interpretat ca o caracteristică a constituţiei sale sexuale moştenite. El adoptă imediat o atitudine pasivă, manifestă o înclinaţie mai puternică pentru identificarea ulterioară cu femeia decât cu bărbatul.

El foloseşte astfel conţinutul intestinal, ca orice alt copil, într-unul din primele şi cele mai primare sensuri. Excrementele sunt primul cadou al copilului, primul sacrificiu dictat de tandreţe, o parte a propriului corp, care este înstrăinat, dar tot numai de dragul unei persoane iubite[111]. Folosirea excrementelor ca semn al îndărătniciei, ca în cazul nostru la 3 ani şi jumătate împotriva guvernantei, este doar negativul acestei timpurii semnificaţii de cadou. GRUMUS MEDAE, pe care spărgătorii îl lasă la locul faptei, pare să semnifice şi una şi alta: batjocura şi o despăgubire exprimată regresiv. Întotdeauna când se atinge o treaptă mai înaltă, cea anterioară îşi poate găsi o întrebuinţare în sens negativ degradant. Refularea îşi găseşte expresia în ceva opus[112].

Pe o treaptă mai târzie a evoluţiei sexuale, excrementele capătă semnficaţia COPILULUI. Copilul se naşte prin anus, ca şi excrementele. Semnificaţia de dar a excrementelor admite cu uşurinţă această transformare. În vorbirea curentă, copilul este denumit „dar“; femeia spune mai ales că „i-a

dăruit un copil bărbatului“, dar, în inconştient se ţine seama la fel de mult, pe drept cuvânt, de acea latură a situaţiei, anume că femeia a „primit“ copilul în dar de la bărbat[113]*.

Semnificaţia pecuniară a excrementelor se desprinde de semnificaţia de dar.

Amintirea-ecran timpurie a bolnavului că a avut prima criză de furie pentru că nu a primit destul de multe daruri de Crăciun îşi dezvăluie acum semnificaţia mai adâncă. Ceea ce i-a lipsit a fost satisfacţia sexuală, pe care o concepuse anal. Cercetarea lui sexuală fusese pregătită înaintea visului şi pricepuse în timpul procesului oniric că actul sexual dezlega misterul originii copiilor mici. Copiii mici nu-i plăcuseră nici înaintea visului. Odată a găsit o pasăre mică, încă fără pene, care căzuse din cuib; a crezut că este un mic om şi s-a înfiorat. Analiza a dovedit că toate micile animale, omizi, insecte, împotriva cărora se dezlănţuise însemnaseră pentru el copii mici[114]. Relaţia cu sora lui mai mare îi dăduse ocazia să cugete îndelung la relaţia copiilor mai mari cu cei mai mici; când Nania i-a spus odată că mama l-ar iubit atât de mult pentru că ar fi cel mai mic, i-a oferit un motiv limpede pentru a dori să nu îi urmeze un copil mai mic. Această teamă a fost reînviată sub influenţa visului care i-a evocat contactul părinţilor.

Trebuie aşadar să adăugăm celor cunoscute deja de noi o nouă tendinţă care porneşte ca şi celelalte de la scena originară reprodusă în vis. În identificarea cu femeia (cu mama) care doreşte să-i dăruiască tatălui un copil şi o invidiază pe mamă, care a făcut-o deja şi probabil o va mai face.

Ocolind prin originea comună a semnificaţiei de dar, banii pot acum să capete semnificaţia de copil şi să preia astfel expresia satisfacţiei feminine (homosexuale). Acest proces s-a petrecut la pacientul nostru când a văzut odată, pe când ambii fraţi erau într-un sanatoriu german, cum tatăl i-a dat surorii sale două bancnote mari. În fantasma lui, îl suspectase întotdeauna pe tată de o relaţie cu sora sa; acum i s-a trezit gelozia, s-a repezit asupra surorii când au fost singuri şi a pretins cu o asemenea violenţă şi cu asemenea reproşuri partea lui din bani, încât aceasta i-a aruncat plângând pe toţi. Nu doar banii reali îl iritaseră, ci mai mult copilul, satisfacţia sexuală anală obţinută de la tată. S-a putut consola de aceasta când – în timpul vieţii tatălui

– sora lui a murit. Gândul lui revoltător din momentul în care a primit vestea morţii ei nu a însemnat de fapt altceva decât: acum eu sunt singurul copil, acum tata trebuie să mă iubească doar pe mine. Dar fondul homosexual al acestei consideraţii pe deplin conştiente era atât de insuportabil, încât deghizarea în lăcomie murdară a fost făcută posibilă, probabil, ca o mare uşurare.

Era aproape acelaşi lucru când, după moartea tatălui, îi făcea mamei acele reproşuri nedrepte că ar vrea să-l înşele, că banii ar însemna pentru ea mai mult decât el. Vechea gelozie că iubise şi un alt copil, posibilitatea ca ea să-şi fi dorit după el un alt copil îl împingeau spre acuzaţii a căror lipsă de temei o recunoştea el însuşi.

Prin această analiză a semnificaţiei excrementelor ne lămurim că ideile obsesionale care trebuiau să-l asocieze pe Dumnezeu excrementelor însemnau şi altceva în afară de insulta drept care le recunoştea. Erau mai curând adevărate rezultate de compromis, care aveau atât o comportare tandră, devotată, cât şi una duşmănos injurioasă. „Dumnezeu-excremente“ era probabil o prescurtare a unei oferte care în realitate se aude şi în formă neprescurtată. „A se căca pe Dumnezeu“, „a-i căca ceva lui Dumnezeu“ înseamnă şi a-i dărui un copil, a-l lăsa să-ţi dăruiască un copil. Vechea semnificaţie de dar, degradată negativ, şi semnificaţia de copil, dezvoltată mai târziu din ea, sunt reunite în cuvintele obsesive. Acestea din urmă exprimă o tandreţe feminină, dorinţa de a renunţa la virilitate dacă în schimb ar putea fi iubit ca femeie. Prin urmare, chiar acea pornire împotriva lui Dumnezeu exprimată în cuvinte lipsite de ambiguitate în sistemul delirant al paranoicului preşedinte de senat Schreber.

Când voi relata mai târziu despre ultima rezolvare de simptome la pacientul meu, se va putea vedea încă o dată cum tulburarea intestinală s-a pus în slujba tendinţei homosexuale şi că fusese expresia atitudinii feminine faţă de tată. O nouă semnificaţie a excrementelor ne va deschide acum calea spre discutarea complexului de castrare.

Excitând mucoasa intestinală erogenă, bolul fecal joacă pentru aceasta rolul unui organ activ, se comportă ca penisul faţă de mucoasa vaginală şi devine oarecum precursorul acestuia în etapa cloacală. Renunţarea la

excremente în favoarea unei alte persoane, din dragoste pentru ea, este primul caz de renunţare la un segment al propriului corp[115], pentru a câştiga favoarea unui altcineva iubit. Iubirea, altfel narcisică, pentru penisul său nu este lipsită, prin urmare, de o contribuţie a erotismului anal. Excrementele, copilul, penisul formează, prin urmare, o unitate, o noţiune inconştientă – SIT VENIA VERBO – a acelui ceva micuţ care poate fi desprins de corp. Pe aceste căi de legătură se pot produce deplasări şi intensificări ale investirii libidinale, care prezintă importanţă pentru patologie şi sunt dezvăluite de analiză.

Atitudinea iniţială a pacientului nostru în faţa problemei castrării ne este deja cunoscută. El a respins-o şi a rămas la concepţia actului anal. Dacă am spus că a respins-o, atunci cea mai apropiată semnificaţie a acestei expresii este că nu dorea să ştie nimic de ea, în sensul refulării. Nu rostise, de fapt, o sentinţă relativ la existenţa ei, dar era ca şi când ea n-ar fi existat. Această atitudine însă nu poate să fi rămas cea definitivă, nici măcar în anii nevrozei sale din copilărie. Mai târziu se găsesc dovezi clare că recunoscuse castrarea drept realitate. Se manifestase şi în această privinţă în modul caracteristic firii lui, ceea ce ne îngreunează atât de mult atât prezentarea, cât şi înţelegerea afectivă. La început se împotrivise şi apoi cedase, dar o reacţie nu o anulase pe cealaltă. În final, coexistau la el două tendinţe antagoniste, dintre care una detesta castrarea, cealaltă era dispusă să o accepte şi să se consoleze cu feminitatea ca substitut. A treia, cea mai veche şi mai profundă, care, pur şi simplu, respinsese castrarea, pe când opinia asupra realităţii ei încă nu intra în discuţie, era şi ea cu siguranţă încă activabilă. Am relatat în altă parte[116] o halucinaţie pe care chiar acest pacient a avut-o la vârsta de cinci ani; am de adăugat aici doar un scurt comentariu:

„Când aveam cinci ani, mă jucam în grădină lângă bona mea şi crestam cu un cuţitaş scoarţa unuia din acei nuci care joacă un rol[117] şi în visul meu[118]. Brusc am observat cu o spaimă de nedescris, că îmi tăiasem degetul mic al mâinii (drepte sau stângi?), aşa încât mai atârna doar de o fâşie de piele. Nu simţeam durere, în schimb o teamă puternică. Nu am îndrăznit să-i spun ceva bonei care era la câţiva paşi de mine, m-am prăbuşit pe banca cea

mai apropiată şi am rămas acolo, incapabil să mai arunc o privire asupra degetului. În sfârşit m-am liniştit, mi-am privit degetul şi iată că era neatins.“

Ştim că la 4 ani şi jumătate, după ce i s-a spus istoria sfântă, a început acea intensă muncă de gândire ce s-a soldat cu pioşenia obsesională. Putem presupune aşadar că această halucinaţie aparţine perioadei în care se decisese pentru recunoaşterea realităţii castrării, şi că trebuia poate să marcheze tocmai acest pas. Nici micuţa corectură a pacientului nu este lipsită de interes. Dacă a halucinat aceeaşi întâmplare înfiorătoare pe care Tasso o relatează despre eroul său, Tancred, în „Ierusalimul eliberat“, atunci poate că este îndreptăţită interpretarea că şi pentru micul meu pacient pomul semnifica o femeie. El juca, prin urmare, rolul tatălui şi asocia sângerările mamei, cunoscute lui, cu castrarea femeilor, cu „rana“ recunoscută de el.

Halucinaţia cu degetul tăiat a fost provocată, după cum a relatat mai târziu, de povestirea că unei rude, care se născuse cu şase degete, i se tăiase acest membru supranumerar imediat după aceea cu un topor. Aşadar, femeile nu aveau penis pentru că le era tăiat la naştere. Pe această cale a acceptat la vremea nevrozei obsesionale ceea ce aflase deja în timpul procesului oniric şi respinsese prin refulare. Şi circumcizia rituală a lui Cristos şi a evreilor în general nu putea să-i rămână necunoscută în timpul lecturii istoriei sfinte şi a discuţiilor referitoare la aceasta.

Fără îndoială că în acest timp tatăl a devenit acea persoană înspăimântătoare care îl ameninţa cu castrarea. Dumnezeul plin de cruzime cu care se lupta pe atunci, care îi lăsa pe oameni să păcătuiască pentru a-i pedepsi apoi, care jertfeşte pe fiul său şi pe fiii oamenilor, îşi proiecta caracterul asupra tatălui copilului pe care, pe de altă parte, acesta încerca să-l apere împotriva acestui Dumnezeu. Băiatul are de îndeplinit aici o schemă filogenetică şi reuşeşte, chiar dacă trăirile lui personale nu se potrivesc cu aceasta. Ameninţările cu castrarea sau aluziile pe care le percepuse veniseră mai degrabă de la femei[119], dar acest fapt nu a putut amâna pentru mult timp rezultatul final. Până la urmă tot tatăl a devenit cel din partea căruia aştepta cu teamă castrarea. În acest punct, ereditatea a învins trăirea accidentală; în preistoria omenirii, probabil că tatăl a fost cel care a practicat castrarea ca pedeapsă şi a redus-o apoi la circumcizie. Cu cât avansa în refularea

senzualităţii[120], pe parcursul procesului nevrozei obsesionale, cu atât mai natural trebuia să i se pară să-l investească pe tată, pe adevăratul reprezentant al activităţii senzuale, cu aceste intenţii rele.

Identificarea tatălui cu castratorul[121] a devenit importantă ca izvor al unei puternice duşmănii inconştiente împotriva tatălui, intensificate până la dorinţa de moarte, şi al sentimentelor de vinovăţie apărute ca reacţie la aceasta. Până aici însă s-a comportat normal, ca orice nevrotic stăpânit de un complex Oedip pozitiv. Ciudat era că şi pentru aceasta exista o tendinţă antagonistă care vedea în tată pe cel castrat şi trezea mila fiului.

Am putut arăta la analiza ceremonialului respiraţiei, desfăşurat la vederea infirmilor, cerşetorilor ş.a.m.d., că şi acest simptom era legat de tată, care, ca bolnav, îi trezise mila când îl vizitase la sanatoriu. Analiza a permis să urmărim acest fir mai departe în trecut. Foarte devreme, probabil încă înainte de seducere ($3^1/_4$ ani) trăia la moşie un biet zilier, a cărui treabă era să aducă apă în casă. Nu putea vorbi, pentru că i se tăiase limba, după cum se spunea. Probabil că era un surdo-mut. Micuţul îl iubea foarte mult şi îl compătimea din inimă. După ce a murit, l-a căutat pe cer[122]. Aşadar, acesta a fost primul infirm care i-a trezit mila; după context şi încadrarea în analiză, fără îndoială un substitut al tatălui.

Analiza a legat de el amintirea altor servitori simpatici lui, despre care a ţinut să precizeze că erau bolnăvicioşi sau evrei (circumcizia!). Şi lacheul care l-a ajutat să se cureţe după întâmplarea nefericită de la 4 ani şi jumătate era evreu şi tuberculos şi se bucura de compasiunea lui. Toate aceste persoane aparţin unei perioade care precede vizita făcută tatălui la sanatoriu, precede, prin urmare, formarea simptomelor, care mai degrabă trebuia să împiedice, prin expiraţie, o identificare cu cei compătimiţi. Apoi, analiza s-a îndreptat brusc, pornind de la un vis, spre perioada foarte timpurie şi l-a ajutat să construiască afirmaţia că în coitul scenei originare observase dispariţia penisului, îl compătimise pe tată pentru asta şi se bucurase de reapariţia celui pe care îl crezuse pierdut. Prin urmare, o nouă mişcare afectivă, care porneşte tot de la această scenă. Originea nascisică a compasiunii, pentru care pledează cuvântul însuşi, este de altfel evidentă aici.

103 Pacientul mi-a comunicat că în limba lui maternă cuvântul „Durchfall“ nu are sensul care, în germană, semnifică tulburări intestinale (durchfallen = a cădea în examen, Durchfall = diaree, *N.t.*).
104 Această expresie are în limba maternă a pacientului acelaşi sens ca în germană.
105 Efectul era acelaşi, indiferent dacă lavamentul era făcut de altcineva sau de el însuşi.
106 Nu s-a putut stabili mai precis când s-a întâmplat, în orice caz înainte de visul angoasant de la patru ani, probabil înainte de călătoria părinţilor.
107 Vezi p. 174.
108 Probabil că nici nu greşea!
109 Sau câtă vreme nu înţelegea coitul câinilor.
110 A se vedea *Über Triebumsetzungen* („Despre transformările instinctelor“).
111 Cred că se poate dovedi uşor faptul că sugarii murdăresc cu excrementele lor doar persoanele pe care le cunosc şi iubesc; străinilor nu le acordă această distincţie. În *Trei eseuri asupra teoriei sexualităţii* am vorbit despre întrebuinţarea primordială a excrementelor în scopul excitării autoerotice a mucoasei intestinale; ca un pas înainte, adăugăm acum că devine determinant pentru defecaţie un obiect faţă de care copilul este ascultător sau binevoitor. Această relaţie se prelungeşte, prin faptul că şi copilul mai mare lasă doar anumite persoane să-l aşeze pe oală, să-l ajute să urineze, dar aici intră în discuţie şi scopul obţinerii altor satisfacţii.
112 După cum se ştie, în inconştient nu există „Nu“; contrariile se suprapun. Negarea se introduce abia în procesul refulării.
113* Empfagen – a primi ceva în dar şi (despre femei) a rămâne însărcinată (*N.t.*).
114 La fel gângăniile, care în vise şi fobii semnifică adesea copii mici.
115 Cum sunt tratate excrementele de către copii.
116 „Despre *fausse reconnaissance* «déjà raconté» în timpul travaliului psihanalitic.“
117 Corectare într-o povestire ulterioară: „Cred că nu am crestat pomul. Aceasta este o contopire cu altă amintire, care şi ea trebuie să fie falsificată halucinatoriu, şi anume că am făcut o tăietură într-un pom şi că a curs sânge din el.“
118 Vezi „Märchenstoffe in Träumen“.
119 Ştim că de la Nania şi vom afla că şi de la altă femeie.
120 Vezi pp. 162-164.
121 Printre simptomele cele mai chinuitoare, dar şi groteşti ale suferinţei sale ulterioare se numără şi relaţia lui cu orice croitor la care îşi comanda o piesă de îmbrăcăminte, respectul şi sfiala în faţa acelui important personaj, încercările de a-l cuceri prin bacşişuri exagerate şi disperarea în faţa rezultatului muncii aceluia, oricare ar fi fost acesta.
122 În acest context pot aminti vise care au apărut după coşmar, dar încă la prima moşie, şi care reprezentau scena coitului ca pe un fenomen produs între corpuri cereşti.

VIII

Completări din perioada timpurie. Deznodământ

În multe analize se întâmplă, atunci când se apropie de sfârşit, să apară brusc material mnezic nou, care până atunci a fost ţinut ascuns cu grijă. Sau se aruncă odată o remarcă insignifiantă, pe un ton indiferent, ca şi când ar fi ceva superfluu; la aceasta se adaugă, altă dată, ceva ce trezeşte atenţia medicului şi, în final, se recunoaşte în acea amintire fragmentară, aparent lipsită de valoare, cheia pentru cele mai importante taine, pe care nevroza bolnavului le învăluia.

Pacientul meu îmi relatase destul de repede o amintire de pe vremea când răutatea lui se transforma în teamă. Urmărea un fluture mare şi frumos, cu dungi galbene, ale cărui aripi mari se terminau în nişte prelungiri ascuţite – prin urmare un coada-rândunicii. Brusc, l-a cuprins – după ce fluturele s-a aşezat pe o floare – o teamă cumplită în faţa lui şi a fugit ţipând.

Această amintire revenea din când în când în analiză şi îşi cerea explicaţia, pe care multă vreme nu a primit-o. Se putea presupune, de la început, că un astfel de amănunt nu-şi păstrase pentru el însuşi un loc în memorie, ci înlocuia, ca amintire-ecran, ceva mai important de care se lega într-un fel sau altul. El spune într-o zi că un fluture se numeşte în limba lui: Babuşka, măicuţă bătrână; în general, fluturii i-ar fi apărut ca femei şi fete, gândacii şi omizile ca băieţi. Prin urmare, în acea scenă de angoasă trebuie să se fi trezit amintirea unei fiinţe feminine. Nu vreau să trec sub tăcere faptul că atunci am emis presupunerea că dungile galbene ale fluturelui i-ar fi amintit de modelul asemănător al unei piese de îmbrăcăminte pe care o purta o femeie. Amintesc asta doar pentru a demonstra printr-un exemplu cât de nesatisfăcătoare este, în general, intervenţia medicului pentru rezolvarea problemelor ridicate, cât de inechitabil este să se considere fantezia şi sugestia medicului răspunzătoare pentru rezultatele analizei.

Într-un context total diferit, multe luni mai târziu, pacientul a făcut observaţia că deschiderea şi închiderea aripilor, atunci când fluturele stătea,

făcuse acea impresie stranie asupra lui. Aceasta ar fi fost ca şi când o femeie îşi deschide picioarele, picioarele ar figura un V roman, aceasta fiind, după cum se ştie, ora la care deja în anii copilăriei sale, dar şi acum încă, obişnuia să se instaleze o întunecare a dispoziţiei sale.

Aceasta era o idee care mie nu mi-ar fi venit niciodată, dar am apreciat-o după ce am realizat că procesul asociativ pe care îl exprima avea un caracter de-a dreptul infantil. Am observat de multe ori că atenţia copiilor este atrasă mai curând de mişcare decât de forme statice, şi ei fac adesea, pe baza unor mişcări asemănătoare, asocieri care sunt neglijate sau omise de noi, adulţii.

Apoi mica problemă a rămas iarăşi mult timp neatinsă. Aş mai vrea să menţionez presupunerea facilă că prelungirile ascuţite sau în formă de tijă ar fi putut avea o semnificaţie ca simboluri genitale.

Într-o zi a apărut, timid şi neclar, un fel de amintire, că trebuie să fi existat foarte devreme, încă înainte de doică, o bonă care îl iubea foarte mult. Purta acelaşi nume ca mama. Bineînţeles că el îi împărtăşise afecţiunea. Prin urmare, o primă iubire stinsă. Am căzut însă de acord că trebuie să se fi petrecut ceva ce căpătase importanţă mai târziu.

Apoi, altă dată, şi-a corectat amintirea. Nu se poate să o fi chemat la fel ca pe mamă, fusese o eroare a lui, care demonstra, desigur, că în amintirea lui ea se contopise cu mama. Adevăratul ei nume i-a venit în minte tot pe o cale ocolită. A trebuit dintr-odată să se gândească la o cămară de la prima moşie, în care păstrau fructele culese, şi la un anumit soi de pere cu un gust excelent, pere mari a căror coajă avea dungi galbene. Para se numeşte în limba lui GRUŞA; acesta era şi numele bonei.

Prin urmare, ne-am lămurit că în spatele amintirii-ecran a fluturelui vânat se ascundea amintirea bonei. Dungile galbene însă nu erau pe veşmântul ei, ci pe acela al perelor, care se numeau la fel ca ea. Dar de unde teama la activarea amintirii ei? Prima presupunere stângace ar fi putut spune că la această fată ar fi văzut, copil fiind, pentru prima dată mişcările picioarelor, pe care şi le fixase cu semnul V-ului roman, mişcări care permit accesul la organul genital. Am renunţat la această ipoteză şi am aşteptat materialul suplimentar.

Foarte curând a apărut amintirea unei scene, incompletă, dar precisă în

măsura în care se păstrase. Gruşa stătea pe podea, lângă ea un ciubăr şi o mătură de nuiele; el era acolo, iar ea îl necăjea sau râdea de el.

Ceea ce lipsea din această scenă se putea completa din alte surse. El povestise, în primele luni ale curei, despre faptul că se îndrăgostise compulsiv de o ţărăncuţă de la care, la 18 ani, se molipsise de boala care avea să-i declanşeze mai târziu nevroza. Atunci a refuzat în modul cel mai surprinzător să destăinuiască numele fetei. A fost o rezistenţă cu totul izolată; în general, s-a supus fără rezerve regulei fundamentale a analizei. Dar susţinea că se ruşinează să pronunţe acest nume, pentru că ar fi prea ţărănesc; o fată mai nobilă nu l-ar purta niciodată. Numele, care s-a dezvăluit până la urmă, era *Matrona*. Ruşinea era evident deplasată. De faptul că aceste îndrăgostiri priveau exclusiv fetele cele mai modeste nu se ruşina, ci doar de nume. Dacă aventura cu Matrona putea avea ceva în comun cu scena Gruşei, atunci ruşinarea trebuia legată de acest eveniment timpuriu.

Altă dată povestise că atunci când a aflat povestea lui Johannes Huss a fost puternic impresionat şi atenţia lui a rămas fixată asupra legăturilor de vreascuri care se cărau la rugul acestuia. Simpatia pentru Huss trezeşte o anumită bănuială; am întâlnit-o adesea la pacienţi tineri şi am explicat-o mereu în acelaşi mod. Unul dintre aceştia scrisese chiar o prelucrare dramatică a destinelor lui Huss; îşi începuse drama în ziua care i-a răpit obiectul iubirii sale ascunse. Huss moare pe rug şi devine, asemenea altora care îndeplinesc aceeaşi condiţie, eroul foştilor enuretici. Legăturile de vreascuri de lângă rugul lui Huss au fost asociate de însuşi pacientul meu cu mătura (legătura de nuiele) bonei.

Acest material a venit să completeze golul din amintirea scenei cu Gruşa. El urinase în cameră pe când o privea pe fată cum spăla podeaua, iar ea cu siguranţă îl ameninţase, în glumă, cu castrarea[123].

Nu ştiu dacă cititorii pot ghici deja de ce am relatat atât de amănunţit acest episod infantil timpuriu[124]. El reprezintă o verigă importantă între scena originară şi compulsia la iubire de mai târziu, care a devenit atât de importantă pentru soarta lui, şi, în plus, introduce o condiţie a iubirii care lămureşte această compulsie.

Când a văzut-o pe fată aşezată pe podea, ocupată cu spălarea acesteia, în

genunchi, cu fesele împinse înainte, cu spatele în poziţie orizontală, a regăsit poziţia mamei din scena originară. Ea i-a devenit mamă, l-a cuprins excitaţia sexuală în urma activării acelei imagini[125] şi s-a purtat bărbăteşte, asemenea tatălui a cărui acţiune o putuse înţelege atunci doar ca pe un urinat. Urinatul lui pe podea a fost de fapt o încercare de seducţie, iar fata i-a răspuns printr-o ameninţare cu castrarea, ca şi când l-ar fi înţeles.

Compulsia cauzată de scena originară s-a transferat asupra scenei cu Gruşa şi a continuat să acţioneze prin ea. Condiţia iubirii însă a suferit o schimbare care atestă influenţa celei de a doua scene; s-a transferat de la poziţia femeii asupra activităţii într-o astfel de poziţie. Aceasta a reieşit de exemplu din întâmplarea cu Matrona. El se plimba prin satul care aparţinea moşiei (celei de a doua) şi a văzut la marginea iazului o ţărăncuţă îngenuncheată, ocupată cu spălarea rufelor în iaz. S-a îndrăgostit de spălătoreasă instantaneu şi cu o patimă irezistibilă, deşi încă nici nu îi putea vedea faţa. Prin poziţie şi prin ceea ce făcea luase locul Gruşei. Înţelegem acum în ce mod sentimentul ruşinii, care se referea la scena cu Gruşa, se putea lega de numele Matronei.

Influenţa constrângătoare a scenei cu Gruşa este relevată mai clar de un alt acces de îndrăgostire, cu câţiva ani mai înainte. O tânără ţărăncuţă, care servea în casă, îi plăcea deja de mai multă vreme, dar avusese tăria să nu se apropie de ea. L-a cuprins pasiunea într-o zi când a găsit-o singură în cameră. A găsit-o întinsă pe jos, ocupată cu spălatul podelei, cu ciubărul şi mătura lângă ea, prin urmare exact ca fata din copilăria lui.

Chiar alegerea de obiect definitivă, care a devenit atât de importantă pentru viaţa lui, s-a dovedit, prin amănunte care nu pot fi prezentate aici, dependentă de aceeaşi condiţie a iubirii, ca un ecou al compulsiei care, pornind de la scena originară, şi trecând prin scena cu Gruşa, i-a stăpânit alegerea în iubire.

Am observat mai devreme că recunosc la pacientul meu existenţa tendinţei de umilire a obiectului iubirii. Se explica prin reacţia împotriva presiunii exercitate de sora superioară lui. Dar am promis atunci să arăt că acest motiv de autoafirmare nu a fost singurul determinant, ci el acoperea o mai profundă determinare prin motive pur erotice. Amintirea bonei spălând

podeaua a scos la iveală această motivare. Toate obiectele ulterioare ale iubirii au fost persoane de substituţie pentru aceasta, care ea însăşi devenise întâmplător primul substitut al mamei. Prima idee a pacientului în problema frici promovate de fluture poate fi retroactiv recunoscută uşor ca o aluzie vagă la scena originară (ora cinci). Legătura dintre scena cu Gruşa şi ameninţarea cu castrarea a confirmat-o printr-un vis deosebit de semnificativ, pe care de altfel a fost capabil să-l interpreteze singur. El a spus: Am visat *că un bărbat smulge aripile unui Espe*. Espe? l-am întrebat, la ce vă referiţi – Păi, la insecta aceea cu dungi galbene pe corp, care poate să înţepe. – Wespe[126]* vreţi să spuneţi, l-am corectat. – Se spune Wespe? Eu chiar am crezut că se spune Espe. (Se folosea, ca atâţia alţii, de faptul că limba germană îi era străină, pentru a ascunde anumite acte simptomatice.) Dar Espe, acesta sunt eu, S. P. (iniţialele numelui său). Espe este, desigur, o Wespe mutilată. Visul spune clar că el se răzbuna pe Gruşa pentru ameninţarea cu castrarea.

Acţiunea copilului de $2^1/_2$ ani în scena cu Gruşa este primul efect al scenei originare care ne-a devenit cunoscut; ea îl prezintă drept copie a tatălui şi lasă să se recunoască o tendinţă de evoluţie în direcţia care mai târziu îşi va merita atributul de masculină. Prin seducţie este împins într-o pasivitate care oricum era deja pregătită prin comportamentul său ca spectator al actului părinţilor.

Trebuie să mai evidenţiez, din istoricul tratamentului, impresia că problema curei ar fi fost rezolvată odată cu soluţionarea scenei cu Gruşa, prima întâmplare pe care într-adevăr a fost capabil să şi-o amintească şi pe care şi-a amintit-o, fără ca eu să mă aştept sau să-l ajut. De acum n-au mai existat rezistenţe, nu mai trebuia decât să adunăm şi să asamblăm. Vechea teorie a traumatismului, care de fapt se baza pe impresii din terapia psihanalitică, era dintr-odată din nou valabilă.

Din interes critic am mai făcut o dată încercarea de a-i impune pacientului altă interpretare a istoriei lui, care ar fi mai acceptabilă raţiunii lucide: că de scena cu Gruşa nu ar trebui să ne îndoim, desigur, dar că ea nu ar avea nicio semnificaţie în sine şi că ar fi fost amplificată ulterior prin

regresie de la evenimentele alegerii sale de obiect, care ar fi trecut, ca urmare a tendinţei de înjosire, de la soră asupra servitoarelor. Observarea coitului însă ar fi o fantasmă a anilor săi ulteriori, al cărei sâmbure istoric ar fi putut să fie eventual observarea sau trăirea unui inofensiv lavement. Unii cititori poate sunt de părere că abia cu aceste propuneri m-aş fi apropiat de înţelegerea cazului: pacientul m-a privit nedumerit şi puţin dispreţuitor când i-am prezentat această interpretare şi nu a mai reacţionat niciodată la ea. Propriile mele argumente împotriva unei astfel de raţionalizări le-am dezvoltat mai sus în context. (cap. V)

[[127]* Scena cu Gruşa însă nu conţine doar condiţiile alegerii de obiect, decisive pentru viaţa pacientului, ferindu-ne astfel de greşeala de a supraestima importanţa tendinţei de umilire îndreptate împotriva femeii. De asemenea, ea poate să justifice de ce am refuzat mai înainte să consider drept singura soluţie raportarea scenei originare la observarea unor animale cu puţin timp înainte de vis. Ea apăruse în mintea pacientului spontan şi fără ajutorul meu. Teama de fluturele cu dungi galbene, care trimite la această scenă, dovedea că avusese un conţinut semnificativ sau că devenise posibil să se acorde mai târziu o asemenea semnificaţie conţinutului ei. Acest ceva semnificativ, care lipsea din amintire, putea fi completat cu certitudine prin ideile însoţitoare şi concluziile care trebuiau legate de acestea. A rezultat apoi că teama de fluture era întru totul analogă fricii de lup, în ambele cazuri teamă de castrare, raportată întâi la persoana care pronunţase prin ameninţarea cu castrarea, apoi deplasată asupra celeilalte, de care, după prototipul filogenetic, trebuia să se fixeze. Scena cu Gruşa se petrecuse la $2^1/_2$ ani, întâmplarea cu fluturele însă cu siguranţă după coşmar. A devenit clar că înţelegerea ulterioară a posibilităţii castrării dezvoltase retroactiv angoasa din scena cu Gruşa; dar însăşi această scenă nu conţinea nimic scandalos sau neverosmil, mai degrabă amănunte absolut banale de care nu există niciun motiv să ne îndoim.

Nimic nu ne îndeamnă să le explicăm printr-o fantasmă a copilului, nici nu prea pare posibil.

Se naşte acum întrebarea dacă suntem îndreptăţiţi să vedem o mărturie a

excitaţiei sexuale în urinatul băiatului care stă în picioare, în timp ce fata îngenuncheată spală podeaua. Atunci această excitaţie ar atesta influenţa unei impresii anterioare, care ar putea fi atât realitatea scenei originare, cât şi observarea animalelor, făcută cu $2^{1}/_{2}$ ani mai înainte. Sau acea situaţie a fost pe deplin inofensivă, micţiunea copilului una absolut întâmplătoare, şi toată scena a fost sexualizată abia mai târziu în amintire, după ce situaţii asemănătoare fuseseră recunoscute ca semnificative?

Aici nu îndrăznesc să dau un verdict. Trebuie să spun că apreciez mult faptul că psihanaliza a ajuns la o astfel de problematică. Dar nu pot să neg că scena cu Gruşa, rolul care i-a revenit în analiză şi efectele pe care le-a provocat în viaţa pacientului pot fi totuşi explicate cel mai neforţat şi pe deplin dacă se admite că scena originară, care în alte cazuri poate fi o fantasmă, aici este o realitate. În fond, ea nu afirma nimic imposibil; acceptarea realităţii ei se împacă foarte bine şi cu influenţa stimulatoare a observării animalelor, la care fac aluzie câinii-lup ai imaginii onirice.

De la acest final nesatisfăcător mă îndrept spre tratarea problemei pe care am încercat-o în *Prelegeri de introducere în psihanaliză*. Eu însumi aş dori mult să ştiu dacă scena originară este, la pacientul meu, fantasmă sau întâmplare reală, dar, ţinând cont de alte cazuri asemănătoare, trebuie să spunem că de fapt nu este foarte important să decidem aceasta. Scenele de observare a contactului părinţilor, de seducţie în perioada copilăriei şi de ameninţare cu castrarea sunt, fără îndoială, patrimoniu moştenit, moştenire filogenetică, dar pot fi la fel de bine rezultatul propriilor trăiri. În cazul pacientului meu, seducţia suferită din partea surorii mai mari a fost o realitate de netăgăduit; de ce nu şi observarea coitului părinţilor?

Vedem doar în preistoria nevrozei că copilul apelează la această trăire filogenetică acolo unde propria trăire nu este suficientă. El completează golurile adevărului individual prin adevăr preistoric, aşază experienţa strămoşilor în locul propriei experienţe. În recunoaşterea acestei moşteniri filogenetice sunt întru totul de acord cu Jung (*Psihologia proceselor inconştiente*, 1917), o lucrare ce nu a mai putut influenţa Prelegerile mele; dar consider că este o greşeală metodică să se apeleze, pentru explicaţii, la

filogeneză înainte de a epuiza posibilităţile ontogenezei; nu înţeleg de ce se refuză cu îndârjire recunoaşterea unei semnificaţii a perioadei pretimpurii a copilăriei, semnificaţie care se acordă cu generozitate preistoriei (strămoşilor); nu pot să nu recunosc că motivele şi producţiile filogenetice au ele însele nevoie de clarificarea care, într-o mulţime de cazuri, poate veni de la copilăria individuală, şi până la urmă nu mă minunez deloc dacă păstrarea aceloraşi condiţii face să reapară organic, în cazul individului, ceea ce au produs cândva în trecutul îndepărtat şi au moştenit ca predispoziţie pentru re-deprindere.]

În perioada dintre scena originară şi seducţie ($1^1/_2$—$3^1/_4$ ani) trebuie plasat şi acest sacagiu mut care a fost pentru el substitut patern, aşa cum Gruşa a fost substitut matern. Cred că nu este cazul să vedem aici o tendinţă de înjosire, cu toate că ambii părinţi sunt reprezentaţi de persoane slujitoare. Copilul trece peste diferenţele sociale, care încă nu înseamnă aproape nimic pentru el, şi asociază părinţilor şi persoane mai neînsemnate, de rând, dacă acestea, asemenea părinţilor, îi oferă dragoste. Această tendinţă are importanţă la fel de mică pentru substituirea părinţilor cu animale, la a căror desconsiderare copilul nici nu se gândeşte. Fără a ţine seama de o astfel de înjosire, unchi şi mătuşi devin părinţii de substituţie, după cum atestă numeroase amintiri şi în cazul pacientului nostru.

În aceeaşi perioadă intră şi o informaţie confuză despre o fază în care nu a vrut să mănânce nimic în afară de dulciuri, aşa încât toţi erau îngrijoraţi de soarta lui. I s-a povestit despre un unchi care, asemenea lui, refuzase hrana şi murise apoi, tânăr încă, prin înfometare. I s-a mai spus că la vârsta de trei luni fusese atât de bolnav (o pneumonie?) încât i se pregătise deja cămaşa de mort. Au reuşit să-l sperie, aşa încât a mâncat din nou; în anii mai târzii ai copilăriei a exagerat chiar în îndeplinirea acestei obligaţii, ca pentru a se feri de moartea cu care fusese ameninţat. Teama de moarte, care i se trezise pentru a-l ocroti, a apărut din nou mai târziu, atunci când mama i-a povestit despre pericolul de dizenterie; şi mai târziu a provocat o criză de nevroză obsesională. Vom încerca mai târziu să-i cercetăm originile şi semnificaţiile.

Tulburării de alimentare ţin să-i acordăm importanţa primei îmbolnăviri

nevrotice, aşa încât tulburarea alimentară, fobia de lup, cucernicia obsesională formează şirul complet al afecţiunilor din copilărie care au avut drept consecinţă predispoziţia pentru prăbuşirea nevrotică din anii care au urmat pubertăţii. Se va obiecta că puţini copii scapă de tulburări ca inapetenţa trecătoare sau zoofobia. Dar argumentul este bine-venit. Sunt dispus să afirm că orice nevroză a unui adult se construieşte pe nevroza lui din copilărie, care nu este întotdeauna suficient de intensă pentru a atrage atenţia şi a fi recunoscută ca atare. Importanţa teoretică a nevrozelor din copilărie pentru înţelegerea afecţiunilor pe care noi le tratăm ca nevroze şi pe care vrem să le explicăm doar prin influenţele vieţii ulterioare este doar accentuată prin acea obiecţie. Dacă la tulburarea de alimentare şi la fobia de lup a pacientului nostru nu s-ar fi adăugat şi cucernicia obsesională, povestea lui nu ar fi mult diferită de cea a altor făpturi omeneşti, iar noi am fi mai săraci în elemente preţioase, care ne pot feri de erori uşor de evitat.

Analiza nu ar fi satisfăcătoare dacă nu ar conduce la înţelegerea acelei lamentări în care pacientul şi-a rezumat suferinţa: că lumea ar fi acoperită de un văl, teoria psihanalitică respingând ideea că aceste vorbe ar fi nesemnificative şi alese la întâmplare. Vălul se rupea – în mod ciudat – într-o singură situaţie, şi anume atunci când, ca urmare a unei spălături, excrementele treceau prin orificiul anal. Atunci se simţea din nou bine şi, pentru foarte scurt timp, privea lumea cu ochi limpezi. Cu interpretarea acestui „văl“ a mers la fel de greu ca în cazul angoasei de fluture. De fapt, el a şi renunţat la văl, acesta s-a transformat într-un sentiment de întunecare, „tenèbres“, şi alte lucruri insesizabile.

Doar cu puţin timp înainte de sfârşitul curei şi-a amintit că ar fi auzit că a venit pe lume cu o căiţă. De aceea se considerase mereu un om norocos, căruia nu i s-ar putea întâmpla nimic nou. Această convingere l-a părăsit doar atunci când a trebuit să admită că îmbolnăvirea gonoreică era o gravă vătămare a corpului său. S-a prăbuşit în faţa acestei ofense aduse narcisismului său. Vom spune că astfel repeta un mecanism care se mai derulase o dată. Şi fobia lui de lup s-a declanşat când a recunoscut în castrare un fapt posibil, iar gonoreea a asociat-o în mod evident castrării.

Căiţa este, prin urmare, vălul care îl ascunde de lume şi ascunde lumea

de el. Lamentarea lui este, de fapt, o fantasmă-dorinţă împlinită, ea îl înfăţişează reîntors în trupul mamei; este însă o fantasmă-dorinţă a fugii de lume. Ea trebuie interpretată astfel: sunt atât de nefericit în viaţă, trebuie să mă întorc în pântecele mamei.

Dar ce să însemne faptul că acest văl simbolic, care cândva a fost real, se rupe în momentul defecaţiei, consecutiv clismei, că boala lui cedează cu această condiţie? Contextul ne permite să răspundem: când acest văl se rupe, el vede lumea şi este renăscut. Excrementul este el, copilul născut a doua oară pentru o viaţă mai bună. Aceasta ar fi, aşadar, fantasma renaşterii, asupra căreia Jung a atras de curând atenţia şi căreia i-a acordat o poziţie dominantă în lumea dorinţelor nevroticilor.

Totul ar fi bine, dacă ar fi complet. Anumite detalii şi faptul că trebuie să ţinem seama de legătura necesară cu istoria mai specială a vieţii (pacientului) ne obligă să ducem interpretarea mai departe. Condiţia renaşterii este ca un bărbat să-i facă clisma (pe acest bărbat l-a înlocuit abia mai târziu el însuşi, silit de împrejurări). Aceasta poate însemna doar că el s-a identificat cu mama, bărbatul joacă rolul tatălui, clisma repetă actul împerecherii, copilul-excrement, iarăşi el se naşte ca rod al acestuia. Fantasma renaşterii este, aşadar, strâns legată de condiţia satisfacerii sexuale prin bărbat. Prin urmare, acum interpretarea sună astfel: numai dacă se poate substitui femeii, dacă o poate înlocui pe mamă pentru a se lăsa satisfăcut de tată şi a-i naşte un copil, atunci boala lui îl va părăsi. Fantasma renaşterii era, prin urmare, doar o redare mutilată, cenzurată a fantasmei-dorinţă homosexuale.

Dacă privim mai cu atenţie, trebuie să remarcăm, de fapt, că în această condiţie a însănătoşirii sale bolnavul nu face decât să repete situaţia aşa-numitei scene originare: atunci a dorit să se substituie mamei; în acea scenă el însuşi a produs copilul-excrement, după cum noi am presupus cu mult timp înainte. El încă este fixat, ca fascinat, asupra acelei scene care a devenit determinantă pentru viaţa lui sexuală, a cărei revenire în acea noapte a visului i-a declanşat boala. Ruperea vălului este analogă deschiderii ochilor, deschiderii ferestrelor. Scena originară a fost transformată în condiţie a vindecării.

Ceea ce este exprimat în plângerea lui şi ceea ce exprimă singura situaţie

care o anulează poate fi asamblat uşor într-un întreg care îşi dezvăluie apoi întreaga semnificaţie. Îşi doreşte să se reîntoarcă în trupul mamei nu doar pentru a fi născut din nou, ci pentru a fi atins acolo de tată în timpul coitului, pentru a fi satisfăcut de el, pentru a-i naşte un copil.

A fi fost născut de tată, cum crezuse la început, a fi satisfăcut sexual de acesta, a-i dărui un copil, aceasta cu condiţia renunţării la bărbăţia lui şi exprimat în limbajul erotismului anal: cu aceste dorinţe, cercul fixaţiei asupra tatălui este închis, cu aceasta homosexualitatea şi-a găsit expresia cea mai înaltă şi mai intimă[128].

Cred că acest exemplu luminează sensul şi originea fantasmei trupului matern şi a renaşterii. Prima izvorăşte frecvent, ca şi în cazul nostru, din legarea de tată. Se doreşte întoarcerea în trupul mamei pentru a i se substitui în timpul coitului, pentru a-i lua locul lângă tată. Fantasma renaşterii este probabil întotdeauna o atenuare, un eufemism, am putea spune, pentru fantasma contactului incestuos cu mama, o prescurtare *anagogică* a acesteia, ca să folosim expresia lui H. Silberer. Se doreşte întoarcerea în acea situaţie în care se stătea în organele genitale ale mamei, împrejurare în care bărbatul se identifică cu penisul sau se lasă înlocuit de el. Atunci cele două fantasme se dezvăluie ca elemente corelative care, în funcţie de atitudinea masculină sau feminină a respectivului, dau expresie dorinţei de contact sexual cu tatăl sau cu mama. Nu se poate respinge posibilitatea ca în tânguiala şi condiţia de însănătoşire a pacientului nostru să fie reunite ambele fantasme, prin urmare şi ambele dorinţe incestuoase.

Doresc să mai fac o dată încercarea de a interpreta ultimele rezultate ale analizei după modelul advers: pacientul îşi plânge fuga de lume într-o fantasmă a trupului matern tipică, îşi vede vindecarea doar într-o renaştere concepută într-o formă tipică. El o exprimă în simptome anale, conform predispoziţiei lui dominante. După prototipul fantasmei renaşterii anale şi-a pregătit o scenă infantilă care repetă dorinţele sale ca mijloace de expresie arhaic-simbolice. Apoi simptomele lui se succed ca şi când ar proveni de la o asemenea scenă originară. A fost nevoit să se decidă pentru această cale întoarsă, deoarece s-a lovit de o cerinţă a vieţii pentru a cărei rezolvare a fost prea leneş sau pentru că se apără de eşecuri cel mai bine prin astfel de

mijloace.

Totul ar fi bine şi frumos dacă nefericitul nu ar fi avut la 4 ani un vis cu care a început nevroza lui, vis care fusese provocat de povestirea bunicului despre croitor şi lup şi a cărui interpretare a făcut necesară ipoteza unei asemenea scene originare. În faţa unor astfel de fapte neînsemnate, dar inatacabile, eşuează, din păcate, înlesnirile pe care teoriile lui Jung şi Adler vor să le creeze. După cum stau lucrurile, fantasma renaşterii îmi pare mai curând un derivat al scenei originare decât invers – scena originară o oglindire a fantasmei renaşterii. S-ar putea presupune că pacientul ar fi fost atunci, la patru ani după naşterea sa, totuşi prea tânăr ca să-şi dorească deja o renaştere. Dar trebuie să retrag acest ultim argument; propriile mele observaţii au demonstrat că copiii au fost subestimaţi şi că nu se mai ştie ce se poate aştepta de la ei[129].

123 Este curios faptul că reacţia de ruşinare este atât de intim legată de micţiunea involuntară (diurnă şi nocturnă) şi nu de incontinenţa intestinală, după cum ar fi de aşteptat. Şi legătura, mereu întâlnită, între incontinenţa urinară şi foc dă de gândit. Este posibil ca în aceste reacţii şi interdependenţe să fie urme ale istoriei culturale a omenirii, care să aibă rădăcini mai adânci decât tot ceea ce ni s-a păstrat în mituri şi folclor.

124 S-a petrecut în jurul vârstei de $2^1/_2$ ani, între pretinsa observare a coitului şi seducţie.

125 În perioada anterioară visului!

126* Wespe = viespe, Espe = plop tremurator (*N.t.*).

127* Paranteza îi aparţine lui Freud (*N.t.*).

128 Posibilul sens secundar că vălul ar simboliza himenul, care se rupe la contactul cu bărbatul, nu se potriveşte perfect cu condiţia însănătoşirii şi nu are legătură cu viaţa pacientului, pentru care virginitatea nu prezintă importanţă.

129 Recunosc că aceasta este întrebarea cea mai delicată a întregii teorii analitice. Nu am avut nevoie de comunicările lui Adler sau ale lui Jung pentru a aborda critic posibilitatea ca întâmplările infantile uitate, descoperite de analiză – trăite la vârste neînchipuit de fragede! – să se bazeze mai ales pe fantasme create mai târziu şi că, acolo unde credem că descoperim în analiză efectul unei asemenea impresii infantile, trebuie să presupunem existenţa unei forme de manifestare a unui moment constituţional sau a unei dispoziţii păstrate filogenetic. Dimpotrivă, nicio altă îndoială nu m-a preocupat mai mult, nicio altă incertitudine nu m-a oprit mai mult de la publicare. Atât rolul fantasmelor în formarea simptomelor, cât şi „retrofantasmarea“ de la stimulări târzii la copilărie şi sexualizarea retroactivă a acesteia au fost recunoscute mai întâi de mine, lucru asupra căruia nu atrage

atenţia niciunul dintre adversari. Dacă totuşi concepţia mea e cea mai greoaie şi mai improbabilă, alegerea am făcut-o cu argumente pe care cazul prezentat aici sau orice altă nevroză infantilă le impune examinatorului şi pe care le ofer acum cititorilor spre decizie.

IX

Rezumat şi probleme diverse

Nu ştiu dacă cititorul acestei descrieri de caz a reuşit să-şi facă o imagine clară despre geneza şi evoluţia suferinţei pacientului meu. Cred, mai degrabă, că nu. Dar chiar dacă în general nu ridic în slăvi arta relatării mele, de data aceasta aş dori să pledez pentru circumstanţe atenuante. A fost o problemă care până acum nu a mai fost atacată, aceea de a descrie etape atât de timpurii şi straturi atât de profunde ale vieţii afective şi este mai bine să fie rezolvată prost decât să dea înapoi în faţa ei, ceea ce, oricum, pare să fie oarecum periculos pentru cel deznădăjduit. Prin urmare, mai bine arătăm cu îndrăzneală că nu ne-am lăsat opriţi de conştiinţa punctelor noastre slabe.

Cazul însuşi nu a fost prea favorabil. Ceea ce a înlesnit bogăţia de informaţii referitoare la copilărie, faptul că a putut fi studiat copilul prin intermediul adultului, a trebuit să fie plătit prin cea mai gravă ciopârţire a analizei şi prin lipsurile corespunzătoare în relatare. Caracteristicile personale, un caracter naţional străin de al nostru au făcut transpunerea dificilă.

Distanţa dintre personalitatea plină de bunăvoinţă şi amabilitate a bolnavului, inteligenţa lui ascuţită, gândirea lui aleasă şi viaţa instinctuală complet neînfrânată au necesitat o muncă de pregătire şi educare deosebit de lungă, din cauza căreia privirea de ansamblu a fost afectată. Dar pentru specificul cazului, care a creat mari probleme descrierii, pacientul însuşi nu este vinovat. În psihologia adultului am ajuns până acolo încât împărţim procesele psihice în conştiente şi inconştiente şi le descriem pe amândouă în cuvinte clare. În cazul copilului, această distincţie aproape că nu ne ajută. De multe ori suntem puşi în dificultate dacă trebuie să spunem ce considerăm conştient sau inconştient. Procese care au devenit dominante şi care după manifestările lor ulterioare trebuie puse pe acelaşi plan cu cele conştiente, în cazul copilului, totuşi, nu au fost conştiente.

Se poate înţelege uşor de ce, la copil, conştientul încă nu şi-a dobândit

toate particularităţile, este încă în dezvoltare şi nu posedă pe deplin capacitatea de a se transpune în reprezentări lingvistice. Confuzia, de care ne facem vinovaţi în mod regulat, între fenomenul de a apărea ca percepţie în conştiinţă şi apartenenţa la un sistem psihic acceptat căruia ar trebui să-i dăm o denumire convenţională, pe care însă îl numim tot conştiinţă (Sistem Cs), această confuzie este inofensivă în descrierea psihologică a adultului, însă derutantă în cea a copilului mic. Nici introducerea „preconştientului" nu ajută prea mult, deoarece preconştientul copilului se poate suprapune la fel de puţin cu cel al adultului. Prin urmare, ne mulţumim cu faptul că am recunoscut clar întunericul.

Este de la sine înţeles că un caz ca cel descris aici ar putea oferi prilejul pentru luarea în discuţie a tuturor rezultatelor şi problemelor psihanalizei. Ar fi o muncă nesfârşită şi nejustificată. Trebuie să acceptăm că nu putem afla totul dintr-un singur caz, că el nu ne poate oferi toate verdictele şi de aceea să ne mulţumim să-l valorificăm prin ceea ce ne arată cel mai desluşit. Sarcina de a explica în psihanaliză este în general limitată. De explicat sunt formaţiunile simptomale prin dezvăluirea genezei lor; mecanismele psihice şi procesele pulsionale la care suntem astfel conduşi nu sunt de explicat, ci de descris. Pentru a extrage noi generalizări şi concluzii general valabile din constatările legate de aceste două ultime puncte, sunt necesare multe asemenea cazuri analizate bine şi profund. Ele nu sunt uşor de obţinut, fiecare necesitând ani de muncă. Prin urmare, în aceste domenii progresul se realizează încet. Există tentaţia de a ne mulţumi să „zgâriem", la un număr oarecare de persoane, suprafaţa psihică şi să înlocuim apoi ceea ce am scăpat din vedere prin speculaţii pe care să le punem sub patronajul unui curent filosofic oarecare. În favoarea acestui procedeu se pot invoca şi trebuinţe de ordin practic, dar trebuinţele ştiinţei nu pot fi satisfăcute cu surogate.

Voi încerca să schiţez o imagine sintetică a dezvoltării sexuale a pacientului meu, pe care o pot începe cu simptomele cele mai timpurii. Primul lucru pe care îl aflăm despre el este tulburarea poftei de mâncare, pe care, judecând după alte experienţe, dar păstrând totuşi o oarecare rezervă, o voi interpreta ca pe efectul unui proces în plan sexual. A trebuit să consider drept primul stadiu sexual cognoscibil pe cel canibalic sau oral, în care

sprijinirea iniţială a excitaţiei sexuale pe instinctul alimentar este încă dominantă. Manifestări directe ale acestei faze nu sunt de aşteptat, în schimb pot apărea simptome în cazul unor tulburări. Tulburarea instinctului alimentar – care altfel poate avea, desigur, şi alte cauze – ne atrage atenţia asupra faptului că organismul nu a reuşit să domine o excitaţie sexuală. Scopul sexual al acestei faze ar putea fi doar canibalismul, devorarea; la pacientul nostru el apare, prin regresie de la un stadiu superior, în teama de a fi mâncat de lup. Această teamă a trebuit doar să o interpretăm: să fie penetrat anal de către tată. Se ştie că la o vârstă mult mai înaintată, la fete în perioada pubertăţii sau imediat după, apare o nevroză care exprimă, prin anorexie, refuzul sexual; probabil că se poate raporta la acest stadiu oral al vieţii sexuale.

Pe culmea paroxismului amoros („aş putea să te mănânc de drag“) şi în relaţiile tandre cu copii mici, când adultul însuşi are un comportament infantil, scopul iubirii specific organizării orale reapare. Mi-am exprimat deja bănuiala că şi tatăl pacientului ar fi avut obiceiul „certatului drăgăstos“, că s-ar fi jucat cu micuţul de-a câinele sau de-a lupul şi l-ar fi ameninţat în glumă că l-ar mânca. Pacientul, prin comportamentul lui ciudat în transfer, a confirmat această bănuială. Ori de câte ori apela la transfer atunci când se lovea de dificultăţi ale curei, ameninţa cu devorarea şi mai târziu cu tot felul de maltratări, ceea ce era doar expresia afectivităţii.

Limbajul a preluat durabil anumite formulări ale acestui stadiu sexual oral: obiectul iubirii este „apetisant“, iubita este „dulce“. Ne amintim că şi micul nostru pacient a vrut să mănânce doar dulciuri. Dulciurile, bomboanele reprezintă în vis întotdeauna dezmierdări, satisfacţii sexuale.

Se pare că acest stadiu este caracterizat şi de o teamă (în cazul unei tulburări, desigur), care apare ca teamă pentru viaţă şi se poate fixa de tot ceea ce i se desemnează copilului drept potrivit. La pacientul nostru aceasta a fost folosită pentru a-l îndrepta spre depăşirea anorexiei, ba chiar spre supracompensarea ei. La sursa tulburării alimentare suntem conduşi dacă ne amintim – pe baza acelei multdiscutate presupuneri – că observarea coitului, de la care au pornit atâtea efecte retroactive, a avut loc pe la $1^1/_2$ ani, cu

siguranţă înaintea perioadei marcate de dificultăţi de alimentare. Poate am putea să presupunem că a accelerat procesele maturizării sexuale, dezvoltând astfel şi efecte directe, chiar dacă nesemnificative.

Ştiu desigur şi că simptomele acestei perioade, teama de lup, tulburarea alimentară, ar putea fi explicate altfel şi mai simplu, fără a ţine seama de sexualitate şi de un stadiu al organizării pregenitale a acesteia. Cine neglijează cu uşurinţă semnele nevrozei şi legătura dintre fenomene va prefera această altă explicaţie, iar eu nu îl voi putea împiedica. Este greu să se găsească ceva constrângător în aceste începuturi ale vieţii sexuale altfel decât pe căile ocolite indicate.

Scena cu Gruşa (pe la $2^{1}/_{2}$ ani) ni-l arată pe micuţul nostru la începutul unei evoluţii care poate fi caracterizată ca normală, poate cu excepţia precocităţii ei: identificarea cu tatăl, erotismul urinar ca înlocuitor al virilităţii. Ea stă, de altfel, în totalitate sub influenţa scenei originare. Până acum am considerat identificarea cu tatăl ca narcisică; ţinând cont de conţinutul scenei originare nu putem respinge ideea că ea aparţine deja stadiului organizării genitale. Organul genital masculin a început să-şi joace rolul pe care îl continuă sub influenţa seducerii de către soră.

Dar rămânem cu impresia că seducţia nu doar a stimulat dezvoltarea, ci, într-un grad mai mare, a tulburat-o şi a deviat-o. Ea dă un scop sexual pasiv, care în fond este incompatibil cu activitatea organului genital masculin. La primul obstacol exterior, aluzia Naniei la castrare, organizarea genitală încă fragilă se prăbuşeşte (la $3^{1}/_{2}$ ani) şi regresează la stadiul anterior al organizării sadic-anale, care poate că altfel ar fi fost parcurs cu simptome la fel de uşoare ca în cazul altor copii.

Organizarea sadic-anală poate fi uşor recunoscută ca o continuare a celei orale. Activitatea musculară violentă, exercitată asupra obiectului care o caracterizează, îşi găseşte locul ca act pregătitor pentru devorare, care apoi încetează de a fi scop sexual. Actul pregătitor devine scop independent. Noutatea faţă de stadiul anterior constă în principal în faptul că organul pasiv, care primeşte, se dezvoltă, separat de zona bucală, în zona anală. Paralele biologice sau conceperea organizării umane pregenitale ca rămăşiţă a unor

mecanisme care funcţionează încă la unele clase ale regnului animal sunt în acest caz foarte tentante. Constituirea instinctului de cercetare din componentele sale este de asemenea caracteristică acestui stadiu.

Erotismul anal nu se manifestă evident. Excremenetele şi-au schimbat, sub influenţa sadismului, semnificaţia tandră într-una ofensivă. În transformarea sadismului în masochism este implicat şi un sentiment de vinovăţie, care indică desfăşurarea unor procese evolutive în alte sfere decât cele sexuale.

Seducţia îşi exercită în continuare influenţa, menţinând pasivitatea scopului sexual. Ea transformă acum sadismul în mare parte în pandantul său pasiv, masochismul. Nu e sigur că se poate pune pasivitatea în totalitate pe seama ei, deoarece reacţia copilului de $1^1/_2$ ani la observarea coitului a fost deja una predominant pasivă. Participarea la excitaţia sexuală s-a manifestat printr-o defecaţie, în care trebuie să distingem însă o componentă activă. Pe lângă masochism, care îi domină tendinţa sexuală şi se exprimă în fantasme, continuă să existe şi sadismul, care se manifestă împotriva animalelor mici. Cercetarea lui sexuală a început din momentul seducerii şi a abordat, în principal, două probleme (de unde vin copiii şi dacă este posibilă pierderea organului genital) şi se împleteşte cu manifestările tendinţelor sale instinctuale. Ea îndreaptă tendinţele sale sadice spre animalele mici ca reprezentanţi ai copiilor mici.

Am dus relatarea până în apropierea celei de-a patra aniversări a zilei de naştere, moment în care visul declanşează efectul retroactiv al scenei coitului, observată la $1^1/_2$ ani. Procesele care se petrec acum nu pot fi nici înţelese pe deplin, nici descrise într-un mod satisfăcător. Activarea acelei imagini, care poate fi înţeleasă acum, datorită dezvoltării intelectuale avansate, acţionează ca un eveniment recent, dar şi ca o nouă traumă, o intervenţie străină analogă seducţiei. Se revine brusc la stadiul întrerupt al organizării genitale, dar progresul realizat în vis nu poate fi păstrat. Dimpotrivă, printr-un proces care poate fi asimilat unei refulări, se ajunge la respingerea noului şi substituirea lui printr-o fobie.

Organizarea sadic-anală continuă să existe, prin urmare, şi în faza care se

instalează acum, a zoofobiei, doar că i se adaugă manifestări de angoasă. Copilul îşi continuă activităţile sadice şi masochiste, dar reacţionează cu angoasă la o parte a acestora; transformarea sadismului în contrariul său face, probabil, în continuare progrese.

Din analiza visului angoasant am dedus că refularea se leagă de recunoaşterea castrării. Noul este respins deoarece acceptarea lui ar însemna pierderea penisului. O reflectare mai atentă ne permite să recunoaştem următoarele: ceea ce se refulează este atitudinea homosexuală, în sens genital, care se formase sub influenţa cunoaşterii. Acum însă ea rămâne conservată în inconştient, constituită ca un strat mai profund, izolat. Motorul acestei refulări pare să fie masculinitatea narcisică a organului genital, care intră într-un conflict de mult pregătit cu pasivitatea scopului sexual homoerotic. Prin urmare, refularea este un succes al virilităţii.

Am putea fi tentaţi, pornind de aici, să modificăm o parte a teoriei psihanalitice. Pare evident că refularea şi formarea nevrozei îşi au originea în conflictul dintre tendinţele masculine şi feminine, în bisexualitate. Doar că această concepţie este lacunară. Dintre cele două tendinţe sexuale aflate în conflict una convine eului, cealaltă ofensează interesul narcisic; de aceea cade pradă refulării. Şi în acest caz eul este cel care pune în acţiune refularea, în folosul uneia dintre tendinţele sexuale. În alte cazuri, nu există un astfel de conflict între masculinitate şi feminitate; există doar o tendinţă sexuală care doreşte să fie acceptată, dar aceasta ofensează anumite forţe ale eului şi de aceea este respinsă. Mult mai dese decât conflictele din cadrul sexualităţii sunt cele care se produc între sexualitate şi tendinţele morale ale eului. Un astfel de conflict moral lipseşte în cazul nostru. Accentuarea bisexualităţii ca motiv al refulării ar fi, prin urmare, prea îngustă; sublinierea conflictului dintre eu şi tendinţele sexuale (libido) este mai satisfăcătoare.

Teoriei „protestului viril“, aşa cum a fost elaborată de Adler, i se poate obiecta că refularea nu ia întotdeauna partea masculinităţii, afectând feminitatea; există mari clase de cazuri în care masculinitatea trebuie să accepte refularea impusă de eu.

O apreciere mai echitabilă a procesului refulării în cazul nostru i-ar contesta, de altfel, masculinităţii narcisice importanţa de motiv unic.

Atitudinea homosexuală la care se ajunge în timpul visului, este atât de puternică, încât eul micului om nu reuşeşte să o domine şi se apără prin procesul refulării. Ca ajutor în atingerea acestui scop este antrenată masculinitatea narcisică opusă organului genital. Că toate tendinţele narcisice acţionează dinspre eu şi rămân legate de acesta, vom spune doar pentru a evita unele confuzii.

Să ne îndreptăm acum de la procesul refulării, a cărui elucidare probabil că nu ne-a reuşit pe deplin, spre starea rezultată la trezirea din vis. Dacă ar fi fost într-adevăr virilitatea cea care ar fi învins homosexualitatea (feminitatea) în timpul procesului oniric, ar trebui să existe acum o tendinţă sexuală activă cu un caracter deja pronunţat masculin. Nici urmă de aşa ceva, esenţa organizării sexuale nu s-a schimbat, faza sadic-anală îşi continuă existenţa, ea a rămas cea dominantă. Victoria masculinităţii se manifestă doar în faptul că acum se reacţionează cu teamă la scopurile sexuale pasive ale organizării dominante (scopuri care sunt masochiste, dar nu feminine). Nu este vorba de o tendinţă masculină biruitoare, ci de una pasivă şi de împotrivirea la aceasta.

Îmi pot închipui ce greutăţi îi produce cititorului separarea netă, neobişnuită, dar absolut necesară, în activ-masculin şi pasiv-feminin şi de aceea nu voi evita eventualele reluări. Starea care a urmat visului poate fi descrisă, aşadar, în felul următor: tendinţele sexuale au fost clivate, au atins, în inconştient, stadiul organizării genitale şi au constituit o homosexualitate extrem de intensă, pe lângă care există (virtual în conştient) tendinţa sexuală anterioară, sadică şi predominant masochistă; în linii mari, eul şi-a modificat atitudinea faţă de sexualitate, se află într-o stare de refuz sexual şi respinge cu teamă scopurile masochiste dominante, aşa cum, la cele homosexuale, mai profunde, a reacţionat prin formarea unei fobii. Rezultatul pozitiv al visului nu a constat atât în victoria unei tendinţe masculine, ci în reacţia împotriva celei feminine şi pasive. Ar fi o exagerare să se atribuie acestei reacţii caracter de masculinitate. Eul nu are tendinţe sexuale, ci doar interesul pentru autoconservarea sa şi pentru menţinerea narcisismului său.

O să ne îndreptăm acum atenţia spre fobie. Produsă la nivelul organizării genitale, prezintă mecanismul relativ simplu al unei isterii de angoasă. Eul se apără prin dezvoltare de angoasă de ceea ce el consideră un pericol copleşitor

– satisfacerea homosexuală. Dar procesul refulării lasă o urmă care nu poate fi trecută cu vederea. Obiectul de care s-a legat temutul scop sexual trebuie să se lase reprezentat prin alt obiect în faţa conştientului. Nu teama de *tată*, ci teama de *lup* devine conştientă. De altfel, nici nu se rămâne la formarea fobiei cu acest unic conţinut. După o vreme, lupului i se substituie leul. Impulsurile sadice îndreptate împotriva animalelor mici sunt concurate de o fobie faţă de acestea ca reprezentanţi ai rivalilor, ai eventualilor copii mici. Deosebit de interesantă este formarea fobiei de fluture. Este ca o reiterare a mecanismului care în vis a produs fobia de lup. Printr-o stimulare întâmplătoare se activează un eveniment vechi, scena cu Gruşa, a cărei ameninţare cu castrarea are efect retroactiv, în timp ce atunci când s-a petrecut scena nu a produs nicio impresie[130].

Se poate spune că teama implicată în formarea acestor fobii este teama de castrare. Această afirmaţie nu contrazice ideea că teama ar fi rezultat prin refularea libidoului homosexual. Ambele moduri de exprimare se referă la acelaşi proces: eul ia din libidoul dorinţei homosexuale, îl transformă în angoasă liberă şi îl leagă apoi în fobii. Doar că în prima exprimare s-a numit şi motivul care pune eul în mişcare.

La o privire mai atentă observăm că această primă îmbolnăvire a pacientului nostru (făcând abstracţie de tulburările funcţiei de nutriţie) nu se rezolvă prin fobie, ci trebuie înţeleasă ca o adevărată isterie, caracterizată atât de simptome de angoasă, cât şi de fenomene de conversie. O parte a tendinţei homosexuale este reţinută în organul implicat; intestinul se comportă începând de atunci, ca şi în perioada de mai târziu, ca un organ afectat isteric. Homosexualitatea inconştientă, refulată, s-a retras în intesti*N.t*ocmai acest fragment de isterie a adus mari servicii în rezolvarea îmbolnăvirii ulterioare.

Acum nu ne va lipsi curajul de a aborda aspectele şi mai complicate ale nevrozei obsesionale. Să mai privim o dată situaţia: pe de o parte, o tendinţă masochistă dominantă şi una homosexuală refulată, pe de altă parte, un eu aflat într-o stare de respingere isterică; ce procese transformă această stare în aceea a nevrozei obsesionale?

Transformarea nu se produce spontan, printr-un proces de evoluţie interioară, ci prin influenţă străină din exterior. Efectul ei evident constă în

faptul că relaţia cu tatăl, care este pe primul plan şi care până acum şi-a găsit expresia în fobia de lup, se manifestă acum în cucernicia obsesională. Nu pot să nu atrag atenţia asupra faptului că procesul ce are loc în cazul pacientului nostru aduce o confirmare incontestabilă unei afirmaţii pe care am făcut-o în *Totem şi tabu* referitoare la relaţia animalului totemic cu divinitatea. Am susţinut acolo că imaginea lui Dumnezeu nu ar fi o dezvoltare a totemului, ci s-ar naşte, independent de acesta şi în scopul înlocuirii lui, din rădăcina comună. Spuneam că totemul ar fi primul substitut al tatălui, Dumnezeu însă unul ulterior, în care tatăl îşi recapătă figura omenească. Aşa se întâmplă şi în cazul pacientului nostru. În fobia de lup trece prin stadiul substitutului totemic al tatălui, care acum se încheie şi este înlocuit, în urma unor noi relaţii între el şi tată, printr-o fază de cucernicie religioasă.

Influenţa care provoacă această transformare este contactul, mijlocit de mamă, cu învăţămintele religiei şi cu istoria sfântă. Rezultatul este cel dorit de educaţie. Organizării sexuale sado-masochiste i se pregăteşte încet sfârşitul, fobia de lup dispare repede, locul respingerii sexualităţii prin angoasă este luat de o formă superioară a reprimării acesteia. Cucernicia devine forţa dominatoare în viaţa copilului. Doar că aceste depăşiri nu se realizează fără conflicte; simptomele acestora sunt gândurile blasfemiatoare, iar efectul lor constă în exagerarea obsesivă a ceremonialului religios.

Dacă facem abstracţie de aceste fenomene patologice, putem spune că, în acest caz, religia a atins toate acele scopuri pentru care este introdusă în educaţia unui individ. I-a înfrânat pornirile sexuale, oferindu-le o sublimare şi o ancorare solidă, a micşorat importanţa legăturilor de familie, ferindu-l astfel, prin faptul că i-a deschis calea spre marea comunitate a omenirii, de o izolare iminentă. Copilul sălbatic, speriat a devenit sociabil, civilizat şi educabil.

Motorul principal al influenţei religioase a fost identificarea cu figura lui Cristos, care, prin coincidenţa datelor de naştere, i-a fost foarte la îndemână. Aici, dragostea exagerată pentru tată, care făcuse necesară refularea, şi-a găsit în sfârşit o rezolvare într-o sublimare ideală. Fiind Cristos, îl putea iubi pe tată, care acum se numea Dumnezeu, cu o pasiune care în zadar căutase să se descarce asupra tatălui pământesc. Mijloacele prin care se putea dovedi

această iubire erau indicate de religie şi nu erau însoţite de sentimentul de culpabilitate care însoţea tendinţele individuale de iubire. Dacă astfel tendinţa sexuală cea mai profundă, deja conturată ca homosexualitate inconştientă, mai putea fi drenată, tendinţa masochistă mai superficială îşi găsea o sublimare incomparabilă, care nu implica multe renunţări, în povestea patimilor lui Cristos, care din porunca şi spre slava Tatălui dumnezeiesc s-a lăsat maltratat şi jertfit. Astfel, religia acţiona asupra micului deviat printr-un amestec de satisfacţie, sublimare, abaterea de la senzual spre procese pur spirituale şi prin dezvăluirea relaţiilor sociale pe care le oferă credinciosului.

Opoziţia iniţială arătată religiei a avut trei puncte de plecare diferite. În primul rând, era o caracteristică a lui, şi am văzut deja câteva exemple, să respingă toate lucrurile noi. Îşi apăra orice poziţie libidinală odată cucerită, din teama de a pierde prin abandonarea ei şi din neîncrederea faţă de probabilitatea unei substituiri complete prin ocuparea noii poziţii. Aceasta este o particularitate psihologică importantă şi fundamentală, pe care am descris-o în *Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie*[131]* (1905) drept capacitate de fixare. Jung a văzut în ea, sub numele de „inerţie" psihică, principala cauză a tuturor eşecurilor nevroticilor. Cred că pe nedrept, deoarece ea are o arie de acţiune mult mai largă şi joacă un rol important şi în viaţa celor nemarcaţi de nevroză. Mobilitatea sau vâscozitatea investirilor libidinale, ca şi a celor de altă natură, este o caracteristică deosebită, întâlnită la mulţi normali şi nici măcar la toţi nevroticii, şi care până acum nu a fost încă pusă în relaţie cu altceva, ceva ca un număr prim indivizibil. Ştim doar că mobilitatea investirilor psihice scade puternic odată cu înaintarea în vârstă. Ea ne-a oferit unul din indiciile referitoare la limitele influenţării psihanalitice. Există însă persoane la care această plasticitate psihică se menţine cu mult peste limita de vârstă obişnuită şi altele la care se pierde foarte devreme. Dacă sunt nevrotici, descoperim cu neplăcere că, în condiţii aparent similare, anumite modificări care în cazul altora au fost rezolvate cu uşurinţă, în cazul lor sunt ireversibile. Prin urmare, şi în cazul transformărilor proceselor psihice trebuie luat în considerare conceptul de *entropie*, a cărei valoare se opune unei reversibilităţi a celor întâmplate.

Al doilea punct de atac i-a fost oferit de faptul că nici doctrina religioasă

nu are la bază o relaţie univocă cu Dumnezeu-Tatăl, ci este pătrunsă de simptomele atitudinii ambivalente care i-a guvernat geneza. Această ambivalenţă a descoperit-o cu ajutorul celei proprii, foarte dezvoltate, şi de ea a legat acea critică subtilă care, venind din partea unui copil de cinci ani, ne-a surprins atât de tare. Dar cel mai important a fost cu siguranţă un al treilea moment, prin a cărui acţiune am putea explica efectele patologice ale luptei sale împotriva religiei. Tendinţa care îl împingea spre bărbat şi care trebuia sublimată prin religie nu mai era liberă, ci, în parte, separată prin refulare şi astfel scoasă de sub acţiunea sublimării şi legată de scopul ei sexual iniţial. În virtutea acestei legături, partea refulată încerca să-şi croiască drum spre partea sublimată sau să coboare pe aceasta spre ea. Primele meditaţii legate de persoana lui Cristos conţineau deja întrebarea dacă acest fiu sublim ar putea împlini şi acea relaţie sexuală cu tatăl, păstrată în inconştient. Respingerea acestui scop nu a avut alt rezultat decât pe acela de a lăsa să apară idei obsesionale, aparent blasfemiatoare în care tandreţea fizică pentru Dumnezeu ia expresia înjosirii acestuia. O intensă luptă pentru respingerea acestor formaţiuni de compromis a dus apoi la exagerarea compulsivă a tuturor activităţilor în care cucernicia, iubirea curată pentru Dumnezeu îşi găseau expresia. Până la urmă biruise religia, dar fundamentul ei instinctual s-a dovedit a fi incomparabil mai puternic decât atractivitatea produselor ei de sublimare. Când viaţa i-a adus un nou substitut al tatălui, a cărui influenţă s-a îndreptat împotriva religiei, a renunţat la aceasta şi a înlocuit-o prin altceva. Să ţinem cont şi de faptul că pioşenia a luat naştere sub influenţa unor femei (mama şi doica), pe când influenţa masculină a înlesnit eliberarea.

Formarea nevrozei obsesionale pe fondul organizării sexuale sadic-anale confirmă în linii mari ceea ce am spus altundeva despre „predispoziţia la nevroza obsesională“ (1913). Preexistenţa unei isterii puternice face cazul nostru mai opac în această privinţă. Doresc să închei rezumatul evoluţiei sexuale a bolnavului nostru aruncând o scurtă lumină asupra transformărilor ei ulterioare. Odată cu anii pubertăţii s-a instalat tendinţa masculină, puternic senzuală, care poate fi numită normală, având scopul sexual specific organizării genitale, care s-a manifestat până în momentul îmbolnăvirii lui târzii. Ea se lega direct de scena cu Gruşa, împrumutând de la ea

caracteristica de îndrăgostire compulsivă, cu aspect de criză, dar trecătoare, şi a avut de luptat împotriva inhibiţiilor care-şi aveau rădăcina în rămăşiţele nevrozei infantile. Croindu-şi cu forţa drumul spre femeie şi-a câştigat în sfârşit deplina virilitate; de-acum a păstrat acest obiect sexual, dar nu s-a bucurat de el, pentru că o înclinaţie puternică, acum pe deplin inconştientă, spre bărbat, în care se concentrau toate forţele fazelor anterioare, îl îndepărta mereu de obiectul feminin şi îl obliga să exagereze, în răstimpuri, dependenţa faţă de femeie. În cură s-a plâns că nu ar putea rezista lângă femeie şi toată munca noastră s-a orientat spre descoperirea relaţiei lui inconştiente cu bărbatul. Pentru a rezuma formal, copilăria lui a fost caracterizată prin pendularea între activitate şi pasivitate, perioada pubertăţii prin lupta pentru virilitate, iar perioada anterioară îmbolnăvirii prin lupta pentru obiectul tendinţei masculine. Prilejul îmbolnăvirii sale se numără printre „tipurile de declanşare a nevrozei“ pe care le-am considerat cazuri speciale ale „frustraţiei“[132] şi atrage astfel atenţia asupra unei lacune în acest şir. Pacientul s-a prăbuşit când o afecţiune a organului genital i-a reînviat frica de castrare, i-a lezat narcisismul şi l-a silit să renunţe la ideea că ar fi privilegiat de soartă. S-a îmbolnăvit, prin urmare, din cauza unei „frustraţii“ narcisice. Această hipertrofie a narcisismului era în deplină concordanţă cu celelalte simptome ale unei dezvoltări sexuale inhibate, anume că alegerea lui heterosexuală concentra, în ciuda energiei, foarte puţine tendinţe psihice şi că atitudinea homosexuală, care este mult mai apropiată de narcisism, s-a manifestat ca forţă inconştientă cu o asemenea tenacitate. Desigur, cura psihanalitică nu poate produce, în cazul unor astfel de tulburări, o răsturnare imediată şi o egalare a dezvoltării normale, ea poate doar să îndepărteze obstacolele şi să deschidă anumite căi, pentru ca influenţele vieţii să-i poată orienta dezvoltarea spre direcţii mai bune.

Ca particularităţi ale psihicului său, care au putut fi dezvăluite de cura psihanalitică, dar nu şi explicate şi, prin urmare, nici influenţate direct, le menţionez sintetic pe următoarele: rezistenţa, deja amintită, a fixaţiei, dezvoltarea deosebită a înclinaţiei spre ambivalenţă şi, a treia caracteristică a unei constituţii arhaice, capacitatea de a lăsa să funcţioneze simultan cele mai diferite şi contradictorii investiri libidinale. Pendularea continuă între acestea,

din cauza căreia rezolvarea şi progresul au părut mult timp excluse, au dominat tabloul clinic al vârstei adulte, pe care aici l-am putut atinge doar în treacăt. Fără nicio îndoială, aceasta era o trăsătură a inconştientului, care la el se prelungise în procesele devenite conştiente; ea se manifesta doar în rezultatele unor mişcări afective, în planuri pur logice dovedea, dimpotrivă, o abilitate deosebită în detectarea contradicţiilor şi a incompatibilităţilor. Astfel, impresia pe care o făcea viaţa lui psihică era similară celei pe care o face religia egipteană veche, care devine atât de ininteligibilă pentru noi prin faptul că păstrează etapele de evoluţie alături de produsele finale, zeii cei mai vechi şi atributele lor alături de cei mai noi, etalând în suprafaţă ceea ce alte evoluţii au conservat doar în profunzime.

Am ajuns acum la finalul a ceea ce doream să relatez despre acest caz patologic. Mai sunt două probleme, din cele multe pe care le pune, care îmi par demne de o atenţie deosebită. Prima se referă la schemele moştenite filogenetic, care, ca nişte „categorii" filosofice, au grijă de clasificarea impresiilor de viaţă. Doresc să susţin părerea că sunt precipitate ale istoriei culturii umane. Complexul Oedip, care cuprinde relaţia copilului cu părinţii, face parte din acestea, este chiar cel mai cunoscut exemplu de acest gen. Atunci când întâmplările nu se supun schemei ereditare se produce o prelucrare a lor în fantezie, a cărei operă ar fi cu siguranţă util să fie urmărită până în cele mai mici amănunte. Tocmai aceste cazuri sunt potrivite pentru a demonstra existenţa independentă a schemei. Putem observa adesea că schema domină asupra trăirii individuale, aşa ca în cazul nostru, în care tatăl devine castratorul şi cel care ameninţă sexualitatea infantilă, în ciuda unui complex Oedip altfel inversat. Un alt efect este acela că doica trece în locul mamei sau se contopeşte cu aceasta. Contradicţiile trăirii faţă de schemă par să ofere un material bogat conflictelor infantile.

A doua problemă nu este foarte departe de prima, dar este mult mai importantă. Dacă luăm în considerare atitudinea copilului de patru ani faţă de scena originară reactivată[133], ba chiar dacă ne gândim doar la reacţiile mult mai simple ale copilului de $1^{1}/_{2}$ ani la trăirea acestei scene, cu greu putem respinge ideea că acţionează şi un fel de cunoaştere greu de definit, ceva ca o

pregătire pentru înţelegere[134]. În ce constă aceasta, nu ne putem imagina; avem la dispoziţie doar excelenta analogie cu acea cuprinzătoare cunoaştere instinctivă a animalelor.

Dacă ar exista şi la om o astfel de zestre instinctivă, nu ar fi de mirare dacă ea s-ar manifesta mai ales la nivelul proceselor vieţii sexuale, chiar dacă nu se poate limita nicidecum la acestea. Acest ceva instinctiv ar fi nucleul inconştientului; o activitate spirituală primitivă, care mai târziu este detronată şi acoperită de raţiunea umană câştigată, dar care atât de des, probabil la fiecare, îşi păstrează forţa de a trage în jos, spre ea, procese psihice superioare. Refularea ar fi reîntoarcerea la această treaptă instinctivă, iar omul ar plăti astfel, prin posibilitatea de a deveni nevrotic, noua lui mare cucerire şi ar confirma, prin potenţialitatea nevrozei, existenţa acelui stadiu premergător, timpuriu, de tip instinctual. Importanţa traumelor infantile timpurii ar consta însă în faptul că ele alimentează acest inconştient cu material care îl apără de destrămarea care ar putea fi cauzată de dezvoltarea ulterioară.

Ştiu că idei asemănătoare, care accentuează momentul ereditar, moştenit filogenetic, al vieţii psihice au fost emise din diferite părţi, ba chiar aş putea spune că toţi au fost prea dispuşi să le acorde un loc în preţuirea psihanalitică. Mie îmi par îngăduite abia după ce analiza, respectând calea ierarhică corectă, ajunge la urmele ereditarului după ce a pătruns prin straturile dobândirilor individuale[135].

130 Scena cu Gruşa a fost, după cum am amintit, o realizare spontană a amintirii pacientului, neinfluenţată de nicio construcţie sau iniţiativă a medicului; golul pe care îl prezenta a fost completat de analiză într-un mod care trebuie considerat ireproşabil, dacă într-adevăr se ia în serios modul de lucru al analizei. O explicaţie raţionalistă a acestei fobii ar spune: nu este ceva neobişnuit ca un copil fricos să fie odată cuprins de spaimă şi în faţa unui fluture cu dungi galbene, probabil din cauza unei înclinaţii înnăscute pentru teamă. (Vezi Stanley Hall, „A Synthetic Genetic Study of Fear“, 1914.) Necunoscând această cauză, el caută în copilărie o explicaţie pentru această spaimă şi se foloseşte de coincidenţa de nume şi de revenirea dungilor pentru a-şi construi fantasma unei aventuri cu dădaca de care încă îşi aminteşte. Deoarece însă accesoriile întâmplării inofensive în sine – spălatul podelei, cuibărul, mătura – îşi arată, mai târziu, puterea de a determina mereu şi

constrângător alegerea de obiect a omului, fobiei de fluture îi revine o importanţă deosebită. Tabloul devine cel puţin la fel de curios ca cel prezentat de mine, şi câştigul datorat abordării raţionaliste a acestor scene s-a pierdut. Prin urmare, scena cu Gruşa devine deosebit de preţioasă pentru noi, deoarece prin ea ne putem pregăti verdictul asupra scenei originare insuficient asigurate.

131[*] Trei eseuri asupra teoriei sexualităţii (*N.t.*)

132 „Despre tipurile de declanşare a nevrozei“ (1912).

133 Pot face abstracţie de faptul că acest comportament a putut fi explicat în cuvinte abia două decenii mai târziu, deoarece toate efectele pe care le derivăm de la acea scenă s-au manifestat sub formă de simptome, obsesii ş.a.m.d., deja în copilărie şi cu mult timp înaintea analizei. Nu contează dacă este considerată ca scenă originară sau ca fantasmă originară.

134 Din nou trebuie să subliniez că aceste reflecţii ar fi fără rost dacă visul şi nevroza nu ar aparţine copilăriei.

135 (adăugat în 1923) Alcătuiesc încă o dată cronologia evenimentelor amintite în acest istoric:

Născut în ziua de Crăciun.

$1^{1}/_{2}$ ani: Malaria. Observarea coitului părinţilor sau a acelei scene în care mai târziu a introdus fantasma coitului.

Puţin înainte de $2^{1}/_{2}$: scena cu Gruşa.

$2^{1}/_{2}$: amintirea-ecran despre plecarea părinţilor cu sora sa.

Ea îl arată singur cu Nania, renegându-le astfel pe Gruşa şi pe soră.

Înainte de $3^{1}/_{4}$: lamentarea mamei în faţa medicului.

$3^{1}/_{4}$ ani: începutul seducerii de către soră; la scurt timp, din partea Naniei, ameninţarea cu castrarea.

$3^{1}/_{2}$ ani: guvernanta engleză, începutul schimbării de caracter.

4 ani: visul cu lupi, formarea fobiei.

$4^{1}/_{2}$ ani: influenţa istoriei biblice. Apariţia simptomelor obsesionale.

Puţin înainte de 5 ani: halucinaţia despre pierderea degetului.

5 ani: părăsirea primei moşii.

După 6 ani: vizita la tatăl bolnav/compulsia la expiraţie.

8—10 ani: ultimele izbucniri ale nevrozei obsesionale.

/17: prăbuşirea declanşată de gonoree.

/23: începerea tratamentului.

/Datele următoarelor întâmplări nu pot fi stabilite cu precizie:

Între scena originară $1^{1}/_{2}$ ani) şi seducţie ($3^{1}/_{4}$ ani): tulburarea poftei de mâncare.

În acelaşi interval: sacagiul mut.

Înainte de al 4-lea an: posibila observare a copulării unor câini.

După 4 ani: teama de fluture (de coada-rândunicii).

Din relatarea mea s-a putut ghici uşor că pacientul era rus. I-am dat voie să plece – vindecat, după părerea mea – cu puţine săptămâni înainte de izbucnirea neaşteptată a Primului Război Mondial şi l-am revăzut abia după ce vicisitudinile războiului deschiseseră Puterilor Centrale calea spre Sudul Rusiei. Atunci a venit la Viena şi mi-a vorbit despre dorinţa, apărută imediat după terminarea curei, de a se elibera de sub influenţa medicului. În câteva luni de muncă am rezolvat şi o ultimă urmă, încă nedepăşită, de transfer; de atunci, pacientul, căruia războiul i-a răpit ţara, averea şi toate legăturile de familie, s-a simţit normal şi s-a purtat ireproşabil. Poate tocmai nenorocirea lui, prin satisfacerea sentimentului de vinovăţie, a contribuit la întărirea restabilirii sale.

Bibliografie

ABRAHAM, K. (1909) *Traum und Mythus*, Wien. Neuausgabe in: K. Abraham, *Psychoanalytische Studien zur Charakterbildung* (Und andere Schriften), ed. J. Cremerius, *Conditio humana*, Frankfurt am Main 1969. (87)

ADLER, A. (1908) „Der Aggressionstrieb im Leben und in der Neurose“, *Fortschr. Med.*, vol. 26, p. 577. (93, 117) (1910) „Der psychische Hermaphroditismus im Leben und in der Neurose“, *Fortschr. Med.*, vol. 28, p. 486. (221-2)

ALEXANDER, F. (1922) „Kastrationskomplex und Charakter“, *Int. Z. Psychoanal.*, vol. 8, p. 121. (15)

ANDREAS-SALOMÉ, L. (1916) „«Anal» und «Sexual»“, *Imago*, vol. 4, p. 249. (15)

BELL, J. SANFORD (1902) „A Prelimmary Study of the Emotion of Love between the Sexes“, *Am. J. Psychol.*, vol. 13, p. 325. (118)

BRUNSWICK, R. MACK (1928) „A Supplement to Freud’s «History of an Infantile Neurosis»“, *Int. J. Psycho-Analysis*, vol. 9, p. 439; tipărit cu un supliment în *The Psycho-Analytic Reader*, ed. von R. Fliess, London und New York, 1948, p. 86. (231)

FERENCZI, S. (1912) „Über passagère Symptombildungen während der Analyse“, *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 588. (159)

FREUD, S. (1887*b*) conferinţa lui S. Weir Mitchell, *Die Behandlung gewisser Formen von Neurasthenie und Hysterie*, Berlin 1887 (trad. germ. de G. Klemperer), G.W., volum de completare, p. 67

(1888-89) traducere cu prefaţă şi note din H. Bernheim, *De la suggestion et de ses applications à la therapéutique*, Paris, 1886; sub titlul *Die Suggestion und ihre Heilwirkung*, Viena. Prefaţa în: *G.W.*, vol. de completare, p. 109

(1889*a*) conferinţa lui Auguste Forel, *Der Hypnotismus, G.W.*, vol. de completare, p. 125

(1890*a*) înainte (1905b [1890]) „Psychische Behandlung (Seelenbehandlung)“, *G.W.*, vol. 5, p. 289; *Studienausgabe*, vol. de completare, p. 13

(1891 b) *Zur Auffassung der Aphasien*, Viena

(1891*d*) „Hypnose“, in A. Bum, *Therapeutisches Lexikon*, p. 724, Viena. G.W., vol. de completare., p. 141

(1892*a*) traducere a lucrării lui H. Bernheim, *Hypnotisme, suggestion et psychothérapie: études nouvelles*, Paris, 1891; sub titlul *Neue Studien über*

Hypnotismus, Suggestion und Psychotherapie, Viena
(1892-93) „Ein Fall von hypnotischer Heilung, nebst Bemerkungen über die Entstehung hysterischer Symptome durch den «Gegenwillen»“, *G.W.*, vol. 1, p. 3
(1892-94) traducere cu prefaţă şi note a lucrării lui J.-M. Charcot, *Leçons du mardi à la Salpêtrière (1887-8)*, Paris, 1888; sub titlul *Poliklinische Vorträge*, vol. l, Viena. *G.W.*, vol. de completare, pp. 153-164
(1893*a*) şi Breuer, J., „Uber den psychischen Mechanismus hysterischer Phänomene; Vorläufige Mitteilung“, *G.W.*, vol. 1, p. 81
(1893*h*) prelegere „Über den psychischen Mechanismus hysterischer Phänomene“ *G.W.*, Nachtr., p. 181; *Studienausgabe*, vol. 6, p. 9. – trad. rom. de Roxana Melnicu „Despre mecanismul psihic al fenomenelor isterice“ în S. Freud, *Opere*, vol. 5, Editura Trei, Bucureşti, 2001
(1894*a*) „Die Abwehr-Neuropsychosen“ G.W., vol. 1, p. 59
(1895*b* [1894]) „Über die Berechtigung, von der Neurasthenie einen bestimmten Symptomenkomplex als «Angstneurose» abzutrennen“, G.W., vol. 1, p. 315; *Studienausgabe*, vol. 6, p. 25. – trad. rom. de Roxana Melnicu: „Despre motivele care îndreptăţesc izolarea unui complex de simptome din neurastenie sub numele de „nevroză de angoasă“, în S. Freud, *Opere*, vol. 5, Ed. Trei, Bucureşti, 2001
(1895*d*) şi Breuer, J., Studien über Hysterie, Viena; Reeditare (Fischer Taschenbuch 10446) Frankfurt am Main, 1991. *G.W.*, vol. 1, p. 75; vol. de completare, p. 217, 221. partea a IV-a, „Zur Psychotherapie der Hysterie“ (Freud), in: *Studienausgabe*, vol. de completare, p. 37
(1895*f*) „Zur Kritik der «Angstneurose»“, *G.W.*, vol. 1, p. 357
(1895*g*) „Über Hysterie“, rezumatul a trei prelegeri ale lui Freud în: *Wiener klin. Rundschau*, vol. 9, Nr. 42-4
(1896*b*) „Weitere Bemerkungen über die Abwehr-Neuropsychosen“, *G.W.*, vol. 1, p. 379
(1896*c*) „Zur Ätiologie der Hysterie“, *G.W.*, vol. 1, p. 425; *Studienausgabe*, vol. 6, p. 51. – trad. rom. de Roxana Melnicu: „Despre etiologia isteriei“, în S. Freud Opere, vol. 5, Ed. Trei, Bucureşti, 2001
(1898*a*) „Die Sexualität in der Ätiologie der Neurosen“, *G.W.*, vol. 1, p. 491; *Studienausgabe*, vol. 5, p. 11. – trad. rom. de Rodica Matei „Sexualitatea în etiologia nevrozelor“ în S. Freud, *Opere*, vol. 6. Ed. Trei Bucureşti, 2001
(1898*b*) „Zum psychischen Mechanismus der Vergeßlichkeit“, *G.W.*, vol. 1, p. 519
(1899*a*) „Über Deckerinnerungen“, *G.W.*, vol. 1, p. 531
(1900*a*) *Die Traumdeutung*, Viena. *G.W.*, vol. 2-3; *Studienausgabe*, vol. 2. – trad. rom.

de Roxana Melnicu: *Interpretarea viselor*, în S. Freud, *Opere*, vol. 9, Ed. Trei, Bucureşti, 2003
(1901*b*) *Zur Psychopathologie des Alltagslebens*, Berlin. *G.W.*, vol. 4. – trad. rom. de Leonard Gavriliu: „Psihopatologia vieţii cotidiene“, în S. Freud, *Introducere în psihanaliză, prelegeri de psihanaliză, psihopatologia vieţii cotidiene*, Ed. Didactică şi Pedagogică, 1990
(1904*a* [1903]) „Die Freudsche psychoanalytische Methode“, *G.W.*, vol. 5, p. 3; *Studienausgabe*, vol. de completare, p. 99.
(1904*f*) conferinţa lui Löwenfeld, *Die psychischen Zwangserscheinungen*, *G.W.*, vol. de completare, p. 496
(1905*a* [1904]) „Über Psychotherapie“, *G.W.*, vol. 5, p. 13; *Studienausgabe*, vol. de completare, p. 107
(1905*c*) *Der Witz und seine Beziehung zum Unbewußten*, Viena. *G.W.*, vol. 6; *Studienausgabe*, vol. 4, p. 9. – trad. rom. de Daniela Ştefănescu: „Cuvântul de spirit şi raportul său cu inconştientul“ în S. Freud, *Opere*, vol. 8, Ed. Trei, Bucureşti, 2002
(1905*d*) *Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie*, Viena. *G.W.*, vol. 5, p. 29; *Studienausgabe*, vol. 5, p. 37. – trad. rom. de Rodica Matei: „Trei eseuri asupra teoriei sexualităţii“, în S. Freud, *Opere*, vol. 6, Ed. Trei, Bucureşti, 2001
(1905*e* [1901]) „Bruchstück einer Hysterie-Analyse“ *G.W.*, vol. 5, p. 163; *Studienausgabe*, vol. 6, p. 83. – trad. rom. de Georgeta Mitrea: „Fragment dintr-o analiză de isterie“, în S. Freud, *Opere*, vol. 5, Ed. Trei, Bucureşti, 2001
(1907*c*) „Zur sexuellen Aufklärung der Kinder“, *G.W.*, vol. 7, p. 19; *Studienausgabe*, vol. 5, p. 159. – trad. rom. de Rodica Matei: „Lămurirea sexuală a copiilor“ în S. Freud *Opere*, vol. 6, Ed. Trei, Bucureşti, 2001
(1908*b*) „Charakter und Analerotik“, *G.W.*, vol. 7, p. 203; *Studienausgabe*, vol. 7, p. 23. – trad. rom. de Corneliu Irimia: „Caracter şi erotică anală“, în S. Freud, *Opere*, vol. 7, Ed. Trei, Bucureşti, 2002
(1909*a* [1908]) „Allgemeines über den hysterischen Anfall“, *G.W.*, vol. 7, p. 235; *Studienausgabe*, vol. 6, p. 197. – trad. rom. de Roxana Melnicu: „Generalităţi despre criza de isterie“, în S. Freud, *Opere*, vol. 5, Ed. Trei, Bucureşti, 2001
(1909*b*) „Analyse der Phobie eines fünfjährigen Knaben“, *G.W.*, vol. 7, p. 243; *Studienausgabe*, vol. 8, p. 9. – trad. rom. de Rodica Matei: „Micul Hans“, în S. Freud *Opere*, vol. 2, Ed. Trei, Bucureşti, 1999
(1909*d*) „Bemerkungen über einen Fall von Zwangsneurose“, *G.W.*, vol. 7, p. 381; *Studienausgabe*, vol. 7, p. 31. – trad. rom. de Corneliu Irimia: „Remarci asupra unui caz de nevroză obsesională“, în S. Freud, *Opere*, vol. 7, Ed. Trei, Bucureşti, 2002

(1910*a* [1909]) *Über Psychoanalyse*, Viena. *G.W.*, vol. 8, p. 3. – trad. rom. de Leonard Gavriliu: „Cinci prelegeri de psihanaliză“, în S. Freud, *Introducere în psihanaliză, prelegeri de psihanaliză. Psihopatologia vieţii cotidiene*, Ed. Didactică şi Pedagogică, 1990
(1910*c*) *Eine Kindheitserinnerung des Leonardo da Vinci*, Viena. *G.W.*, vol. 8, p. 128; *Studienausgabe*, vol. 10, p. 87. – trad. rom. de Vasile Dem. Zamfirescu: „O amintire din copilărie a lui Leonardo da Vinci“, în S. Freud, *Opere*, vol. 1, Ed. Trei, Bucureşti, 1999
(1910*d*) „Die zukünftigen Chancen der psychoanalytischen Therapie“, *G.W.*, vol. 8, p. 104; *Studienausgabe*, vol. de completare, p. 121
(1910*h*) „Über einen besonderen Typus der Objektwahl beim Manne“, *G.W.*, vol. 8, p. 66; *Studienausgabe*, vol. 5
(1910*j*) „Beispiele des Verrats pathogener Phantasien bei Neurotikern“, *G.W.*, vol. 8, p. 228
(1910*k*) „Über «wilde» Psychoanalyse“ G.W., vol. 8, p. 118; *Studienausgabe*, vol. de completare, p. 133
(1911*c* [1910]) „Psychoanalytische Bemerkungen über einen autobiographisch beschriebenen Fall von Paranoia (Dementia paranoides)“, *G.W.*, vol. 8, p. 240; *Studienausgabe*, vol. 7, p. 133. – trad. rom. de Reiner Wilhelm şi Silviu Dragomir: „Observaţii despre un caz de paranoia (Dementia paranoides) descris autobiografic“, în S. Freud, *Opere*, vol. 7, Ed. Trei, Bucureşti, 2002
(1911*e*) „Die Handhabung der Traumdeutung in der Psychoanalyse“, *G.W.*, vol. 8, p. 350; *Studienausgabe*, vol. de completare, p. 149
(1912*b*) „Zur Dynamik der Übertragung“, *G.W.*, vol. 8, p. 364; *Studienausgabe*, Erganzungsband, p. 157
(1912*c*) „Über neurotische Erkrankungstypen“, *G.W.*, vol. 8, p. 322; *Studienausgabe*, vol. 6, p. 215. – trad. rom. de Roxana Melnicu: „Despre tipurile de îmbolnăviri de nevroză“, în S. Freud, *Opere*, vol. 5, Ed. Trei, Bucureşti, 2001
(1912e) „Ratschläge für den Arzt bei der psychoanalytischen Behandlung“, *G.W.*, vol. 8, p. 376; *Studienausgabe*, vol. de completare, p. 169
(1912f) „Zur Onanie-Diskussion“, *G.W.*, vol. 8, p. 332
(1912*g*) „Einige Bemerkungen über den Begriff des Unbewußten in der Psychoanalyse“, *G.W.*, vol. 8, p. 430; *Studienausgabe*, vol. 3, p. 25 – trad. rom. de Gilbert Lepădatu: „Câteva observaţii privind conceptul de inconştient în psihanaliză“, în S. Freud *Opere*, vol. 3, Ed. Trei, Bucureşti, 2000
(1912-13) *Totem und Tabu*, Viena, 1913. *G.W.*, vol. 9; *Studienausgabe*, vol. 9, p. 287 –

trad. rom. de Roxana Melnicu „Totem şi tabu“ în S. Freud, *Opere*, vol. 4, Ed. Trei, Bucureşti, 2000

(1913*b*) Introducere pentru Oskar Pfister, *Die psychoanalytische Methode*, Leipzig şi Berlin, *G.W.*, vol. 10, p. 448

(1913*c*) „Weitere Ratschläge zur Technik der Psychoanalyse: I. Zur Einleitung der Behandlung“, *G.W.*, vol. 8, p. 454; *Studienausgabe*, vol. de completare, p. 181.

(1913*d*) „Märchenstoffe in Träumen“, *G.W.*, vol. 10, p. 2

(1914*a*) „Über fausse reconnaissance («déjà raconté») während der psychoanalytischen Arbeit“, *G.W.*, vol. 10, p. 116; *Studienausgabe*, vol. de completare, p. 231

(1914c) „Zur Einführung des Narzißmus“, G.W., vol. l0, p. 138; *Studienausgabe*, vol. 3, p. 37. – trad. rom. de Gilbert Lepădatu: „Pentru a introduce narcisismul“, în S. Freud, *Opere*, vol. 3, Ed. Trei, Bucureşti, 2000

(1914*d*) „Zur Geschichte der psychoanalytischen Bewegung“, *G.W.*, vol. 10, p. 43

(1914g) „Weitere Ratschläge zur Technik der Psychoanalyse: II. Erinnern, Wiederholen und Durcharbeiten“, *G.W.*, vol. 10, p. 126; *Studienausgabe*, vol. de completare, p. 205

(1915*a* [1914]) „Weitere Ratschläge zur Technik der Psychoanalyse: III. Bemerkungen über die Übertragungsliebe“, *G.W.*, vol. 10, p. 306; *Studienausgabe*, vol. de completare, p. 217

(1915*c*) „Triebe und Triebschicksale“, *G.W.*, vol. l0, p. 210; *Studienausgabe*, vol. 3, p. 75. – trad. rom. de Gilbert Lepădatu: „Pulsiuni şi destine ale pulsiunilor“, în S. Freud *Opere*, vol. 3, Ed. Trei, Bucureşti, 2000

(1915*d*) „Die Verdrängung“, *G.W.*, vol. 10, p. 248; *Studienausgabe*, vol. 3, p. 103. – trad. rom. de Gilbert Lepădatu: „Refularea“, în S. Freud *Opere*, vol. 3, Ed. Trei, Bucureşti, 2000

(1915*e*) „Das Unbewußte“, *G.W.*, vol. 10, p. 264; *Studienausgabe*, vol. 3, p. 119 – trad. rom. de Gilbert Lepădatu: „Inconştientul“, în S. Freud, *Opere*, vol. 3, Ed. Trei, Bucureşti, 2000

(1915*f*) „Mitteilung eines der psychoanalytischen Theorie widersprechenden Falles von Paranoia“, *G.W.*, vol. l0, p. 234; *Studienausgabe*, vol. 7, p. 205. – trad. rom. de Roxana Melnicu: „Un caz de paranoia care contrazice teoria psihanalitică“, în S. Freud, *Opere*, vol. 7, Ed. Trei, Bucureşti, 2002

(1916-17 [1915-17]) *Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse*, Viena. *G.W.*, vol. 11; *Studienausgabe*, vol. 1, p. 33. – trad. rom. de Roxana Melnicu şi O. Dăscăliţa „Prelegeri de introducere în psihanaliză“ în S. Freud *Opere*, vol. 10, Ed. Trei, Bucureşti, 2004

(1918*a* [1917]) „Das Tabu der Virginität“, G.W., vol. 12, p. 161; *Studienausgabe*, vol. 5, p. 211
(1918*b* [1914]) „Aus der Geschichte einer infantilen Neurose“, *G.W.*, vol. 12, p. 29; *Studienausgabe*, vol. 8, p. 125
(1919*a* [1918]) „Wege der psychoanalytischen Therapie“, *G.W.*, vol. 12, p. 183; *Studienausgabe*, vol. de completare, p. 239.
(1919*b*) „James J. Putnam“, *G.W.*, vol. 12, p. 315
(1919*e*) „Ein Kind wird geschlagen“, *G.W.*, vol. 12, p. 197; *Studienausgabe*, vol. 7, p. 229. – trad. rom. de Roxana Melnicu: „Un copil este bătut“ în S. Freud, *Opere*, vol. 7, Ed. Trei, Bucureşti, 2002
(1919*h*) „Das Unheimliche“, *G.W.*, vol. 12, p. 229; *Studienausgabe*, vol. 4, p. 241. – trad. rom. de Vasile Dem. Zamfirescu: „Straniul“ în S. Freud, *Eseuri de psihanaliză aplicată*, Editura Trei, 1994
(1920*a*) „Über die Psychogenese eines Falles von weiblicher Homosexualität“, *G.W.*, vol. 12, p. 271; *Studienausgabe*, vol. 7, p. 255, trad. rom. de Roxana Melnicu: „Despre psihogeneza unui caz de homosexualitate feminină“, în S. Freud *Opere*, vol. 7, Ed. Trei, Bucureşti, 2002
(1920*b*) „Zur Vorgeschichte der analytischen Technik“, *G.W.*, vol. 12, p. 309; *Studienausgabe*, vol. de completare, p. 251.
(1920*c*) „Dr. Anton von Freund“, *G.W.*, vol. 13, p. 435
(1920*g*) *Jenseits des Lustprinzips*, Viena. *G.W.*, vol. 13, p. 3; *Studienausgabe*, vol. 3, p. 213. – trad. rom. de G. Purdea şi Vasile Dem. Zamfirescu: „Dincolo de principiul plăcerii“, în S. Freud *Opere*, vol. 3, Ed. Trei, Bucureşti, 2000
(1921*a*) Prefaţă la J.J. Putnam, *Addresses on Psycho-Analysis*, Londra şi New York. *G.W.*, vol. 13, p. 437
(1921*c*) *Massenpsychologie und Ich-Analyse*, Viena. *G.W.*, vol. 13, p. 73; *Studienausgabe*, vol. 9, p. 61. – trad. rom. de G. Purdea şi Vasile Dem. Zamfirescu: „Psihologia maselor şi analiza Eului“, în S. Freud, *Opere*, vol. 4, Ed. Trei, Bucureşti, 2000
(1922*b* [1921]) „Über einige neurotische Mechanismen bei Eifersucht, Paranoia und Homosexualität“, *G.W.*, vol. 13, p. 195; *Studienausgabe*, vol. 7, p. 217. – trad. rom. de Roxana Melnicu, „Despre câteva mecanisme nevrotice în gelozie, paranoia şi homosexualitate“ în S. Freud, *Opere*, vol. 7, Ed. Trei, Bucureşti, 2002
(1923*a* [1922]) „«Psychoanalyse» und «Libidotheorie»“, *G.W.*, vol. 13, p. 211
(1923*b*) *Das Ich und das Es*, Viena. *G.W.*, vol. 13, p. 237; Studienausgabe, vol. 3, p. 273. – trad. rom. de G. Purdea şi Vasile Dem. Zamfirescu: „Eul şi Se-ul“, în S. Freud,

Opere, vol. 3, Ed. Trei, Bucureşti, 2000
(1923*c* [1922]) „Bemerkungen zur Theorie und Praxis der Traumdeutung“ *G.W.*, vol. 13, p. 301; *Studienausgabe*, vol. de completare, p. 257
(1923*f*) „Josef Popper-Lynkeus und die Theorie des Traumes“, *G.W.*, vol. 13, p. 357.
(1924*b* [1923]) „Neurose und Psychose“, *G.W.*, vol. 13, p. 387; *Studienausgabe*, vol. 3, p. 331. – trad. rom. de G. Lepădatu „Nevroză şi psihoză“ în S. Freud, *Opere*, vol. 3, Ed. Trei, Bucureşti, 2000
(1924*c*) „Das ökonomische Problem des Masochismus“, G.W., vol. 13, p. 371; *Studienausgabe*, vol. 3, p. 339. – trad. rom. de Gilbert Lepădatu: „Problema economică a masochismului“, în S. Freud, *Opere*, vol. 3, Ed. Trei, Bucureşti, 2000
(1924*f* [1923]) „Kürzer Abriß der Psychoanalyse“ *G.W.*, vol. 13, p. 405
(1925*d* [1924]) *Selbstdarstellung*, Viena, 1934. *G.W.*, vol. 14, p. 33
(1925*f*) Cuvânt introductiv la August Aichhorn, *Verwahrloste Jugend*, Viena. *G.W.*, vol. 14, p. 565
(1925*g*) „Josef Breuer“, *G.W.*, vol. 14, p. 562.
(1925*h*) „Die Verneinung“, *G.W.*, vol. 14, p. 11; *Studienausgabe*, vol. 3, p. 371. – trad. rom. de Gilbert Lepădatu: „Negarea“, în S. Freud, *Opere*, vol. 3, Ed. Trei, Bucureşti, 2000
(1925*i*) „Einige Nachtrage zum Ganzen der Traumdeutung“ *G.W.*, vol. 1, p. 561
(1926*c*) Notă la E. Pickworth Farrow, „Eine Kindheitserinnerung aus dem 6. Lebensmonat“, *G.W.*, vol. 14, p. 568
(1926*d* [1925]) *Hemmung, Symptom und Angst*, Viena, *G.W.*, vol. 14, p. 113; *Studienausgabe*, vol. 6, p. 227. – trad. rom. de Roxana Melnicu: „Inhibiţie, simptom şi angoasă“, în S. Freud, *Opere*, vol. 5, Ed. Trei, Bucureşti, 2001
(1926*e*) *Die Frage der Laienanalyse*, Viena. *G.W.*, vol. 14, p. 209; *Studienausgabe*, vol. de completare, p. 271
(1926*i*) „Dr. Reik und die Kurpfuschereifrage“, *Brief an die Neue Freie Presse*, *G.W.*, vol. de completare., p. 715
(1927*a*) „Nachwort zur *Frage der Laienanalyse*“, *G.W.*, vol. 14, p. 287; *Studienausgabe*, vol. de completare, p. 342
(1927*c*) *Die Zukunft einer Illusion*, Viena. *G.W.*, vol. 14, p. 325; *Studienausgabe*, vol. 9, p. 135.– trad. rom. de Roxana Melnicu: „Viitorul unei iluzii“ în S. Freud, *Opere*, vol. 4, Ed. Trei, Bucureşti, 2000
(1929*b*) „Brief an Maxime Leroy über einige Traume des Cartesius“ *G.W.*, vol. 14, p. 558
(1930*a* [1929]) *Das Unbehagen in der Kultur*, Viena. *G.W.*, vol. 14, p. 421;

Studienausgabe, vol. 9, p. 191. – trad. rom. de Roxana Melnicu: „Disconfort în cultură“, în S. Freud *Opere* vol. 4, Ed. Trei, Bucureşti, 2000
(1931*b*) „Über die weibliche Sexualität“, G.W., vol. 14, p. 517; *Studienausgabe*, vol. 5, p. 273. – trad. rom. de Rodica Matei: „Despre sexualitatea feminină“ în S. Freud, *Opere*, vol. 6, Ed. Trei, Bucureşti, 2001
(1933*a* [1932]) *Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse*, Viena. *G.W.*, vol. 15; *Studienausgabe*, vol. 1, p. 447. – trad. rom. de Reiner Wilhelm: „Prelegeri de introducere în psihanaliză. Serie nouă“ în S. Freud, *Opere*, vol. 10, Ed. Trei, Bucureşti, 2004
(1933*c*) „Sandor Ferenczi“, *G.W.*, vol. 16, p. 267.
(1935*b*) „Die Feinheit einer Fehlhandlung“, *G.W.*, vol. 16, p. 37
(1936*a*) Scrisoare către Romain Rolland: „Eine Erinnerungsstörung auf der Akropolis“ *G.W.*, vol. 16, p. 250; *Studienausgabe*, vol. 4, p. 283
(1937*c*) „Die endliche und die unendliche Analyse“ *G.W.*, vol. 16, p. 59; *Studienausgabe*, vol. de completare, p. 351
(1937*d*) „Konstruktionen in der Analyse“, *G.W.*, vol. 16, p. 43; *Studienausgabe*, vol. de completare, p. 393
(1939*a* [1934-38]) *Der Mann Moses und die monotheistische Religion*, *G.W.*, vol. 16, p. 103; *Studienausgabe*, vol. 9, p. 455. – trad. rom. de Roxana Melnicu: „Moise şi religia monoteistă“, în S. Freud, *Opere*, vol. 4, Ed. Trei, Bucureşti, 2000
(1940*a* [1938]) *Abriß der Psychoanalyse*, *G.W.*, vol. 17, p. 63; prefaţa în: *G.W.*, vol. de completare, p. 749. cCpitolul VI in: *Studienausgabe*, vol. de completare, p. 407
(1940*b* [1938]) „Some Elementary Lessons in Psycho-Analysis (titlu în engleză; text in germană), *G.W.*, vol. 17, p. 141
(1940*d* [1892]) şi Breuer, J., „Zur Theorie des hysterischen Anfalls“, *G.W.*, vol. 17, p. 9
(1941*a* [1892]) Scrisoare către Josef Breuer, *G.W.*, vol. 17, p. 5
(1941*b* [1892]) „Notiz «III»“, *G.W.*, vol. 17, p. 17
(1941*d* [1921]) „Psychoanalyse und Telepathie“, *G.W.*, vol. 17, p. 21
(1950a [1887-1902]) *Aus den Anfängen der Psychoanalyse*, Londra; Frankfurt am Main 1962. (Conţine „Entwurf einer Psychologie“, 1895 [aceasta apare acum la (1950c) in: *G.W.*, vol. de completare, p. 375]
(1955*c* [1920]) „Gutachten über die elektrische Behandlung der Kriegsneurotiker“, *G.W.*, vol. de completare, p. 704
(1960a) *Briefe 1873-1939*, editat de E.L. Freud, Frankfurt am Main (ediţia a II-a lărgită, Frankfurt am Main, 1968; ediţia a treia corectată, 1980)

(1963*a*) *Sigmund Freud/Oskar Pfister. Briefe 1909-1939*, editat de E. L. Freud şi H. Meng, Frankfurt am Main

GARDINER, M. (1952) „Meetings with the Wolf-Man“, *Bull. Philadelphia Ass. Psychoanal*., vol. 2, p. 32; apărut în *Bull. Meninger Clin*., vol. 17 (1953), p. 41.

HALL, G.S. (1914) „A Synthetic Genetic Study of Fear“, *Am. J. Psychol*., vol. 25, p. 149.

JONES, E. (1962) *Das Leben und Werk von Sigmund Freud*, vol. 2, Berna şi Stuttgart.

JUNG, C.G. (1917) *Die Psychologie der unbewußten Prozesse*, Zürich.

MOLL, A. (1898) *Untersuchungen über die Libido Sexualis*, vol. 1, Berlin.

RANK. O. (1909) *Der Mythus von der Geburt des Helden*, Viena.

(1912) „Völkerpsychologische Parallelen zu den infantilen Sexualtheorien“, *Zentbl. Psychoanal*., vol. 2, p. 372 şi p. 425.

SADGER, I. (1908) „Fragment der Psychoanalyse eines Homosexuelen“, *Jb. sex. Zwischenstufen*, vol. 9.

(1909) „Zur Ätiologie der konträren Sexualempfindung“, *Medsche Klin*., Nr. 2.

SILBERER, H. (1914) *Probleme der Mystik und ihre Symbolik*, Viena şi Leipzig.

STÄRCKE, A. (1921) „Der Kastrationskomplex“, *Int. Z. Psychoanal*., vol. 7, p. 9.

STEKEL, W. (1908) *Nervöse Angstzustände und ihre Behandlung*, Viena.

WEININGER, O. WOLFSMANN (1903) *Geschlecht und Charakter*, Viena.

(1971) *The Wolf-Man*, New York. Deutsche Ausgabe: *Der Wolfsmann*, mit der Krankengeschichte des Wolfsmannes von Sigmund Freud, dem Nachtrag von Ruth Mack Brunswick und einem Vorwort von Anna Freud, herausgegeben, mit Anmerkungen, einer Einleitung und zusätzlichen Kapiteln versehen von Muriel Gardiner, Frankfurt am Main 1972.

Lista abrevierilor

Conditio humana Seria *Conditio humana, Ergebnisse aus den Wissenschaften vom Menschen,* S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1969—75.

G.S. S. Freud, *Gesammelte Schriften* (12 volume), Internationaler Psychoanalytischer Verlag, Viena, 1924—34

G.W. S. Freud, *Gesammelte Werke* (18 volume şi un volum de completare), volumele 1—17 Londra, 1940—52, volumul 18 Frankfurt am Main, 1968, volumul de completare Frankfurt am Main, 1987. Întreaga ediţie, din 1960 la S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main.

Neurosenlehre und Technik, S. Freud, *Schriften zur Neurosenlehre und zur psychoanalytischen Technik* (1913—1926), Viena, 1931.

S.K.S.N. S. Freud, *Sammlung kleiner Schriften zur Neurosenlehre* (5 volume), Viena, 1906—22.

Vier Krankengeschichten S. Freud, *Vier psychoanalytische Krankengeschichten*, Viena, 1932.

Restul abrevierilor din acest volum sunt conforme cu *World List of Scientific Periodicals* (ediţia a IV-a), Londra, 1963-65.

Index[136]

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

L

M

N

O

P

R

S

T

V

Z

136 Numărul paginilor se referă la ediţia tipărită a cărţii.